

VOORUITZICHTEN

Mei 2011

A stylized graphic of a hand with a large curved line, rendered in shades of gray, positioned behind the central text box.

**Economische
vooruitzichten
2011-2016**

plan.be

Federaal Planbureau

Het Federaal Planbureau (FPB) is een instelling van openbaar nut.

Het FPB voert beleidsrelevant onderzoek uit op economisch, sociaal-economisch vlak en op het vlak van leefmilieu.

Hiertoe verzamelt en analyseert het FPB gegevens, onderzoekt het aanneembare toekomstscenario's, identificeert het alternatieven, beoordeelt het de gevolgen van beleidsbeslissingen en formuleert het voorstellen.

Het stelt zijn wetenschappelijke expertise onder meer ter beschikking van de regering, het Parlement, de sociale gesprekspartners, nationale en internationale instellingen.

Het FPB zorgt voor een ruime verspreiding van zijn werkzaamheden. De resultaten van zijn onderzoek worden ter kennis gebracht van de gemeenschap en dragen zo bij tot het democratisch debat.

Het Federaal Planbureau is EMAS en Ecodynamische Onderneming (drie sterren) gecertificeerd voor zijn milieubeheer.

URL: <http://www.plan.be>

E-mail: contact@plan.be

Publicaties

Terugkerende publicaties

De economische vooruitzichten

De economische begroting

De "Short Term Update"

Planning Papers (de laatste nummers)

Het doel van de "Planning Papers" is de analyse- en onderzoekswerkzaamheden van het Federaal Planbureau te verspreiden.

109 *Satellietrekeningen Transport in 2005*
D. Goffin, E. Naves - April 2011

Working Papers (de laatste nummers)

7-11 *The determinants of industry-level total factor productivity in Belgium*
B. Biatour, M. Dumont, Ch. Kegels - April 2011

Overname wordt toegestaan, behalve voor handelsdoeleinden, mits bronvermelding.

Drukwerk: Federale Overheidsdienst Economie, KMO, Middenstand en Energie

Verantwoordelijk uitgever: Henri Bogaert

Wettelijk Depot: D/2011/7433/13

Inhoudstafel

1. Samenvatting	1
2. Internationale omgeving en financiële markten	13
2.1. Internationale omgeving op korte en middellange termijn	14
2.2. Risico's en onzekerheden	21
3. Macro-economische en sectorale evoluties	23
3.1. De effectieve en potentiële groei van het bbp	25
3.2. De componenten van de economische groei	27
3.2.1. Algemeen overzicht	27
3.2.2. De buitenlandse handel	27
3.2.3. De binnenlandse vraag	29
3.2.4. Evolutie per bedrijfstak	38
3.3. Prijzen en kosten	42
3.4. Institutionele sectoren	46
3.4.1. De grote evenwichten van de binnenlandse sectoren	46
3.4.2. De rekening van het buitenland	49
4. De arbeidsmarkt	53
4.1. Demografie en arbeidsaanbod	56
4.1.1. Bevolking	56
4.1.2. Arbeidsaanbod	57
4.2. Arbeidskosten en productiviteit in de ondernemingen	61
4.2.1. Sociale zekerheidsbijdragen en loonsubsidies	61
4.2.2. Loonkosten, arbeidskosten en brutolonen	65
4.2.3. Arbeidskosten per eenheid product	67
4.2.4. Loonnorm	69
4.3. Werkgelegenheid	74
4.4. Werkloosheid en arbeidsreserve	80
5. Overheidsfinanciën	85
5.1. Vorderingensaldo en overheidsschuld	87
5.1.1. Begrotingskoers bij ongewijzigd beleid	87
5.1.2. Vergelijking met het Stabiliteitsprogramma	87
5.1.3. Overheidsschuld en rentelasten	89
5.2. Ontvangsten en primaire uitgaven van de overheid	91
5.2.1. Ontvangsten	91
5.2.2. Primaire uitgaven	94
5.3. Evolutie per deelsector van de overheid	98
5.3.1. Overzicht	98
5.3.2. Federale overheid	100
5.3.3. Sociale Zekerheid	105
5.3.4. Gemeenschappen en gewesten	115
5.3.5. Lagere overheid	118

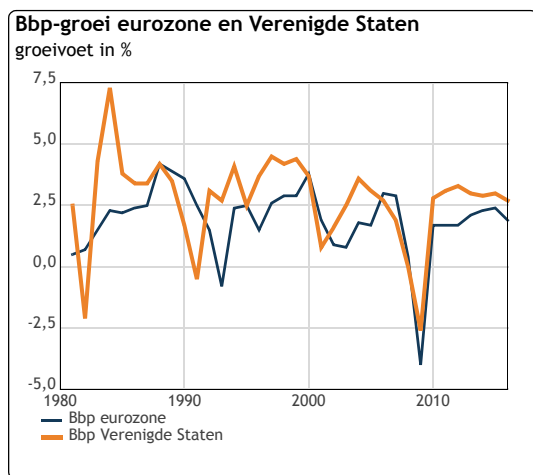
6. Energieverbruik en broeikasgasemissies	121
6.1. De Belgische doelstelling binnen het Protocol van Kyoto en de Europese en Belgische doelstellingen van het Klimaat- en Energiepakket tegen 2020	122
6.1.1. De Belgische doelstelling binnen het Kyotoprotocol	122
6.1.2. De Europese en Belgische doelstellingen van het Klimaat- en Energiepakket tegen 2020	122
6.1.3. Beleid en maatregelen	123
6.2. Evolutie van de vraag naar energie en de energiegebonden CO ₂ -emissies	124
6.2.1. Evolutie van het energieverbruik en de energie-intensiteit van het bbp	124
6.2.2. Evolutie van de totale energiegebonden CO ₂ -emissies en de energiegebonden CO ₂ -intensiteit van het bbp van de jaren zeventig tot de projectieperiode	125
6.2.3. Sectorale analyse van het energieverbruik en de energiegebonden CO ₂ -uitstoot	127
6.3. Evolutie van de niet-energiegebonden CO ₂ -emissies en overige broeikasgasemissies	132
6.3.1. Niet-energiegebonden CO ₂ -emissies	132
6.3.2. Emissies van CH ₄ en N ₂ O	132
6.3.3. Emissies van gefluoreerde gassen (HFK's, PFK's en SF ₆)	134
6.4. Totale broeikasgasemissies	136
7. Bijlagen	139
7.1. Belangrijkste hypothesen van de projectie	139
7.2. Macro-economische resultaten	145
7.3. Sectorrekeningen	151
7.4. Openbare Financiën	156
7.5. Resultaten per bedrijfstak	166

Lijst van kaders

KADER 1 -	Methodologie voor de opmaak van de internationale omgevingshypothese	16
KADER 2 -	Kunnen kleine lastenverlagingen via personenbelastingen of werknemersbijdragen het arbeidsaanbod stimuleren?	64
KADER 3 -	Evolutie van de loonkosten volgens het concept van de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven	73
KADER 4 -	Herziening van de impact van de crisis op de werkloosheid	81
KADER 5 -	Bijkomend financieringsmechanisme van de ziekteverzekering, wet van 31 januari 2007	107
KADER 6 -	Financiële enveloppes bestemd voor welvaartsaanpassingen	111
KADER 7 -	Belangrijkste recente maatregelen inzake de sociale zekerheid (2009-2016)	113

1. Samenvatting

De groei van de wereldeconomie wordt in 2011 en 2012 ondersteund door de dynamiek van de opkomende landen.

De heropleving van de wereldeconomie werd midden 2009 ingezet en bevestigde zich in de loop van 2010. Het mondiaal bbp, dat in 2009 voor het eerst sinds de Tweede Wereldoorlog was gedaald, nam in 2010 toe met 5 %. Ondersteund door de dynamiek van de opkomende landen zou de groei van de wereldeconomie dit jaar en volgend jaar uitkomen op 4,5 %. In Europa zou het herstel broos en ongelijkmatig blijven. Voor de eurozone wordt in beide jaren een groei van 1,7 % verwacht. Ondersteund door een nieuw budgettair relanceplan zou de bbp-groei van de Verenigde Staten in beide jaren iets meer dan 3 % bedragen.

Na 2012 zou de groei in de Europese economieën aan kracht winnen.

Het macro-economisch scenario voor de periode 2013-2016 gaat uit van een groei in de geavanceerde economieën die opnieuw vergelijkbaar is met het gemiddelde van voor het uitbreken van de crisis. Daardoor zouden de (negatieve) output gaps van de OESO-landen tegen 2016 weggewerkt worden. De gemiddelde bbp-groei over die periode zou in de eurozone 2,2 % bedragen en in de Verenigde Staten op 2,9 % uitkomen.

Het verloop van de inflatie blijft echter een belangrijke bron van onzekerheid...

De inflatie in de eurozone versnelde in 2010, vooral als gevolg van de prijsstijgingen voor ruwe olie. Dit jaar zou ze verder aantrekken (2,7 %) in navolging van de duurdere olie en voedingsgrondstoffen. Het gekozen scenario houdt weliswaar rekening met de huidige geopolitieke situatie in Noord-Afrika en het Midden-Oosten, maar bijkomende schokken, die de ruwe olieprijs verder de hoogte instuwen, kunnen niet worden uitgesloten. Ook de voedselprijzen zijn onderhevig aan belangrijke onzekerheden die vooral samenhangen met de weersomstandigheden.

...net als de economische en budgettaire situatie van bepaalde eurolanden en van de vs...

In de loop van 2010 is de situatie op de financiële markten verbeterd. Niettemin staat de markt voor overheidsobligaties van bepaalde eurolanden nog steeds onder druk, ondanks de invoering van financiële stabiliteitsmechanismen op Europees niveau en maatregelen om de coördinatie van het economisch beleid te versterken. Die lidstaten worden enerzijds geconfronteerd met de noodzaak tot sanering van hun overheidsfinanciën, die sterk op de economische groei kan wegen, en anderzijds met het risico hun schuld niet meer te kunnen financieren indien ze onvoldoende besparingsmaatregelen nemen. Die context is zeer delicaat gezien de nog steeds kwetsbare situatie van bepaalde Europese banken en hun blootstelling aan de staatsschuld van die landen. In tegenstelling tot de Europese landen, werden de begrotingsaanpassingen in de Verenigde Staten uitgesteld, waardoor er twijfel rijst of de regering de zeer ambitieuze saneringsdoelstellingen die ze zich voor de komende jaren heeft gesteld, zal kunnen behalen.

...en de risico's op oververhitting en speculatieve zeepbellen in de opkomende landen...

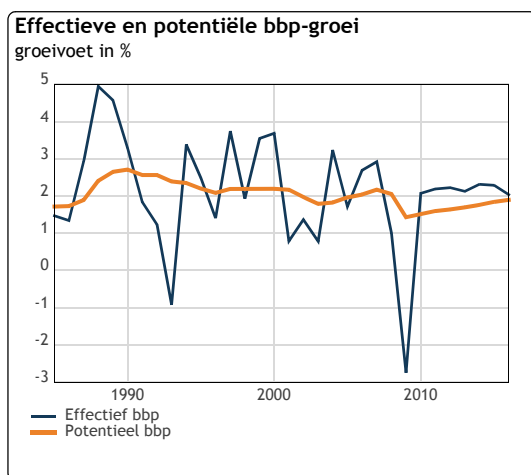
In verschillende opkomende landen vertoont de economie tekenen van oververhitting. Ze hebben af te rekenen met inflatoire druk en een forse stijging van de kredietverlening, ondanks een verstrenging van hun monetair en budgettair beleid. Dat doet uiteraard vrezen voor het ontstaan van vastgoed- of financiële zeepbellen. Wanneer die barsten, zou dat een grote impact hebben omdat die groep van landen voor twee derde van de groei van de wereldeconomie zorgt.

De economische impact van de natuurramp in Japan en vooral van de nucleaire problemen in Fukushima is momenteel zeer moeilijk in te schatten en er werd dus geen rekening mee gehouden in deze vooruitzichten.

...maar een krachtiger herstel in de geavanceerde economieën valt niet uit te sluiten.

Het is niet uitgesloten dat de activiteit in de geavanceerde economieën in 2011 sterker toeneemt dan verwacht. Dat kan veroorzaakt worden door een krachtige herneming van de bedrijfsinvesteringen als gevolg van hoge winsten, of door een sterkere uitvoergroei die gestimuleerd wordt door de vraag in de rest van de wereld.

De Belgische economie bevindt zich op een positief groeipad...

Onder impuls van de internationale conjunctuur heeft de Belgische economie vanaf midden 2009 de economische recessie achter zich gelaten en zich sneller hersteld dan oorspronkelijk verwacht werd. Daardoor kwam de Belgische economische groei in 2010 uit op 2,1 %. De volumegroei van het bbp zou dit jaar 2,2 % bedragen. Dat groeitempo zou gemiddeld genomen aanhouden op middellange termijn.

...aanvankelijk dankzij de dynamiek van de uitvoer...

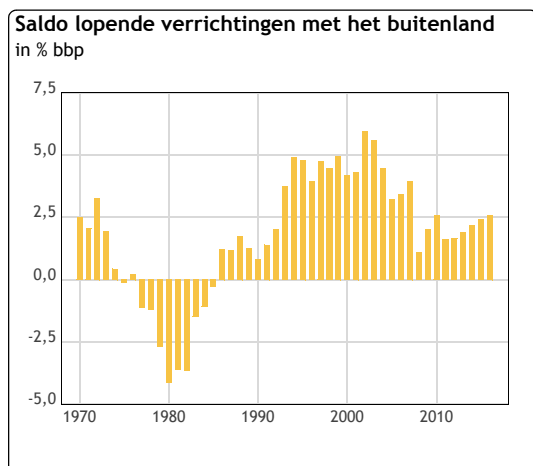
Na de forse terugval van de wereldhandel eind 2008-begin 2009 heeft het internationale conjunctuurherstel zich in 2010 vertaald in een aanzienlijke versnelling van de uitvoergroei (tot ruim 10 %). Het herstel van de binnenlandse vraag was daarentegen veel bescheidener (0,2 %). De bijdrage van de netto-uitvoer tot de economische groei was in 2010 bijgevolg aanzienlijk (een bijdrage van 1,9 procentpunt).

...maar de binnenlandse vraag neemt geleidelijk de rol van groeimotor over.

In het verlengde van de conjuncturele heropleving, zou de Belgische binnenlandse vraag zich herstellen in 2011 (1,7 %) dankzij een groeiversnelling van de particuliere consumptie (1,6 %) en een positieve investeringsgroei. Met name de overheidsinvesteringen zouden een zeer dynamische ontwikkeling kennen (10,7 %) in het vooruitzicht van de gemeente- en provincieraadsverkiezingen van 2012. De bijdrage van de netto-uitvoer tot de bbp-groei zou duidelijk beperkter zijn dan in 2010, maar toch relatief hoog blijven (0,5 procentpunt). In 2012 zou, naast een verdere groeiversnelling van de particuliere consumptie (1,8 %) en van de privé-investeringen (2,5 % voor de gezinnen en 3,3 % voor de ondernemingen) bij ongewijzigd beleid een bijzonder sterke

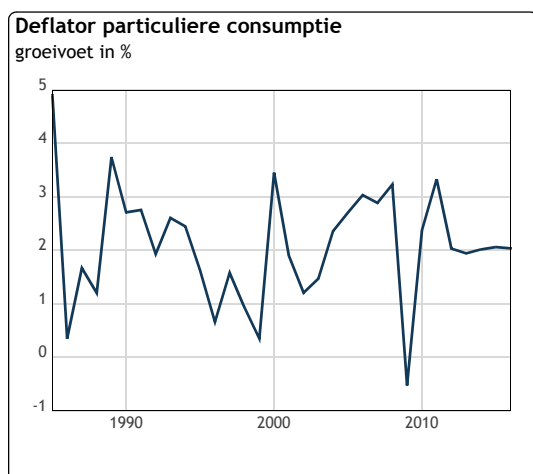
groei van de overheidsuitgaven worden opgetekend. De bijdrage van de netto-uitvoer tot de bbp-groei zou daarentegen nauwelijks positief zijn. Vanaf 2013 zouden de groeibijdragen van de bestedingscomponenten stabiel blijven en zou de dynamiek van de binnenlandse en buitenlandse vraag haar historische trend benaderen.

Het overschot van de lopende verrichtingen met het buitenland neemt af in 2011, maar herstelt zich op middellange termijn...

Ondanks de stijging van de grondstoffenprijzen nam het overschot van de lopende verrichtingen met het buitenland in 2010 verder toe door de heropleving van de buitenlandse vraag. Niettemin bleef het saldo met nauwelijks 2,6 % van het bbp duidelijk lager dan in het begin van de jaren 2000, toen de overschotten opliepen tot bijna 5 % van het bbp. Het lopend extern overschot zou in 2011 opnieuw dalen tot 1,6 % van het bbp als gevolg van de sterke stijging van de internationale grondstoffenprijzen. Na 2011 zou de uitvoer het goed blijven doen dankzij een gunstige internationale context en, zonder nieuwe schokken op de wereldprijzen, zou het lopend extern overschot gestaag toenemen tot 2,6 % van het bbp in 2016.

...tegen de achtergrond van een tijdelijke inflatieversnelling.

Nadat ze in 2009 nul bedroeg (en zelfs een groot deel van het jaar negatief was), hernam de Belgische inflatie, gemeeten aan de hand van het nationaal indexcijfer van de consumptieprijzen, tot 2,2 % in 2010 en zou ze verder aantrekken tot 3,5 % in 2011 als gevolg van de sterke stijging van de grondstoffenprijzen, vooral voor energie en landbouwproducten. Zonder nieuwe schokken op de internationale prijzen zou de inflatie zich op middellange termijn stabiliseren rond 2 %, een percentage dat door de ECB als verenigbaar met prijsstabiliteit wordt beschouwd.

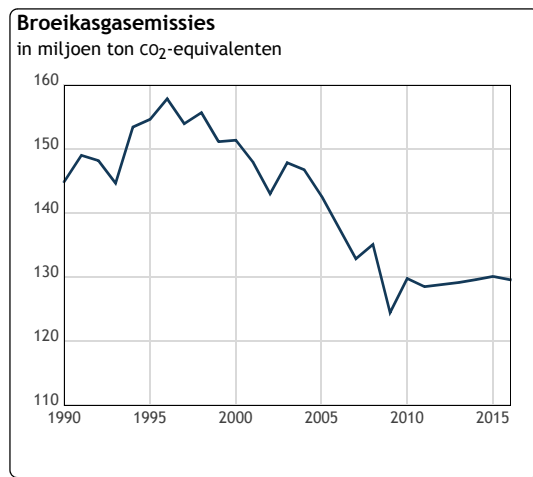
De marktdiensten zouden opnieuw sneller groeien dan de verwerkende nijverheid...

De verwerkende nijverheid, die als eerste getroffen werd door de economische recessie, is ook als eerste uit de recessie geraakt. Aangezien zij een groot deel van haar productie uitvoert, heeft zij in 2010 voordeel gehaald uit het herstel van de wereldvraag en een groei van haar toegevoegde waarde laten optekenen van 4,1 %. De marktdiensten, die vooral gericht zijn op de binnenlandse markt, hebben opnieuw aangeknoopt met een positieve, maar zwakkere groei (gemiddeld 1,8 %). Tijdens de periode 2011-2016 zou de toegevoegde waarde van de marktdiensten opnieuw sterker toenemen (gemiddeld 2,6 % per jaar) dan die van de verwerkende nijverheid (1,8 %).

...en de tertiarisering van de Belgische economie zou zich voortzetten.

Die ontwikkelingen van de reële toegevoegde waarde hebben, gekoppeld aan de evolutie van de prijzen van de toegevoegde waarde, uiteraard gevolgen voor de structuur van de Belgische economie. De periode 2011-2016 wordt gekenmerkt door een verdere toename van het aandeel van de marktdiensten dat in nominale termen 64,5 % zou bedragen in 2016 tegenover 56,2 % in 1995. Het aandeel van de verwerkende nijverheid zou blijven dalen, van 20,0 % van de totale toegevoegde waarde in 1995 tot 12,9 % in 2016. Het aandeel van de niet-verhandelbare diensten in de totale toegevoegde waarde zou eveneens dalen en met 14,0 % in 2016 opnieuw in de buurt komen van het niveau van 2008, na de forse stijging in 2009 (14,8 %).

België zou ruimschoots de doelstelling van het Kyoto-protocol inzake broeikasgasemissies naleven...

België zou ruimschoots de doelstelling van het Kyoto-protocol inzake broeikasgasemissies naleven: over de periode 2008-2012 zou de Belgische broeikasgasuitstoot ongeveer 129 miljoen ton CO₂-equivalenten per jaar bedragen, of bijna 6 miljoen ton minder dan het voorziene maximum. Zowel de uitstoot van de industriële installaties die onder het Europees systeem van emissiehandel (ETS) vallen als die van de sectoren die niet onder die reglementering vallen, zou lager zijn dan de plafonds uit het Nationaal Toewijzingsplan 2008-2012.

...maar er zijn nog inspanningen nodig om de meer ambitieuze doelstellingen te halen tegen 2020.

Tegen 2020 zal België ook moeten voldoen aan een aantal doelstellingen in het kader van het Europees Klimaat- en Energiepakket. De Europese reductiedoelstelling voor de sectoren die onderworpen zijn aan het ETS bedraagt 21 % ten opzichte van het niveau van 2005. De sectoren die niet deelnemen aan het ETS moeten eveneens hun emissies verminderen tegen 2020. Op Belgisch niveau moet deze uitstoot dalen met 15 % ten opzichte van 2005. Tegen 2016 zouden de broeikasgasemissies van de sectoren die niet onder het ETS vallen in de richting van die doelstelling evolueren, zonder de doelstelling echter te bereiken. Omtrent hernieuwbare energie heeft België een doelstelling van 13 % van het bruto energie-eindverbruik tegen 2020. Volgens de huidige vooruitzichten zouden we in 2016, bij ongewijzigd beleid, 7,5 % bereiken. Er zullen dus nog belangrijke inspanningen geleverd moeten worden om tegen 2020 aan de doelstelling te voldoen. Hetzelfde zou gelden voor het aandeel van hernieuwbare brandstoffen in het totale verbruik van de vervoerssector (minimumstreefcijfer van 10 % tegen 2020). In de huidige vooruitzichten zouden we, bij ongewijzigd beleid, een percentage van 5,8 % biobrandstoffen in het benzine- en dieselverbruik bereiken tegen 2016.

De loonstijging zou vooral getrokken worden door de indexerings in 2011 en 2012...

In toepassing van de wet van 26 juli 1996 ter bevordering van de werkgelegenheid en tot de preventieve vrijwaring van het concurrentievermogen hebben de sociale partners een ontwerp van interprofessioneel akkoord (IPA) uitgewerkt voor de periode 2011-2012. Dat ontwerp (uitgevoerd door de federale regering) voorziet in de paritaire comités geen enkele ruimte voor een verhoging van de brutolonen vóór indexerings in 2011 en beperkt die tot 0,3 % in 2012. In de veronderstelling dat de brutolonen vóór indexerings die maximale marge uitputten, zouden de nominale uurloonkosten in de sector der ondernemingen, gegeven een indexerings van

3,0 % en een licht neerwaarts effect van de werkgeversbijdragen, dus met 2,8 % stijgen in 2011. In 2012 zou die groei beperkt zijn tot 2,7 %, rekening houdend met een zwakkere indexering (2,5 %) en een licht neerwaarts effect van de werkgeversbijdragen. Ondanks die beperkte stijgingen, zou de gecumuleerde groei van de Belgische uurloonkosten over die twee jaren 0,7 % hoger liggen dan de OESO-raming voor de drie buurlanden. Gezien de zeer bescheiden groei van de uurproductiviteit (0,7 % in 2011 en 0,9 % in 2012) zouden de nominale loonkosten per eenheid product stijgen met resp. 2,1 % en 1,8 %.

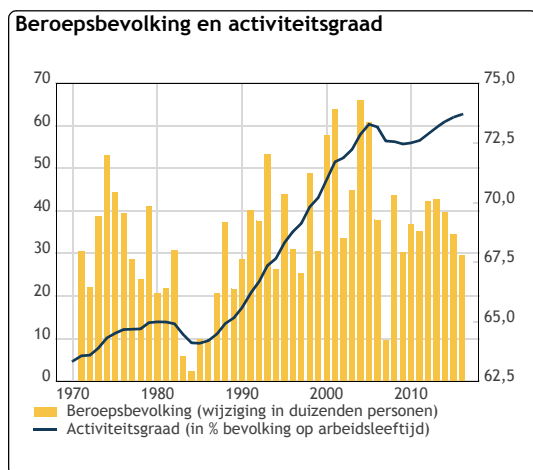
...maar op middellange termijn tekenen er zich duidelijk groeimarges af voor de reële lonen.

In overeenstemming met de gebruikelijke interpretatie van de wet van 26 juli 1996 zou de groei van de loonkosten in België vanaf 2013 nagenoeg gelijk zijn aan de (gewogen) gemiddelde groei van de loonkosten in de drie referentielanden. Tijdens de laatste vier projectiejaren zouden de nominale uurloonkosten gemiddeld met 3,7 % per jaar groeien en de brutolonen vóór indexering gemiddeld met ongeveer 1,7 % per jaar. Met een productiviteitsgroei van ongeveer 1,3 % per jaar, impliceert ons scenario een jaarlijkse groei van de loonkosten per eenheid product van 2,4 %.

Een opwaartse herziening van de bevolkingsvooruitzichten...

In het licht van de meest recente demografische ontwikkelingen, werd de bevolkingstoename in projectie opgetrokken, middels een nog sterkere immigratie dan eerder verwacht en een hoger vruchtbaarheidscijfer. Jaargemiddeld zou de bevolking toenemen van 10,884 miljoen inwoners in 2010 tot 11,412 miljoen in 2016, of ongeveer 98 000 personen meer dan de raming uit de vooruitzichten van vorig jaar. De bevolking op arbeidsleeftijd zou groeien van 7,171 miljoen personen in 2010 tot 7,358 in 2016, een opwaartse herziening met 59 000 personen.

...waardoor de demografie de belangrijkste drijvende kracht blijft achter de toename van de beroepsbevolking.

De economische crisis heeft wel degelijk gewogen op de evolutie van de activiteitsgraden, maar dan vooral in de jongere leeftijdsklassen, en dan nog voornamelijk in 2009. Bovendien bleef de bevolking op arbeidsleeftijd fors toenemen (+98 000 over de jaren 2009-2010), zodat de beroepsbevolking aanzienlijk bleef stijgen (+30 000 eenheden in 2009 en +37 000 eenheden in 2010). Ook op middellange termijn blijft de demografie de dominante verklarende factor achter de groei van de beroepsbevolking, hoewel die nu ook terug sterker ondersteund wordt door de evolutie van de activiteitsgraden. Dit jaar zou de toename van de beroepsbevolking ongeveer even hoog uitvallen als vorig jaar (+35 000 eenheden); tijdens de pe-

riode 2012-2013 volgt dan een versnelling (ruim 42 000 eenheden). Nadien boeten zowel demografische als gedragsgebonden stimulansen enigszins aan kracht in, zodat de jaarlijkse toename geleidelijk terugvalt (+30 000 personen in 2016).

Het werkgelegenheidsverlies bij de ondernemingen uit 2009 werd vorig jaar goedge maakt...

De werkgelegenheid bij de ondernemingen knoopte vorig jaar opnieuw aan met een positieve groei (0,7 %) en deed daarmee de terugval van 2009 teniet. Die nettojobcreatie (+27 000 eenheden) moet uitsluitend worden toegeschreven aan de marktdiensten (+46 000 eenheden waarvan een derde in het kader van het diensten-

chequeprogramma), aangezien de werkgelegenheid in de industrie verder wegzakte (-18 000 eenheden). Dat goede resultaat wordt uiteraard verklaard door de herneming van de toegevoegde waarde (groei van 2,0 %), maar ook door de beperkte mate waarin de groei van de uurproductiviteit (1,0 %) en van de arbeidsduur (0,2 %) hernamen.

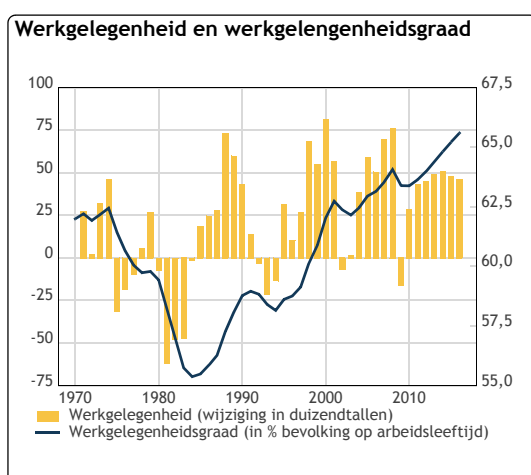
...in tegenstelling tot onze eerdere vooruitzichten.

De herneming van de productiviteit is daarmee veel zwakker dan verwacht in de Vooruitzichten van vorig jaar, die in lijn waren met de hernemingen die volgden op de recessies van de afgelopen decennia. In combinatie met een sterker dan voorziene groei van de toegevoegde waarde, verklaart die vaststelling waarom in de Vooruitzichten van vorig jaar een belangrijke verdere afname van de werkgelegenheid bij de ondernemingen verwacht werd voor 2010. Hoewel het nog voorbarig is om een sluitende verklaring te geven voor die onverwacht sterke werkgelegenheidsgroei in 2010, kunnen bepaalde factoren aangehaald worden. Daarbij neemt het systeem van tijdelijke werkloosheid voor arbeiders, dat als antwoord op de economische crisis eerst versterkt werd en vervolgens gedeeltelijk uitgebreid naar bedienden, een belangrijke plaats in, alsook de voortdurende uitbreiding van de dienstenchequewerkgelegenheid.

Vanaf 2011 zou de nettojobcreatie aanzienlijk zijn...

In 2011 zou de arbeidsduur iets sterker hernemen (0,3 %), maar zou de productiviteitsgroei per uur zelfs vertragen (0,7 %), zodat de werkgelegenheid in de sector der ondernemingen (+44 000 eenheden) ten volle zou profiteren van de groei van de toegevoegde waarde (2,3 %). Over de periode 2012-2016 zou de toegevoegde waarde gemiddeld nog licht sterker groeien (2,4 % per jaar), en zouden zowel de productiviteit per uur (1,2 %) als de arbeidsduur (-0,1 %) opnieuw aanknopen met een groeiritme dat meer overeenstemt met de periode vóór de recessie. Zo zou de werkgelegenheid in de sector der ondernemingen gemiddeld toenemen met bijna 46 000 eenheden per jaar (waarvan iets minder dan 10 000 in het kader van de dienstencheques), ondanks de verdere daling in de industrie (-7 000 eenheden per jaar). Vergeleken met de resultaten van de edities van de Vooruitzichten vóór de financiële crisis, gaan we er nu van uit dat de crisis eerder gezorgd heeft voor een permanente negatieve schok op de productiviteit dan op de werkgelegenheid.

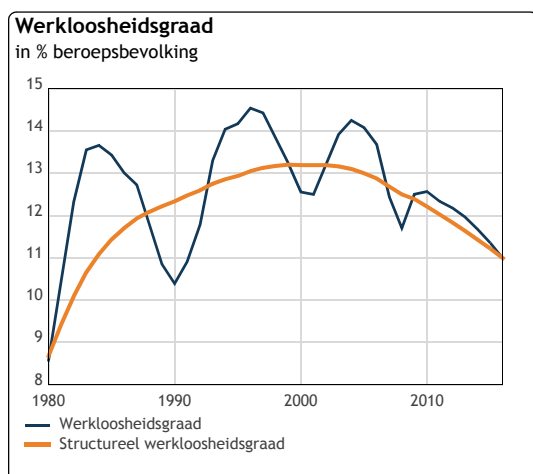
...waardoor de werkgelegenheidsgraad opnieuw zou stijgen na de terugval van 2009...

Rekening houdend met een tragere stijging van de werkgelegenheid bij de overheid dan vóór de crisis, zou de totale werkzame bevolking toenemen met 43 000 eenheden in 2011 en gemiddeld met 48 000 eenheden per jaar tijdens de periode 2012-2016. De werkgelegenheidsgraad¹ zou hernemen tot 63,6 % in 2011 (na een terugval tot 63,4 % in 2009) om vervolgens verder te stijgen naar een historische piek van 65,6 % in 2016. De werkgelegenheidsgraad, zoals bepaald in het kader van de EU2020-strategie (gemeten op basis van de Enquête naar de arbeidskrachten; leeftijdscategorie 20-64 jaar), herstelde zich al opmerkelijk in 2010 (van 67,1 % in 2009 tot 67,6 %). Bij ongewijzigd beleid zou hij, op basis van deze Vooruitzichten, verder stijgen tot 69,7 % in 2016, wat weliswaar nog veraf ligt van de doelstelling van 73,2 % die België zich heeft vooropgesteld tegen 2020.

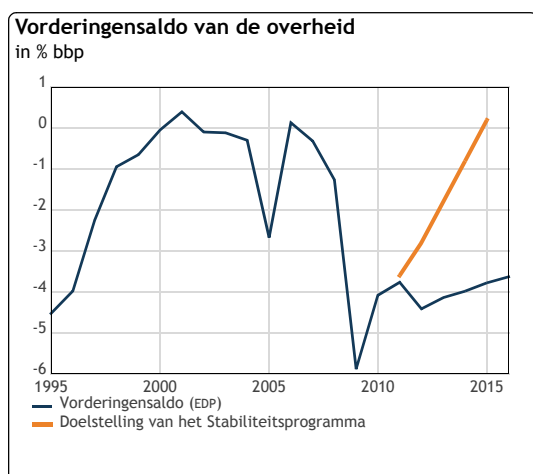
1. Administratief concept, gemeten als de verhouding tussen het totale aantal werkende personen (met inbegrip van de 65-plussers) en de bevolking tussen 15 en 64 jaar.

...en de werkloosheidsgraad langzaam begint te dalen.

De hierboven besproken evoluties hebben tot gevolg dat het aantal werklozen¹ in 2011 afneemt met 8 000 eenheden. De daling van de werkloosheid zou iets minder uitgesproken zijn in 2012 (3 000 personen), maar daarna jaar na jaar versterken (tot 16 000 personen in 2016). Van 2013 tot 2016 zou de werkloosheid in totaal afnemen met 47 000 eenheden en uitkomen op 596 000 personen in 2016. De werkloosheidsgraad zou zo terugvallen van 12,6 % in 2010 tot 11 % op het einde van de periode. Om coherent te zijn met het loonscenario van deze vooruitzichten vraagt een dergelijke evolutie om een aanzienlijke verdere daling van de structurele werkloosheidsgraad. De geharmoniseerde Eurostat-werkloosheidsgraad (gemeten op basis van de Enquête naar de arbeidskrachten) zou 7,3 % bedragen in 2016 en daarmee het niveau benaderen van vóór het begin van de recessie van 2009.

Bijkomende maatregelen zullen nodig zijn om het begrotingstraject van het Stabiliteitsprogramma te realiseren.

Het tekort van de gezamenlijke overheid zou gevoelig afnemen in 2011: van -4,1 % van het bbp in 2010 tot -3,8 % dit jaar². Om de doelstelling van het Stabiliteitsprogramma (-3,6 % van het bbp) te behalen, zouden er in de loop van het jaar niettemin bijkomende maatregelen nodig kunnen zijn, behalve indien de economische groei sterker zou zijn dan verwacht. Bij ongewijzigd beleid zou het tekort aanzienlijk toenemen in 2012 tot -4,4 % van het bbp en vanaf 2013 geleidelijk slinken tot -3,6 % in 2016. Een dergelijk traject impliceert structurele saneringsmaatregelen ten belope van 17 miljard euro tegen 2015 om de doelstelling van het Stabiliteitsprogramma te realiseren.

Het begrotingstekort zou aanzienlijk dalen in 2011...

Dit jaar zouden de fiscale ontvangsten stijgen met 0,4 % van het bbp als gevolg van de ontvangstencategorieën die gunstig beïnvloed worden door de sterke inflatie. De niet-fiscale ontvangsten, en vooral de inkomsten afkomstig van de financiële sector, zouden ook nog een forse groei optekenen (+0,3 % van het bbp). De ratio van de primaire uitgaven zou ook toenemen (+0,4 % van het bbp), maar in mindere mate dan die van de ontvangsten. Factoren die de groei van de uitgaven verhogen zijn o.m. de pre-electorale opstoot van de investeringen van de lagere overheid en de indexeringseffecten van de sociale uitkeringen en van de bezoldigingen, waarbij de indexeringen de groei van de bbp-deflator ruimschoots overtreffen.

1. Administratief concept, inclusief de volledige uitkeringsgerechtigde niet-werkzoekende werklozen.
2. Volgens de definitie conform de procedure bij buitensporige tekorten (EDP).

...maar in 2012 opnieuw toenemen bij ongewijzigd beleid...

Het indexerings­effect van de sociale uitkeringen en van de overheidslonen zou ongunstig blijven in 2012 - zij het in mindere mate dan in 2011 - en de investeringsuitgaven zouden een hoogtepunt bereiken in het jaar van de gemeenteraadsverkiezingen. Desondanks zou de economische groei bij ongewijzigd beleid een stijging van de totale primaire uitgaven in procent van het bbp voorkomen. De ontvangsten zouden in 2012 met 0,4 % van het bbp dalen ten gevolge van de niet-fiscale ontvangsten, waarvan het historisch hoog niveau van 2011 moeilijk gehandhaafd zal kunnen worden, maar vooral door de fiscale ontvangsten aangezien de vennootschapsbelasting zou lijden onder de forse toename van de notionele interest. Door de stijging van de rente zouden de rentelasten op de overheidsschuld opnieuw toenemen (+0,2 % van het bbp) en dit voor de eerste keer sinds 1991.

...en vanaf 2013 opnieuw geleidelijk afnemen.

Ondanks een gematigde toename van de rentelasten, zou de budgettaire situatie vanaf 2013 geleidelijk verbeteren. Die verbetering zou in eerste instantie voortvloeien uit een daling van de werkingskosten van de overheid (op basis van een projectie die het restrictieve uitgavenbeleid van de laatste jaren voortzet) en van bepaalde niet-sociale overdrachten, maar ook uit de postelectorale terugloop van de investeringen. De verhoging van de verplichte heffingen op arbeid, als gevolg van de stijging van het loonaandeel en van de impliciete aanslagvoeten, zou ook bijdragen tot die verbetering. De sociale uitgaven zouden echter stijgen in procent van het bbp en de indirecte belastingen zouden dalen. Globaal genomen zouden de primaire uitgaven over de periode 2013-2016 dalen met 0,7 % van het bbp en zouden de ontvangsten toenemen met 0,3 %.

Na een sterke toename in 2012, zou het tekort van Entiteit I zich stabiliseren...

De verdeling van het vorderingensaldo over de deelsectoren van de overheid geeft aan dat het saldo van de federale overheid verslechtert tot -3,3 % van het bbp in 2011 en tot -3,5 % in 2012. In 2011 is de verslechtering vooral het gevolg van een sterke toename van de middelen die aan de sociale zekerheid en aan de gemeenschappen en de gewesten worden overgeheveld. In 2012 is de toename van het tekort toe te schrijven aan de daling van de fiscale ontvangsten en de stijging van de rentelasten. De toename van het tekort wordt afgezwakt door het niet meer verlengen van de bijzondere rijkstoelage voor de sociale zekerheid. Vanaf 2013 zou het vorderingstekort zich stabiliseren op het niveau van 2012. De rekeningen van de sociale zekerheid zullen in evenwicht zijn in 2011 dankzij de bijzondere rijkstoelage die wordt gestort door de federale overheid, maar zouden opnieuw een tekort vertonen vanaf 2012 (-0,5 %). Het tekort zou de volgende jaren vrijwel gelijk blijven.

...terwijl Entiteit II overschotten laat optekenen vanaf 2015.

Het saldo van de deelsector van de gemeenschappen en de gewesten verbetert duidelijk in 2011, vooral onder impuls van een sterke stijging van de ontvangen middelen in het kader van de Bijzondere Financieringswet. Die deelsector zou een begrotingsevenwicht bereiken in 2012 en vervolgens, in de veronderstelling van een ongewijzigd beleid dat deels het vrij restrictieve beleid sinds 2009 weerspiegelt, overschotten noteren die oplopen tot 0,5 % van het bbp in 2016. De lagere overheid zou over de gehele projectieperiode een tekort vertonen. Dat tekort zou groter zijn in 2012 (-0,5 %) door de electorale cyclus van de investeringen en zich nadien stabiliseren rond -0,3 % van het bbp. Entiteit II zou vrijwel in evenwicht zijn in 2014 en in 2016 een overschot van 0,2 % van het bbp boeken.

De overheidsschuld zou stabiel blijven op middellange termijn.

De combinatie van een economische groei die hoger is dan het potentieel, een impliciete rente die historisch laag is en een primair saldo dat op middellange termijn verbetert, verklaart waarom de overheidsschuld, na een stijging in 2009, weinig zou evolueren over de periode 2011-2016. De geconsolideerde brutoschuld zou toenemen van 97,1 % van het bbp dit jaar tot 97,5 % in 2016 ¹.

De "Economische vooruitzichten 2011-2016" werden opgesteld aan de hand van de beschikbare informatie op 15 april 2011.

1. Door gebrek aan gedetailleerde informatie werd de impact van de deelname van België aan de Europees Fonds voor financiële stabiliteit en het Europees financieel stabiliteitsmechanisme niet in aanmerking genomen.

TABEL 1 - Voornaamste macro-economische resultaten

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Gemiddelde van de periodes	
								2005-2010	2011-2016
Vraag en productie (kettingeuro's, referentiejaar 2000)^(*)									
- Consumptieve bestedingen van de particulieren ^a	1,4	1,6	1,8	1,8	1,9	1,9	1,9	1,2	1,8
- Consumptieve bestedingen van de overheid	1,1	1,2	1,7	2,0	1,9	1,8	1,7	1,3	1,7
- Bruto-investeringen	-1,8	3,2	3,5	1,6	2,3	2,8	2,1	1,8	2,6
. Ondernemingen ^b	-1,0	3,1	3,3	3,8	3,4	3,3	2,5	1,6	3,2
. Overheid	-3,1	10,7	7,4	-12,1	-3,3	3,2	2,1	2,3	1,3
. Woongebouwen	-3,4	1,1	2,5	1,2	1,3	1,5	1,2	2,3	1,5
- Voorraadwijziging ^c	-0,5	-0,1	-0,0	-0,0	-0,0	0,0	-0,0	-0,0	-0,0
- Totale binnenlandse vraag	0,2	1,7	2,1	1,8	2,0	2,1	1,9	1,4	1,9
- Uitvoer van goederen en diensten	10,1	4,8	4,5	4,7	4,9	5,0	4,5	2,4	4,7
- Totale finale vraag	4,5	3,1	3,2	3,1	3,4	3,5	3,2	1,8	3,2
- Invoer van goederen en diensten	7,9	4,3	4,4	4,3	4,6	4,8	4,4	2,5	4,5
- Bruto binnenlands product	2,1	2,2	2,2	2,1	2,3	2,3	2,0	1,3	2,2
- Bruto binnenlands product (lopende prijzen)	3,8	4,3	4,3	4,0	4,3	4,4	4,0	3,3	4,2
- Reëel bruto nationaal inkomen	0,8	0,5	2,1	2,0	2,2	2,2	2,0	1,0	1,8
Prijzen en kosten^(*)									
- Consumptieve bestedingen van de particulieren	2,4	3,3	2,0	1,9	2,0	2,1	2,0	2,3	2,2
- Gezondheidsindex	1,7	3,0	2,0	1,9	2,0	2,0	2,0	2,0	2,2
- Bruto-investeringen	0,8	1,9	1,7	1,6	1,7	1,8	1,8	1,9	1,8
- Uitvoer van goederen en diensten	4,4	4,2	2,1	1,9	2,2	2,3	2,3	2,0	2,5
- Invoer van goederen en diensten	6,2	6,2	2,1	1,9	2,2	2,3	2,3	2,4	2,8
- Ruilvoet	-1,7	-1,9	-0,1	-0,1	-0,0	0,0	0,0	-0,3	-0,3
- Bruto binnenlands product	1,7	2,0	2,0	1,8	1,9	2,0	2,0	2,0	2,0
- Langetermijnrente (10j.)									
. Nominaal	3,4	4,4	4,6	4,8	4,9	4,9	4,9	3,9	4,8
. Reëel	1,1	1,0	2,6	2,9	2,9	2,9	2,9	1,6	2,5
- Kortetermijnrente (certificaten, 3m.)									
. Nominaal	0,4	1,2	2,2	2,3	2,5	2,6	2,7	2,3	2,2
. Reëel	-1,9	-2,1	0,1	0,3	0,5	0,5	0,6	-0,0	-0,0
Werkgelegenheid									
- Werkgelegenheid (in duizendtallen)	4466,7	4509,6	4554,7	4603,7	4654,3	4702,2	4748,3	4383,8	4628,8
. Wijziging in duizendtallen	28,6	43,0	45,0	49,1	50,6	47,9	46,1	44,7	46,9
. Wijziging in %	0,6	1,0	1,0	1,1	1,1	1,0	1,0	1,0	1,0
- Werkloosheid, definitie FPB (in duizendtallen)	653,7	646,0	643,1	636,8	625,9	612,4	596,0	656,5	626,7
. Wijziging, in duizendtallen	8,0	-7,7	-2,9	-6,3	-11,0	-13,4	-16,4	-9,4	-9,6
- Werkloosheidsgraad, definitie FPB	12,6	12,3	12,2	12,0	11,7	11,4	11,0	12,8	11,8
- Werkzoekenden (in duizendtallen)	564,5	559,8	558,8	553,7	543,1	530,2	514,1	550,7	543,3
. Wijziging, in duizendtallen	13,6	-4,8	-0,9	-5,2	-10,6	-12,9	-16,1	-1,4	-8,4
- Productiviteit per uur (marktbedrijfstakingen) ^(*)	1,0	0,7	0,9	1,1	1,4	1,4	1,2	0,5	1,1
Inkomens									
- Reëel uurloon (marktbedrijfstakingen) ^(*)	-1,6	-0,3	0,7	1,2	1,8	2,0	1,6	0,3	1,2
- Loonkosten per eenheid product (marktbedrijfstakingen) ^(*)	-0,3	2,1	1,8	2,1	2,4	2,6	2,5	2,1	2,2
- Reëel beschikbaar inkomen van de particulieren ^(*)	-0,1	0,8	2,0	1,7	2,0	1,9	1,8	1,5	1,7
- Spaarquote van de particulieren ^a	17,0	16,3	16,4	16,3	16,4	16,5	16,4	16,6	16,4
- Loonmassa in % van het nationaal inkomen	51,3	51,4	51,3	51,5	51,8	52,1	52,3	50,6	51,7
- Winstmarge van de ondernemingen ^d	30,0	29,9	30,1	30,0	29,8	29,5	29,3	29,8	29,7
- Brutorendement van de kapitaalvoorraad ^e	17,3	17,6	18,0	18,3	18,5	18,7	18,7	17,1	18,3

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Gemiddelde van de periodes 2005-2010-2011-2016	
Overheidsfinanciën									
- Verplichte afhoudingen ^(**)	43,4	43,8	43,6	43,6	43,6	43,8	44,0	43,5	43,7
- Vorderingenoverschot (+) of -tekort (-) van de gezamenlijke overheid									
. in miljard euro	-14,8	-14,4	-17,2	-16,8	-16,9	-16,7	-16,7	-8,2	-16,5
. in % van het bbp	-4,2	-3,9	-4,5	-4,2	-4,1	-3,9	-3,7	-2,4	-4,0
. in % van het bbp (definitie EDP) ^f	-4,1	-3,8	-4,4	-4,1	-4,0	-3,8	-3,6	-2,3	-4,0
- Overheidsschuld									
. in % van het bbp	96,9	97,1	97,8	98,3	98,1	97,7	97,5	91,2	97,7
Verrichtingen met het buitenland									
- Netto-uitvoer									
. in miljard euro	11,5	8,2	8,7	10,2	11,9	13,4	14,8	10,1	11,2
. in % van het bbp	3,3	2,2	2,3	2,6	2,9	3,1	3,3	3,1	2,7
- Saldo van de lopende verrichtingen met het buitenland									
. in miljard euro	9,1	5,9	6,3	7,6	9,1	10,5	11,8	8,9	8,5
. in % van het bbp	2,6	1,6	1,6	1,9	2,2	2,4	2,6	2,7	2,1
Groei van de bedrijfstakken^(*) (toegevoegde waarde tegen basisprijzen in volume)									
- Industrie (totaal), waarvan	2,7	2,0	2,1	1,6	1,9	1,7	1,3	0,3	1,8
. Verwerkende nijverheid	4,1	1,7	1,9	1,8	1,9	1,9	1,3	-0,5	1,8
. Bouw	-0,4	2,8	2,7	1,4	2,1	1,7	1,3	1,7	2,0
- Marktdiensten, waarvan	1,8	2,4	2,4	2,6	2,8	2,8	2,5	1,7	2,6
. Vervoer en communicatie	0,3	1,2	2,4	2,5	3,1	2,9	2,8	0,6	2,5
. Overige marktdiensten ^g	2,0	2,6	2,4	2,6	2,7	2,7	2,5	1,9	2,6
Niet-verhandelbare diensten	1,0	0,6	1,7	1,6	1,6	1,6	1,5	0,8	1,4

a. Huishoudens en izw's ten behoeve van de huishoudens.

b. Exclusief de investeringen van bepaalde overheidsbedrijven die opgenomen zijn in de bruto-investeringen van de overheid.

c. Bijdrage tot de bbp-groei.

d. Bruto-exploitatietoetschot in % van de toegevoegde waarde tegen basisprijzen - marktsector zonder landbouw.

e. Bruto-exploitatietoetschot in % van de kapitaalvoorraad tegen vervangingskost - marktsector zonder landbouw.

f. Definitie EDP: procedure bij buitensporige tekorten.

g. Inclusief handel en horeca, krediet en verzekeringen, gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening.

2. Internationale omgeving en financiële markten

De heropleving van de wereldeconomie werd midden 2009 ingezet onder de gezamenlijke impuls van steunmaatregelen voor de financiële sector, een soepel monetair beleid en budgettaire relanceplannen om de recessie te bestrijden en door de werking van de automatische stabilisatoren. Het herstel bevestigde zich in de loop van 2010. Het mondiaal bbp, dat in 2009 voor het eerst sinds de Tweede Wereldoorlog was gedaald, nam in 2010 toe met 5 %. Ook de eurozone knoopte vorig jaar weer aan met een positieve groei van 1,7 %. Niettemin vertraagde de economische groei vanaf het tweede semester, zowel in de geavanceerde economieën als in de opkomende landen. In de geavanceerde economieën kan die evolutie verklaard worden door het uitdoven van de budgettaire relancemaatregelen, door een restrictiever budgettair beleid van een aantal landen en door een vertraging van de voorraadheropbouw. In de opkomende landen en meer in het bijzonder in China, is dat toe te schrijven aan maatregelen om de oververhitting van de economie te vermijden.

Ondersteund door de dynamiek van de opkomende landen zou de groei van de wereldeconomie dit jaar en volgend jaar op ongeveer 4,5 % uitkomen. De geavanceerde economieën zouden gekenmerkt worden door de uiteenlopende groeiprestaties van de Europese landen en door een aantrekkende groei in de Verenigde Staten dankzij een nieuw fiscaal relanceplan voor dit jaar. Voor de eurozone wordt in beide jaren een groei van 1,7 % verwacht (resp. 1,7 % en 1,8 % voor de Europese Unie), terwijl het bbp van de VS telkens met ruim 3 % zou toenemen.

Het macro-economisch scenario voor de periode 2013-2016 gaat uit van een mondiale bbp-groei die opnieuw vergelijkbaar is met het gemiddelde van de vijf jaren voor het uitbreken van de crisis. In de eurozone en in de EU zou de gemiddelde bbp-groei over die periode resp. 2,2 % en 2,3 % bedragen en in de Verenigde Staten 2,9 %.

Na een krachtige opleving vorig jaar (11 %) zou de groei van de potentiële uitvoermarkten voor België minder uitgesproken zijn in 2011 (6,6 %). Dat groeitempo zou aanhouden in 2012 (6,4 %) en met 6,7 % tussen 2013 en 2016 opnieuw het gemiddelde over de periode 1995-2008 benaderen.

Nadat de inflatie in de eurozone een bodempeil bereikte in 2009, trok ze aan tot gemiddeld 1,6 % in 2010, vooral als gevolg van de stijging van de olieprijs en, in mindere mate, van de overige grondstoffenprijzen. Dit jaar zou ze verder toenemen (2,7 %) in navolging van de duurdere olie en voedingsgrondstoffen. Door een veel gematigder evolutie van de olieprijs, een beperkte groei van de loonkosten per eenheid product, een oplopende reële korte rente en een aanhoudend negatieve output gap zou de inflatie vervolgens enigszins afkoelen en de door de ECB opgelegde grens van 2 % niet meer overschrijden.

Het gekozen internationaal scenario gaat gepaard met grote onzekerheden, vooral omtrent de houdbaarheid van de verwachte groei in de geavanceerde economieën. Een eerste risicofactor betreft de nog steeds aanwezige druk op de markten voor staatsobligaties in de eurozone. Ondanks de invoering van financiële hulpmechanismen en de geboekte vooruitgang in het toezicht door Europa op de macro-economische onevenwichten, zou de precaire budgettaire situatie van een aantal Europese landen en de impact daarvan op de banksector voor een nieuwe opflakking van de schulden crisis kunnen zorgen. Dat zou op het vertrouwen wegen en het vermogen van de banken en de gezinnen kunnen aantasten, ook buiten de betrokken landen zelf. Een dergelijke evolutie zou de bancaire kredietverschaffing kunnen afremmen en bijkomende steun aan de financiële sector noodzakelijk maken. Een andere onzekerheid heeft te maken met de situatie in Japan. In de huidige vooruitzichten is geen rekening gehouden met de directe en indirecte economische gevolgen van de aardbeving en tsunami van maart en van de radioactieve besmetting. Ten slotte zorgen de volksopstanden in Noord-Afrika en het Midden-Oosten voor veel onzekerheid omtrent de olieprijs.

2.1. Internationale omgeving op korte en middellange termijn

De positieve groei van de wereldeconomie in 2010 wordt bevestigd in 2011 en 2012.

De heropleving van de wereldeconomie werd midden 2009 ingezet onder de gezamenlijke impuls van steunmaatregelen voor de financiële sector, een soepel monetair beleid en budgettaire relanceplannen om de recessie te bestrijden en door de werking van de automatische stabilisatoren. Het herstel bevestigde zich in de loop van 2010. Het mondiaal bbp, dat in 2009 voor het eerst sinds de Tweede Wereldoorlog was gedaald, nam in 2010 toe met 5 %.

De opleving steunde voornamelijk op het herstel van de wereldhandel, die tijdens de crisis een zware inzinking kende. De internationale handel werd aangezwengeld door een krachtige groei in de opkomende landen, in het bijzonder in China, waar de groei werd gestuwd door een versoepeling van het monetair beleid en door zeer ambitieuze relanceplannen. De heropbouw van voorraden en het verdwijnen van de onzekerheid, die had geleid tot het uitstellen van de aankoop van investeringsgoederen, droegen ook bij tot de heropleving van de internationale handel.

Niettemin vertraagde de economische groei vanaf het tweede semester vorig jaar, zowel in de geavanceerde economieën als in de opkomende landen. In de geavanceerde economieën kan die evolutie verklaard worden door het uitdoven van de budgettaire relancemaatregelen, door een restrictiever budgettair beleid van een aantal landen en door een vertraging van de voorraadheropbouw. In de opkomende landen en meer in het bijzonder in China, is dat toe te schrijven aan maatregelen om de oververhitting van de economie te vermijden.

In 2011 en 2012 zou de activiteitsgroei gematigd blijven voor de geavanceerde economieën, waar de binnenlandse vraag meer en meer de rol begint over te nemen van de relancemaatregelen, al blijft de werkloosheidsgraad relatief hoog. De opkomende landen worden daarentegen gekenmerkt door een krachtige groei, aangespoord door een steeds sterkere binnenlandse vraag, door een nog soepel monetair beleid en door gunstige financieringsvoorwaarden. Dat zou resulteren in een groei van de wereldeconomie van ongeveer 4,4 % in 2011 en 4,5 % in 2012. Er bestaan echter veel onzekerheden omtrent dat scenario (zie afdeling 2.2).

Het herstel van de eurozone en de EU zet zich door in 2011 en 2012.

De groei in de eurozone en de EU veerde sterk op in het eerste semester van 2010, maar werd in de tweede jaarhelft ietwat afgeremd door een vertraging van de internationale handel, als gevolg van maatregelen om het overheidstekort terug te dringen in verschillende lidstaten en de barre weersomstandigheden in sommige Europese landen op het einde van het jaar. Over het hele jaar 2010 bedroeg de groei 1,7 % in de eurozone en 1,8 % in de EU, d.i. onder het historisch gemiddelde van voor de crisis.

In 2011 en 2012 zou de groei in de eurozone opnieuw 1,7 % bedragen (resp. 1,7 % en 1,8 % in de EU). De groei blijft ondersteund door de uitvoer, maar zou evenwichtiger worden door het aantrekken van de binnenlandse vraag. De bedrijfsinvesteringen zouden gestimuleerd worden door de buitenlandse vraag, door hogere bedrijfswinsten en door de toename van de capaciteitsbezettingsgraad. Ook de bijdrage van de particuliere consumptie neemt toe dankzij een daling van de spaarquote van de gezinnen en een verbeterde situatie op de arbeidsmarkt, ondanks de verwachte hoge inflatie dit jaar.

Verenigde Staten: groei ondersteund door nieuwe fiscale maatregelen in 2011.

De heropleving van de Amerikaanse economie, die in de tweede jaarhelft van 2009 begon, werd bevestigd in 2010 met een bbp-groei van 2,8 %. Die herneming was gedeeltelijk toe te schrijven aan belangrijke steunmaatregelen van de overheid en aan de tussenkost van de Federal Reserve, die o.m. de particuliere consumptie ondersteunden. Ook de bedrijfsinvesteringen droegen bij tot de groei dankzij de terugkeer van hoge winsten, betere financieringsvoorwaarden en gunstigere economische vooruitzichten. De voorraadvorming leverde eveneens een positieve groeibijdrage. De bijdrage van de netto-uitvoer van goederen en diensten was daarentegen negatief.

In 2011 zou het Amerikaans bbp aantrekken met ongeveer 3,1 %. Die versnelling zou deels verklaard worden door nieuwe fiscale maatregelen van de regering om de particuliere consumptie aan te zwengelen, temeer omdat de omstandigheden op de arbeidsmarkt verbeteren. De hogere bedrijfswinsten en de vertraagde effecten van de gunstigere financiële voorwaarden zouden de bedrijfsinvesteringen blijven ondersteunen. De investeringen in woningen en bedrijfsvastgoed zouden echter ondermaats blijven gegeven het overaanbod. Voor 2012 wordt een bbp-groei van dezelfde grootteorde verwacht (3,3 %) die ondersteund zou blijven door de particuliere consumptie en de bedrijfsinvesteringen.

Japan: grote onzekerheden omtrent de groei in 2011 en 2012.

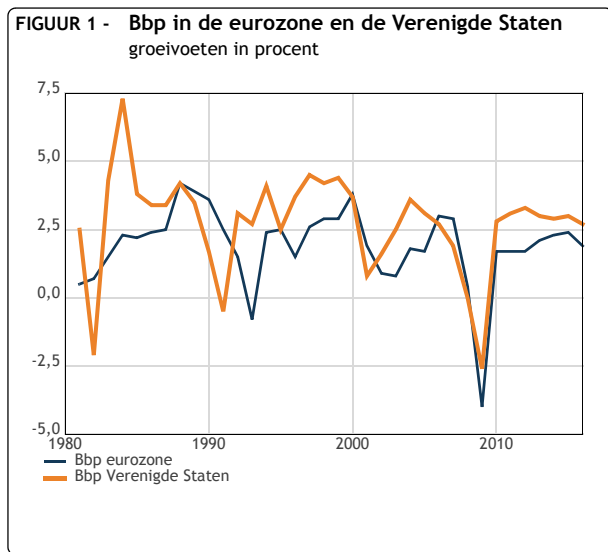
Japan, dat heel zwaar getroffen werd door de crisis in 2009 (met een bbp-daling van 6,3 %), knoopte in 2010 opnieuw aan met een positieve economische groei van ongeveer 4 %. De Japanse uitvoer veerde op dankzij de voorraadheropbouw van kapitaalgoederen in de westerse landen en het ambitieus Chinees relanceplan, wat ook de bedrijfsinvesteringen een impuls gaf. Tijdelijke fiscale maatregelen brachten ook een sterke heropleving van de particuliere consumptie teweeg.

De bbp-vooruitzichten voor Japan in 2011 en 2012 zijn gebaseerd op recente consensusvooruitzichten (zie kader 1 infra). Deze gaan uit van een economische groei van resp. 1,4 % (een gevolg van de appreciatie van de yen en de Chinese groeivertraging) en 2,1 %, maar houden geen rekening met de momenteel moeilijk in te schatten economische gevolgen van de aardbeving en de tsunami in maart.

De wereldeconomie wordt ondersteund door de hogere binnenlandse vraag van de opkomende economieën.

De groep van opkomende economieën en ontwikkelingslanden kende, na een bescheiden bbp-groei van 2,7 % in 2009, een stevige groei van 7,3 % in 2010. Het herstel in die groep van landen is allereerst te danken aan een almaar sterkere binnenlandse vraag en gunstige financieringsvoorwaarden. Bovendien genieten de landen die grondstoffen produceren van meeropbrengsten als gevolg van de prijsstijgingen. In 2011 zou de groei van de opkomende economieën licht afnemen tot gemiddeld 6,5 % door maatregelen om oververhitting van de economische activiteit te vermijden en door de appreciatie van hun munten als gevolg van aanzienlijke kapitaalimport. In 2012 zou deze groep van landen een gelijkaardige groeiprestatie leveren. De opkomende economieën blijven in beide jaren een belangrijke groeimotor van de wereldeconomie.

Voorals China kende een indrukwekkend herstel na de groeivertraging van twee jaar geleden en kon in 2010 een groei van 10,3 % optekenen dankzij een grootschalig tweejarig relanceplan voor infrastructuurprojecten dat de binnenlandse vraag deed aantrekken. Vanaf het tweede kwartaal van 2010 zag de regering zich evenwel genooddaakt om haar monetair beleid te verstrakken om oververhitting van de economie te voorkomen. Daardoor wordt een iets minder uitgesproken groei van de Chinese economie verwacht van ongeveer 9,5 % zowel in 2011 als in 2012.

Op middellange termijn worden de output gaps gedicht.

Het macro-economisch scenario voor de periode 2013-2016 gaat uit van een mondiale bbp-groei die opnieuw vergelijkbaar is met het gemiddelde van de vijf jaren voor het uitbreken van de crisis, waardoor de output gaps van de verschillende geavanceerde economieën ten laatste in 2016 gedicht zouden worden¹. In de eurozone en in de EU zou de groei in die periode gemiddeld resp. 2,2 % en 2,3 % bedragen en in de VS ongeveer 2,9 %. Er moet opgemerkt worden dat het onderliggende scenario rekening houdt met besparingsmaatregelen op middellange termijn in de OESO-landen om te verhelpen aan de aanzienlijke verslechtering van de overheidsfinanciën tijdens de afgelopen jaren. Voor die besparingen worden conventionele hypothesen² ingebouwd voor OESO-landen met een begrotings-

tekort dat niet toegeschreven kan worden aan cyclische factoren in 2010 (met een omvang van 0,5 % van het bbp per jaar vanaf 2013 tot de ratio overheidsschuld/bbp zich stabiliseert). Op basis van die hypothesen zouden de schuldquotes van alle OESO-lidstaten (behalve Japan) zich vóór 2025 stabiliseren.

De groei van de potentiële uitvoermarkten blijft krachtig.

De potentiële uitvoermarkten voor België kenden in 2009 een aanzienlijke terugval van 10,2 %. In 2010 herstelden ze zich sterk met een jaargroei van 11 %. De groei zou minder uitgesproken zijn in 2011 (om uit te komen rond 6,6 %) en zich in 2012 stabiliseren op een vergelijkbaar niveau. Tussen 2013 en 2016 zou de gemiddeld groei 6,7 % bedragen en zo het gemiddelde over de periode 1995-2008 benaderen.

KADER 1 - Methodologie voor de opmaak van de internationale omgevingshypothese

De internationale omgeving van de economische middellangetermijnvooruitzichten steunt op een geheel van hypothesen die afkomstig zijn van verschillende bronnen.

De economische groei van de Belgische handelspartners voor de jaren 2011-2012 is gebaseerd op de 'Consensus Economics'-vooruitzichten van maart 2011. De hypothesen m.b.t. de wisselkoersen, de rentevoeten en de grondstoffenprijzen zijn gebaseerd op de noteringen op de termijnmarkten van eind maart.

Voor de periode 2013-2016 is het laatst beschikbare OESO-scenario (Economic Outlook 88, november 2010) de belangrijkste bron. We noteren eveneens dat:

- de potentiële uitvoermarkten de evolutie volgen van de gewogen mondiale invoer naargelang van het relatieve belang van de verschillende uitvoermarkten voor België;
- de mondiale prijzen gewogen worden naargelang van het relatieve belang van de verschillende uitvoermarkten voor België (voor de uitvoerprijzen) en naargelang van het relatieve belang van de verschillende bevoorradingsmarkten (voor de invoerprijzen);
- de nominale bilaterale wisselkoersen constant worden gehouden.

1. Dit scenario is gebaseerd op de OESO-vooruitzichten van november 2010 en betreft de output gaps van de landen die tot de OESO behoren.
2. Die hypothesen stemmen niet noodzakelijk overeen met de door de regeringen aangekondigde maatregelen (op het moment van de OESO-publicatie) en impliceren in veel gevallen een beperktere mate van begrotingsaanerking in vergelijking met de regeringsplannen.

TABEL 2 - Internationale omgeving en financiële indicatoren
 groeivoeten in procent, tenzij anders vermeld

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Gemiddelde 2005- 2010 2011- 2016	
Potentiële uitvoermarkten voor België	-10,2	11,0	6,6	6,4	6,7	7,0	7,0	6,3	4,1	6,7
bbp eurozone	-4,0	1,7	1,7	1,7	2,1	2,3	2,4	1,9	0,9	2,0
bbp Verenigde Staten	-2,6	2,8	3,1	3,3	3,0	2,9	3,0	2,7	1,3	2,7
Consumptieprijzen in de eurozone	0,3	1,6	2,7	1,8	1,7	2,0	2,0	2,0	1,8	1,9
Wereldprijzen van goederen en diensten excl. energie, in dollars										
Uitvoer	-9,8	0,4	6,2	1,0	1,7	1,9	2,0	2,0	2,1	2,5
Invoer	-9,5	0,1	5,5	0,8	1,6	1,9	1,9	1,9	1,1	2,3
Wereldprijzen van goederen en diensten excl. energie, in euro										
Uitvoer	-4,8	5,5	0,9	1,3	1,7	1,9	2,0	2,0	0,8	1,6
Invoer	-4,5	5,1	0,2	1,1	1,6	1,9	1,9	1,9	-0,1	1,4
Olieprijs (Brent, dollar per vat)	61,6	79,6	111,8	110,0	113,0	117,4	121,9	126,7	71,7	116,8
Wisselkoers (niveau)										
.EUR/USD (x 100)	139,4	132,6	139,6	139,2	139,2	139,2	139,2	139,2	134,4	139,3
Nominale kortetermijnrente (interbancair op 3 maanden)										
Eurozone	1,2	0,8	1,6	2,5	2,6	2,8	2,9	3,0	2,7	2,6
Verenigde Staten	0,7	0,3	0,4	1,3	2,6	2,8	2,9	3,1	3,0	2,2
Nominale langetermijnrente (10 jaar)										
Eurozone	3,7	3,3	4,2	4,5	4,6	4,7	4,7	4,8	3,8	4,6
Verenigde Staten	3,2	3,2	3,6	4,0	5,0	5,1	5,2	5,3	4,0	4,7
Belgische rentevoeten										
Korte termijn (schatkistcertificaten op 3 maanden)	0,7	0,4	1,2	2,2	2,3	2,5	2,6	2,7	2,3	2,2
Lange termijn (OLO 10 jaar)	3,9	3,4	4,4	4,6	4,8	4,9	4,9	4,9	3,9	4,8

Energieprijzen die opnieuw de hoogte ingaan in 2011.

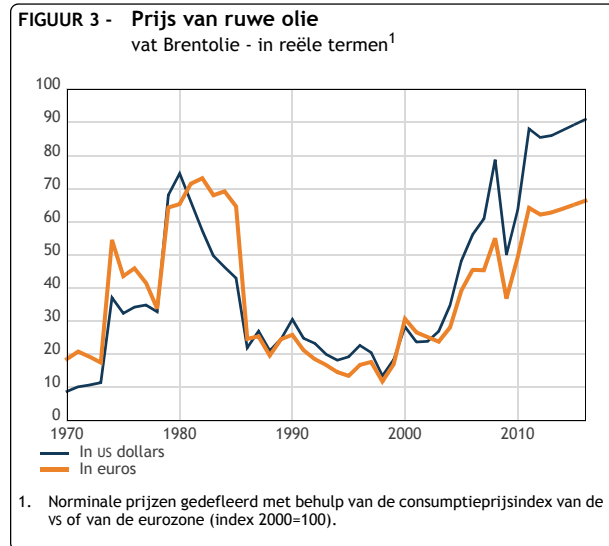
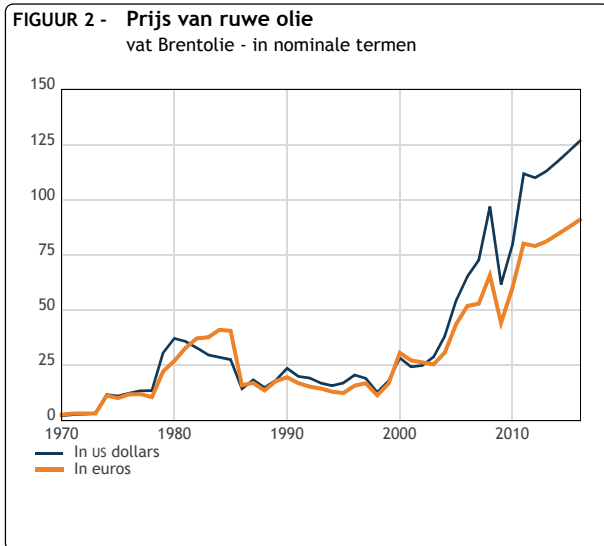
De prijs van een vat ruwe olie is sedert het begin van 2009 in stijgende lijn gegaan. De prijs schommelde tijdens een groot deel van vorig jaar tussen 70 tot 80 dollar, maar liep vanaf oktober fors op door een groter dan verwachte vraag. Op het jaareinde zorgden de politieke gebeurtenissen in vooral Tunesië en Egypte voor een bijkomende opwaartse druk, waardoor de prijs van een vat Brentolie eind december bijna 93 dollar bedroeg, d.i. een jaargemiddelde stijging van bijna 30 % in 2010 t.o.v. 2009.

Vanaf midden februari van dit jaar hebben de opstand in Libië en de oplopende spanningen in andere landen van het Midden-Oosten de olieprijs tot meer dan 100 dollar doen oplopen. Samen met de grote wereldvraag naar olie zou dat leiden tot een prijs van gemiddeld 111,8 dollar in 2011, wat meer is dan het niveau in 2008. Uitgedrukt in euro, zou de Brentprijs gemiddeld 80 euro bedragen en dus een gemiddelde stijging van meer dan 30 % optekenen. In 2012 houdt het scenario rekening met een lichte daling van de prijs (tot 110 dollar).

Voor de periode 2013-2016 is een geleidelijke toename van de olieprijs verondersteld tot meer dan 126 dollar in nominale termen (zie figuur 2)¹.

In reële termen zouden de olieprijzen in euro lager blijven dan in het begin van de jaren tachtig (zie figuur 3). De reële olieprijzen in dollar zouden daarentegen hun niveau van 1980 op middellange termijn ruim overschrijden.

1. Er wordt verondersteld dat de prijs per vat na 2012 stijgt met 2 % per jaar in reële termen.

Ook de prijzen van de niet-energetische grondstoffen stijgen in 2010 en 2011.

Net als voor de ruwe olie zijn de prijzen van de niet-energetische basisproducten opnieuw gestegen in 2010. De prijzen van de industriële grondstoffen stegen het sterkst (met gemiddeld 39 % ten opzichte van 2009), vooral door de sterke Aziatische vraag. De voedselprijzen, die gevoelig zijn voor aanboeffecten, daalden tijdens de eerste jaarhelft van 2010, maar stegen vervolgens door mislukte oogsten voor een aantal voedingsproducten.

In 2011 zou de opwaartse trend van de wereldprijzen van goederen en diensten zonder energie (uitgedrukt in dollar) zich doorzetten (met 5,5 %), maar ditmaal vooral onder invloed van de voedselprijzen die met 43 % zouden stijgen. De slechte weersomstandigheden eind 2010 in bepaalde regio's en de stijging van de olieprijs (één van de voornaamste kostenfactoren) zouden die trend verklaren. Vanaf 2012 zouden de wereldprijzen zonder energie langzaam stijgen en op het einde van de projectieperiode jaarlijks groeien met 1,9 %.

Een afkoeling van de inflatie na 2011 in de eurozone.

Na de sterke afkoeling van de inflatie in de eurozone in 2009, is de geharmoniseerde index van de consumptieprijzen in 2010 opnieuw gestegen met gemiddeld 1,6 %, vooral als gevolg van de stijging van de olieprijs en, in mindere mate, van de overige grondstoffenprijzen. De onderliggende inflatie bleef laag als gevolg van de onderbenutting van de productiecapaciteit die werd veroorzaakt door de crisis.

In 2011 zou de inflatie in de eurozone verder toenemen tot 2,7 %, onder invloed van de olieprijs en de voedselprijzen. Door een veel gematigder evolutie van de olieprijs, een beperkte groei van de loonkosten per eenheid product, een toename van de reële korte rente en een aanhoudend negatieve output gap zou de inflatie vervolgens enigszins afkoelen en de door de ECB opgelegde grens van 2 % niet meer overschrijden.

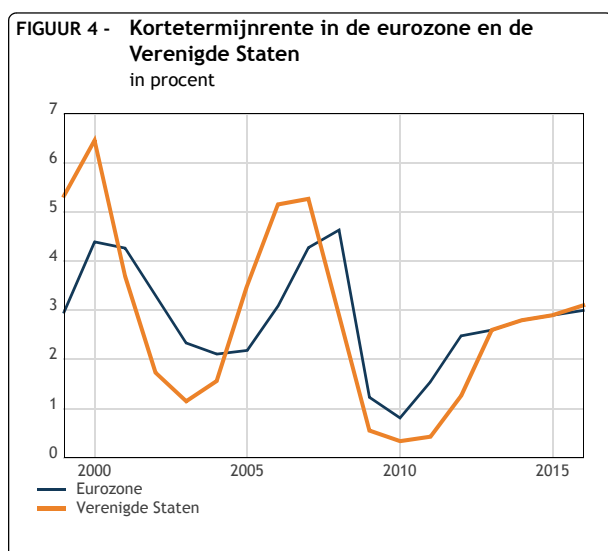
Normalisering op de financiële markten.

In de loop van 2010 hebben de financiële markten zich genormaliseerd. De aandelen en bedrijfsobligaties hebben zich hersteld dankzij de betere economische vooruitzichten en de toevloed van liquiditeiten. De kredietvoorwaarden in de voornaamste geavanceerde economieën zijn soepeler geworden en de banken zetten de vorig jaar ingezette consolidatie van hun balansen voort. De koersen van de overheidsobligaties van een aantal Europese landen kwamen daarentegen onder druk. Dat probleem stelde zich aanvankelijk vooral voor Griekenland en Ierland (en meer recent ook voor Portugal) als gevolg van ongerustheid over de houdbaar-

heid van hun overheidsfinanciën, hun competitiviteit en de stabilisatie van hun banksector. De Europese autoriteiten zagen zich daardoor verplicht om financiële hulpmechanismen in het leven te roepen voor landen in moeilijkheden (het Europees financieel stabiliteitsmechanisme en het Europees fonds voor financiële stabiliteit), in samenwerking met het IMF. Bovendien werden maatregelen genomen om de Europese economische coördinatie te versterken, zowel op het vlak van de preventie als van de remediëring van macro-economische onevenwichten. Daarvan is de versterking van het Groei- en Stabiliteitspact één van de belangrijkste.

Langzame stijging van de Europese kortetermijnrente sinds midden 2010.

Na een forse daling in 2009, trok de interbancaire rente op drie maanden (Euribor) enigszins aan vanaf het tweede kwartaal van 2010, maar bleef ze niettemin op een zeer laag niveau (gemiddeld 0,8 % in 2010). Het soepel monetair beleid werd gerechtvaardigd door een zwakke economische groei en door een lage onderliggende inflatie. De kortetermijnrente zou verder stijgen in 2011 (gemiddeld 1,6 %), waarna die trend zich zou voortzetten, namelijk van 2,5 % in 2012 tot 3 % op het einde van de projectieperiode (d.i. ongeveer 1 % in reële termen). Die stijging weerspiegelt de wil van de Europese monetaire overheden om terug te keren naar een normalisering van het monetair beleid.

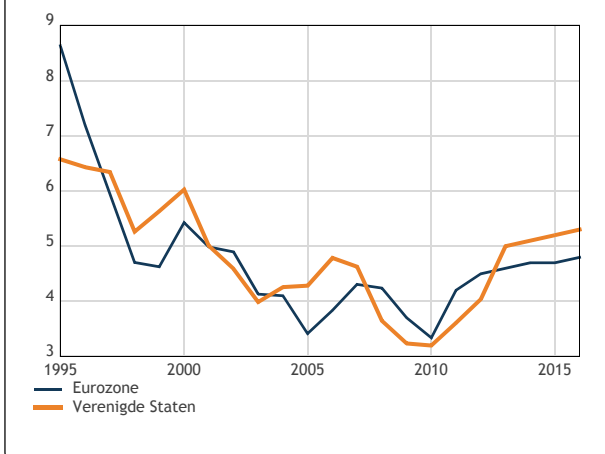

De Amerikaanse interbancaire rente daalde eveneens aanzienlijk in 2008 en 2009, maar steeg licht in 2010 (tot gemiddeld 0,3 %) door de verbeterde economische vooruitzichten. Voor 2011 wordt een stabilisering verwacht rond 0,4 %. De Amerikaanse korte rente zou nadien gestaag toenemen en reëel 1,1 % bedragen op middellange termijn.

Langetermijnrente: stijging van de Amerikaanse en Europese rente in 2011.

De weggeëbde depressievrees voor de wereldeconomie, de verminderde risico-aversie en de zorgen over het aanzienlijke Amerikaans begrotingstekort resulteerden in 2009 in een aanzienlijke stijging van de Amerikaanse lange rente (tot gemiddeld 3,2 %). Als gevolg van een vertraging van de economische activiteit en de aankondiging van een monetaire versoepeling is die rente tussen april en november van vorig jaar opnieuw gedaald om vervolgens aan te trekken onder invloed van betere economische vooruitzichten, nieuwe fiscale stimuleringsmaatregelen voor de economie en een uitstel van de sanering van de overheidsfinanciën. Daardoor bedroeg de gemiddelde Amerikaanse lange rente vorig jaar opnieuw 3,2 %. Het enorme aanbod aan overheidsobligaties en de heropleving van de economische activiteit zouden de rente in de projectieperiode doen toenemen. Gemiddeld zou de Amerikaanse langetermijnrente dit jaar 3,6 % bedragen, 4 % in 2012 en verder stijgen op middellange termijn.

FIGUUR 5 - Langetermijnrente in de eurozone en de Verenigde Staten
in procent

De Europese lange rente, die op het hoogtepunt van de crisis minder daalde, bleef zeer laag tijdens het grootste deel van vorig jaar (gemiddeld 3,3 %), maar is sinds november sterk beginnen te stijgen. De crisis van de Griekse, Ierse en Portugese staatsobligaties in de lente van 2010 deed hun renteverval t.o.v. de Duitse obligaties toenemen, maar door de gelijktijdige daling van de Duitse, Franse en Nederlandse rendementen had dat weinig invloed op de gemiddelde Europese lange rente. De spanningen staken opnieuw de kop op in november naar aanleiding van de ongerustheid over de situatie van de Ierse banken en de gevolgen daarvan voor de overheidsfinanciën van dat land. Het toegenomen scepticisme van de financiële markten over het vermogen van de regeringen om hun te-

korten op te vangen via budgettaire maatregelen deed de Europese langetermijnrente aantrekken. Bovendien stegen de inflatieverwachtingen, verbeterden de economische vooruitzichten en steeg de Amerikaanse langetermijnrente, waardoor de opwaartse trend van de Europese lange rente wordt gehandhaafd. Dit jaar zou de langetermijnrente uitkomen op 4,2 % en volgend jaar op 4,5 %, waarna ze verder zou oplopen op middellange termijn.

Het verschil tussen de Belgische en de Duitse tienjaarsrente op overheidsobligaties nam vorig jaar toe tot ongeveer 108 basispunten in december. De beleggers die reeds bezorgd waren over de houdbaarheid van de overheidsfinanciën in bepaalde landen van de eurozone, leken ook enige twijfels te hebben over de financiële situatie in België, dat politiek onzekere tijden beleeft. Al bij al is dat renteverval relatief beperkt gebleven omdat België, ondanks een hoge schuldgraad, zijn structureel begrotingstekort beperkt heeft kunnen houden tijdens de crisis en bovendien in het verleden al heeft bewezen een hoge schuldgraad te kunnen afbouwen (periode 1993-2007).

2.2. Risico's en onzekerheden

Bovenstaand internationaal scenario gaat gepaard met veel onzekerheden, vooral omtrent de verwachte groei in de geavanceerde economieën en, in mindere mate, in de opkomende landen.

Een van de voornaamste risicofactoren voor dit jaar houdt verband met de evolutie van de olie- en andere grondstoffenprijzen en de impact daarvan op de economische groei en de inflatie. De olieprijs is in ons scenario vastgelegd op een hoog niveau voor 2011, wat voor een deel toe te schrijven is aan politieke ontwikkelingen in Noord-Afrika en het Midden-Oosten. Aanbodverstoringen zijn niet uit te sluiten en zouden tot nog hogere prijzen kunnen leiden. Een sneller dan voorziene oplossing van die conflicten zou de prijs daarentegen onder het veronderstelde niveau kunnen brengen. Ook over de evolutie van de voedselprijzen bestaat veel onzekerheid door hun gevoeligheid voor negatieve aanbodeffecten.

De overheidsfinanciën zijn in veel Europese landen aanzienlijk verslechterd door de economische en financiële crisis, door de uitzonderlijke crisismaatregelen en door de werking van de economische stabilisatoren. Bovendien moeten ook de nodige middelen worden voorzien om de kosten van de vergrijzing op te vangen. Sommige lidstaten uit de periferie worden geconfronteerd met de noodzaak tot sanering van hun overheidsfinanciën, wat echter op de economische groei kan wegen, en met het risico op een sterke rentestijging en eventuele schuldherschikkingen indien geen bijkomende besparingsmaatregelen worden genomen (terwijl de situatie van hun banksector kwetsbaar blijft). Een nieuwe schulden crisis valt dus niet uit te sluiten en zou kunnen zorgen voor een vertrouwenscrisis en vermogensverliezen voor de banken en de gezinnen, ook in niet-betrokken landen. Een dergelijke evolutie zou de bancaire kredietverschaffing kunnen afremmen en nieuwe steun aan de financiële sector noodzakelijk kunnen maken.

In tegenstelling tot de Europese landen, werden de begrotingsaanpassingen in de Verenigde Staten uitgesteld, waardoor er twijfel rijst of de regering de zeer ambitieuze saneringsdoelstellingen die ze zich voor de komende jaren heeft gesteld, zal kunnen behalen.

Een bijkomende risicofactor voor de groei houdt verband met de gevolgen van de natuurramp in Japan in maart van dit jaar. Naast de onmiddellijke gevolgen voor de Japanse productie, is de economische impact van de nucleaire problemen op het land zelf en op de internationale economie momenteel moeilijk in te schatten.

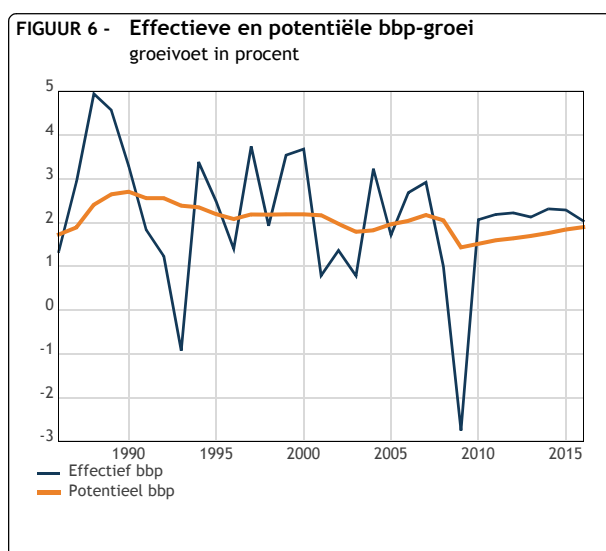
In de opkomende landen, en met name in China, bestaat het risico op een oververhitting van de economie en verhoogde inflatoire spanningen, met gevaar voor vastgoed- of financiële zeepbellen die uiteindelijk tot een 'harde landing' kunnen leiden. Dat zou een belangrijke impact hebben aangezien die groep van landen momenteel voor twee derde van de groei van de wereldeconomie zorgt.

Omgekeerd is het niet uitgesloten dat de activiteit in de geavanceerde economieën sneller toeneemt dan verwacht, dankzij een sterkere heropleving van de bedrijfsinvesteringen, die op hun beurt aangespoord worden door hogere winsten, of een groeitoename van de uitvoer, beide ondersteund door de vraag van de rest van de wereld.

3. Macro-economische en sectorale evoluties

Onder impuls van de internationale conjunctuur heeft de Belgische economie vanaf midden 2009 de economische recessie achter zich gelaten en zich sneller hersteld dan oorspronkelijk verwacht. In het verlengde daarvan steeg het Belgisch bbp in volume in 2010 met 2,1 %. Dit jaar zou het bbp iets sneller stijgen (2,2 %), net als in 2012 (2,2 %). Ook over de periode 2013-2015 zou de groei gemiddeld op 2,2 % uitkomen, om in 2016 te vertragen tot 2,0 %.

De herneming van de Belgische economische activiteit eind 2009-begin 2010 was vrijwel uitsluitend te danken aan de uitvoergroei, die heel dynamisch was in het kielzog van de heropleving van de internationale conjunctuur. De binnenlandse vraag nam daarentegen nauwelijks toe in 2010, vooral door de nieuwe terugval van de particuliere investeringen. In 2011 zou de groei van de Belgische economie meer ondersteund worden door de binnenlandse vraag, aangezien al haar componenten een groeiversnelling optekenen. De bijdrage van de netto-uitvoer tot de bbp-groei, zou in vergelijking met 2010 terugvallen, maar toch op een vrij hoog niveau blijven. In 2012 zou, naast een nieuwe versnelling van de groei van de particuliere consumptie en de privé-investeringen, bij ongewijzigd beleid een bijzonder snelle groei van de overheidsconsumptie en van de overheidsinvesteringen worden genoteerd. De bijdrage van de buitenlandse handel tot de groei zou echter nauwelijks positief zijn. Vanaf 2013 zou de bijdrage van de verschillende componenten tot de groei stabiel blijven en zou de dynamiek van de binnenlandse en buitenlandse vraag de historische trend benaderen.

Het groeipotentieel van de Belgische economie was verzwakt door de gevolgen van de financiële crisis en daalde van 2,1 % in 2008 tot 1,4 % in 2009. Het gehanteerde scenario gaat uit van een geleidelijk herstel van de potentiële groei die 1,9 % bereikt in 2016 en gemiddeld 1,7 % zou bedragen over de periode 2011-2016. De terugkeer naar een effectieve bbp-groei die vanaf 2010 de potentiële groei overstijgt, zou het niveauverschil tussen het effectief bbp en het potentieel bbp (output gap), dat op het einde van de recessie ruimschoots negatief was, geleidelijk doen afnemen. De output gap zou reeds zeer klein zijn in 2015 en volledig weggewerkt zijn in 2016 (zie figuur 7).

De industriële bedrijfstakken 'uitrustingsgoederen' en 'intermediaire goederen', die sterk afhangen van de buitenlandse vraag, werden als eerste getroffen door de economische recessie en zijn ook als eerste uit de recessie geraakt. In 2010 lieten ze een ruimschoots positieve groei van hun toegevoegde waarde optekenen. Binnen de marktdiensten, die meer gericht zijn op de binnenlandse markt, is het de bedrijfstak 'handel en horeca' die de sterkste daling kende in 2009, maar ook het snelst groeide in 2010. Op middellange termijn toont de projectie de verdere toename van het relatief aandeel van de marktdiensten, zowel in termen van activiteit als werkgelegenheid. In 2016 zouden de marktdiensten 64,5 % van de nominale toegevoegde waarde van de economie vertegenwoordigen en 63,9 % van de werkgelegenheid, terwijl het aandeel van de verwerkende nijverheid zou inkrimpen tot 12,9 % van de toegevoegde waarde en tot 10,3 % van de werkgelegenheid.

Nadat ze in 2009 nul bedroeg (en gedurende een aanzienlijke periode van dat jaar zelfs negatief was), herstelde de Belgische inflatie zich geleidelijk in 2010 (2,2 %) en zou ze in 2011 nog versnellen (3,5 %) onder impuls van de forse toename van de grondstoffenprijzen (vooral voor energie en landbouwproducten). Op middellange termijn en zonder nieuwe schokken op de internationale prijzen zou de inflatie zich stabiliseren op 2 %, een grens die door de ECB als verenigbaar met prijsstabiliteit wordt beschouwd.

Het vorderingensaldo van België, dat in 2008 een historisch dieptepunt bereikte na de sterke achteruitgang van de rekening van de vennootschappen, is ondanks een gevoelige verslechtering van de overheidsrekeningen aanzienlijk gestegen in 2009 als gevolg van een forse daling van de investeringsquote. Het saldo verbeterde nog in 2010 en overschreed opnieuw 2,3 % van het bbp. Van 2011 tot 2016 zou het vorderingensaldo van de gezamenlijke economie ruimschoots positief blijven, ondanks een aanhoudend groot overheidstekort.

3.1. De effectieve en potentiële groei van het bbp

Het potentieel bbp wordt geraamd met een foutenmarge...

Er bestaan verschillende benaderingen om het potentieel bbp te ramen. Het Federaal Planbureau gebruikt de methode van de Europese Commissie, die het potentieel bbp bepaalt als het activiteitsniveau dat bereikt kan worden bij een 'normale' inzet van de productiefactoren¹. Aangezien dat normaal niveau niet rechtstreeks waarneembaar is, wordt het geschat op basis van statistische filters². De onzekerheidsgraad van dergelijke methoden wordt groter naarmate men het eindpunt van de reeks nadert.

... maar de groei ervan wordt ongetwijfeld vertraagd door de gevolgen van de financiële crisis...

Ondanks de onzekerheden, kan niet ontkend worden dat de potentiële groei van de Belgische economie verzwakt werd door de gevolgen van de financiële crisis en volgens de huidige ramingen daalde van 2,1 % in 2008 tot 1,4 % in 2009. Het gehanteerde scenario gaat uit van een geleidelijk herstel van de potentiële groei tot 1,9 % in 2016. Over de periode 2011-2016 zou hij gemiddeld 1,7 % bedragen, of een terugval van respectievelijk 0,2 en 0,6 procentpunt ten opzichte van de jaren 2000 en de jaren 90. Voor België wordt het gecumuleerd verlies aan potentieel bbp als gevolg van de financiële en economische crisis geraamd op iets minder dan 3 % tegen 2016³, wat nauw aansluit bij het gemiddelde in de OESO-landen⁴.

TABEL 3 - Effectief bbp, potentieel bbp en determinanten
jaarlijkse gemiddelde groeivoeten in procent

	2008	2009	2010	2011-2016
Effectief bbp	1,0	-2,8	2,1	2,2
Potentieel bbp	2,1	1,4	1,5	1,7
Bijdragen:				
- Structurele productiviteit per uur	1,0	0,6	0,7	1,0
waaronder:				
kapitaalintensiteit	0,4	0,0	0,1	0,2
totale factorproductiviteit	0,6	0,6	0,6	0,8
- Potentiële werkgelegenheid (in uren)	1,1	0,8	0,8	0,7
waaronder:				
bevolking op arbeidsleeftijd	0,9	0,7	0,7	0,4
activiteitsgraad	0,1	0,1	0,1	0,1
niet-inflatoire werkloosheidsgraad	0,2	0,1	0,2	0,2
arbeidsduur	-0,2	-0,2	-0,1	-0,1

1. De methode wordt nader omschreven in D'Auria F., Denis C., Havik K., Mc Morrow K., Planas C., Raciborski R., Röger W. and Rossi A., 'The production function methodology for calculating potential growth rates and output gaps', European Economy, Economic Paper No. 420, juli 2010.

2. De toepassing van de methode op België door het FPB wordt beschreven in Lebrun I., 'What has been the damage of the financial crisis on Belgian GDP?', Federaal Planbureau, Working Paper, te verschijnen.

3. Zie Lebrun, op. cit.

4. Zie OECD, 'Fiscal Consolidation: Requirements, Timing, Instruments and Institutional Arrangements', Chapter 4, OECD Economic Outlook, n° 88, december 2010.

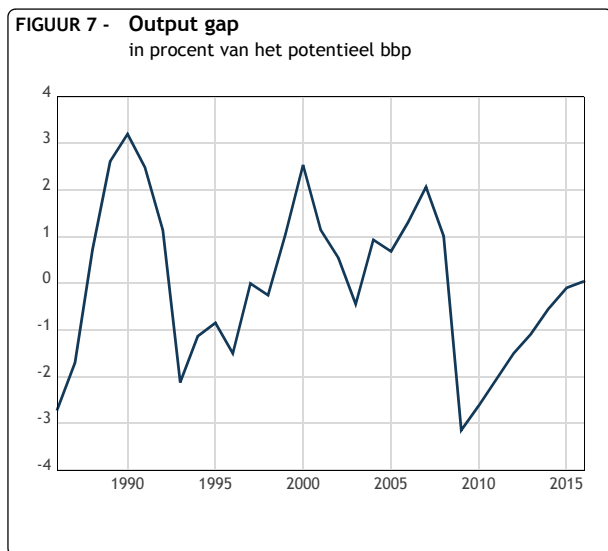
...vooral door de terugval van de bijdrage van de kapitaalintensiteit...

De val van de potentiële groei in 2009 wordt allereerst verklaard door een quasi nulbijdrage van de kapitaalintensiteit (kapitaalvoorraad per gepresteerd uur). De krimp in investeringen en de forse stijging van het afschrijvingspercentage voor kapitaal vormen de aanleiding voor die zwakke prestatie. Die resultaten komen perfect overeen met de verwachte gevolgen van een financiële crisis. Door de combinatie van de trage remonte van de investeringsquote vanaf 2011 en afschrijvingspercentages die opnieuw aanknopen met hun historische trend, zou de bijdrage van de kapitaalintensiteit geleidelijk aantrekken, maar niettemin duidelijk onder de historische waarden blijven. Over de periode 2011-2016 zou de gemiddelde bijdrage die in de loop van de jaren 2000 werd waargenomen, niet overschreden worden. In tegenstelling tot de oorspronkelijke ramingen zou de groei van de totale factorproductiviteit niet zoveel te lijden hebben gehad onder de recessie en grotendeels bijdragen tot het herstel van de trendgroei van de productiviteit per uur. Die laatste zou in 2016 1,2 % bereiken, een tempo dat niet meer bereikt werd sinds het begin van vorig decennium.

...terwijl de bijdrage van de potentiële werkgelegenheid beter dan verwacht standhoudt.

Na een historisch hoge 1,2 % in 2007, viel de bijdrage van de werkgelegenheid tot de potentiële groei terug in 2008 en vooral in 2009, zij het minder uitgesproken dan aanvankelijk werd verwacht. De potentiële werkgelegenheid zou zelfs zowel in 2009 als in 2010 gestegen zijn met 0,8 %, onder impuls van de groeiende bevolking op arbeidsleeftijd en, meer verrassend, een verdere daling van de niet-inflatoire werkloosheidsgraad ondanks de crisis. Op middellange termijn zou de groeivertraging van de bevolking op arbeidsleeftijd slechts deels gecompenseerd worden door de snellere trendmatige stijging van de activiteitsgraad, waardoor het groeitempo van de potentiële werkgelegenheid iets minder dan 0,7 % zou bedragen. Net als in voorgaande periodes zou de arbeidsduur negatief blijven bijdragen tot de potentiële werkgelegenheid uitgedrukt in uren.

De output gap sluit zich geleidelijk in de periode 2011-2016.

Op basis van de output gap, gedefinieerd als het procentueel verschil tussen het effectief bbp en zijn potentieel, zou de Belgische economie in 2007 een nieuwe conjuncturele piek hebben bereikt, na de eerdere pieken in 1990 en 2000. De bbp-daling in 2009 leidde tot een negatievere output gap dan tijdens de recessie in het begin van de jaren 80. De terugkeer naar een bbp-groei die vanaf 2010 het potentieel overstijgt, zou voor een geleidelijke vermindering van de output gap zorgen in de loop van de projectieperiode. De output gap zou in 2015 al zeer klein zijn en in 2016 volledig verdwijnen.

3.2. De componenten van de economische groei

3.2.1. Algemeen overzicht

Ten opzichte van de periode 2005-2010, die de zware economische recessie van 2008 en 2009 insluit, wordt de projectieperiode (2011-2016) gekenmerkt door een duidelijk hogere gemiddelde bbp-groei (2,2 %). Die kan worden toegeschreven aan de hogere bijdrage van de buitenlandse en de binnenlandse vraag.

Na 2,1 % in 2010 zou de Belgische bbp-groei licht aantrekken tot 2,2 % in 2011 en 2012. Ook over de periode 2013-2015 zou de groei gemiddeld op 2,2 % uitkomen, om in 2016 te vertragen tot 2,0 %.

TABEL 4 - Bijdragen tot de bbp-groei
jaargemiddelden in procentpunt

	1993-1998	1999-2004	2005-2010	2011-2016
Binnenlandse bestedingen	1,5	1,5	1,3	1,9
- Particuliere consumptie	0,9	0,8	0,6	0,9
- Overheidsconsumptie	0,3	0,5	0,3	0,4
- Totale investeringen	0,3	0,4	0,3	0,5
- Investerings in woningen	0,1	0,0	0,1	0,1
- Bedrijfsinvesteringen ^a	0,2	0,3	0,2	0,4
- Overheidsinvesteringen	0,0	0,0	0,0	0,0
- Voorraadvorming	0,0	-0,1	0,0	0,0
Netto-uitvoer	0,4	0,7	0,0	0,3
- Uitvoer	3,5	3,3	1,7	4,1
- Invoer	-3,1	-2,6	-1,6	-3,8
Totaal (bbp-groei)	2,0	2,2	1,3	2,2

a. Exclusief de investeringen van bepaalde overheidsbedrijven die opgenomen zijn in de overheidsinvesteringen.

De evolutie van de verschillende componenten van de economische groei wordt in detail besproken in de volgende paragrafen.

Als gevolg van de verslechtering van de ruilvoet en van het saldo van de reële primaire inkomens van/naar het buitenland, zou het reëel bruto nationaal inkomen (bni)¹ in 2010 minder zijn gestegen dan het bbp (resp. 0,8 % en 2,1 %). Dat zou ook het geval zijn in 2011 (resp. 0,5 % en 2,2 %). Tegen de achtergrond van een stabilisering van de ruilvoet zou de bni-groei in de periode van 2012 tot 2016 net onder de bbp-groei uitkomen.

3.2.2. De buitenlandse handel

De uitvoer vormde de voornaamste motor voor het Belgisch economisch herstel in 2010.

Na een terugval eind 2008 en begin 2009 nam de wereldhandel fors toe in het tweede semester van 2009 en het eerste semester van 2010, maar vertraagde vervolgens in tweede helft van 2010. Op jaarbasis zorgde het herstel van de internationale conjunctuur in 2010 voor een aanzienlijke groei van de buitenlandse afzetmarkten die voor België relevant zijn² (11 %), een toename van dezelfde grootteorde als de daling in 2009 (-10,2 %). Die forse toename van de vraag zorgde, samen met een nieuwe depreciatie van de euro ten opzichte van de Amerikaanse dollar, voor een Belgische uitvoergroei van 10,1 %³, de meest dynamische groei van de voorbije 10 jaar.

1. Zie ook kader 3 van hoofdstuk 3 van de 'Economische vooruitzichten 2010-2015', mei 2010, Federaal Planbureau.

2. De groei van de buitenlandse afzetmarkten die voor België van belang zijn (of 'potentiële buitenlandse afzetmarkten van België') wordt berekend op basis van de groei van de invoer van de voornaamste handelspartners van België.

3. Merk op dat de jaarlijkse groei van de uitvoer in 2010 profiteerde van een groot positief overloopeffect eind 2009.

Naast die duidelijke opleving van de buitenlandse vraag, bleef het herstel van de binnenlandse vraag veel beperkter (zie volgende paragraaf). Daardoor steeg de invoer, ondanks een aanzienlijke versnelling (7,9 % in 2010 tegenover -11,1 % in 2009), minder sterk dan de uitvoer. De bijdrage van de netto-uitvoer tot de economische groei was dus zeer hoog in 2010 (een bijdrage van 1,9 procentpunt tot een bbp-groei van 2,1 %) na twee opeenvolgende jaren van ruimschoots negatieve groeibijdragen.

De opleving van de wereldeconomie gaat tevens gepaard met een aanzienlijke opflakking van de inflatie, waarbij de dalingen van de internationale prijzen van 2009, gemiddeld genomen bijna weggewerkt zijn in 2010. Op Belgisch niveau stegen de invoerprijzen¹ in 2010 met 6,2 %, dus sneller dan de uitvoerprijzen² (4,4 %). De daaruit resulterende forse achteruitgang van de ruilvoet (-1,7 %) wordt verklaard door de sterke opstoot van de energieprijzen en door de depreciatie van de euro ten opzichte van de dollar.

In het totaal overtrof het positieve volume-effect het negatieve prijseffect, waardoor de Belgische nominale netto-uitvoer³ in 2010 met 0,6 procentpunt van het bbp kon toenemen tot 3,3 % van het bbp (zie ook afdeling 3.4).

Opnieuw aanzienlijke ruilvoetverliezen in 2011.

In 2011 zouden zowel de groei van het wereldhandelsvolume als de economische groei in de voornaamste geografische gebieden vertragen ten opzichte van 2010, maar niettemin relatief hoog blijven. Dat weerspiegelt zich ook in de groei van de potentiële uitvoermarkten (6,6 %) en van de Belgische uitvoer (4,8 %). Net als de finale vraag⁴ (en ondanks een duidelijke versnelling van de binnenlandse vraag) zou ook de invoergroei (4,3 %) vertragen in vergelijking met 2010.

De Belgische economische groei zou in 2011 aanzienlijk ondersteund worden door de netto-uitvoer in volume (bijdrage van 0,5 procentpunt), zij het minder sterk dan in 2010.

De stijging van de internationale prijzen, en met name de energie- en voedselprijzen, zou echter zeer hoog blijven. Dat zou zich vertalen in een even sterke groei van de Belgische invoerprijzen als in 2010 (6,2 %), hoewel die laatste voordeel haalden uit de appreciatie van de euro ten opzichte van de dollar. Tegen die achtergrond stijgen ook de Belgische uitvoerprijzen (4,2 %) bijna even snel als in 2010, met een nieuwe aanzienlijke ruilvoetverslechtering tot gevolg (-1,9 %). De nominale netto-uitvoer zou bijgevolg merkbaar dalen (met 1,1 procentpunt) en nog 2,2 % van het bbp bedragen.

Vrijwel stabiele ruilvoet in 2012 en nauwelijks positieve bijdrage van de netto-uitvoer tot de bbp-groei.

Na twee opeenvolgende jaren van zware verliezen, zou de ruilvoet zich vrijwel stabiliseren in 2012, vooral door de veronderstelling van een bescheiden daling van de energieprijzen. De euro/dollarkoers zou een lichte daling optekenen in 2012. De stijging van de invoer- en uitvoerprijzen zou opnieuw meer aansluiten bij hun historische evolutie.

De verwachte volumegroei voor de potentiële uitvoermarkten (6,4 %) en voor de uitvoer (4,5 %) sluit in 2012 nauw aan bij de raming voor 2011. De groei van de uitvoer zou vergelijkbaar zijn met de invoergroei (4,4 %).

Uitgedrukt in procent van het bbp zou de nominale netto-uitvoer zich stabiliseren (2,3 % van het bbp).

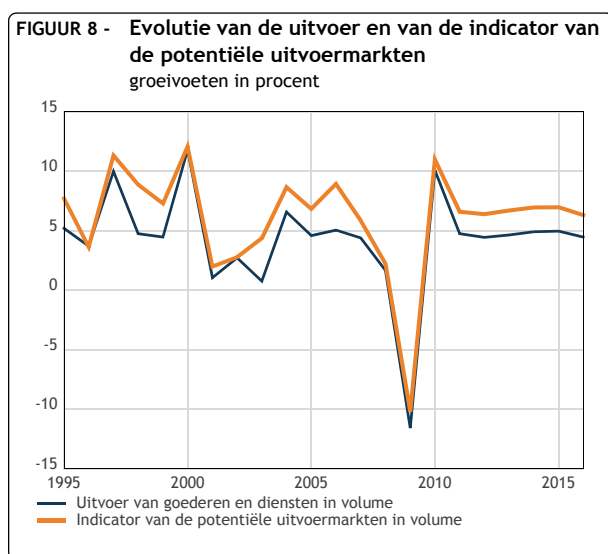
1. Uitgedrukt in euro. De evolutie van de invoerprijzen wordt toegelicht in afdeling 3.3 (cf. infra).

2. Uitgedrukt in euro.

3. Gedefinieerd als de totale uitvoer uitgedrukt in lopende prijzen verminderd met de totale invoer uitgedrukt in lopende prijzen.

4. Gedefinieerd als de som van de binnenlandse vraag en de uitvoer.

De periode 2013-2016 wordt gekenmerkt door een positieve groeibijdrage van de netto-uitvoer en een stabiele ruilvoet.

De periode 2013-2016 wordt gekenmerkt door een positieve bijdrage van de netto-uitvoer tot de bbp-groei (gemiddeld ongeveer 0,3 procentpunt, net als in de periode 1995-2008). Die evolutie sluit aan bij de relatief gunstige groei van de potentiële uitvoermarkten (6,7 %, net zoals in de periode 1995-2008), een stabiele euro/dollarkoers en de groei van de Belgische uurloonkosten (3,7 %) die vergelijkbaar is met die van onze drie belangrijkste handelspartners. Door de terugkeer naar relatief hogere productiviteitswinsten zou de groei van de loonkosten per eenheid product (2,4 %) bovendien beperkt worden. In die context zou de uitvoer een jaarlijkse groei van gemiddeld 4,8 % bereiken (zoals in de periode 1995-2008). Het groeiverschil tussen de potentiële uitvoermarkten en de effectieve uitvoer

zou blijven bestaan, waardoor de uitvoer marktaandeel blijft verliezen, nl. 2 procentpunt per jaar op middellange termijn (zie figuur 8).

Parallel daarmee en onder impuls van een finale vraag die opnieuw aanknoopt met een groei (3,3 %) die, op zijn beurt, ook zeer nauw aansluit bij het gemiddelde van het recente verleden, zou de invoer stijgen met jaarlijks gemiddeld 4,5 %, wat overeenstemt met het groeitempo over de periode 1995-2008 en iets lager ligt dan dat van de uitvoer.

De ruilvoet zou zich gemiddeld stabiliseren over de periode 2013-2016. Als gevolg van de veronderstelde geleidelijke maar relatief bescheiden stijging van de grondstoffenprijzen vanaf 2013 en gegeven de evolutie van de wereldprijzen, zouden de invoerprijzen gemiddeld met 2,2 % per jaar toenemen, net zoals de uitvoerprijzen. Dat groeitempo ligt, vooral voor de uitvoerprijzen, hoger dan het gemiddelde uit de periode 1995-2008.

De nominale netto-uitvoer, uitgedrukt in procent van het bbp, zou licht stijgen van 2,3 % in 2012 tot 3,3 % in 2016.

3.2.3. De binnenlandse vraag

a. Inleiding

Bescheiden herstel van de binnenlandse vraag in 2010.

Na de terugval in 2009 (-2,2 %), kende de binnenlandse vraag in 2010 een zeer bescheiden toename (0,2 %; zie tabel 1), omdat het vertrouwen van de Belgische consumenten en ondernemers zich nog niet helemaal had hersteld. De toename berust op een stijging van de particuliere consumptie (1,4 %, tegenover -0,3 % in 2009), een minder sterke daling van de bedrijfsinvesteringen (-1,0 % tegenover -8,1 % in 2009), een sterkere groei van de overheidsconsumptie (1,1 % tegenover 0,5 % in 2009) en een minder negatieve bijdrage van de voorraadvorming tot de economische groei. De groei van de overheidsinvesteringen werd echter negatief en de investeringen in woningen door de gezinnen kenden in 2010 een sterkere daling dan in 2009.

Het herstel van de binnenlandse vraag zet zich door in 2011.

De binnenlandse vraag zou haar herstel in 2011 doorzetten (1,7 %) in navolging van de conjunctuurhereniging, vooral door de positieve groei van de investeringen in het algemeen. De overheidsinvesteringen in het bijzonder vertonen een uiterst dynamische groei in de aanloop naar de gemeente- en provincieraadsverkiezingen van 2012.

Relatief dynamische groei in 2012.

Naast de groeiversnelling van de particuliere consumptie en de particuliere investeringen, zouden de overheidsconsumptie en de overheidsinvesteringen bijzonder sterk stijgen in 2012. De binnenlandse vraag zou stijgen met 2,1 %.

Een groei tussen 1,8 % en 2,1 % vanaf 2013.

Vanaf 2013 zouden alle componenten van de binnenlandse vraag opnieuw aanknopen met hun trendgroei, waardoor de totale binnenlandse vraag jaarlijks met ongeveer 2 % toeneemt. De groei zou echter iets zwakker zijn (1,8 %) in 2013, een postelectoraal jaar waarin de overheidsinvesteringen duidelijk afnemen. In de periode 2014-2016 zou de binnenlandse vraag gemiddeld met 2,0 % per jaar stijgen, een tempo dat gelijk is aan het gemiddelde van de periode 1995-2008. De gemiddelde jaarlijkse groei van de particuliere consumptie zou krachtiger zijn dan in de periode 1995-2008 (1,9 % tegenover 1,6 %), in tegenstelling tot de investeringen (2,4 % tegenover 3,0 %). Het groeitempo van de overheidsconsumptie zou in beide periodes gelijkaardig zijn (1,8 % tegenover 1,9 %).

b. Consumptie van de particulieren¹*Opnieuw een positieve groei van de particuliere consumptie in 2010, ondanks een stabilisering van de koopkracht.*

De zware economische recessie in 2009 en het daaruit voortvloeiende verlies aan consumentenvertrouwen vertaalden zich in een daling van de particuliere consumptie (-0,3 %), ondanks een toename van de particuliere koopkracht^{2,3} (1,6 %). In 2010 deed het omgekeerde zich voor: de groei van de particuliere consumptie werd opnieuw positief (1,4 %), terwijl de koopkracht van de Belgische gezinnen zich stabiliseerde. De opstoot van de spaarquote⁴ in 2009 (+1,3 procentpunt tot 18,3 %) wegens de grote onzekerheid bij de gezinnen, vooral inzake tewerkstelling, werd zo gecompenseerd in 2010 (-1,3 procentpunt tot 17,0 %, zie figuur 9). Door een gestegen vertrouwen hebben de gezinnen aldus hun spaarinspanning verkleind.

Ondanks de groei van de werkgelegenheid en het herstel van de inkomens uit vermogen, stabiliseerde de koopkracht van de gezinnen zich onder invloed van verschillende elementen.

Allereerst was de indexering van de lonen (0,5 % voor de lonen uit de privésector, 0,3 % voor de lonen uit de overheidssector) merkbaar lager dan de inflatie (2,2 %), die gedreven werd door de stijging van de internationale grondstoffenprijzen. Gekoppeld aan een quasi-stabilisering van de uurlonen vóór indexering (0,2 %) en een toch relatief sterke werkgelegenheids groei (29 000 extra banen), leidde die indexering tot een krimp van 0,6 % in reële termen van het looninkomen.

Bovendien bleef de toename van de sociale uitkeringen aan de gezinnen relatief beperkt (1,2 % in reële termen). Net als voor de lonen vormt de gezondheidsindex de basis voor de indexering van die uitkeringen,

1. Huishoudens en IZW's ten behoeve van de huishoudens.

2. De koopkracht in de macro-economische betekenis van het woord, namelijk het reëel beschikbaar inkomen van alle particulieren samen.

3. Voor een gedetailleerde analyse van de evolutie van de verschillende soorten inkomens, zie afdeling 3.4 van dit hoofdstuk.

4. Het sparen van de particulieren in procent van hun beschikbaar inkomen.

maar die steeg minder snel dan de inflatie¹. De indexering van de sociale uitkeringen bedroeg bijgevolg slechts 0,7 % in 2010.

Ten slotte steeg het totaalbedrag van de personenbelastingen aanzienlijk (3,4 % in reële termen), vooral door het verdwijnen van bepaalde (tijdelijke) verminderingen die golden in 2009: de door de Vlaamse Gemeenschap toegekende forfaitaire verlaging van de personenbelasting voor de werknemers die in Vlaanderen wonen ('jobkorting') werd sterk teruggeschroefd, terwijl de impact van de versnelde incohiering van 2009 uitgewerkt was².

Relatief beperkte groei van de koopkracht en nieuwe daling van de spaarquote in 2011.

De spaarquote zou blijven dalen tot 16,3 %. In een klimaat van hersteld vertrouwen door de verbeterde conjunctuur, zouden de particulieren verkiezen om minder te sparen om een bepaald consumptieniveau te handhaven. De groei van de koopkracht zou beperkt blijven (0,8 %) en zou alleszins zwakker zijn dan die van de particuliere consumptie, die zich nog licht zou herstellen (1,6 %) ondanks de oplopende inflatie.

De weliswaar beperkte groei van het reële beschikbaar inkomen van de gezinnen kan voornamelijk toegeschreven worden aan de toename van de loonmassa in volume (1,1 %), hoewel de loonindexering (3,0 % voor de privésector en 2,7 % voor de overheidssector) lager blijft dan de inflatie (3,5 %) door de verdere toename van de energieprijzen. Dat ongunstige prijseffect zou echter minder uitgesproken zijn dan in 2010. Daarenboven zou de werkgelegenheidsgroei (43 000 extra banen) in 2011 sterker zijn dan in 2010. De uurlonen vóór indexering zouden echter stagneren.

De minder snelle groei van de gezondheidsindex heeft ook een negatieve impact op de overige inkomenscomponenten die geïndexeerd worden op basis van de gezondheidsindex. Met name de reële groei van de sociale uitkeringen in het bijzonder zou voor het tweede opeenvolgende jaar zwak zijn (0,3 %). Die quasi-stabilisering van de sociale uitkeringen wordt, naast het prijseffect, ook verklaard door de daling van het totaal aantal werklozen, door de verdere afname van het aantal tijdelijke werklozen en door de maatregelen voor de welvaartsaanpassing van de sociale uitkeringen die slechts gedeeltelijk in werking treden (geen volledig jaar).

In 2011 zou ook de reële groei van het totaalbedrag aan personenbelastingen merkbaar vertragen en zouden de netto-inkomsten uit vermogen relatief sterk stijgen door o.m. de verhoging van de rentevoeten.

Stabilisering van de spaarquote door een sterkere koopkrachtstijging in 2012 en 2013.

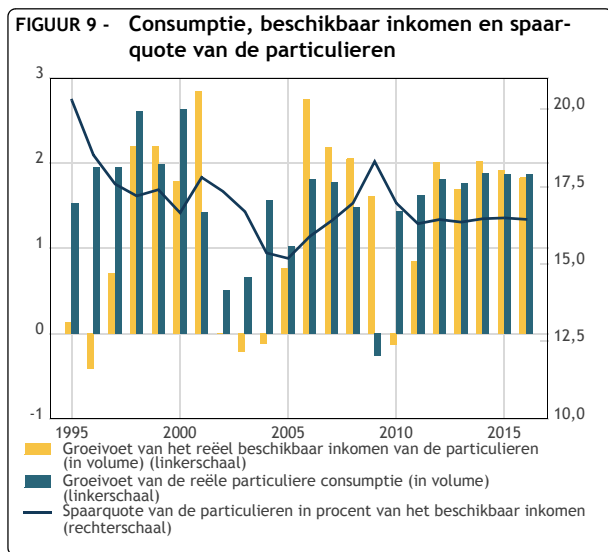
De koopkracht zou sneller toenemen in 2012 (2,0 %) en 2013 (1,7 %), net als de particuliere consumptie (1,8 % in beide jaren). De spaarquote stabiliseert zich tijdens die twee jaren op 16,4 %.

In de veronderstelling van een meer gematigde groei van de energieprijzen, zou de groei van de gezondheidsindex vanaf 2012 ongeveer gelijk zijn aan die van de nationale index van de consumptieprijzen, wat zich vertaalt in een indexering van de lonen en de sociale uitkeringen van de gezinnen die gelijk is aan de inflatie (en in 2012 zelfs licht hoger is). Naast dit prijseffect, zou de loonmassa in volume een positieve invloed ondervinden van de dynamischere groei (dan in 2010 en 2011) van de werkgelegenheid (+45 000 eenheden in 2012 en +49 000 eenheden in 2013) en van de uurlonen vóór indexering (+1,3 %) in 2013. In het totaal zou de loonmassa van de gezinnen stijgen met 2,0 % in 2012 en met 2,3 % in 2013.

-
1. Naast dat ongunstig prijseffect en ondanks een nieuwe stijging van het aantal werklozen in 2010 (+8 000 personen), kan de relatief zwakke groei ook verklaard worden door een sterke daling van het aantal tijdelijk werklozen en door het feit dat er in 2010 (in tegenstelling tot 2009) nauwelijks nieuwe maatregelen in werking traden om de werkloosheidsuitkeringen aan te passen.
 2. De versnelde incohiering heeft geleid tot een verschuiving van de terugbetalingen aan de belastingplichtigen van 2010 naar 2009.

Ook de sociale uitkeringen zouden krachtiger groeien dan tijdens de twee voorgaande jaren (2,4 % in reële termen in 2012 en in 2013), net zoals het exploitatieoverschot van de gezinnen.

Vanaf 2014 groeien de particuliere consumptie en de koopkracht opnieuw met bijna 2 %.

Op middellange termijn (2014-2016) zou de particuliere spaarquote zich stabiliseren rond 16,5 %. De particuliere consumptie zou gemiddeld immers in dezelfde mate toenemen als het reëel beschikbaar inkomen van de gezinnen (beide met 1,9 %). Tegen de achtergrond van een gemiddelde inflatiegroei van 2,0 %, een dalende werkloosheidsgraad en een relatief sterke stijging van de koopkracht zou de particuliere consumptie sneller toenemen dan tijdens de eerste jaren van de projectieperiode. De koopkrachttoename weerspiegelt vooral een hogere groei van de loonmassa^{1,2} en een vrij hoge bijdrage van de sociale overdrachten tot de groei van het beschikbaar inkomen, vooral als gevolg van het Generatiepact en de toenemende vergrijzing van de Belgische bevolking.

De structuur van de particuliere consumptie zou vrijwel stabiel blijven.

De structuur van de binnenlandse consumptieve bestedingen zou niet aanzienlijk wijzigen tijdens de projectieperiode (zie tabel 5). Enkele evoluties kunnen niettemin worden vermeld.

Door de ongerustheid over de economische crisis hebben de gezinnen in 2009 hun voorzorgsparen sterk verhoogd. Bijgevolg spitsten zij hun uitgaven meer toe op levensnoodzakelijke producten. Zo steeg het aandeel van het gezinsbudget voor voeding (van 11,4 % in 2008 tot 11,9 % in 2009), net als de huur (van 15,3 % in 2008 tot 16,0 % in 2009) en de uitgaven voor gezondheidszorg (privédeel) (van 5,1 % in 2008 tot 5,5 % in 2009). Op middellange termijn en in overeenstemming met de trendgroei tijdens de afgelopen decennia, zou het aandeel van voeding opnieuw licht dalen, in tegenstelling tot het aandeel voor huur en gezondheidszorg. Het aandeel van die laatste twee categorieën was in het verleden al beduidend toegenomen. Het bedroeg amper 13,0 % en 3,8 % in 1980.

In het kielzog van de economische crisis van 2009 vielen de energieprijzen fors terug. Tegelijkertijd daalde de totale hoeveelheid door de gezinnen verbruikte energie (-0,7 %). Daardoor verminderde het aandeel van verwarming, elektriciteit en brandstoffen in het gezinsbudget van 8,5 % in 2008 tot 7,3 % in 2009. In 2010 werd die daling uit 2009 deels tenietgedaan door de opstoot van de internationale energieprijzen en door de strenge winter. Door de verdere stijging van de energieprijzen in 2011 zou het aandeel van het gezinsbudget voor energie-uitgaven groter worden dan in 2008 (8,7 %). Op middellange termijn zouden de energie-uitgaven geleidelijk terugvallen tot 7,9 % in 2016 als gevolg van een lichte volumedaling in het energieverbruik (gemiddeld -0,2 % per jaar) omdat de energieprijzen blijven stijgen, zij het duidelijk minder uitgesproken dan in 2010 en 2011³.

1. De reële lonen leveren een positieve bijdrage van 2,4 procentpunt tot de groei van het beschikbaar inkomen, die op 1,9 % zou uitkomen (gemiddelde over de periode 2014-2016).
2. Zie hoofdstuk 4 voor een gedetailleerde bespreking van de evolutie van de lonen.
3. De gemiddelde groei van de energieprijzen bedraagt respectievelijk 5,8 % voor de periode 2005-2010 en 4,6 % voor de periode 2011-2016. In de loop van beide periodes stijgen de consumptieprijzen zonder energie met 2,0 %.

Het aandeel van tabak in de structuur van de gezinsconsumptie daalde amper tussen 2006 (2,1 %) en 2009 (2,0 %), terwijl het tabaksverbruik door particulieren over dezelfde periode echter sterk terugviel (gemiddeld -4,7 % per jaar). Die volumedaling wordt waarschijnlijk verklaard door de vele prijsverhogingen (in het bijzonder van de accijnzen) van tabak (gemiddeld +5,7 % per jaar) tijdens de afgelopen jaren, alsook door de inwerkingtreding van het rookverbod (buiten rookruimtes) op de werkvloer en in horecazaken¹. Tijdens de projectieperiode zou het tabaksverbruik in volume gemiddeld stagneren, daar de verwachte prijsverhogingen (gebaseerd op de momenteel gekende accijnsverhogingen) beperkter zijn dan tijdens de afgelopen jaren. Het aandeel van de tabaksuitgaven in de totale gezinsbestedingen zou enigszins dalen tot 1,8 % in 2016.

De consumptiecategorieën met de sterkste volumegroei op middellange termijn zijn de aankoop van voertuigen, communicatiediensten, toerisme, meubelen en apparaten, transportdiensten en gezondheidszorg (privé-deel). De enige categorieën die een volumedaling optekenen, zijn verwarming en brandstoffen.

TABEL 5 - Structuur en groei van de particuliere consumptie
in procent

	Structuur in lopende prijzen				Gemiddelde jaarlijkse groei in volume	
	2002	2008	2009	2016	2005-2010	2011-2016
- Voeding en drank	14,5	14,0	14,6	14,2	0,5	1,3
- Tabak	2,0	1,9	2,0	1,8	-2,4	0,0
- Kleding en schoeisel	4,8	4,7	4,3	4,2	1,3	1,4
- Huur	15,7	15,3	16,0	16,2	1,7	2,1
- Medische zorgverlening, gezondheidsuitgaven	5,1	5,1	5,5	5,5	1,6	2,3
- Energie	7,2	8,5	7,3	7,9	-0,9	-0,4
- Verwarming en elektriciteit	4,4	5,2	4,5	4,9	-0,9	-0,3
- Transport (brandstoffen)	2,9	3,3	2,8	3,0	-0,9	-0,5
- Overige goederen en diensten	50,7	50,6	50,4	50,3	1,5	2,3
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	1,1	1,8

Het verschil tussen de werkelijke consumptie van de huishoudens en hun consumptieve bestedingen schommelt rond 33 % in de projectieperiode.

De werkelijke consumptie van de huishoudens² houdt niet alleen rekening met de hierboven beschreven consumptieve bestedingen van de huishoudens, maar ook met de diensten die gratis worden verstrekt door de overheid en de izw's ten behoeve van de huishoudens, zoals de gezondheidsdiensten en de onderwijsuitgaven. Sinds 1995 is het verschil tussen beide concepten gestaag toegenomen. Voor 2008, bijvoorbeeld, lag de werkelijke consumptie van de huishoudens ongeveer 33 % hoger dan hun consumptieve bestedingen. In de projectie blijft dat verschil in de buurt van 33 %.

1. Voor die laatste zal het gedeeltelijk verbod, dat van kracht is sinds 1 januari 2007, veranderen in een volledig rookverbod vanaf 1 juli 2011.

2. Zie hiervoor ook kader 4 van hoofdstuk 3 van de 'Economische vooruitzichten 2010-2015', mei 2010, Federaal Planbureau.

c. Investerings

Na een forse daling in 2009 en 2010 stijgt de investeringsquote heel lichtjes.

De economische crisis resulteerde in een aanzienlijke daling van het aandeel van de investeringen in het bbp¹. In 2010 bedroeg de investeringsquote 20,2 %, wat een daling van twee procentpunt impliceert t.o.v. 2008, toen de investeringsquote historisch gezien een hoog niveau bereikte. Na een sterke daling in 2009 en 2010 stijgt het aandeel van de investeringen van de ondernemingen² in het bbp opnieuw gestaag (maar zeer traag) vanaf 2011. De investeringsquote van de overheid zou tijdelijk toenemen in 2011 en 2012 in de aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen van 2012 en vervolgens terugvallen in 2013 en 2014. Na een daling in 2009 en 2010 zou de investeringsquote van de gezinnen nog licht dalen op middellange termijn. Het aandeel van de totale investeringen in het bbp zou, met uitzondering van een beperkte toename in 2012, gedurende de volledige projectieperiode op het niveau van 2011 blijven (20,4 %).

Na twee jaren van negatieve groei, knopen de bedrijfsinvesteringen opnieuw aan met hun trendgroei.

Het volume van de bedrijfsinvesteringen is in 2010 nog gedaald (-0,9 %), maar in mindere mate dan in 2009 (-7,3 %). Vergeleken met de duidelijke opleving van de buitenlandse vraag, kende de binnenlandse vraag een bescheiden herstel in 2010. Tussen 2004 en 2008 hadden de ondernemingen bovendien massaal geïnvesteerd en in 2008 bereikte hun investeringsquote een hoog niveau. Samen met het nog vrij onzeker economisch klimaat, zorgde dat voor een te beperkt vertrouwen om sommige investeringsbeslissingen te valideren.

Dat cruciaal element heeft voluit gespeeld, want terzelfder tijd waren er al heel wat elementen aanwezig die de investeringen bevorderen. De externe financieringsvoorwaarden werden aantrekkelijker als gevolg van een bijkomende daling van de rentevoeten. Daarnaast verbeterden de interne financieringsmogelijkheden voor investeringsprojecten: ondanks de opflakking van de energieprijzen, werd de forse daling van de rendabiliteit van de ondernemingen³ in 2008 en 2009 vrijwel volledig goedge maakt in 2010 (zie figuur 10 en afdeling 3.4). De winstmarges zijn inderdaad sterk gestegen dankzij de loonmatiging (daling van de reële uurloonkosten⁴ met 1,1 %) en een stijging van de uurproductiviteit (1,0 %).

In 2011 zouden de bedrijfsinvesteringen opnieuw aanknopen met een positieve groei, ondersteund door het verder aantrekken van de binnen- en buitenlandse afzetperspectieven en een hersteld ondernemersvertrouwen⁵. De nominale langetermijnrente zou echter sterk stijgen, waardoor de kosten voor geleend kapitaal toenemen. Bovendien zou de rendabiliteit van de ondernemingen licht dalen: de productiviteitswinsten per uur (0,7 %) zouden lager liggen dan de groei van de reële uurloonkosten (1,2 %) en de nieuwe ruilvoetverslechtering (als gevolg van de verdere stijging van de energieprijzen) doet de winstmarges van de ondernemingen en dus hun mogelijkheden tot interne financiering sterk afbrokkelen. In die verdeelde context m.b.t. de investeringsstimuli, zou de volumegroei van de Belgische investeringen 3,2 % bereiken in 2011.

In 2012 zou de groei van de bedrijfsinvesteringen nagenoeg stabiel blijven (3,4 %), met een vrij dynamische groei van de binnenlandse vraag en een stabilisering van de rendabiliteit van de ondernemingen op een hoog niveau. De nominale langetermijnrente zou echter nog enigszins stijgen.

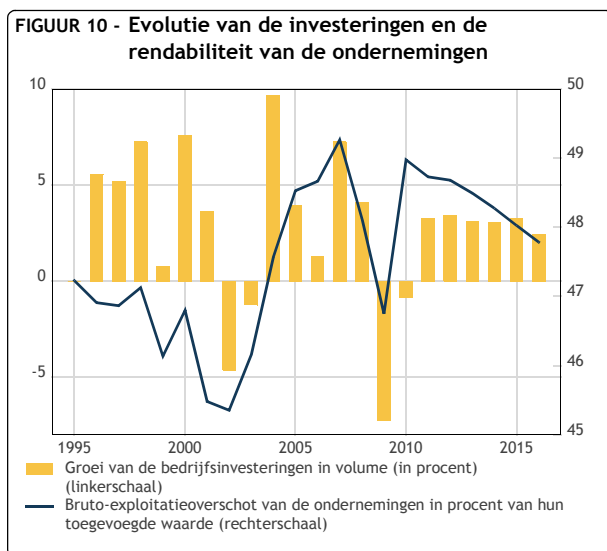
1. Tegen lopende prijzen.

2. Bij 'ondernemingen' gaat het, tenzij anders vermeld, om alle bedrijfstakken behalve 'Openbaar bestuur en defensie; verplichte sociale verzekeringen', 'Onderwijs' en 'Particuliere huishoudens met werknemers'. Dit concept stemt overeen met onze definitie van 'marktbedrijfstakken'.

3. Het bruto-exploitatieoverschot van de ondernemingen uitgedrukt in procent van de bruto toegevoegde waarde van de ondernemingen. Deze rendabiliteitsindicator werd niet gecorrigeerd voor het inkomen van de zelfstandigen.

4. In deze sectie stemmen de 'reële' uurloonkosten overeen met de nominale uurloonkosten gedeïndeerd met de prijs van de toegevoegde waarde van de marktbedrijfstakken.

5. De conjunctuurindicator van de NBB bereikte in maart 2011 zijn hoogste niveau sinds eind 2007.

en 2014 nog licht stijgen en daarna stabiel blijven.

Vrij zwakke groei van de investeringen in woningen in vergelijking met het recente verleden.

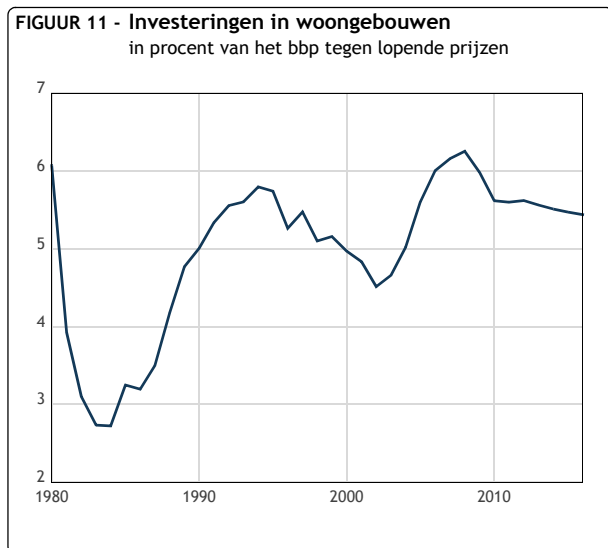
De afgelopen twee jaar woog de sombere economische context zwaar op de investeringen in woningen, die in 2009 en 2010 een negatieve groei van respectievelijk 3,0 % en 3,4 % lieten optekenen. De grote onzekerheid (vooral over de ontwikkeling van de arbeidsmarkt) heeft kandidaat-bouwers aangespoord tot meer voorzichtigheid en tot het uitstellen van hun projecten, ondanks de lage hypothecaire rentevoeten.

Dankzij het economisch herstel en het opnieuw toenemen van de koopkracht van de gezinnen (zij het in beperkte mate) zou de groei van de investeringen in woongebouwen in 2011 opnieuw positief worden (1,1 %). De verhoging van de nominale hypothecaire rentevoeten, en bijgevolg van de financiële lasten, zou die groei afremmen.

Na vier zeer sombere opeenvolgende jaren, zou de (beperkte) toename van de nominale hypothecaire rente in 2012 niet verhinderen dat de groei van de investeringen in woongebouwen aantrekt (2,5 %). Een meer dynamische groei van de koopkracht zou daar eveneens toe bijdragen.

Tijdens de periode 2013-2016 zou de volumegroei van de investeringen in woongebouwen (gemiddeld 1,3 % per jaar) duidelijk vertragen, zowel ten opzichte van het recente verleden (2,5 % voor 2000-2008) als het verdere verleden (2,6 % tijdens de periode 1980-2008). Die vertraging hangt samen met een stabilisering van de groei van de koopkracht van de gezinnen, een lichte stijging (ten opzichte van 2012) van de financieringskosten en een gestage daling van de werkloosheidsgraad.

Tijdens de periode 2013-2016 zouden de bedrijfsinvesteringen in lijn met hun langetermijntrend evolueren en een jaarlijkse volumegroei van gemiddeld 3,0 % laten optekenen. Dat groeitempo stemt overeen met het gemiddelde uit de periode 1980-2008, maar ligt iets lager dan in het recente verleden (gemiddeld 3,6 % per jaar tijdens de periode 1995-2008). De groei van de vraag zou tijdens die periode stabiel blijven. De rendabiliteit van de ondernemingen zou dalen. Het behoud van productiviteitswinsten (die gemiddeld 1,3 % per jaar zouden bedragen tijdens de periode 2013-2016) zou de versnelling van de reële uurloonkosten (1,5 %) grotendeels compenseren en dus de reële stijging van de loonkosten per eenheid product beperken. De nominale langetermijnrente, ten slotte, zou in 2013

Het aandeel van de investeringen in woongebouwen in het bbp tegen lopende prijzen bereikte een recordhoogte in 2008. In 2009 en 2010 is dat aandeel sterk gedaald, maar tijdens de projectieperiode kent het slechts een lichte terugval, namelijk van 5,6 % in 2010 naar 5,4 % in 2016.

De groei van de overheidsinvesteringen wordt sterk beïnvloed door de cyclus van de gemeenteraadsverkiezingen.

De totale overheidsinvesteringen bestaan voor ongeveer 45 % uit investeringen van de lokale overheden, voor 40 % uit investeringen van de gemeenschappen en de gewesten en voor 14 % uit investeringen van de federale overheid. Het saldo (ongeveer 1 %) stemt overeen met de investeringen van de sociale zekerheid.

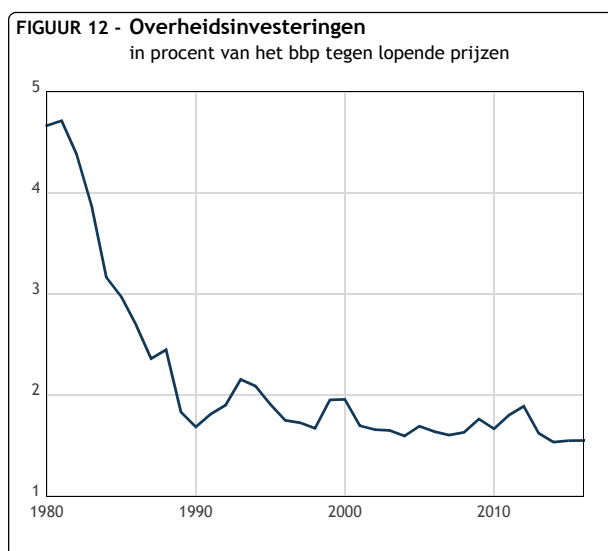
De groei van de overheidsinvesteringen wordt in belangrijke mate beïnvloed door het investeringsbeleid van de lokale overheden, dat doorgaans nauw verbonden is met de kalender van de gemeenteraadsverkiezingen. De lokale overheden drijven hun investeringen op in het vooruitzicht van de gemeenteraadsverkiezingen, om die nadien terug te schroeven. Voor de gewesten en de gemeenschappen werd geen enkele investeringscyclus vastgesteld en er werd dus geen rekening mee gehouden in de projectie.

Met een volumegroei van 8,9 %, hebben de overheidsinvesteringen in 2009 (zowel van de lokale overheden als van de gemeenschappen en gewesten) de economische groei ondersteund en de terugval van de investeringssuitgaven van de gezinnen en de ondernemingen enigszins gecompenseerd.

Vorig jaar was de groei van de totale overheidsinvesteringen negatief (-3,1 % in volume): het investeringsvolume van de gewesten en gemeenschappen is licht toegenomen en dat van de lokale overheden is vrijwel stabiel gebleven, maar de investeringen van de federale overheid zijn sterk gedaald, onder meer door de terugval van de investeringen van Defensie en de (uitzonderlijke) aankoop van een overheidsgebouw door de Senaat in 2009.

In het vooruitzicht van de gemeente- en provincieraadsverkiezingen in 2012 zouden de lokale overheden in 2011 en 2012 hun investeringsinspanningen verder versterken (groei van respectievelijk 23,6 % en 13,2 %), waardoor de groei van de totale overheidsinvesteringen oploopt tot respectievelijk 10,7 % en 7,4 %.

Na 2012 is de investeringscyclus voorbij zijn hoogtepunt en dalen de lokale investeringen. Bovendien wordt ervan uitgegaan dat het investeringsvolume van de gewesten en de gemeenschappen vanaf 2012 vrijwel stagneert. De totale overheidsinvesteringen in volume zouden in de postelectorale jaren 2013 en 2014 dalen (respectievelijk -12,1 % en -3,3 %) en tijdens de laatste twee jaren van de projectieperiode opnieuw stijgen (3,2 % in 2015 en 2,1 % in 2016).

Het nominaal aandeel van de overheidsinvesteringen in het bbp blijft laag zowel vanuit een historisch als vanuit een Europees perspectief (de Belgische overheidsinvesteringsquote bedroeg 1,8 % in 2009, terwijl het gemiddelde van de eurozone 2,8 % bedroeg). Tijdens de projectieperiode stijgt dat aandeel licht tussen 2010 (1,7 %) en 2012 (1,9 %), waarna het duidelijk terugvalt in 2013 (1,6 %) en nadien stabiel blijft tot 2016.

d. Overheidsconsumptie

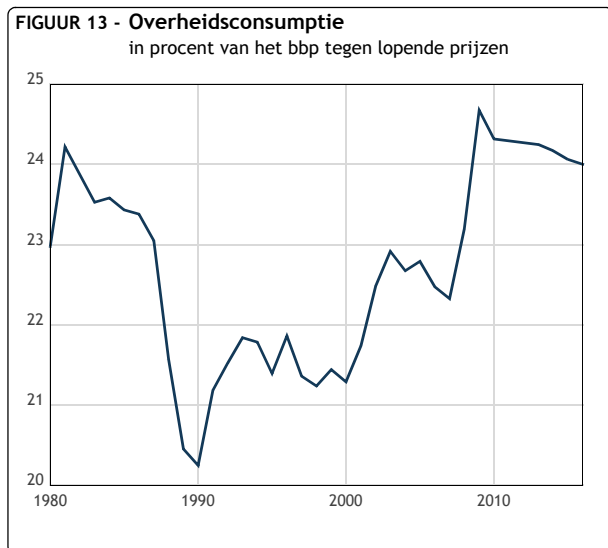
Bij ongewijzigd beleid blijft het aandeel van de overheidsconsumptie in het bbp op een historisch hoog niveau.

In 2011 zou de overheidsconsumptie in volume iets sterker groeien (1,2 %) dan vorig jaar (1,1 %). De groei van haar belangrijkste component, namelijk de loonmassa¹, zou een gelijkaardig profiel vertonen (1,3 % in 2011 tegenover 1,1 % in 2010). De groei van de uitgaven voor gezondheidszorg² zou in 2011 (3,8 %) versnellen t.o.v. 2010 (2,2 %) terwijl de netto-aankoop van goederen en diensten een meer uitgesproken daling zou laten optekenen (-7,7 % in 2011 tegenover -2,0 % in 2010).

In 2012 zou de volumegroei van de overheidsconsumptie aantrekken (1,7 %). Dat zou vooral toe te schrijven zijn aan de netto-aankoop van goederen en diensten waarvan de groei opnieuw positief zou worden (3,8 %)³. De groei van de uitgaven voor gezondheidszorg zou echter minder uitgesproken zijn (2,0 %), terwijl de groei van de overheidslonen zich zou stabiliseren (1,3 %).

Tijdens de periode 2013-2016 zou de overheidsconsumptie in volume gemiddeld met 1,9 % per jaar stijgen, net zoals in het recente verleden (1,9 % over de periode 1995-2008). De verklaring daarvoor is te vinden in de evolutie van de twee belangrijkste componenten van de overheidsconsumptie die een vergelijkbare groei optekenen als in het recente verleden: de loonmassa zou gemiddeld met 1,5 % per jaar stijgen (1,4 % voor 1995-2008), terwijl de uitgaven voor gezondheidszorg jaarlijks met 3,1 % zouden toenemen (3,1 % voor 1995-2008). De groei van de netto-aankoop van goederen en diensten zou heel wat minder dynamisch zijn op middellange termijn (0,2 % voor 2013-2016 tegenover 2,9 % voor 1995-2008).

-
1. Het begrip 'loonmassa' dient hier in ruime zin begrepen te worden (met inbegrip van de fictieve bijdragen die vooral de ambtenarenpensioenen, de kinderbijslag van de ambtenaren en de terbeschikkingstellingen omvatten).
 2. Meer bepaald gaat het om sociale uitkeringen in natura. Die bestaan hoofdzakelijk uit uitgaven voor gezondheidszorg.
 3. Voornamelijk als gevolg van de daling van de verkoop van goederen en diensten in 2012, die vooral wordt verklaard door het op kruissnelheid komen van de bijdragen die door de financiële instellingen worden betaald aan het Bijzonder Beschermingsfonds voor deposito's.

Het nominaal aandeel van de overheidsconsumptie in het bbp is in 2008 en 2009 aanzienlijk gestegen, namelijk van 22,3 % in 2007 tot 23,2 % in 2008 en 24,7 % in 2009 (of 2,5 procentpunt meer dan het gemiddelde van de eurozone). Dat historisch hoog niveau (de vorige piek werd bereikt in 1981 en bedroeg 24,2 %) zou slechts weinig dalen in de loop van de projectieperiode (het aandeel zou nog 24,0 % bedragen in 2016). We wijzen er evenwel op dat deze projectie werd opgesteld bij ongewijzigd beleid. De verschillende componenten van de overheidsconsumptie worden geanalyseerd in hoofdstuk 5.

3.2.4. Evolutie per bedrijfstak

In 2010 was het herstel van de economische activiteit eerst zichtbaar in de bedrijfstakken van de verwerkende nijverheid.

De bedrijfstakken van de verwerkende nijverheid, en meer bepaald de productie van 'intermediaire goederen' en 'uitrustingsgoederen', die als eerste getroffen werden door de economische recessie, zijn ook als eerste uit de recessie geraakt. In 2010 konden die bedrijfstakken, die een groot deel van hun productie exporteren, profiteren van de heropleving van de wereldvraag en een ruimschoots positieve groei van hun toegevoegde waarde laten optekenen. De marktdiensten, die meer gericht zijn op de bevoorrading van de binnenlandse markt, die nog maar aarzelend hernam in 2010, knoopten opnieuw aan met een positieve groei van hun toegevoegde waarde. Die groei was echter nog vrij zwak, vooral voor de bedrijfstak 'vervoer en communicatie'. Uiteindelijk zijn er maar twee bedrijfstakken die in 2010 nog een negatieve groei van hun reële toegevoegde waarde lieten optekenen, nl. de landbouw en de bouwsector, waarbij deze laatste de negatieve invloed ondervond van de bijzonder barre wintermaanden en van de nieuwe aanzienlijke terugval van de investeringen in woningen door de gezinnen.

Het aandeel van de marktdiensten in de totale toegevoegde waarde blijft stijgen.

Tijdens de periode 2011-2016 zou de reële toegevoegde waarde van de totale economie, in een context van een geleidelijke terugkeer naar een trendgroei van de verschillende componenten van het bbp, gemiddeld met 2,2 % per jaar stijgen (zie tabel 6). Alle bedrijfstakken van de industrie en de landbouw hebben een zwakker groeitempo dan het gemiddelde. Deze evoluties liggen in lijn met het verleden: tijdens de periode 1980-2008 steeg de toegevoegde waarde van de volledige economie gemiddeld met 2,1 % per jaar, waarbij alle bedrijfstakken van de primaire en secundaire sectoren, behalve de 'intermediaire goederen', een groei onder dat gemiddelde lieten optekenen.

De groei van de diensten zou dynamischer zijn dan het gemiddelde van de totale economie over de periode 2011-2016, behalve voor 'krediet en verzekeringen' en vooral de niet-verhandelbare diensten. Voor de periode 1980-2008 geldt dezelfde vaststelling, behalve voor de bedrijfstak 'krediet en verzekeringen', waar de groei hoger lag dan het gemiddelde van de totale economie, en de bedrijfstak 'horeca en handel' die onder dat gemiddelde bleef.

Binnen de marktdiensten zou 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' de meest dynamische bedrijfstak zijn (gemiddelde jaarlijkse groei van 2,9 % over de periode 2011-2016). De evolutie in die bedrijfstak wordt in grote mate gestuurd door de groei van de gezondheidsuitgaven (zie hoofdstuk 5) die vrij hoog is in een context van vergrijzing van de Belgische bevolking. Die bedrijfstak wordt op de voet gevolgd door 'overige marktdiensten'¹ (2,7 %) die, in het recente verleden, de groei van de Belgische economie krachtig ondersteund heeft (gemiddelde jaarlijkse volumegroei van de toegevoegde waarde van 3,6 % tussen 1995 en 2008).

Die evolutie van de reële toegevoegde waarde beïnvloedt uiteraard, samen met de prijsstijging van de toegevoegde waarde van elke bedrijfstak, de structuur van de Belgische economie. Met het behoud van een vrij krachtige binnenlandse vraag wordt de projectieperiode gekenmerkt door een nieuwe stijging van het economisch gewicht van de marktdiensten, zowel in lopende prijzen als in volume (zie tabel 6), dat in 2016 64,5 % zou bedragen in nominale termen, tegenover 56,2 % in 1995.

Ondanks een vrij krachtige groei van de buitenlandse vraag op middellange termijn, zou het gewicht van de verwerkende nijverheid blijven dalen in de projectie, van 20,0 % van de totale toegevoegde waarde in nominale termen in 1995 naar 12,9 % in 2016.

Het aandeel van de niet-verhandelbare diensten in de totale toegevoegde waarde daalt op middellange termijn. Die daling vertaalt zich in een terugkeer naar een nominaal aandeel van 14,0 % in 2016 dat het niveau van 2008 benadert (14,1 %), vóór de sterke stijging in 2009 (14,8 %).

TABEL 6 - Structuur en groei van de bruto toegevoegde waarde tegen basisprijzen
in procent

	Structuur in lopende prijzen			Structuur in volume (referentiejaar 2000)			Jaarlijkse gemiddelde groeivoet (in volume)	
	2002	2009	2016	2002	2009	2016	2005-2010	2011-2016
Landbouw	1,2	0,7	0,8	1,3	1,1	1,0	-1,3	1,0
Energie	2,9	2,8	3,0	2,9	3,2	3,0	3,0	1,3
Verwerkende nijverheid	17,8	13,5	12,9	18,4	15,9	15,8	-0,6	1,8
- Intermediaire goederen	7,3	5,8	5,6	7,5	6,3	6,5	-0,8	2,0
- Uitrustingsgoederen	4,2	2,8	2,8	4,3	3,2	3,2	-2,5	1,9
- Verbruiksgoederen	6,4	4,8	4,4	6,6	6,4	6,1	0,7	1,4
Bouw	4,8	5,4	4,9	4,8	5,1	4,9	1,7	2,0
Marktdiensten	59,2	62,8	64,5	58,9	61,2	62,5	1,7	2,6
- Vervoer en communicatie	8,0	7,9	7,8	8,1	7,7	7,8	0,6	2,5
. Vervoer per spoor	0,8	0,3	0,3	0,8	0,3	0,3	-9,3	1,6
. Stads- en wegvervoer	2,0	1,8	1,7	1,9	1,9	1,8	0,9	1,9
. Vervoer over water en luchtvaart	0,1	0,5	0,3	0,2	0,4	0,4	2,7	3,4
. Vervoersondersteunende activiteiten en communicatie	5,1	5,3	5,5	5,1	5,2	5,2	1,3	2,7
- Handel en horeca	14,0	13,8	13,6	13,8	13,4	13,7	0,2	2,4
- Krediet en verzekeringen	6,0	6,0	4,8	6,4	6,4	6,3	1,2	2,0
- Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	6,8	7,9	8,2	6,5	6,6	6,8	1,5	2,9
- Overige marktdiensten	24,3	27,3	30,1	24,1	27,2	27,9	3,1	2,7
Niet-verhandelbare diensten	14,1	14,8	14,0	13,5	13,2	12,5	0,8	1,4
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	1,2	2,2

1. Die bedrijfstak groepeerd zowel de zakelijke dienstverlening (informaticediensten, consultancy, interimkantoren, enz.) als de gezinnen (sport, culturele activiteiten, enz.).

Op middellange termijn worden de meeste jobs gecreëerd in de marktdiensten.

De macro-economische en sectorale evolutie van de werkgelegenheid wordt gedetailleerd besproken in hoofdstuk 4 (afdeling 4.3). Slechts enkele belangrijke elementen worden hieronder aangehaald.

In 2010 werd de groei van de toegevoegde waarde grotendeels ondersteund door de bedrijfstakken van de verwerkende nijverheid, maar dat was niet het geval voor de werkgelegenheid. Vorig jaar was de totale Belgische werkgelegenheidsgroei (0,6 %) nagenoeg volledig toe te schrijven aan twee takken uit de dienstensector: 'overige marktdiensten' (3,5 %, met inbegrip van dienstencheques en PWA-banen) en 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' (3,0 %). In de bedrijfstakken 'energie', 'bouw', 'handel en horeca' en in de niet-verhandelbare diensten werd een positieve, maar beduidend kleinere groei opgetekend. In alle andere bedrijfstakken nam de werkgelegenheid af.

Op middellange termijn zouden, net zoals in het recente verleden, twee bedrijfstakken de groei van de Belgische werkgelegenheid fors ondersteunen: 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' en 'overige marktdiensten'. Tijdens de periode 1995-2008 is de werkgelegenheid in die twee bedrijfstakken respectievelijk toegenomen met gemiddeld 2,7 % en 4,1 %¹ op jaarbasis. Op middellange termijn zou dat ritme respectievelijk 2,6 % en 3,0 % bedragen, wat overeenstemt met gemiddeld 14 400 en 32 900 eenheden per jaar. In 2016 zou het aandeel van 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' in de totale Belgische werkgelegenheid 13,0 % bedragen (tegenover 9,0 % in 1995) en dat van de 'overige marktdiensten' 25,3 % (tegenover 15,1 % in 1995).

In de overige bedrijfstakken van de dienstensector zou de werkgelegenheid eveneens stijgen op middellange termijn, zij het in mindere mate. De werkgelegenheid in 'handel en horeca' en 'vervoer en communicatie' zou met 0,6 % per jaar stijgen, terwijl de werkgelegenheid in de bedrijfstak 'krediet en verzekeringen' en de niet-verhandelbare diensten vrijwel stabiel zou blijven. Hetzelfde geldt voor 'energie'.

Tegelijk zou de werkgelegenheid in de verwerkende nijverheid blijven dalen (gemiddeld -1,7 % per jaar), overeenkomstig de langetermijntrend. Het aandeel in de totale Belgische werkgelegenheid bedroeg in 1995 nog 17,6 %, terwijl het in 2016 nog slechts gaat om 10,3 %. De werkgelegenheid in de 'landbouw' zou eveneens structureel dalen (jaarlijks -1,3 %), in tegenstelling tot die in de 'bouw' (jaarlijks 0,6 %).

Het verschil tussen de productiviteitsgroei per uur van de industrie en die van de marktdiensten blijft groot in de projectieperiode.

Met twee jaren (2008 en 2009) van dalende productiviteit, kende de periode 2005-2010 een gemiddelde jaarlijkse productiviteitsgroei (0,5 %, zie tabel 7) die heel wat lager is dan in de vorige vijfjarenperiode (1,5 %). Die vertraging van de productiviteitsgroei deed zich zowel voor in de industrie als in de dienstensector. Terwijl de productiviteit van de bedrijfstakken van de verwerkende nijverheid duidelijk hernam in 2010, stagneerde de productiviteit van de diensten.

Tijdens de projectieperiode (2011-2016) zou de gemiddelde jaarlijkse productiviteitsgroei zich herstellen en 1,1 % bedragen. Die gemiddelde stijging zou evenwel minder groot zijn dan tijdens de periode 1999-2004 (1,5 %), die zelf kleiner was dan die van 1993-1998 (1,8 %).

Het schema van de sectorale middellangetermijnevolutie van de productiviteitsgroei zou gelijk zijn aan dat tijdens de periode 1999-2004. Er zou een positief verschil blijven bestaan van ongeveer 1,5 procentpunt tussen de productiviteitsgroei van de industriële sectoren ten opzichte van die van de marktdiensten. Dat verschil zou nog groter zijn indien men enkel rekening zou houden met de bedrijfstakken van de verwerkende nijver-

1. 3,5 % indien men de dienstenchequebanen niet meerekent.

heid. Die bedrijfstakken zijn inderdaad actiever op de buitenlandse markten en relatief gevoeliger voor de internationale concurrentie dan de meeste bedrijfstakken van de dienstensector. Door de sterke groei van hun productiviteit kunnen ze de stijging van hun loonkosten per eenheid product beperken en competitief blijven op de internationale markten.

De gemiddelde productiviteitsgroei van de marktdiensten tijdens de periode 2011-2016 (0,7 %) zou vrijwel dezelfde zijn als die van 1999 tot 2004 (1,0 %). Er zijn echter enkele verschillen voor de bedrijfstakken van de dienstensector: de productiviteitsgroei van de bedrijfstak 'krediet en verzekeringen' zou blijven dalen ondanks een gemiddelde jaarlijkse groei die veel groter is dan die van alle diensten. Omgekeerd, zou de productiviteitsgroei van de bedrijfstak 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' toenemen en ongeveer dezelfde zijn als die voor alle marktdiensten. Hoewel hij negatief blijft, zou de productiviteitsgroei van de 'overige marktdiensten' (inclusief de dienstenchequebanen die worden gekenmerkt door een lage productiviteitsgroei) dezelfde zijn als die tijdens de periode 2005-2010, maar toenemen ten opzichte van de vorige vijfjarenperiodes.

Ten slotte moet worden vermeld dat de middellangetermijnprojectie van de productiviteitswinst van alle marktbedrijfstakken wordt aangetast door een structureffect: het aandeel van de diensten, die gekenmerkt worden door een lagere productiviteit dan die van de industrie, neemt toe in de Belgische economie, wat de stijging van de totale productiviteit afremt.

TABEL 7 - Evolutie van de arbeidsproductiviteit per uur in de marktbedrijfstakken
periodegemiddelde, in procent

	1993-1998	1999-2004	2005-2010	2011-2016
Landbouw	3,2	1,5	0,4	2,2
Industrie	4,0	2,5	1,5	2,3
- waaronder verwerkende nijverheid	4,9	2,9	1,8	3,1
Marktdiensten	0,6	1,0	0,1	0,7
- Vervoer en communicatie	0,9	2,2	0,9	1,9
- Handel en horeca	-1,1	2,1	0,1	1,7
- Krediet en verzekeringen	7,2	5,6	2,7	2,1
- Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	1,1	-0,0	-0,8	0,7
- Overige marktdiensten (inclusief de dienstencheques en de PWA-banen)	-1,5	-1,0	-0,3	-0,3
Totaal	1,8	1,5	0,5	1,1

3.3. Prijzen en kosten

Nadat de inflatie in 2009 nul bedroeg (en gedurende een aanzienlijke periode van dat jaar zelfs negatief was), herstelde ze zich geleidelijk in 2010 en zou ze in 2011 nog versnellen onder impuls van de forse toename van de grondstoffenprijzen. Op middellange termijn zou de groei van de deflator van de particuliere consumptie zich stabiliseren op 2 %, een grens die door de ECB als verenigbaar met prijsstabiliteit wordt beschouwd.

Stijgende inflatie in 2010...

Na de prijsstabilisering (nulinflatie) in 2009, werd de inflatie opnieuw positief in het kielzog van de stijgende olieprijs. Het nationaal indexcijfer van de consumptieprijzen (NICP) daalde gedurende een groot deel van het jaar 2009, trok vervolgens geleidelijk aan en bereikte een gemiddelde groei van 2,2 % in 2010. De groei van de gezondheidsindex beperkte zich tot 1,7 %.

De evolutie van de deflator van de particuliere consumptie wordt sinds 2009 grotendeels bepaald door grote energieprijsschommelingen op de internationale markten (maar ook door schommelingen van de voedingsgrondstoffenprijzen).

Na een recordhoogte van meer dan 140 dollar in juli 2008, daalde de prijs van een vat ruwe Brentolie tot gemiddeld slechts 34 dollar in december 2008. Vervolgens steeg de olieprijs geleidelijk en bereikte 74 dollar in december 2009. Die opwaartse trend werd voortgezet in 2010 en in december 2010 overschreed de prijs van een vat ruwe olie de grens van 90 dollar. Gemiddeld nam de olieprijs in 2010 toe met 29,5 % t.o.v. 2009. Die toename werd versterkt door de depreciatie van de euro tegenover de dollar in 2010: uitgedrukt in euro steeg de olieprijs van gemiddeld 44,1 euro in 2009 tot 60 euro in 2010, wat overeenstemt met een groei van 36 %.

Die prijsverhoging miste haar weerslag op de energieprijzen niet: in 2010 stegen ze gemiddeld met bijna 10 % (terwijl ze in 2009 met gemiddeld 14,5 % daalden). Die sterke toename heeft ertoe bijgedragen dat de Belgische inflatie meer dan 2 % bedroeg en daarmee het gemiddelde van de eurozone (1,6 %) ruimschoots overtrof.

Er moet evenwel opgemerkt worden dat de inflatie in 2010 ook (maar in beperkte mate) het gevolg is van de sterke stijging van voedingsgrondstoffenprijzen sinds eind 2009. De voedselprijzen, uitgedrukt in dollar, stegen op de internationale markten gemiddeld met bijna 12 % per jaar in 2010, terwijl ze in 2009 een groot deel van het jaar onveranderd bleven. Die schommelingen hadden echter nog geen merkbaar effect op de Belgische voedingsprijzen, die in 2010 gemiddeld met slechts 1,8 % toenamen (tegenover, weliswaar, slechts 0,3 % in 2009).

...en in 2011.

In 2011 zou de inflatie verder aanwakkeren. De olieprijs zou sterk blijven stijgen op de internationale markten en dit jaar gemiddeld 111,8 dollar bedragen. De appreciatie van de euro ten opzichte van de dollar (zie hoofdstuk 2) zou die stijging¹ enigszins temperen, maar uiteindelijk zouden de energieprijzen in België verder toenemen (gemiddelde toename van bijna 17 %).

De internationale voedingsgrondstoffenprijzen zouden ook een forse groei optekenen. Het gehanteerde scenario gaat uit van een prijsstijging in dollar van gemiddeld meer dan 40 % in 2011.

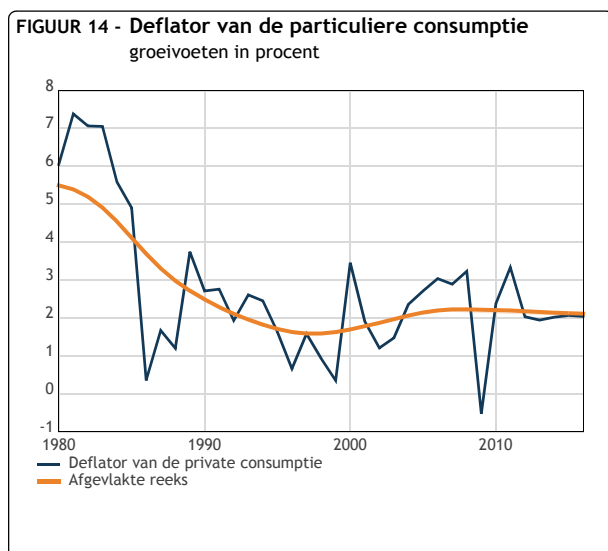
Als gevolg daarvan zou de inflatie (NICP) blijven toenemen ten opzichte van 2010 en uitkomen op gemiddeld 3,5 % in 2011², wat opnieuw merkbaar hoger is dan het gemiddelde in de eurozone (2,7 %).

1. Uitgedrukt in euro, zou de olieprijs gemiddeld met 31 % stijgen in 2011. De groei in dollar zou 37 % bedragen.

2. Merk op dat de macro-economische deflator van de particuliere consumptie iets minder snel zou groeien, rekening houdend met het kleiner aandeel van energie in deze deflator dan in het NICP.

Gezuiverd voor het prijsverloop van energie- en voedingsproducten¹ (met inbegrip van tabak en dranken), zou de deflator van de particuliere consumptie ook een groeiversnelling laten optekenen ten opzichte van 2010. De versnelling van de onderliggende inflatie (2 %) zou echter beperkt blijven in vergelijking met de toename van de algemene inflatie.

Inflatie van gemiddeld 2 % tussen 2012 en 2016...

Op middellange termijn zou de groei van het NICP (net zoals die van de deflator van de particuliere consumptie) ongeveer 2 % bedragen, wat verenigbaar is met de doelstelling van prijsstabiliteit zoals gedefinieerd door de ECB. De inflatie zou, na haar hoge niveau van 2011, merkbaar dalen in 2012 tot gemiddeld 2 %. In 2013 zou ze 1,9 % bedragen en zich daarna stabiliseren op gemiddeld 2 % over de periode 2014-2016. De inflatievertraging in 2012 zou voornamelijk te wijten zijn aan de lichte terugval van de olieprijs (die in 2012 iets minder dan 2 dollar verliest ten opzichte van het gemiddelde van 2011) die een duidelijke groeivertraging van de prijzen van olieproducten veroorzaakt². Gecorrigeerd voor het prijsverloop van energie- en voedingsproducten, zou de inflatie op middellange

termijn zich nagenoeg stabiliseren in lijn met het verloop van de binnenlandse kosten. Gemiddeld zou de 'onderliggende' inflatie 1,9 % bedragen.

...dankzij een beperkte stijging van de invoerprijzen en de binnenlandse kosten.

Het behoud van een gematigde inflatie op middellange termijn is vooral te danken aan de beperkte groei van de invoerprijzen zonder energie. Het verloop van de internationale energieprijzen zou overigens 'neutraler' zijn: na de forse stijgingen in 2010 en 2011 en de lichte knik in 2012, zou de olieprijsstijging in reële termen 2 % bedragen. De voedingsgrondstoffenprijzen zouden stabiel blijven in reële termen (na de sterke groei in 2011). Het relatief gematigd verloop van de binnenlandse kosten zou de inflatie mee stabiliseren. Ten slotte zou ook het behoud van een negatieve output gap tot het einde van de projectieperiode de groei van de prijzen afremmen.

De evolutie van de grondstoffenprijzen wordt weerspiegeld in het binnenlands prijsverloop.

Het verloop van de prijzen van de particuliere consumptie per categorie weerspiegelt grotendeels de evolutie van de grondstoffenprijzen (voor energie en voeding) die hierboven beschreven wordt (zie tabel 8).

De prijsstijging van de categorie 'voeding-dranken-tabak', die in 2009 gematigd bleef, versnelde al gevoelig in 2010 (gemiddelde jaarlijkse stijging van 2,2 %). De inflatie van die categorie zou nog hoger zijn in 2011 (bijna 3 %) en daarna terugvallen tot jaarlijks 2,4 % over de periode 2012-2016, tegenover 3,1 % tijdens de periode 2006-2010.

1. De evolutie van de deflator van de particuliere consumptie, gezuiverd voor het prijsverloop van energie- en voedingsproducten, wordt ook aangeduid met de term 'onderliggende inflatie'.
2. De prijs van aardgas zou, na een forse stijging in 2011, ook een gematigder verloop kennen.

De evolutie van de energieprijzen wordt gekenmerkt (zie boven) door een duidelijke versnelling in 2011, gevolgd door een gemiddelde groei van 2,2 % tijdens de rest van de projectieperiode.

Algemeen genomen zou de groei van de dienstenprijzen zich stabiliseren. Zo zou de gemiddelde jaarlijkse groei van de prijzen van de overige diensten 1,9 % bedragen over de periode 2011-2016, wat overeenstemt met de groei tijdens de periode 2006-2010.

TABEL 8 - Prijzen van de particuliere consumptie
jaarlijkse gemiddelde groeivoeten in procent

	1981-1990	1991-1995	1996-2000	2001-2005	2006-2010	2011-2016
Macro-economische deflator	4,2	2,2	1,4	1,9	2,2	2,2
- Voeding, dranken, tabak	4,1	0,5	1,4	2,7	3,1	2,5
- Overige goederen	4,5	1,6	0,8	1,2	1,3	1,8
- Huur	5,0	3,8	1,6	2,2	2,1	2,0
- Overige diensten	4,1	2,9	1,1	1,6	1,9	1,9
- Energie	3,2	1,2	4,7	3,5	4,6	4,6
Macro-economische deflator, voeding, drank, tabak en energie niet meegerekend	4,4	2,8	1,2	1,7	1,8	1,9
Nationaal indexcijfer van de consumptieprijzen	4,6	2,4	1,7	2,1	2,0	2,3

De bijdrage van de binnenlandse kosten tot de groei van de prijzen van de finale vraag blijft stabiel, ondanks een versnelling van de nominale uurloonkosten.

Ondanks een versnelling van de nominale uurloonkosten aan het einde van de projectieperiode, zou de bijdrage van de binnenlandse kosten tot de groei van de prijzen van de finale vraag gemiddeld 1,1 procentpunt bedragen in de periode 2011-2016, net zoals in de periode 2006-2010. De groeiversnelling van de lonen zou immers gecompenseerd worden door een toename van de productiviteitswinsten (zie tabel 9).

Sterke stijging van de loonkosten per eenheid product in 2009, aanzienlijke daling in 2010 gevolgd door een stijging die in lijn ligt met de historische trend.

Nadat de loonkosten per eenheid product fors toenamen in 2009, daalden ze in 2010. De loontrekkenden genoten slechts een beperkte indexering en de loonsverhogingen vóór indexering waren nagenoeg nihil. Rekening houdend met de inflatie daalden de reële uurloonkosten, net zoals de loonkosten per eenheid product. Bijgevolg was de bijdrage van die laatste tot de groei van de binnenlandse kosten licht negatief.

Ondanks een duidelijk hogere loonindexering in 2011 zou de groei van de nominale uurloonkosten de inflatie niet overschrijden aangezien de loonsverhogingen vóór indexering zeer beperkt blijven. De reële uurloonkosten zouden dus opnieuw dalen. Rekening houdend met een productiviteitsgroei die beduidend lager is dan 1 %, zouden de loonkosten per eenheid product echter toenemen tot meer dan 2 % en zou hun bijdrage tot de groei van de binnenlandse prijzen opnieuw positief worden.

Na 2011 zou de groei van de loonkosten geleidelijk versnellen tot bijna 4 % in nominale termen (en bijna 2 % in reële termen) aan het einde van de periode¹. Aangezien ook de productiviteitsgroei versnelt, zouden de loonkosten per eenheid product gemiddeld met 2,2 % stijgen (iets minder snel dan tijdens de periode 2006-2010) wat hun bijdrage tot de groei van de binnenlandse prijzen op gemiddeld 0,6 procentpunt² zou brengen, of iets minder dan tijdens de vorige periode (0,7 procentpunt over de periode 2006-2010).

1. Die versnelling wordt verklaard door de aanpassing van de stijging van onze loonkosten aan die van het gewogen gemiddelde van onze drie voornaamste handelspartners. De stijging van de loonkosten van de drie voornaamste handelspartners van België wordt in de projectie bepaald aan de hand van het basisscenario op middellange termijn van de OESO.

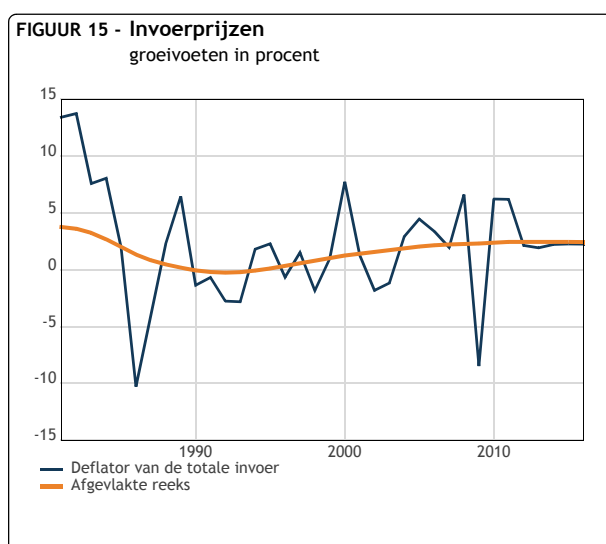
2. De evolutie en de samenstelling van de loonkosten worden meer in detail besproken in hoofdstuk 4.

Beperkte bijdrage van de niet-loongebonden factoren tot de inflatie.

De niet-loongebonden factoren kunnen eveneens een invloed hebben op de stijging van de prijzen. De bijdrage van de indirecte belastingen (na aftrek van subsidies) is altijd relatief beperkt geweest en is zelfs geleidelijk teruggevallen van 0,3 procentpunt tussen 1991 en 1995 tot 0,2 procentpunt tussen 1996 en 2000, en vervolgens tot 0,1 procentpunt tussen 2001 en 2005. Tussen 2006 en 2010 werd zelfs een nulbijdrage opgetekend. In de projectie zouden de netto indirecte belastingen een zeer beperkte bijdrage (0,1 procentpunt) leveren tot de groei van de deflator van de finale vraag (binnenlandse vraag en uitvoer), rekening houdend met de beperkte omvang van de verhoging van bepaalde indirecte belastingen (en de evolutie van bepaalde subsidies).

Overigens zou de bijdrage van de winstmarges per eenheid product tot de groei van de deflator van de finale vraag gemiddeld 0,3 procentpunt per jaar bedragen tijdens de projectieperiode. Die bijdrage bevindt zich op hetzelfde niveau als tijdens de periode 2006-2010, maar daalt ten opzichte van de bijdrage van de winstmarges gedurende de periode 2001-2005.

Invoerprijzen: forse stijging in 2010 en 2011, meer gematigde groei op middellange termijn.

Na een duidelijke terugval in 2009 onder impuls van de terugval van de olieprijs en de prijzen van andere grondstoffen, gingen de invoerprijzen in 2010 opnieuw fors de hoogte in, vooral als gevolg van de opstoot van de energieprijzen. In 2011 zouden de invoerprijzen gevoelig blijven stijgen aangezien de olieprijs in euro gemiddeld 33 % hoger zou liggen. Nadien zouden de invoerprijzen een meer gematigd groeiritme aannemen, in de veronderstelling dat de inflatie in de eurozone onder controle blijft en dat de grondstoffenprijzen (energie en andere) vanaf 2012 gematigd stijgen. Al bij al zouden de invoerprijzen met gemiddeld 2 % per jaar stijgen in de periode 2011-2016 (tegenover slechts 1,8 % in de periode 2012-2016).

De bijdrage van de invoerprijzen tot de groei van de deflator van de finale vraag was zeer negatief in 2009, steeg aanzienlijk in 2010 (bijdrage van 2,5 procentpunt) en zou hoog blijven in 2011. Vervolgens zou ze terugvallen tot gemiddeld 1 procentpunt tussen 2012 en 2016. In afwezigheid van nieuwe externe schokken, zou de relatief beperkte bijdrage van de ingevoerde kosten één van de belangrijkste verklarende factoren zijn voor een inflatie die verenigbaar is met de doelstellingen van de ECB.

TABEL 9 - Binnenlandse kosten en invoerprijzen
gemiddelde jaarlijkse groeivoeten in procent

	1981-1990	1991-1995	1996-2000	2001-2005	2006-2010	2011-2016
Nominale uurloonkosten (ondernemingen)	6,1	5,1	2,0	2,8	2,8	3,4
Reële uurloonkosten (ondernemingen)	1,9	2,9	0,6	0,8	0,6	1,1
Nominale uurloonkosten per eenheid product (ondernemingen)	3,2	3,0	0,7	1,3	2,3	2,2
Invoerprijzen	3,5	-0,5	1,5	1,1	1,8	2,8
Bbp-deflator	4,1	2,7	1,1	2,1	1,9	2,0
Bijdrage tot de groei van de deflator van de finale vraag (in procentpunt)						
- Binnenlandse kosten	2,5	1,7	0,6	1,2	1,1	1,1
- Loonkosten per eenheid product	1,0	1,0	0,3	0,6	0,7	0,6
- Netto indirecte belastingen	0,3	0,3	0,2	0,1	0,0	0,1
- Overige kosten (= winstmarges)	1,2	0,4	0,1	0,6	0,3	0,3
- Invoerprijzen	1,7	-0,3	0,7	0,4	0,8	1,2

3.4. Institutionele sectoren

Het vorderingensaldo van België, dat in 2008 een historisch dieptepunt bereikte na de sterke achteruitgang van de rekening van de vennootschappen, is ondanks een gevoelige verslechtering van de overheidsrekeningen aanzienlijk gestegen in 2009 als gevolg van een terugval van de investeringsquote. Dat saldo verbeterde nog in 2010 en oversteeg opnieuw 2,3 % van het bbp. Van 2011 tot 2016 zou het vorderingensaldo van de gezamenlijke economie ruimschoots positief blijven, ondanks een groot overheidstekort dat zou aanhouden tot op het einde van de periode.

3.4.1. De grote evenwichten van de binnenlandse sectoren

Particulieren: brutosparen in verhouding tot het bbp blijft boven 10 % op middellange termijn.

Terwijl de spaarquote van de gezinnen (gedefinieerd als de verhouding van hun brutosparen t.o.v. het bbp) gevoelig daalde tussen 1995 en 2005, werd er meer recent een toename opgetekend onder invloed van een vrij gunstige evolutie van de primaire inkomens. De spaarquote daalde met 4,6 % van het bbp tussen 1995 en 2005 (met een historisch minimum van 9,2 % in 2005) en steeg met 2,5 % van het bbp tussen 2006 en 2009. In 2009, een jaar van economische recessie waarin een uitgesproken achteruitgang van het consumentenvertrouwen werd opgetekend, was de toename van de quote bijzonder sterk (+1,1 % van het bbp). Met de economische heropleving in 2010 en het herstel van het consumentenvertrouwen daalde de spaarquote enigszins, maar bleef toch op een hoog niveau. Na 2010 zou de spaarquote zich stabiliseren boven 10 % van het bbp (niet ver van het gemiddelde tijdens de periode 1995-2009), in een economische context die gekenmerkt wordt door een terugkeer naar een meer regelmatige economische groei en een langzame daling van de werkloosheidsgraad.

Het vorderingensaldo van de particulieren (namelijk hun brutosparen min hun bruto-investeringen, gecorrigeerd voor kapitaaloverdrachten) daalde ook fors tussen 1995 en 2005 (van 7,3 % van het bbp in 1995 tot 2,6 % in 2005) en begon zich te herstellen vanaf 2006 (dankzij de stijging van de spaarquote). Vooral in 2009 kende het vorderingensaldo van de particulieren een sterke toename (1,6 % van het bbp in één jaar) als gevolg van de stijging van de spaarquote. In 2010 compenseert de daling van de investeringsquote slechts gedeeltelijk de daling van de spaarquote. Als gevolg daarvan zou het vorderingensaldo van de particulieren afnemen met 0,8 % van het bbp, maar toch veel hoger zijn dan in 2008 (4,4 % in 2010, tegenover 3,5 % in 2008). In de projectie zou het vorderingensaldo van de particulieren slechts licht schommelen en zich vanaf 2012 stabiliseren op 4 % van het bbp, iets onder het gemiddelde van de voorbije 15 jaar (zie figuur 16).

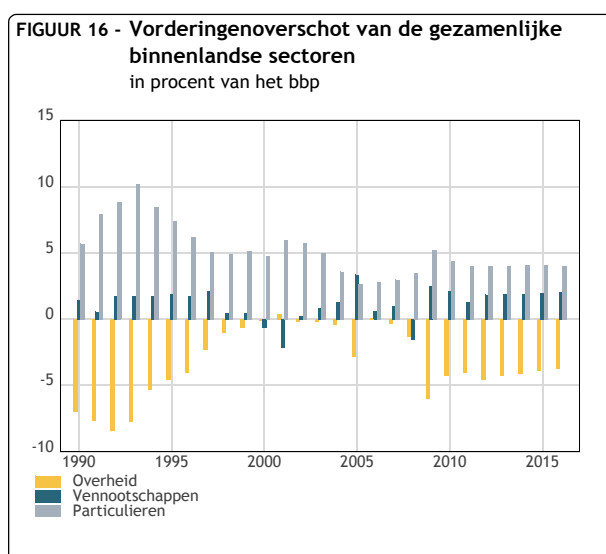
Vennootschappen: geleidelijke toename van het vorderingensaldo, ondanks de gelijktijdige stijging van de investeringsquote.

Terwijl het vorderingensaldo van de vennootschappen negatief werd in 2008 door de daling van hun beschikbaar inkomen (gekoppeld aan de inkrimping van het exploitatieoverschot), werd het jaar 2009 gekenmerkt door de terugkeer naar een vorderingenoverschot, dat kan worden toegeschreven aan de scherpe neerwaartse aanpassing van de investeringen van de vennootschappen. In 2010 daalde het vorderingensaldo opnieuw als gevolg van een terugval van de kapitaaloverdrachten aan de vennootschappen en de herneming van hun investeringsquote. In 2011 zou het vorderingensaldo van de vennootschappen verder dalen, ditmaal deels door een achteruitgang van hun beschikbaar inkomen (gekoppeld aan een ongunstige ruilvoet). Vanaf 2012 zouden de vennootschappen opnieuw grotere vorderingenoverschotten optekenen door de geleidelijke verbetering van hun beschikbaar inkomen. Die ontwikkeling zou zich voordoen ondanks een duidelijke herneming van de bruto-investeringen in vaste activa in verhouding tot het bbp. Op het einde van de periode zou het vorderingenoverschot van de vennootschappen 2 % van het bbp bereiken (zie figuur 16).

TABEL 10 - Overzicht van de verrichtingen van de grote sectoren van de economie
in procent van het bbp

	1995	2000	2005	2009	2010	2011	2016
1. Particulieren							
1.1 Bruto beschikbaar inkomen	67,3	63,3	60,0	63,5	62,5	62,4	61,7
waarvan bruto primair inkomen	80,9	78,0	73,6	75,6	74,6	74,7	74,9
waarvan netto lopende overdrachten	-13,6	-14,6	-13,5	-12,1	-12,0	-12,1	-13,1
1.2 Consumptie	54,1	53,3	51,4	52,4	52,4	52,8	52,1
1.3 Brutosparen	13,8	10,6	9,2	11,7	10,7	10,3	10,2
1.4 Kapitaaloverdrachten	0,4	-0,0	-0,4	-0,1	-0,3	-0,3	-0,4
1.5 Bruto-investeringen	6,8	5,9	6,2	6,5	6,1	6,0	5,9
1.6 Vorderingenoverschot	7,3	4,8	2,6	5,2	4,4	4,0	4,0
2. Vennootschappen							
2.1 Bruto beschikbaar inkomen	14,2	14,1	15,0	14,4	14,6	14,3	15,4
waarvan bruto primair inkomen	16,1	16,6	17,7	16,3	16,9	16,6	17,5
waarvan netto lopende overdrachten	-1,8	-2,6	-2,7	-1,9	-2,3	-2,3	-2,1
2.2 Brutosparen	13,7	13,5	14,3	13,7	14,0	13,6	14,8
2.3 Kapitaaloverdrachten	0,1	0,6	2,9	0,8	0,4	0,5	0,4
2.4 Bruto-investeringen	11,9	14,7	14,0	11,9	12,2	12,8	13,2
2.5 Vorderingenoverschot	1,8	-0,6	3,3	2,5	2,1	1,3	2,0
3. Overheid							
3.1 Bruto beschikbaar inkomen	19,4	23,9	24,3	21,5	22,2	22,7	22,2
3.2 Consumptieve bestedingen	21,4	21,3	22,8	24,7	24,3	24,3	24,0
3.3 Brutosparen	-2,0	2,6	1,5	-3,2	-2,1	-1,6	-1,8
3.4 Kapitaaloverdrachten	-0,6	-0,7	-2,6	-1,0	-0,4	-0,6	-0,4
3.5 Bruto-investeringen	1,9	2,0	1,7	1,8	1,7	1,8	1,6
3.6 Vorderingenoverschot	-4,5	-0,1	-2,8	-6,0	-4,2	-4,0	-3,7
4. Gezamenlijke binnenlandse sectoren							
4.1 Bruto nationaal sparen	25,4	26,7	25,1	22,2	22,6	22,3	23,3
waarvan privé sparen	27,4	24,1	23,6	25,4	24,7	23,9	25,1
4.2 Bruto-investeringen	20,6	22,5	21,8	20,2	20,0	20,7	20,7
4.3 Kapitaaloverdrachten	-0,1	-0,1	-0,1	-0,4	-0,3	-0,3	-0,3
4.4 Vorderingenoverschot	4,7	4,1	3,1	1,6	2,3	1,3	2,3

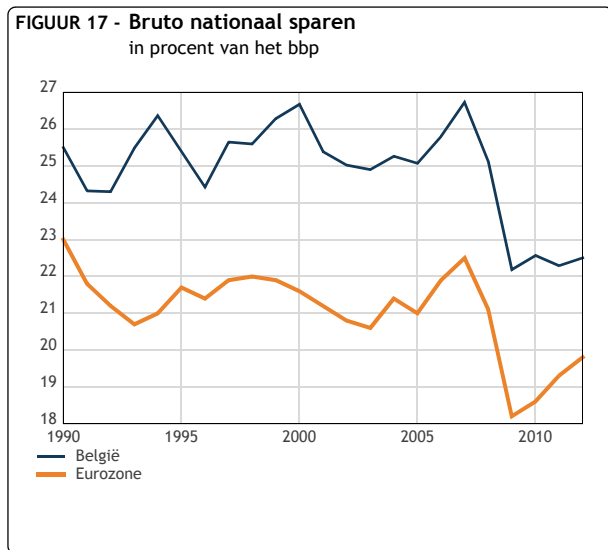
Overheid: behoud van een sterk negatief saldo in de projectie.

In 2009 vertoonde de rekening van de overheid¹ een aanzienlijk tekort van 6 % van het bbp. Dankzij de heropleving van de conjunctuur en de besparingsmaatregelen van de verschillende entiteiten kon dat tekort in 2010 afgebouwd worden tot 4,2 % van het bbp. Zonder bijkomende maatregelen zouden de financieringsbehoeften tijdens de projectieperiode aanzienlijk blijven, waardoor het tekort in 2016 nog 3,7 % van het bbp zou bedragen.

1. Voor een gedetailleerde beschrijving van de evolutie van de overheidsrekening, zie hoofdstuk 5.

Brutosparen van de gezamenlijke binnenlandse sectoren: bescheiden heropleving in de projectie, maar het gemiddelde van de voorbije 15 jaar wordt niet bereikt.

De nationale spaarquote¹, die wordt verkregen door het brutosparen van de verschillende binnenlandse sectoren samen te tellen, is lichtjes gestegen in 2010. Die verbetering, die het resultaat is van tegengestelde bewegingen in de verschillende sectoren (stijging van de spaarquote van de vennootschappen en de overheid, daling van de particuliere spaarquote), is echter ruimschoots ontoereikend om de scherpe daling van 2009 te compenseren. Met 22,6 % blijft de nationale spaarquote in 2010 ver onder het gemiddelde van de laatste 15 jaar (zie figuur 17), maar hoger dan in de rest van de eurozone (18,6 % voor de eurozone in 2010²). Het verschil tussen België en de eurozone, dat in 2000 nog 5 % bedroeg, is sinds enkele jaren lichtjes afgenomen en schommelt rond 4 %.

zou tijdens de projectieperiode nog kleiner worden (zie figuur 17).

In 2011 zou de nationale spaarquote licht inkrimpen en vervolgens langzaam toenemen van 22,3 % van het bbp in 2011 tot 23,3 % in 2016.

Het vorderingensaldo van de totale economie blijft positief over de volledige projectieperiode.

Het vorderingensaldo van de totale economie, dat gelijk is aan het nationale spaarvolume minus de kapitaalverrichtingen, was sterk gedaald in 2008 en herstelde zich in 2009 enigszins. Die verbetering werd bevestigd in 2010, toen de afbrokkeling van het vorderingensaldo van de gezinnen en de vennootschappen meer dan gecompenseerd werd door de daling van het vorderingstekort van de overheid. In de projectie zou het vorderingensaldo van de totale economie, ondanks een kortstondige terugval in 2011 (vooral te wijten aan de daling van het vorderingensaldo van de vennootschappen) positief blijven, niettegenstaande het aanzienlijke vorderingstekort van de overheid.

Zowel de daling van de nationale spaarquote als de forse stijging van de investeringsquote (van 22,8 % van het bbp in 2007 tot 24,0 % in 2008) lagen aan de basis van de aanzienlijke toename van het vorderingstekort in 2008. In 2009 verbeterde het totale vorderingensaldo duidelijk, ondanks de sterke daling van de spaarquote. Tegelijk zakte de investeringsquote immers met maar liefst 3,7 % van het bbp. In 2010 weerspiegelt het nog steeds verbeterend vorderingensaldo een lichte stijging van de spaarquote, gecombineerd met een nog dalende investeringsquote. In 2011 zouden die bewegingen zich omkeren (daling van de spaarquote en stijging van de investeringsquote) zodat het vorderingensaldo van de totale economie opnieuw sterk zou afbrokkelen. Na 2011 weerspiegelt de geleidelijke toename van het globaal vorderingensaldo van België (dat zou stijgen van 1,3 % van het bbp in 2011 tot 2,3 % van het bbp in 2016) het langzame herstel van het binnenlands sparen. De stijging van de investeringsquote (die zou oplopen tot bijna 21 % van het bbp vanaf 2011) zou de toename van het vorderingensaldo tijdens de projectieperiode niet in het gedrang brengen.

1. Bruto nationaal sparen in verhouding tot het bbp.

2. De bruto spaarquote van de eurozone kende eveneens een aanzienlijke terugval in 2009 en daalde met 2,9 procentpunt ten opzichte van 2008.

3.4.2. De rekening van het buitenland

De positie van België als nettogeldschietter aan het buitenland zou gehandhaafd blijven in de projectie.

De schommelingen van het vorderingensaldo van België weerspiegelen zich in de handel met het buitenland. De toename van het vorderingensaldo in 2009 en 2010 vertaalt zich in een verbetering van de buitenlandse rekening van België. Omgekeerd zou de daling van datzelfde vorderingensaldo in 2011 zich vertalen in minder gunstige buitenlandse rekeningen voor het land. Van 2012 tot 2016 zou een nettolening aan het buitenland geboekt worden, die weliswaar kleiner is dan in het verleden.

De lopende externe overschotten die een bodempeil bereikten in 2008, herstelden zich in 2009 en 2010.

Sinds het midden van de jaren tachtig is België erin geslaagd om elk jaar vrij grote lopende externe overschotten voor te leggen (zie figuur 18). Die overschotten waren bijzonder groot in het begin van de jaren 2000, maar werden minder uitgesproken vanaf 2005. In 2008 werd een dieptepunt bereikt met een lopend surplus van nauwelijks 1,1 % van het bbp. Die evolutie sinds 2005 weerspiegelt vooral de terugval van het surplus op de goederentransacties¹, terwijl de verslechtering van de lopende rekening in 2008 het gevolg is van de hogere buitenlandse energiefactuur² en een binnenlandse vraag die de invoer heeft doen stijgen.

De lopende rekening heeft zich duidelijk hersteld in 2009, vooral als gevolg van de uiterst gunstige evolutie van de ruilvoet. Dankzij die positieve ontwikkeling kon de energiefactuur met bijna 10 miljard euro worden teruggeschroefd en bereikte het lopend extern overschot opnieuw 2 % van het bbp. De verbetering van de lopende rekening werd in 2010 bevestigd, maar deze keer weerspiegelt ze de heropleving van de buitenlandse vraag (met een aanzienlijke toename van de uitvoer tot gevolg), terwijl de ruilvoet is verslechterd.

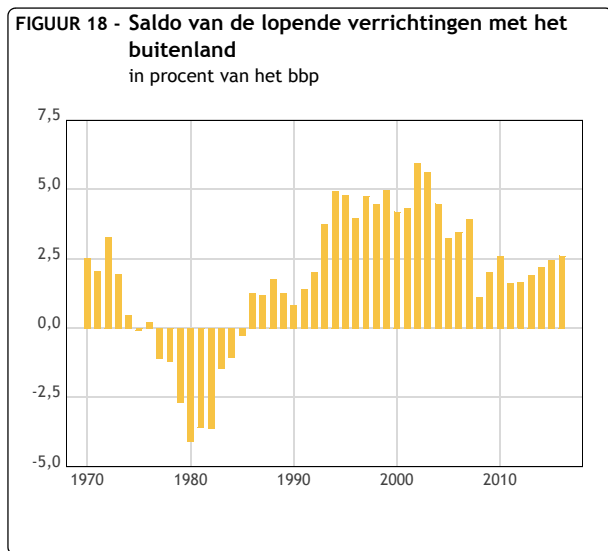
In 2010 hebben ook andere factoren zoals de dienstentransacties en de factorinkomens een positieve invloed gehad op de evolutie van de lopende rekening. Wat het saldo van de factorinkomens betreft, werd een lichte toename opgetekend van het surplus dat traditioneel afkomstig is van de inkomsten uit arbeid, terwijl het saldo van de inkomsten uit beleggingen en investeringen licht is verbeterd. In totaal bedroeg het saldo van de factorinkomens 1,2 % van het bbp in 2010.

Ondanks die globale verbetering in 2010, komt men nog hoegenaamd niet in de buurt van de lopende overschotten van begin de jaren 2000, die bijna 5 % van het bbp bedroegen tegenover nauwelijks 2,6 % in 2010 (zie tabel 11).

1. Er is een duidelijke achteruitgang van de netto-uitvoer van uitrustingsgoederen, vooral in 2007 en 2008.

2. Zo overschreed de buitenlandse energiefactuur in 2008 ruimschoots de grens van 20 miljard euro. In 2002 was ze kleiner dan 7 miljard en in 2007 bedroeg ze 15 miljard.

Daling van het lopend overschot in 2011, nadien gestage toename

Het lopend extern surplus zou in 2011 opnieuw afnemen als gevolg van de forse stijging van de internationale energieprijzen en de daaruit voortvloeiende hogere energiefactuur (die zou stijgen met bijna 5 miljard euro). De uitvoergerichte sectoren zouden weliswaar blijven profiteren van een vrij gunstige internationale handel, maar de heropleving van de binnenlandse vraag zou de invoervraag aanzwengelen. In totaal zou het lopend extern surplus in 2011 nog slechts 1,6 % van het bbp bedragen.

Na 2011 zou de uitvoer blijven profiteren van een gunstige internationale context en, zonder nieuwe schokken op de wereldprijzen, zou het lopend extern surplus gestaag toenemen tot 2,6 % van het bbp in 2016.

De kapitaalverrichtingen waren sinds het begin van het decennium licht negatief, maar in 2009 en 2010 is het negatief saldo kleiner geworden, vooral als gevolg van de grote daling in de aankoop van emissierechten voor broeikasgassen door de Belgische ondernemingen in het kader van de Kyoto-akkoorden. Tijdens de projectieperiode zouden de kapitaalverrichtingen negatief blijven, als gevolg van de toename van de kapitaaloverdrachten van de (federale) overheid naar het buitenland.

Het positieve vorderingensaldo van België weerspiegelt de toereikendheid van de binnenlandse spaarquote gezien de financieringsbehoefte van de overheid.

In totaal is het vorderingensaldo van België op het buitenland, dat in 2008 fors gedaald was met een vorderingensaldo van nauwelijks meer dan twee miljard euro (of 0,6 % van het bbp), opnieuw gestegen vanaf 2009. België heeft dus, ondanks de economische en financiële crisis van 2008, zijn statuut van geldschietster aan het buitenland behouden. Die heropleving werd bevestigd in 2010 met een vorderingensaldo op het buitenland van 8 miljard euro (of 2,3 % van het bbp). Men is echter nog ver van de 15 miljard euro (5,8 % van het bbp) van 2002.

Door de geleidelijke verbetering van de lopende rekening (behalve in 2011, zie hierboven) en ondanks het aanhoudende tekort op de kapitaalrekening, zou het vorderingensaldo standhouden tussen 2011 en 2016 en op het einde van de periode 2,3 % van het bbp bedragen. De ondernemingen en particulieren hebben bijgedragen tot het herstel van het vorderingensaldo in 2009 en 2010, aangezien het aanzienlijke vorderingstekort van de overheid gecompenseerd werd door het surplus in die twee sectoren. Tijdens de projectieperiode zou het aanhoudend hoge vorderingensaldo van ondernemingen en particulieren (dat zelfs nog toeneemt voor de ondernemingen) het mogelijk maken het blijvend hoge vorderingstekort van de overheid te financieren en een vorderingensaldo met het buitenland te handhaven.

TABEL 11 - Buitenlandse rekening
saldi, in procent van het bbp

	1995	2000	2005	2009	2010	2011	2016
1. Lopende rekening	-4,8	-4,2	-3,2	-2,0	-2,6	-1,6	-2,6
. Goederen en diensten	-3,9	-2,9	-3,9	-2,7	-3,3	-2,2	-3,3
. Beloning van werknemers (netto)	-1,1	-1,1	-1,3	-1,4	-1,4	-1,4	-1,4
. Inkomen uit vermogen (netto)	-1,0	-1,6	0,4	0,3	0,2	0,2	0,0
. Belastingen min subsidies	0,4	0,4	0,2	0,2	0,2	0,3	0,4
. Overige lopende overdrachten	0,8	1,1	1,4	1,7	1,6	1,6	1,6
2. Kapitaalrekening	0,1	0,1	0,1	0,4	0,3	0,3	0,3
3. Vorderingenoverschot (+) of tekort (-) van het buitenland	-4,7	-4,1	-3,1	-1,6	-2,3	-1,3	-2,3

4. De arbeidsmarkt

De economische crisis heeft op korte termijn wel degelijk gewogen op de evolutie van de activiteitsgraden, maar dan vooral in de jongere leeftijdsklassen, en dan nog voornamelijk in 2009. In de hogere leeftijdsklassen lijkt de impact op het aanbodgedrag klein te zijn geweest. Zo was er bijvoorbeeld slechts een licht opwaarts conjunctureel effect merkbaar op de instroom in het brugpensioen. De veronderstelling is dus gewettigd dat deze crisis, ondanks haar omvang, slechts uiterst beperkte duurzame sporen zal nalaten op de ontwikkeling van het arbeidsaanbod, dat trouwens ook de jongste twee jaar verder bleef toenemen (plus 67 000 personen), voornamelijk onder demografische impuls.

Opnieuw is de bevolking op arbeidsleeftijd immers sterker gegroeid dan verwacht, alweer het gevolg van een hoger dan verwacht migratiesaldo. Onze Bevolkingsvooruitzichten werden in die zin bijgesteld, met een opwaartse herziening van het migratiesaldo op middellange termijn, zodat de bevolking op arbeidsleeftijd fors blijft groeien tijdens de volgende zes jaar (plus 187 000 personen in totaal). De demografie blijft op die manier de dominante verklarende factor achter de groei van de beroepsbevolking, die nu weliswaar ook terug sterker ondersteund wordt door wijzigingen in het aanbodgedrag.

Dit jaar zou de toename van de beroepsbevolking ongeveer even hoog uitvallen als vorig jaar (ruim 35 000 personen); tijdens de periode 2012-2013 volgt dan een versnelling (tot boven de 42 000 personen), voornamelijk omdat gedragswijzigingen dan sterker positief bijdragen. Nadien boeten zowel demografische als gedragsstimulansen enigszins aan kracht in, zodat de jaarlijkse toename geleidelijk terugvalt, tot iets minder dan 30 000 personen in 2016. De gecumuleerde toename over de gehele projectieperiode bedraagt 224 000 personen.

De middellangetermijndaling in de nettoparafiscale druk met 25 basispunten op de lonen in de ondernemingen zou vooral het nettoresultaat van twee tegengestelde invloeden zijn. Enerzijds stijgt de wettelijke werkgeversbijdragevoet omdat bij ongewijzigde wetgeving de bijdrageverminderingen minder snel stijgen dan de brutolonen. Anderzijds zorgt de heropleving van de conjunctuur voor dalingen in de ontslagvergoedingen en dus in de fictieve bijdragevoet. De loonsubsidies hebben geen noemenswaardige invloed meer op de nettoparafiscale druk.

De nominale uurloonkosten nemen gemiddeld met 3,4 % per jaar toe over de projectieperiode, wat overeenstemt met het gemiddelde groeiritme van de voorbije 25 jaar. Die toename komt tot stand door een groei van de brutolonen per uur vóór indexering met 1,2 % per jaar en een gemiddelde loonindexering van 2,2 % per jaar, vooral dan als gevolg van de sterke geïmporteerde inflatie dit jaar. Het effect van de werkgeversbijdragen is licht arbeidskostenverlagend. Krachtens het ontwerp van interprofessioneel akkoord, uitgevoerd door de regering, en in de veronderstelling dat de brutolonen vóór indexering zullen toenemen met de vastgelegde bovengrenzen (0 % in 2011, 0,3 % in 2012), zouden de loonkosten stijgen met 5,6 % over de periode 2011-2012, vooral als gevolg van een indexering van 5,5 % en met een neerwaarts effect van de werkgeversbijdragen van 0,2 %. In overeenstemming met de gebruikelijke interpretatie van de wet ter bevordering van de werkgelegenheid en tot preventieve vrijwaring van het concurrentievermogen zou volgens ons loonscenario vanaf 2013 de groei van de loonkosten in België nagenoeg gelijk zijn aan de (gewogen) gemiddelde groei van de loonkosten in de drie referentielanden. Tijdens de laatste vier projectiejaren zouden de nominale uurloonkosten dan gemiddeld met 3,7 % per jaar groeien en de brutolonen vóór indexering gemiddeld met ongeveer 1,7 % per jaar.

Na twee jaren van achteruitgang in 2008 en 2009, zou de arbeidsproductiviteit per uur opnieuw groeien, weliswaar aan een groeiritme dat zwak blijft tijdens de projectieperiode (gemiddeld 1,1 % per jaar). Gelet op de heropleving van de productiviteit, zouden de nominale loonkosten per product in 2010 dalen met 1 %. Over de projectieperiode wordt een aanzienlijke stijging van gemiddeld 2,25 % per jaar opgetekend; die versnelling wordt vooral groot op het einde van de periode (2,5 % per jaar vanaf 2014). Na een aanzienlijk stijging naar 64,4 % in 2009, zou het loonaandeel (na correctie voor de zelfstandigen en na aftrek van loonsubsidies) in de toegevoegde waarde van de ondernemingen in 2010 opnieuw dalen en vervolgens opnieuw toenemen tot 63,95 % in 2016.

Voor de loonnorm wordt over de periode 1997-2010 een gecumuleerd positief verschil tussen de Belgische lonen en die van de drie referentielanden opgetekend van 3,5 % volgens het begrip loonkosten van de ondernemingen en van 4,1 % volgens het begrip loonkosten van de privésector. Dat verschil is te wijten aan een compositie-effect, en wordt verklaard in kader 3 van dit hoofdstuk. Ondanks een sterke groeimatiging van de brutolonen vóór indexering zoals beslist in het ontwerp van interprofessioneel akkoord 2011-2012 (uitgevoerd door de regering), bedraagt het over die twee jaar gecumuleerde verschil in uurloonkosten met de drie referentielanden 0,7 % bij de ondernemingen en 1 % in de privé-sector, vooral omdat de energieprijzen sneller zouden stijgen dan wat verwacht werd op het moment dat het IPA werd onderhandeld.

De werkgelegenheidsuitval tijdens de twee jaar volgend op de crisis bleek veel minder groot dan we vorig jaar verwachtten, en tart dan ook alle historische vergelijkingen die kunnen gemaakt worden met eerdere periodes volgend op negatieve activiteitsschokken. Een volledig sluitende verklaring daarvoor ontbreekt momenteel. Wel staat vast dat het systeem van tijdelijke werkloosheid een belangrijke anticyclische rol gespeeld heeft, en ontslagen heeft voorkomen via gesubsidieerde verminderingen van de gemiddelde arbeidsduur. Daarnaast kan ook verwezen worden naar de enorme vlucht die het aantal dienstencheque-banen de laatste jaren genomen heeft, weliswaar ten koste van een sterk drukkend effect op de productiviteitsontwikkeling in de marktbedrijfstakingen (van ruim 0,3 ppt per jaar), dat zowel speelt via neerwaartse druk op de gemiddelde arbeidsduur als op de productiviteit per uur. Dat neemt niet weg dat de productiviteitsgroei tijdens de periode 2010-2011, nochtans een periode van herneming van de activiteit, uiterst zwak is, zodat de werkgelegenheid bij de ondernemingen fors verder aantrekt dit jaar, toename die zich consolideert op middellange termijn, bij een eerst aantrekkende en naar het einde van de periode enigszins verzwakkende groei van zowel toegevoegde waarde als productiviteit.

De crisis raakte op korte termijn de werkgelegenheid in alle marktbedrijfstakingen, met uitzondering van de dienstencheque-tak en de gezondheidszorg. De grootste aderlatingen vonden plaats in de verwerkende nijverheid en bij de diensten aan ondernemingen, die o.a. alle interimarbeid huisvesten. Die laatste tak profiteerde echter vorig jaar als eerste van de prille herneming en levert ook op middellange termijn de belangrijkste bijdrage aan de toename van de marktwerkgelegenheid, samen met de gezondheidszorg en de dienstencheque-tak. De bouwnijverheid, die de voorbije twee jaar nochtans goed weerstand had geboden aan de conjuncturele inzinking, verliest - vooral vanaf 2013 - enigszins aan dynamiek, terwijl de verwerkende nijverheid jobs blijft verliezen en haar aandeel in de binnenlandse werkgelegenheid verder ziet krimpen van 12,1 % naar 10,3 %.

De toename van de werkende bevolking bedraagt dit jaar afgerond 43 000 personen (tegen bijna 29 000 personen vorig jaar), versnelt daarna tot boven de 50 000 personen, om vervolgens terug te vallen tot 46 000 personen in 2016, hetzij een gecumuleerde toename van bijna 282 000 personen op zes jaar (47 000 personen gemiddeld per jaar). De werkgelegenheidsgraad (administratief concept) zakte nog van 64,1 % in 2008 naar 63,4 % in 2009, bleef vorig jaar stabiel, maar zou vanaf dit jaar onafgebroken stijgen, en 65,6 % bedragen in 2016. De werkgelegenheidsgraad die gehanteerd wordt in het kader van de EU2020-strategie (enquêteconcept; leeftijdsklasse 20-64 jaar) zou op basis van deze Vooruitzichten klimmen van 67,6 % in 2010 naar 69,7 % in 2016, maar daarmee nog een eind verwijderd blijven van het streefdoel van 73,2 % tegen 2020 dat België recent indiende bij de Europese Commissie.

Dankzij de veel gunstigere dan verwachte evolutie van de werkgelegenheid is onze inschatting van de gevolgen van de economische crisis voor de werkloosheid - zowel op korte als op middellange termijn - drastisch gewijzigd. De toename van de werkloosheid bedroeg vorig jaar nauwelijks 8 000 personen; dit jaar zou de werkloosheid alweer beginnen afnemen (eveneens met 8 000 personen). Dat staat in schril contrast met de toename over die twee jaar van 77 000 personen die we nog verwachtten in de Vooruitzichten van vorig jaar; kader 4 peilt naar de onderliggende factoren van die herziening.

De daling van de werkloosheid zou iets minder uitgesproken zijn in 2012 (3 000 personen), maar daarna jaar na jaar versterken (tot 16 000 personen in 2016), bij een omgekeerd U-vormig profiel voor de werkgelegenheidsgroei en een bevoelingsbevolking die vooral naar het einde van de periode minder sterk begint te groeien. De werkloosheidsgraad nam vorig jaar amper toe (van 12,5 % naar 12,6 %), begint dit jaar al te dalen (tot 12,3 %) en zakt tot 11 % in 2016. Veel sneller dan verwacht zijn we daarmee terug in een arbeidsmarktscenario beland dat - gegeven de hypothese dat de Belgische lonen de verwachte evolutie in de buurlanden volgen, ongeacht de binnenlandse macro-economische en arbeidsmarktcon-

text - enkel coherent is indien het kan bogen op een vrij aanzienlijke verdere daling van de structurele werkloosheidsgraad. In vergelijking met onze eerdere Vooruitzichten vertaalt het economische welvaartsverlies dat veroorzaakt werd door de financiële crisis zich nu immers veeleer in een negatieve schok op de arbeidsproductiviteit dan op de werkgelegenheid.

4.1. Demografie en arbeidsaanbod

4.1.1. Bevolking

De recente bevolkingsevolutie wordt vooral gekenmerkt door een heropleving van de vruchtbaarheid van de Belgische vrouwen, in het bijzonder in Vlaanderen, en door een hoge en toenemende internationale migratie, die tevens ook de vruchtbaarheid doet stijgen (zie onderstaande tabel). De levensverwachting bij de geboorte blijft gestaag toenemen.

TABEL 12 - De voornaamste determinanten van de Belgische bevolking

	2001	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2016
Gemiddeld aantal kinderen per vrouw	1,67	1,80	1,82	1,85	-	1,85	1,86	1,87
Levensverwachting bij de geboorte - Mannen (jaren)	75,42	77,02	77,24	77,26	77,66	77,93	78,16	79,25
Levensverwachting bij de geboorte - Vrouwen (jaren)	81,67	82,64	82,71	82,82	82,94	83,23	83,38	84,09
Internationale immigratie (duizenden)	110,4	137,7	151,1	164,2	166,5	168,7	172,0	173,7
Internationale emigratie (duizenden)	75,3	88,2	94,0	100,3	103,7	104,9	107,2	117,1
Internationaal migratiesaldo (duizenden)	35,1	49,5	57,1	63,9	62,8	63,8	64,8	56,6

Bronnen: Waarnemingen 2001-2009: ADSEI (Geboorteaangiften en Rijksregister);
Bevolkingsvooruitzichten 2010-2060: FPB

De heropleving van de vruchtbaarheid van de Belgische vrouwen geldt in Vlaanderen en in Wallonië. Het totale vruchtbaarheidscijfer (TVC), of het gemiddeld aantal kinderen per vrouw, bedroeg daar respectievelijk 1,74 en 1,79 kinderen per vrouw in 2008, tegenover 1,47 en 1,72 in 2001. In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest ligt het TVC bij Belgische vrouwen hoog, als gevolg van de naturalisatie van een aanzienlijk aantal vrouwen met een hoog TVC: 1,86 kinderen per vrouw in 2008 tegenover 1,74 in 2001, maar dat cijfer stijgt niet meer sinds 2006.

Het TVC van de buitenlandse vrouwen blijft nog steeds hoog, vooral in Vlaanderen met 2,71 kinderen per vrouw in 2008, tegenover 2,29 in Wallonië en 2,48 in Brussel. Dat cijfer daalt echter, behalve in Wallonië, waar het stijgt maar toch kleiner blijft dan in de twee andere gewesten. In 2001 bedroeg het TVC van de buitenlandse vrouwen in Vlaanderen, Wallonië en Brussel respectievelijk 2,94, 2,11 en 2,60.

De internationale immigratie (de som van de aangegeven instroom afkomstig uit het buitenland, de personen afkomstig van het wachtregister en de geschrapte personen die na meer dan een jaar opnieuw ingeschreven worden) stijgt constant en ligt in de buurt van 170 000 personen per jaar. Een grotere instroom van buitenlanders impliceert ook een grotere uitstroom naar het buitenland (dit is de som van de aangegeven uitstroom en de geschrapte personen die niet binnen het jaar heringeschreven worden). Het jaarlijks nettosaldo van de externe migraties bedraagt meer dan 60 000 personen.

Als gevolg van die significante veranderingen tijdens de afgelopen drie jaar, zagen we ons genoodzaakt de vroeger gedefinieerde hypothesen voor de Bevolkingsvooruitzichten 2007-2060 aan te passen.

Voor de hypothesen i.v.m. de vruchtbaarheidscijfers en de internationale migratie was voorzichtigheid geboden. De waargenomen trend voor het vruchtbaarheidscijfer tot 2008 (opwaarts of neerwaarts) hebben we in 2009 en 2010 voortgezet in een steeds trager tempo. Vanaf 2011 werd dit cijfer constant gehouden.

De immigraties uit het buitenland worden opgebouwd volgens dezelfde complexe methode die gehanteerd werd bij de Bevolkingsvooruitzichten 2007-2060: men onderscheidt, naast de Belgen die terugkeren naar België, drie subgroepen van buitenlandse nationaliteiten (de 'oude EU-lidstaten' of EU-15 zonder België; de 'nieuwe lidstaten' of EU-12; de rest van de wereld), waarbij we voor de laatste twee subgroepen een beroep doen op een factor voor de relatieve economische aantrekkingskracht van België. Daarenboven zou ook de op-

waartse druk op de immigraties verder aanhouden, maar slechts tot 2015. Door dat complexe spel zou het netosaldo van de externe migraties vanaf 2013 beginnen dalen¹.

TABEL 13 - Totale bevolking en bevolking op arbeidsleeftijd; op 30 juni en gecumuleerd
in duizenden

	2010	2011	2016	2016-2010 (op 6 jaar)
Totale bevolking	10884,1	10972,8	11411,6	527,5
Bevolking op arbeidsleeftijd	7171,0	7209,7	7358,1	187,1

Bron: Bevolkingsvooruitzichten 2010-2060, FPB

De totale bevolking zou, jaargemiddeld of 'op 30 juni', toenemen met 527 500 eenheden tussen 2010 en 2016, maar die groei heeft grotendeels betrekking op de jongeren (stijging van vruchtbaarheid en migratie) en de ouderen (verdere toename van de levensduur). De bevolking tussen 15 en 64 jaar stijgt slechts met 187 100 eenheden (zie tabel 13).

TABEL 14 - Internationaal migratiesaldo op arbeidsleeftijd; per jaar en gecumuleerd
in duizenden

	2010	2011	2016	Van midden 2010 tot midden 2016 (op 6 jaar)
Migratiesaldo op arbeidsleeftijd	52,0	52,9	46,7	307,7

Bron: Bevolkingsvooruitzichten 2010-2060, FPB

Het gecumuleerd saldo van de netto-instroom op het grondgebied van personen tussen 15 en 64 jaar over de zesjarige periode van midden 2010 tot midden 2016, toont dat de internationale migraties een nettobijdrage van 307 700 eenheden leveren tot de bevolking op arbeidsleeftijd. Met andere woorden, zonder migratiebewegingen met het buitenland zou de bevolking op arbeidsleeftijd gedaald zijn met ongeveer 120 600 eenheden (zie tabel 14).

4.1.2. Arbeidsaanbod

De kortetermijnimpact van de crisis op het aanbodgedrag was beperkt...

Uit tabel 15 blijkt dat de economische crisis op korte termijn wel degelijk de groei van het arbeidsaanbod heeft afgeremd. In 2008 droegen wijzigingen in het aanbodgedrag² nog positief bij tot de groei van de beroepsbevolking (0,26 ppt), in 2009 was dat niet langer het geval. Een opsplitsing naar persoonskenmerken leert dat de terugval gold voor de leeftijdscategorieën beneden 50 jaar. Nochtans is het effect van de crisis beperkter gebleven dan verwacht. Vorig jaar al zouden gedragswijzigingen terug positief hebben bijgedragen tot de ontwikkeling van het arbeidsaanbod (0,15 ppt).

Bovendien lijkt de impact van de crisis op het aanbodgedrag in de hogere leeftijdsklassen klein te zijn geweest. Weliswaar moet er rekening mee gehouden worden dat in die leeftijdsklasse bij vrouwen tijdens de periode 2009-2010 het arbeidsaanbod nog positief beïnvloed wordt door de verhoging van de pensioenleeftijd tot 65 jaar. Maar ook bij mannen lijkt de evolutie van de activiteitsgraden relatief weinig invloed te hebben ondervonden van de moeilijke economische omstandigheden, hoewel men wel degelijk een lichte afkalving van de bijdrage vaststelt tijdens de jongste jaren (zie tabel 15).

Eén en ander strookt met de vaststelling dat ook de instroom in het brugpensioen tot dusver opmerkelijk weinig invloed heeft ondervonden van de terugval in de activiteit. Er is een licht conjunctureel opwaarts effect merkbaar op de instroomgraden³ beneden 60 jaar, maar tot dusver lijkt dat effect zelfs kleiner dan de stijging van de instroom die volgde op de (nochtans veel beperktere) conjunctuurvertraging aan het begin van vorig

1. Gelijktijdig met de cijfers van de nieuwe Bevolkingsvooruitzichten 2010-2060, zal een Working Paper op de website van het FPB worden geplaatst met meer informatie over die recente evoluties en de Bevolkingsvooruitzichten 2010-2060.

2. Gedefinieerd als het geheel van wijzigingen in de activiteitsgraden per leeftijd, geslacht en regio van woonplaats.

3. Jaarlijkse instroom in het brugpensioenstelsel op leeftijd i in jaar t in verhouding tot de werkende bevolking van leeftijd $i-1$ in jaar $t-1$.

decennium. Dat het aantal bruggepensioneerden¹ steeg in de jaren 2009-2010 (met respectievelijk 2 200 en 2 800 personen) was in belangrijke mate het gevolg van de pensioenhervorming, die bruggepensioneerde vrouwen een jaar langer in het stelsel houdt.

TABEL 15 - Determinanten van het arbeidsaanbod (15 tot 64 jaar)¹
jaarlijkse groei in procent, bijdrages aan de jaartijkse groei in procentpunt

	2005-2010	2008	2009	2010	2011	2012-2015	2016	2011-2016
1. Groei bevolking op arbeidsleeftijd	0,80	0,89	0,73	0,65	0,54	0,42	0,38	0,43
2. Groei activiteitsgraad	-0,10	-0,05	-0,16	0,04	0,13	0,32	0,14	0,26
2A. Bijdrage demografie	-0,29	-0,31	-0,17	-0,11	-0,02	0,01	-0,08	-0,01
2B. Bijdrage aanbodgedrag	0,18	0,26	0,00	0,15	0,15	0,31	0,22	0,27
15-24 jaar	-0,20	-0,11	-0,28	-0,22	-0,14	-0,04	-0,02	-0,05
25-49 jaar; vrouwen	0,06	0,16	0,09	0,13	0,07	0,06	0,04	0,06
25-49 jaar; mannen	-0,06	-0,09	-0,17	-0,06	-0,02	0,03	0,01	0,02
50-64 jaar; vrouwen	0,27	0,21	0,30	0,27	0,17	0,19	0,15	0,18
50-64 jaar; mannen	0,11	0,09	0,07	0,04	0,07	0,07	0,04	0,07
3. Groei arbeidsaanbod (=1+2)	0,70	0,84	0,56	0,70	0,67	0,74	0,52	0,69
3A. Bijdrage demografie (=1+2A)	0,51	0,58	0,56	0,54	0,52	0,42	0,30	0,42
3B. Bijdrage aanbodgedrag (=2B)	0,18	0,26	0,00	0,15	0,15	0,31	0,22	0,27

1. Arbeidsaanbod gedefinieerd als beroepsbevolking volgens concept FPB (inclusief niet-werkzoekende uitkeringsgerechtigde volledig werklozen).

De veronderstelling is daarom gewettigd dat de crisis slechts geleid heeft tot een uiterst beperkt duurzaam effect op het arbeidsaanbod. Definitieve uittredingen uit de arbeidsmarkt ten gevolge van adverse economische schokken zijn immers vooral te verwachten op hogere leeftijd. In de jongere leeftijdsklassen (uitstel van intreden) en in de middenklassen (ontmoediging) zouden de gevolgen meer tijdelijk van aard moeten zijn. De analyse wordt echter bemoeilijkt omdat het in het recente verleden niet eenvoudig is een onderscheid te maken tussen conjuncturele en structurele invloeden. Bij jongeren wordt de tendens naar een stijgende onderwijsparticipatie tijdens de jongste jaren wellicht tijdelijk verstevigd via een verhoging van de gemiddelde studieduur ten gevolge van de implementatie van de Bolognahervormingen in het hoger onderwijs. In alle klassen onder 50 jaar speelt sinds een aantal jaren bovendien het effect van de striktere controles op actief zoekgedrag, dat, via de schorsing van een groep uitkeringstrekkers, de (administratief gemeten) activiteitsgraden negatief lijkt te hebben beïnvloed. De impact daarvan is echter moeilijk in te schatten.

...terwijl de beroepsbevolking bleef toenemen onder demografische impuls.

De groei van de bevolking op arbeidsleeftijd viel opnieuw hoger uit dan geraamd (zie afdeling 4.1.1), alweer het gevolg van een hoger dan verwacht migratiesaldo. Dat desondanks die groei enigszins terugvalt tijdens de laatste twee jaar (tabel 15: van 0,89 % in 2008 naar 0,73 % in 2009 en 0,65 % in 2010) komt omdat de bevolkingscohorten die de leeftijd van 15 jaar (65 jaar) bereiken iets minder (meer) omvangrijk werden. Anderzijds zijn de eerste na-oorlogse cohorten nu al doorgeschoven naar de hoogste leeftijdsklasse op arbeidsleeftijd (60-64 jaar), zodat de groei van de macro-economische activiteitsgraad² nu minder en minder afgeremd wordt door veranderingen in de leeftijdsstructuur van de bevolking op arbeidsleeftijd (van -0,31 ppt in 2008 naar -0,17 ppt in 2009 en -0,11 ppt in 2010).

Rekening houdend met dat laatste fenomeen, bleef de globale demografische bijdrage aan de ontwikkeling van het arbeidsaanbod in 2009 en 2010 op vrijwel hetzelfde - erg hoge - peil als in 2008 (rond de 0,55 ppt³) en was hij daarmee de drijvende kracht achter de groei van de beroepsbevolking, die 0,56 % bedroeg in 2009

-
1. Inclusief de bruggepensioneerden die ter beschikking moeten blijven voor de arbeidsmarkt, en strikt genomen dus tot de beroepsbevolking gerekend zouden moeten worden.
 2. Verhouding tussen totale beroepsbevolking (15 jaar en meer) en bevolking op arbeidsleeftijd (15 tot 64 jaar).
 3. Deze redenering is gebaseerd op de veronderstelling dat de activiteitsgraden van de nieuwkomers vergelijkbaar zijn met die van de ingezetenen van dezelfde leeftijd, geslacht en woonplaats. Het ontbreekt ons aan informatie om die veronderstelling te toetsen op waarheidsgehalte.

(+30 200 personen) en 0,70 % in 2010 (+36 800 personen). Die expansie van de beroepsbevolking vond dus plaats ondanks het feit dat de macro-economische activiteitsgraad in 2009 zakte van 72,6 % tot 72,5 % (figuur 19) en in 2010 nauwelijks steeg (en afgerond op 72,5 % bleef).

Ondanks de terugkeer naar een expansiever aanbodgedrag...

Tijdens de projectieperiode zouden wijzigingen in het aanbodgedrag terug sterker gaan bijdragen tot de groei van de beroepsbevolking dan tijdens de jongste twee jaar. In de jongere leeftijdsklassen veronderstellen we dat de naweeën van de crisis op het aanbodgedrag nu volledig uitgewerkt zijn, zodat op langere termijn nog slechts een licht negatieve structurele evolutie overblijft (-0,05 ppt gemiddeld over de periode, zakkend tot -0,02 ppt in 2016). De groei van de activiteitsgraden in de middenklassen (25 tot 49 jaar) zou niet verder afgeremd worden door de strengere controles op actief zoekgedrag, zodat op middellange termijn een - bescheiden - positieve bijdrage verwacht mag worden. Die bijdrage zou hoger liggen bij vrouwen (0,06 ppt gemiddeld per jaar) dan bij mannen (0,02 ppt) omdat bij vrouwelijke 40-plussers nog gerekend mag worden op positieve cohortheffecten tijdens de projectieperiode.

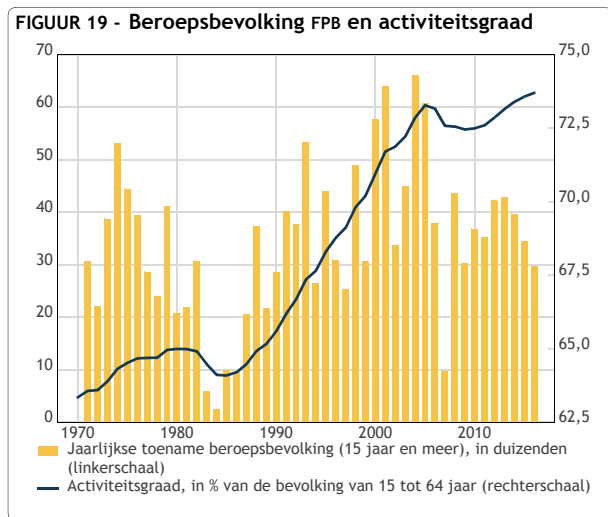
Cohorte-effecten spelen uiteraard nog veel sterker in de oudere vrouwelijke leeftijdsklassen, die op het vlak van gedragswijzigingen opnieuw veruit de belangrijkste bijdrage leveren aan de groei van het arbeidsaanbod (0,18 ppt per jaar). Dat die bijdrage nog 0,27 ppt bedroeg in 2010 en vanaf dit jaar lager komt te liggen, komt omdat de pensioenhervorming van 1996 nu op kruissnelheid is gekomen. Ook in de mannelijke oudere leeftijdsklassen blijft het aanbodgedrag echter in gunstige zin evolueren (bijdrage van 0,07 ppt per jaar), wat trouwens onafgebroken het geval is geweest sinds de tweede helft van de jaren negentig.

In dat verband wijzen we er op dat we een lichte afname van het aantal bruggepensioneerden (van 3 300 personen) verwachten tijdens de projectieperiode. Nochtans neemt de instroombasis voor het brugpensioen als gevolg van de vergrijzing van de loontrekkende werkgelegenheid sterk toe. Daar staat tegenover dat de graad van arbeidsreserve in het scenario van deze Vooruitzichten fors begint af te nemen vanaf 2012 (zie afdeling 4.4), zodat de recente opwaartse conjuncturele druk op de instroom in het stelsel wegvalt. Ook de maatregelen die genomen werden in het kader van het Generatiepact werken negatief in op de instroom in het brugpensioen en verleggen de dominante instroomleeftijd van 58 naar 60 jaar. Het sterk verlies aan relatief belang van het brugpensioenstelsel (in verhouding tot het potentieel arbeidsaanbod) blijft dus ook op middellange termijn de evolutie van de activiteitsgraad in de betrokken leeftijdsgroep ondersteunen.

Globaal genomen over alle leeftijdsklassen zouden gedragswijzigingen op middellange termijn een bijdrage leveren van 0,27 ppt per jaar aan de groei van het arbeidsaanbod. Dit jaar zou die bijdrage nog op 0,15 ppt stranden, gelijk aan die van 2010, maar tijdens de periode 2012-2014 volgt dan een versnelling tot ruim boven de 0,30 ppt per jaar, nadien terug een afzwakking tot 0,22 ppt in 2016.

...blijft de demografie de dominante verklarende factor voor de verdere groei van de beroepsbevolking.

We verwachten dat de bevolking op arbeidsleeftijd ook tijdens de projectieperiode fors zal groeien, gemiddeld met 0,43 % per jaar, een toename van afgerond 187 000 personen over de gehele periode (zie tabel 16). Die groei is opwaarts herzien in vergelijking met de Vooruitzichten van vorig jaar (met 0,11 ppt per jaar) omdat - in lijn met de recente observaties - de hypothesen voor het migratiesaldo opnieuw naar boven werden bijgesteld voor de gehele middellange termijn (zie afdeling 4.1.1). Dat de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd toch enigszins terugvalt in vergelijking met de jongste jaren, moet vrijwel volledig toegeschreven worden aan het feit dat de bevolkingscohorten die de leeftijd van 65 jaar bereiken, toenemen in omvang. Slechts naar het einde van de periode zwakt ook de stuwende kracht van de netto-inkomende migratie licht af.

Veranderingen in de leeftijdsstructuur van de bevolking tussen 15 en 64 jaar beïnvloeden op middellange termijn nog nauwelijks de groei van de macro-economische activiteitsgraad (tabel 15: lichte neerwaartse druk van gemiddeld 0,01 ppt per jaar). Die laatste stijgt gedurende de gehele periode, onder impuls van de gedragswijzigingen die hierboven uiteengezet werden. De activiteitsgraad zou slechts licht toenemen in 2011 (figuur 19: van 72,5 % tot 72,6 %), maar klimt beduidend forser gedurende de drie daaropvolgende jaren, tot 73,4 % in 2014. Daarna zwakt zijn stijging terug enigszins af; op het einde van de periode bedraagt hij 73,7 %.

De demografie blijft op middellange termijn de dominante verklarende factor achter de groei van het arbeidsaanbod, die gemiddeld 0,69 % per jaar zou bedragen. Ongeveer twee derde (0,42 ppt per jaar) daarvan moet op het conto van demografische evoluties geschreven worden. In 2011 zou de toename van de beroepsbevolking ongeveer even hoog uitvallen als vorig jaar (figuur 19: stijging van 35 200 personen). Tijdens de periode 2012-2013 volgt dan een versnelling (toenames van boven de 42 000 personen), voornamelijk omdat gedragswijzigingen sterker positief bijdragen tijdens die periode. Nadien boeten zowel demografische- als gedragsstimulansen enigszins aan kracht in, zodat de jaarlijkse toename van de beroepsbevolking geleidelijk afneemt en op het einde van de periode, in 2016, terugvalt op iets minder dan 30 000 personen.

TABEL 16 - Bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar) en beroepsbevolking FPB (15 jaar en meer)
jaargemiddelden; verschillen in duizenden

	Bevolking op arbeidsleeftijd			Beroepsbevolking FPB		
	04-98	10-04	16-10	04-98	10-04	16-10
15-24 jaar	6	56	2	16	-40	-5
25-49 jaar	-37	8	20	42	2	37
50 jaar en meer	157	271	165	239	257	192
Mannen	61	163	88	80	78	97
Vrouwen	66	173	99	216	141	126
Totaal	126	336	187	297	219	224

De gecumuleerde toename over de gehele projectieperiode bedraagt (tabel 16) 224 000 personen. Het arbeidsaanbod neemt opnieuw sterker toe bij vrouwen dan bij mannen (hoewel het verschil minder uitgesproken is dan in de jongste decennia) en blijft verder verouderen, onder de dubbele impuls van een vergrijzende bevolking op arbeidsleeftijd en toenemende activiteitsgraden in de hogere leeftijdsklassen.

4.2. Arbeidskosten en productiviteit in de ondernemingen¹

4.2.1. Sociale zekerheidsbijdragen en loonsubsidies

Omdat geen nieuwe initiatieven inzake loonlastenbeleid zouden worden genomen, zullen enerzijds de bestaande wetgeving inzake bijdrageverminderingen en loonsubsidies en anderzijds de cyclische invloeden op de fictieve werkgeversbijdragen de nettoparafiscale druk (werkgeversbijdragen minus loonsubsidies) op middellange termijn bepalen.

De impliciete nettoparafiscale voet op arbeid zal dalen maar niet als gevolg van het beleid van loonlastenverlagingen.

Op middellange termijn zal de netto parafiscale voet dalen met 25 basispunten (zie tabel 17). Dit is geen reden voor euforie omdat de wettelijke bijdragevoet met 74 basispunten zal stijgen. De fundamentele oorzaak daarvan is de structurele daling van de werkgeversbijdrageverminderingvoet (met 79 basispunten). Immers, omdat de werkgeversbijdrageverminderingen in het kader van de structurele maatregel in grote mate forfaitair en degressief zijn, stijgen zij minder snel dan de brutolonen bij onveranderde parameters.

Het luik werkgeversbijdrageverminderingen van het IPA 2009-2010 blijft dode letter.

Voor de berekening van de werkgeversbijdrageverminderingen veronderstellen we dat de verschuiving van de middelen binnen het budget van de structurele maatregel die werd aangekondigd door het IPA 2009-2010, dode letter blijft. Bijgevolg worden alle doelgroepverminderingen gehandhaafd en worden de algemeen-forfaitaire component en de lageloonmaatregel niet wezenlijk versterkt. Weliswaar werd de lageloongrens waarvoor de lagelooncomponent kan worden geclaimd, verhoogd in 2011 (de eerste verhoging sinds 2007 overigens), maar die was nodig opdat de lagelooncomponent niet op een sluipende manier irrelevant zou worden als gevolg van stijgende nominale brutolonen. Loonlastenverlagingen voor de ondernemingen waren geen topic in het IPA 2011-2012.

De effectieve werkgeversbijdragevoetstijging wordt enigszins getemperd door allerlei factoren...

De impliciete wettelijke voetstijging wordt enigszins geremd door verschuivingen in de samenstelling van de werkgelegenheid (min 8 basispunten - tabel 18, panel A) en de parafiscale vrijstelling van de loonsverhogingen die door het IPA 2009-2010 werden bedongen (min 7 basispunten - tabel 18, panel B).

In het begin van de periode zijn andere factoren ook van belang. Enerzijds stijgen de bijdragevoeten onder druk van de Fondsen Sluiting Ondernemingen en de verwachte opbrengsten uit fraudebestrijding. Anderzijds valt een deel van de parafiscale druk weg naarmate de bijdragen op de ontslagvergoedingen die als gevolg van de economische crisis uitzonderlijk hoog waren, geleidelijk wegebben.

De pil wordt ook wat verguld door dalingen in de bijdragevoeten voor extrawettelijke ziekteverzekeringen (min 21 basispunten) en aanvullende pensioenen (min 14 basispunten). In het geval van de aanvullende pensioenbijdragen is dat temperend effect louter toe te schrijven aan de verschuiving van de werkgelegenheid naar bedrijfstakken met minder genereuze tweedepijlervoorzieningen (tabel 18, panel A).

1. Met 'ondernemingen' wordt bedoeld - tenzij expliciet anders vermeld - alle bedrijfstakken exclusief de bedrijfstakken 'overheidsadministratie', 'onderwijs', en 'huisbedienden'. Het concept 'ondernemingen' valt samen met onze definitie van 'marktbedrijfstakken'.

... maar vooral door de fictieve bijdragevoet.

In feite wordt de wettelijke bijdragevoetstijging versluierd door de daling van de lasten op arbeidskrachten die niet langer bijdragen aan de productie, hetzij door ontslagen, hetzij door oppensioenstellingen. De fictieve bijdragevoet zal dalen met 64 basispunten, voor een groot deel ten gevolge van de heroplevende conjunctuur. Meer dan de helft van de fictieve bijdragevoetdaling (34 basispunten) zal reeds in 2011 gerealiseerd worden en wordt verklaard door de verdamping van de ontslagvergoedingen naarmate de economie zich herstelt. Nadien zal de fictieve bijdragevoet blijven dalen door sectorale verschuivingen (uiteindelijk goed voor min 13 basispunten - zie tabel 18, panel A) en omdat het aantal bruggepensioneerden minder snel zal groeien of zelfs dalen.

TABEL 17 - Werkgeversbijdragevoeten en loonsubsidievoeten in de ondernemingen
in procent, t.o.v. brutolonen

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2010- 1997	2016- 2010
Impliciete loonsubsidievoet ^a ,	4,57	4,70	4,57	4,50	4,50	4,50	4,50	4,52	-0,06
Impliciete werkgeversbijdragevoet ^b	34,45	34,25	34,16	34,18	34,16	34,16	34,20	0,79	-0,25
- Wettelijke bijdragevoet ^c	25,04	25,23	25,36	25,49	25,60	25,69	25,78	-0,50	0,74
- Fictieve bijdragevoet ^d	3,46	3,12	2,97	2,91	2,85	2,82	2,82	0,14	-0,64
- Extrawettelijke bijdragevoet ^e	2,13	2,10	2,07	2,03	2,00	1,96	1,93	0,22	-0,21
- Aanvullende pensioenbijdragevoet	3,82	3,80	3,77	3,74	3,72	3,70	3,68	0,93	-0,14
- p.m. Bijdrageverminderingvoet	4,67	4,48	4,32	4,19	4,07	3,97	3,89	2,85	-0,79
Nettoparafiscale last per loontrekkende categorie (exclusief pwa's en dienstenchequewerknemers) ^f									
- Lage lonen - min-vijftigers	24,71	25,44	25,91	26,23	26,41	26,65	26,85	-1,51	2,14
- Hoge lonen - min-vijftigers	29,69	29,64	29,59	29,57	29,49	29,44	29,42	-1,91	-0,27
- Speciale banen	7,52	4,59	9,59	12,30	12,72	13,22	13,72	-4,72	6,20
- Lage lonen - ouderen	23,26	24,18	24,99	25,92	26,78	27,63	28,39	-3,24	5,13
- Hoge lonen - ouderen	29,64	29,65	29,69	29,78	30,00	29,99	30,00	-3,51	0,36

a. Gefinancierd door de sociale zekerheid: Sociale Maribel, alternatieve financiering van de lastenverlagingen voor de non-profit, activering van werkloosheidsvergoedingen, dienstencheques, jongerenbonus non-profit; gefinancierd door de federale fiscaliteit: nacht- en ploegenarbeid, overuren, algemene subsidie, onderzoekers, koopvaardij, zeevisserij, zeesleepvaart, baggeraars, sportlui; gefinancierd door het Vlaams Gewest: oudere werklozen; gefinancierd door het Waals Gewest: Prime à l'emploi.

b. Niet noodzakelijk gelijk aan de som van de delen wegens afrondingen.

c. Na verminderingen. Gemiddelde voetverhoging voor de Fondsen Sluiting Ondernemingen met 7 basispunten in 2011. Ex ante effect doen de lagere ontslagvergoedingen de voet met 10 basispunten dalen in 2011. Maatregelen m.b.t. fraudebestrijding, CO₂-taks op bedrijfsvoertuigen gezamenlijk goed voor een stijging van de voet met 1 basispunt. De lagelooingrens van de structurele vermindering werd opgetrokken van 5 870,71 euro (geldig sinds 2007) naar 6 030 euro bruto per kwartaal vanaf 2011.

d. Buiten steekproef zijn de sectorale voeten gebaseerd op de vooruitzichten over het aantal bruggepensioneerden. Voor 2010-2012 houden we rekening met de geleidelijke afbouw van de tijdelijke hausse in de ontslagvergoedingen in 2009.

e. Exclusief aanvullende pensioenen. Buiten steekproef zijn de sectorale voeten gebaseerd op de vooruitzichten voor de sectorale werkgelegenheid en de prijsindex van gezondheidszorgen gedragen door de gezinnen.

f. Werkgeversbijdragevoet exclusief fictieve bijdragen, verminderd met loonsubsidievoet.

De loonsubsidies zijn niet langer een belangrijke bron van veranderingen in de arbeidskosten.

De invloed van de loonsubsidies op de evolutie van de netto parafiscale voeten is in het algemeen verwaarloosbaar (daling met 6 basispunten - zie tabel 17). Inderdaad, nu de loonsubsidieprogramma's met een pro rata berekening, d.w.z. in functie van de brutolonen (algemene subsidie, nacht- en ploegenarbeid, onderzoekers), op kruissnelheid zijn gekomen en omdat zij de andere loonsubsidies veruit domineren, blijven de loonsubsidievoeten voor de gewone werkgelegenheid vrij stabiel (tabel 6 in hoofdstuk 7, Bijlagen). In de verwerkende nijverheid zijn de verwaarloosbaar kleine dalingen op middellange termijn te verklaren door de stagnatie van een aantal kleinere regionale programma's die per capita worden toegekend (tewerkstellingspremie ouderen in Vlaanderen, prime à l'emploi in Wallonië). Dat de subsidievoeten in de marktdiensten minder zullen dalen dan in de verwerkende nijverheid (min 0,1 ppt en min 0,4 ppt) heeft te maken met het gewicht van de Sociale Maribel-subsidie, waarvan het budget in 2011 werd opgetrokken in de gezondheidszorgen. Alleen in het geval van de speciale werkgelegenheidsprogramma's zullen de loonsubsidievoeten gevoelig dalen omdat daar het gewicht van de activeringsvergoedingen groot is en omdat de tijdelijke, genereuze win-win-programma's (instroom beperkt tot 2010-2011, met effecten tot 2012) verdwijnen.

TABEL 18 - Intrasectorale en intersectorale verschuivingen in de werkgelegenheid en de parafiscale vrijstelling van de forfaitaire loonsverhogingen volgens het IPA 2009-2010: effect op de werkgeversbijdragevoeten
in procent, t.o.v. brutolonen, telkens in vergelijking met 2010

	2011	2012	2013	2014	2015	2016
A: Invloed van inter- en intrasectorale verschuivingen in de werkgelegenheid						
Gemiddelde werkgeversbijdragevoet ^a	-0,09	-0,17	-0,23	-0,28	-0,34	-0,40
- Wettelijke bijdragevoet na verminderingen	-0,03	-0,06	-0,07	-0,07	-0,08	-0,08
- Fictieve bijdragevoet	-0,02	-0,04	-0,06	-0,08	-0,10	-0,13
- Extrawettelijke bijdragevoet	-0,01	-0,01	-0,02	-0,03	-0,03	-0,04
- Aanvullende pensioenbijdragevoet	-0,03	-0,06	-0,09	-0,11	-0,13	-0,15
B: Invloed van parafiscale vrijstelling van de forfaitaire loonsverhogingen krachtens het IPA 2009-2010						
Gemiddelde werkgeversbijdragevoet	-0,08	-0,07	-0,07	-0,07	-0,07	-0,07
- Wettelijke bijdragevoet na verminderingen	-0,07	-0,07	-0,07	-0,07	-0,07	-0,06
- Fictieve bijdragevoet	-0,00	-0,00	-0,00	-0,00	-0,00	-0,00
- Extrawettelijke bijdragevoet	-0,00	-0,00	-0,00	-0,00	-0,00	-0,00
- Aanvullende pensioenbijdragevoet	-0,00	-0,00	-0,00	-0,00	-0,00	-0,00

a. Niet noodzakelijk gelijk aan de som van de delen wegens afrondingen.

De lasten op laagverloonden en de speciale tewerkstellingsprogramma's zullen gevoelig stijgen.

Bij de vergelijking van de netto parafiscale voeten en de werkgeversbijdragevoeten van de verschillende werkgelegenheids categorieën (tabel 6 in hoofdstuk 7, Bijlagen) maken we abstractie van de fictieve bijdragen (het is niet doenbaar om die om te slaan naar de verschillende types arbeid) en de dienstenchequewerkgelegenheid. Bij de vergelijking van de middellangetermijnontwikkelingen tussen de bedrijfstakken moet men ook voor ogen houden dat de uitzonderlijk hoge ontslagregelingen in het begin van de periode meer dan evenredig gesitueerd waren in de verwerkende nijverheid en dat zij meer dan evenredig de voeten op de laagverloonde arbeids categorieën beïnvloeden.

Gemiddeld zal de netto parafiscale voet van de jongere laagverloonden stijgen (2,1 ppt), een gevolg van vooral de trendmatige stijging van de wettelijke bijdragevoet die inherent is aan het forfaitair-degressief karakter van de structurele vermindering. De hoge concentratie van de bijdragen op de door de recessie veroorzaakte ontslagvergoedingen in de verwerkende nijverheid en hun verdwijning achteraf verklaren waarom op middellange termijn de bijdragevoetstijging voor die groep lager is in de verwerkende nijverheid (0,9 ppt) dan in de marktdiensten (2,2 ppt). Ook de oudere laagverloonde werkgelegenheid zal gemiddeld netto zwaarder worden belast (plus 5,1 ppt hoger). Vooral voor de marktdiensten is de aard van de structurele vermindering een molensteen aan de nek want daar stijgt de werkgeversbijdragevoet met 6 ppt.

Dankzij het wegvallen van de bijdragen op de door de recessie veroorzaakte ontslagvergoedingen en de dalende gemiddelde CO₂-taks op groener wordende bedrijfsvoertuigen zullen de jongere hoogverloonden netto minder belast worden (min 0,3 ppt).

De netto parafiscale belastingvoet van de oudere hoogverloonden zal gemiddeld stijgen met 0,4 ppt, maar dit is geen uniform beeld. In de verwerkende nijverheid zal de bijdragevoet dalen met 0,6 ppt; in de dienstensector zou de bijdragevoet stijgen met 0,6 ppt.

De speciale werkgelegenheids categorieën zullen gemiddeld zwaarder belast worden (met 6,2 ppt) omdat de effectieve werkgeversbijdragevoeten stijgen (plus 2,1 ppt of 2,5 ppt - inherent aan de structurele vermindering) en de subsidievoeten dalen (min 3,7 ppt of 4,4 ppt - inherent aan het verdwijnen van de win-win-jobs).

Nauwelijks of onzekere loonlastenverlagingen die het beschikbaar inkomen van laagverloonde werknemers moeten verhogen.

De enige versterking van de bestaande regeling van de werknemersbijdrageverminderingen was de indexering van de lageloongrenzen van de werkbonus in september 2010, zonder aanpassing van de maximale forfaits. Zonder nieuwe initiatieven zal het belang van de werkbonus dus automatisch verminderen van 0,34 % van het beschikbaar inkomen van de gezinnen in 2010 naar 0,16 % in 2016, zelfs als we de toekomstige loongrenzen indexeren aan de gezondheidsindex.

Misschien is die afkalving niet eens zo'n slechte zaak voor de werkgelegenheid aangezien recent onderzoek voor Vlaanderen aan de opportuniteit van dergelijke maatregelen doet twijfelen indien het de bedoeling is om de arbeidsbereidheid van laagverloonden te stimuleren tegen aanvaardbare budgettaire kosten (zie kader 2).

KADER 2 - Kunnen kleine lastenverlagingen via personenbelastingen of werknemersbijdragen het arbeidsaanbod stimuleren?

Het IPA 2011-2012 belooft een nettoloonsverhoging voor laagverdienende werknemers met maximaal 120 euro per jaar per werknemer. In dit geval zal de nettoloonsverhoging niet via de uitbreiding van de werkbonus gebeuren maar wel via de personenbelasting, maar economisch-gedragsmatig zijn de twee beleidsinstrumenten equivalent.

Indien het de bedoeling is om via nettoloonsverhogingen de werkbereidheid van laagverloonden te stimuleren en voorzover er een analogie is met de Vlaamse jobkorting, dan is een kleine belastingverlaging zoals aangekondigd in het IPA 2011-2012 weinig effectief of zelfs misplaatst. Gebruik makend van een partieel evenwichtsmodel dat op micro-economisch niveau de keuze tussen vrije tijd en arbeid en tussen deeltijdse en voltijdse prestaties beschrijft, zou volgens Decoster et al (2011)^{1 2} de Vlaamse jobkorting te klein geweest zijn voor een significante substitutie van vrije tijd naar arbeid en zou het negatieve inkomenseffect op de arbeidsbereidheid het positieve substitutie-effect gedomineerd hebben. De analyse werd gedaan voor de jobkorting van inkomensjaar 2009 i.e. 250 à 300 euro per jaar, d.w.z. voor bedragen die minstens twee maal zo hoog liggen als wat het IPA 2011-2012 belooft.

Dezelfde studie suggereert verder dat veel hogere belastingverlagingen nodig zouden zijn om het arbeidsaanbod significant te stimuleren, 1 750 euro per hoofd per jaar in Decoster et al (2011), maar dit zou gebeuren aan prohibitief hoge budgettaire kosten per bijkomende baan. Ter vergelijking: de huidige werkbonus is maximaal 2 100 euro per hoofd per jaar voor de allerlaagste brutolonen; het gemiddelde bedrag per rechthebbende voltijdsequivalent per jaar was 710 euro in 2010.

1. Decoster, A., De Swerdt, K., Vanleenhove, P., (2011), *Een ex ante evaluatie van de Vlaamse jobkorting*, Flemsi Discussion Paper 5, 23p.
2. <https://www.econ.kuleuven.be/ew/academic/econover/Papers/Andr%C3%A4/2011%20Decoster,%20De%20Swerdt%20en%20Vanleenhove.pdf>

4.2.2. Loonkosten, arbeidskosten en brutolonen

Met een groei van 3,4 % op middellange termijn zou de groei van de loonkosten in de ondernemingen...

De evolutie van de loonkosten in de ondernemingen sluit aan bij een historische trend. De nominale uurloonkosten nemen gemiddeld met 3,4 % per jaar toe over de periode 2011-2016 (tabel 19, punt 1). Die toename komt tot stand door een stijging van de brutolonen per uur vóór indexering met 1,2 % per jaar en door een gemiddelde loonindexering van 2,2 % per jaar, hoofdzakelijk als gevolg van een opstoot van de (ingevoerde) inflatie in 2011 en 2012. Het effect van de werkgeversbijdragen is licht arbeidskostenverlagend (-0,03 % per jaar - zie ook deel 4.2.1 boven), vooral in het begin van de projectieperiode.

... opnieuw aanknopen met de gemiddelde trend van de voorbije kwarteeuw.

Het groeiritme van 3,4 % per jaar stemt overeen met het gemiddelde van de laatste kwarteeuw. De opsplitsing van de groei van de loonkosten in de ondernemingen was echter anders dan wordt verwacht in deze Vooruitzichten; in het verleden was de groei van de brutolonen per uur vóór indexering groter, de indexering lager en het effect van de werkgeversbijdragen op de loonkosten opwaarts. De stijging van de loonkosten tijdens de projectieperiode is echter hoger dan die in de loop van de afgelopen zes en twaalf jaar (gemiddeld 0,7 % per jaar).

Een projectie van de loonkosten op basis van het laatste IPA-ontwerp dat door de regering wordt uitgevoerd,...

In toepassing van de wet van 26 juli 1996 ter bevordering van de werkgelegenheid werd eind 2008 een ontwerp van interprofessioneel akkoord (IPA) uitgewerkt voor de periode 2011-2012. Dat ontwerp wordt uitgevoerd door de regering en beperkt de maximale jaarlijkse verhoging van de brutolonen vóór indexering, onderhandeld op het niveau van de paritaire comités, tot 0 % in 2011 en 0,3 % in 2012, maar garandeert tegelijkertijd de automatische loonindexering 'zonder rechtstreekse of onrechtstreekse referentie naar een eventueel ter discussie stellen ervan'. Op basis van die hypothesen zou de groei van de loonkosten over die twee jaren 5,6 % bereiken, voornamelijk door een indexering van 5,5 %¹ en met een neerwaarts effect van werkgeversbijdragen van 0,2 %. Volgens de laatste gegevens van de OESO² zou de stijging van de loonkosten in de referentielanden zich beperken tot 4,8 % gecumuleerd over de periode 2011-2012. Ondanks een sterke loonmatiging in België zouden onze loonkosten dus sneller stijgen dan de gemiddelde loonkostengroei in de drie referentielanden omdat de indexering dit jaar in België hoger zou zijn dan initieel voorzien als gevolg van de sterke ingevoerde inflatie (zie ook paragraaf 4.2.4.a hierna).

... en voortgezet overeenkomstig de wet van 1996.

Vanaf 2013 gaat het loonscenario in deze Vooruitzichten ervan uit dat de evolutie van de lonen ingebed blijft in de wet ter bevordering van de werkgelegenheid en tot preventieve vrijwaring van het concurrentievermogen. De groei van de loonkosten in België zou dan nagenoeg gelijk zijn aan het (gewogen) gemiddelde van de loonkostenevolutie in de drie referentielanden. Zo zou de toename van de nominale uurloonkosten gemiddeld 3,7 % per jaar bereiken tijdens de laatste vier projectiejaren.

1. In zijn technisch rapport van november 2010 baseert de Hoge Raad van Financiën zich op een gecumuleerde indexering van 3,9 %

2. OESO, januari 2011.

TABEL 19 - Ontwikkeling van de lonen en productiviteit in de ondernemingen
gemiddelde jaarlijkse groeivoeten in procent

	1987-2010	1987-1998	1999-2010	2005-2010	2011-2016
1. Nominale uurloonkosten (zonder aftrek van loonsubsidies)	3,37	4,04	2,70	2,64	3,39
Verhoging toe te schrijven aan ^a :					
- indexering	1,87	1,94	1,81	1,92	2,21
- totale werkgeversbijdragen sociale zekerheid ^b	0,08	0,16	0,01	0,08	-0,03
- brutolonen per uur vóór indexering	1,38	1,90	0,87	0,63	1,19
2. Nominale arbeidskosten per uur (na aftrek van loonsubsidies) ^c	3,22	4,03	2,42	2,18	3,40
3. Arbeidsproductiviteit per uur	1,54	2,11	0,97	0,49	1,12

a. De som van de componenten is niet exact gelijk aan de totale evolutie vanwege de effecten van de tweede orde.

b. Inclusief extralegale en fictieve bijdragen.

c. Volgens de methodologie van de nationale rekeningen, ESR 95, moeten de loonsubsidies geregistreerd worden als een subsidie en niet als een rechtstreekse vermindering van de lasten op arbeid. Bij de definitie van de loonkosten worden zij dus niet in rekening gebracht. De loonsubsidies zijn van allerlei aard en worden door verschillende entiteiten van de overheid gefinancierd (door de sociale zekerheid: Sociale Maribel, alternatieve financiering van de lastenverlagingen voor de non-profit, activering van werkloosheidsvergoedingen, dienstencheques, jongerenbonus non-profit; door de federale fiscaliteit: nacht- en ploegenarbeid, overuren, algemene subsidie, onderzoekers, koopvaardij, zeevisserij, zeesleepvaart, baggeraars, sportlui; door het Vlaams Gewest: oudere werklozen; door het Waals Gewest: Prime à l'emploi).

Met een gemiddelde jaarlijkse indexering van bijna 2 % en een neutraal effect van de werkgeversbijdragen op de loonkosten, zou de indicatieve groeimarge van de brutolonen vóór indexering jaarlijks ongeveer 1,7 % bedragen. Ten opzichte van de afgelopen 12 jaar (en rekening houdend met de voorziene productiviteitsgroei) is die marge groot, maar wel kleiner dan in de loop van de periode 1987-1998.

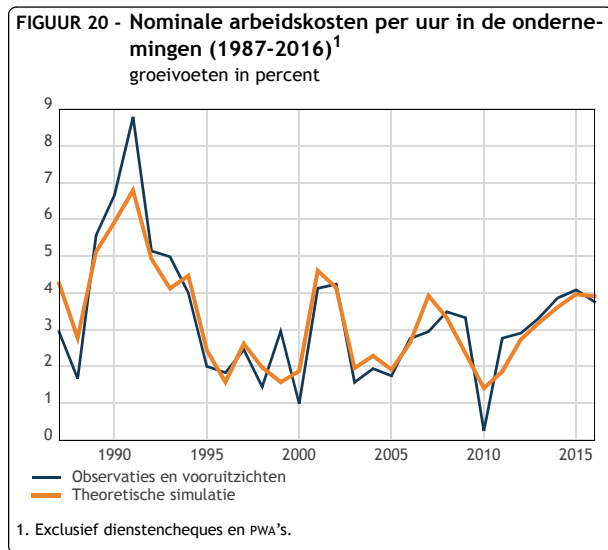
De loonsubsidies zijn op middellange termijn neutraal voor de arbeidskosten.

Het tot dusver gebruikte begrip van loonkosten verwijst naar het concept dat in de nationale boekhouding wordt gebruikt en maakt abstractie van de *loonsubsidies* die vanaf 1996 van kracht zijn. De loonsubsidies zijn steeds belangrijker en algemeen gangbaar geworden in de ondernemingen, ook in de ondernemingen die blootstaan aan internationale concurrentie (zie deel 4.2.1 en tabel 6 van de statistische bijlage); die subsidies betekenen voor de betrokken werkgevers een verlaging van de arbeidskosten. Hun impact op de globale arbeidskosten in de ondernemingen (punt 2 van tabel 12) tijdens de voorbije zes - zelfs twaalf jaar - mag niet veronachtzaamd worden. Hun impact op de evolutie van de arbeidskosten zou echter neutraal zijn tijdens de projectieperiode.

Het loonscenario en de vooruitzichten voor de arbeidsmarkt zijn a priori niet noodzakelijk coherent.

A priori zijn in deze Vooruitzichten de ontwikkelingen op de arbeidsmarkt niet noodzakelijk coherent met het loonscenario. Dat loonscenario is immers gebaseerd op de veronderstelling dat de loonkosten in België gelijke tred houden met die in de buurlanden, waar een versnelling van de loonkostengroei wordt voorzien vanaf 2013.

Een analyse toont aan dat de evolutie van de nominale lonen in deze Vooruitzichten te verzoenen is met de Belgische determinanten van loonvorming.

Figuur 20 bevestigt dat het loonkostenscenario in deze Vooruitzichten, in grote lijnen overeenkomt met een theoretische simulatie op basis van de evolutie van prijzen, de arbeidsproductiviteit, werkloosheidsgraad en de loonwage in België (o.b.v. de arbeidskostenvergelijking van het model LABMOD). Ten opzichte van die vergelijking, zou de vertraging van de lonen in 2010 minder uitgesproken kunnen zijn, terwijl het herstel in 2011 te sterk lijkt. Vanaf 2012 echter houdt het loonscenario gelijke tred met de groei van de arbeidskosten die, in een eerste fase, gedreven wordt door de prijsstijging en het herstel van de arbeidsproductiviteit, alsook door de daling van de werkloosheidsgraad.

4.2.3. Arbeidskosten per eenheid product

Na twee jaar van achteruitgang als gevolg van de crisis,...

In 2008 en 2009 daalde de arbeidsproductiviteit per uur in de ondernemingen met respectievelijk -0,3 % en -1 %. Als gevolg van de crisis daalde het arbeidsvolume minder fors dan de economische activiteit (zie ook deel 4.3).

... zou de arbeidsproductiviteit per uur opnieuw toenemen, maar in geringe mate.

Vanaf 2010 zou men opnieuw aanknopen met een productiviteitsgroei (+1 %), gegeven de terugkeer van de economische groei - onder impuls van de uitvoer - die sterker is dan die van het arbeidsvolume. In 2011 zouden de productiviteitswinsten kleiner zijn (+0,7 %). Daarbij is de economische groei meer afhankelijk van de binnenlandse vraag dan in 2010 en ondersteunt hij de activiteit in de diensten, waarvan de productiviteitswinsten kleiner zijn dan van de verwerkende nijverheid. Bijgevolg versnelt de productiviteitsgroei tot een maximum van 1,4 % (in 2015). Tijdens de periode 2011-2016 zou de uurproductiviteit met gemiddeld 1,1 % per jaar toenemen, wat historisch gezien laag is. De gemiddelde groei van de uurproductiviteit, die tijdens de jaren 80 nog 3 % bedroeg, viel terug tot 1,9 % in de jaren 90 en tot slechts 1,3 % over de periode 2000-2007.

Na een turbulente periode (2008-2010),...

De mate waarin de loonevolutie bijdraagt tot de prijsevolutie (zie hoofdstuk 3) wordt gemeten via de evolutie van de nominale arbeidskosten per eenheid product (figuur 21). Die indicator ondergaat uiteraard de nodige conjuncturele invloeden, maar toch komt ook duidelijk de invloed tot uiting van het beleid van loonmatiging en arbeidskostenverlaging dat sinds het begin van de jaren tachtig wordt gevoerd. De groei van de nominale arbeidskosten per eenheid product zakte immers van gemiddeld 3,5 % per jaar tijdens de jaren 80 naar slechts 2,16 % tijdens de jaren 90 (ondanks de duidelijke vertraging in de productiviteitsgroei). Van 2000 tot 2007 was de groei beperkt tot gemiddeld 1,15 % per jaar. Daarna volgden twee jaren van forse groei (+3,45 % in 2008 en +3,86 % in 2009) als gevolg van aanzienlijke door de inflatie veroorzaakte stijgingen van de arbeidskosten (3,1 % jaar), terwijl de productiviteit daalde. In 2010 deed er zich een uitzonderlijke daling voor in de arbeids-

kosten per eenheid product (-1 %) als gevolg van een herneming van de productiviteitsgroei (+1 %), terwijl de arbeidskosten stagneerden.

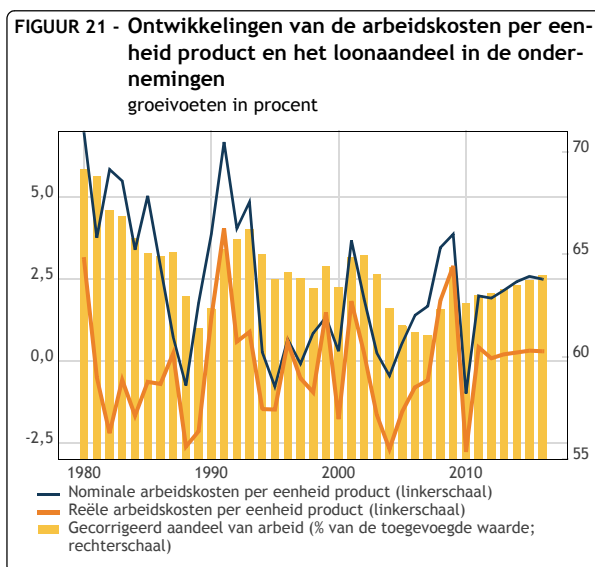
... zou de groei van de arbeidskosten de inflatie licht voeden.

Volgens deze Vooruitzichten zou de groei van de nominale arbeidskosten per eenheid product over de projectieperiode (2011-2016) gemiddeld 2,25 % per jaar bereiken. Die versnelling is vooral merkbaar aan het einde van de periode (2,5 % per jaar vanaf 2014); dan zou de bijdrage van de lonen aan de prijsevolutie de ECB-doelstelling van een maximale inflatie van 2 % lichtjes overschrijden.

Na forse stijgingen in 2008 en 2009 en een aanzienlijke terugval in 2010, opnieuw een gematigde groei van de reële arbeidskosten per eenheid product.

Gedefleerd met de prijsindex van de toegevoegde waarde, namen de arbeidskosten per eenheid product tijdens de jaren 80 gemiddeld af met 0,77 % per jaar. Dat wijst op een herstel van het aandeel van de inkomens uit kapitaal in het nationaal inkomen, waarvan men kan aannemen dat het een positieve invloed heeft gehad op de investeringen. Tijdens de jaren 90 stegen ze jaarlijks met 0,44 %, maar tijdens de periode 2000-2007 daalden ze opnieuw (-0,9 % per jaar). Na een uitzonderlijke stijging in 2008 (+1,8 %) en vooral in 2009 (+2,9 %), zouden de reële arbeidskosten per eenheid product ook dalen in 2010 (-2,8 %). Over de periode 2011-2016 zouden ze gematigd stijgen (gemiddeld 0,26 % per jaar), zwakker dan tijdens de jaren 90. Over de volledige periode 2000-2009 dalen de reële arbeidskosten per eenheid product gemiddeld met 0,23 % per jaar. Die terugval zou daarentegen niet meer dan 0,18 % per jaar bedragen over de periode 2010-2016.

Belangrijke stijging van het loonaandeel in 2009, dat daalt in 2010 en geleidelijk opnieuw stijgt over de projectieperiode.

Sinds 2003 daalt het aandeel van de lonen (na correctie voor de zelfstandigen en na aftrek van loonsubsidies) in de toegevoegde waarde van de ondernemingen gestaag van 65 % in 2002 naar 61 % in 2007, om vervolgens lichtjes te stijgen tot 62,3 % in 2008. In 2009 is de toename groot; het aandeel bereikt 64,4 %, een niveau dat bijna overeenkomt met dat van 2003. De loonindexering (die sterker is dan de stijging van de prijsindex van de toegevoegde waarde) en de daling van de productiviteit vormen de belangrijkste verklarende factoren. In 2010 zou het loonaandeel dalen tot ongeveer 62,6 %, als gevolg van een zeer gematigde groei van de brutolonen vóór indexering (+0,2 %) en een indexering beperkt tot 0,5 % (en zwakker dan de stijging van de prijsindex van de toegevoegde waarde). In 2011 en

2012 zou het aandeel opnieuw licht stijgen (63 %) door de forse indexeringen en ondanks het feit dat de brutolonen vóór indexering vrijwel stagneren. Vanaf 2013 zou het loonaandeel regelmatig toenemen van 63,25 % tot 63,95 % op het einde van de projectieperiode, als gevolg van een groei van de brutolonen vóór indexering van gemiddeld 1,7 % per jaar, een gemiddelde jaarlijkse indexering van 2 % en een productiviteitsgroei die zich beperkt tot gemiddeld 1,27 % per jaar.

Op te merken valt dat dergelijke niveaus voor het loonaandeel in historisch opzicht relatief stabiel zijn sinds 1997. Het loonaandeel bedroeg gemiddeld 65,3 % over de periode 1980-1996. Sinds de invoering van de wet van 1996 viel het gemiddelde terug tot 63,1 % (periode 1997-2010). Deze Vooruitzichten bevestigen de quasi-stabilisering, aangezien het loonaandeel over de projectieperiode gemiddeld 63,4 % bedraagt.

4.2.4. Loonnorm

a. Evolutie en analyse van de loonnorm

Het loonoverlegsysteem, omkaderd door de wet van 1996 ter bevordering van de werkgelegenheid en tot preventieve vrijwaring van het concurrentievermogen, berust op een loonnorm, die gelijk is aan de verwachte evolutie (OESO-vooruitzichten) van de nominale uurloonkosten (gewogen gemiddelde) in onze drie buurlanden (Duitsland, Frankrijk en Nederland). Onderstaande tabel levert de ex ante te verwachten en ex post opgetekende ontwikkelingen voor de laatste vier interprofessionele loononderhandelingen.

Deel A bevat de ex ante berekeningen door het Secretariaat van de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven (CRB) op basis van de vooruitzichten van de OESO (die de evolutie van de loonkosten per hoofd in de drie referentielanden levert) en de te verwachten ontwikkeling van de arbeidsduur in die drie landen (berekeningen van het Secretariaat). Rekening houdend met de vooruitzichten van de evolutie van de gezondheidsindex, geeft dat de sectorale onderhandelaars een indicatieve groeimarge voor het brutoloon vóór indexering (en vóór sociale werkgeversbijdragen).

Deel B levert de waarnemingen a posteriori (of de meest recente ramingen), alsook de vooruitzichten van de evoluties in de drie buurlanden¹ en in België².

Op basis van die informatie wordt in deel C de oorsprong onderzocht van de opgetekende verschillen tussen enerzijds de realisatie (waarneming ex post) van de nominale uurloonkosten in België en anderzijds de realisatie (waarneming ex post) van de nominale norm - de ontwikkeling van de nominale uurloonkosten bij de drie partners (lijn 'e-d').

Tijdens de voorbije periode van 6 jaar die in de tabel is opgenomen, ...

Voor de periode 2005-2006 was de groei van de uurloonkosten in België 0,8 % hoger dan die in de drie referentielanden. Dat wordt hoofdzakelijk verklaard doordat de loonkosten in die drie landen minder snel toenamen dan ex ante voorzien (-0,6 %). De rest van het verschil is toe te schrijven aan een groei van de brutolonen vóór indexering die iets groter is dan de voorgenomen indicatieve norm (+0,2 %). De inflatie was sterker dan voorzien, maar wordt gecompenseerd door een duidelijk neerwaarts effect van de werkgeversbijdragen op de loonkosten.

... is de relatieve positie van België verslechterd om verschillende redenen.

De overschrijding van 2,0 % in de periode 2007-2008 vloeit voort uit een groei van onze loonkosten die 1,8 % groter is dan de ex ante besliste nominale norm en versterkt wordt door een neerwaartse herziening (0,2 %) van de ontwikkeling van de loonkosten bij onze drie partners. Een inflatie (en dus een indexering) die 0,8 % hoger is dan voorzien, een toename van de brutolonen vóór indexering die 0,5 % hoger is dan voorzien en een opwaarts effect van de werkgeversbijdragen (+0,5 %) liggen ten grondslag aan die overschrijding van de ex ante besliste nominale norm.

1. OESO januari 2011 en berekeningen CRB.

2. INR en berekeningen FPB.

De meest recente waarnemingen en ramingen voor 2009-2010 geven aan dat de groei van de loonkosten van onze drie partners (realisatie van de nominale loonnorm) slechts 3,4 % zou bedragen, of een neerwaartse herziening van 2,2 % in verhouding tot de ex ante norm. Desondanks zou de groei van de Belgische uurloonkosten amper 0,9 % hoger liggen dan de realisatie van de nominale norm.

TABEL 20 - Loonkosten in de ondernemingen: norm, opgetekende ontwikkelingen en vooruitzichten op korte termijn
groeivoeten in procent

		2005-2006	2007-2008	2009-2010	2011-2012
A. Norm ex ante					
1. Opbouw van de nominale norm					
Stijging van de loonkosten bij de drie partners: vooruitzichten OESO		5,3	5,5	6,4-5,1	5,0
Aanpassing (interprofessioneel akkoord of overheid)		-0,8	-0,5	-	-0,8
Goedgekeurde nominale norm	(a)	4,5	5,0	5,7	4,2
2. Indicatieve norm voor het sectoraal overleg					
Verwachte indexering	(b)	3,3	3,9	5,1	3,9
Indicatieve norm voor de groei van het brutoloon vóór indexering	(c)	1,2	1,1	0,6	0,3
B. Realisaties ex post en vooruitzichten					
1. Realisatie van de nominale norm					
Groei van de loonkosten bij de drie partners: realisatie (OESO)	(d)	3,9	4,9	3,4	4,8
2. Ontwikkeling van de uurloonkosten in België in de ondernemingen					
Ontwikkeling van de loonkosten per hoofd (NR)		4,5	6,7	2,5	6,2
Ontwikkeling van de arbeidsduur (NR)		-0,3	-0,2	-1,9	0,5
Ontwikkeling van de uurloonkosten (NR-concept)	(e)	4,8	6,9	4,3	5,6
<i>p.m. Ontwikkeling van de uurloonkosten in de privésector (zie kader 3)</i>		5,1	7,2	4,3	5,9
3. Ontwikkeling van het bruto-uurloon voor indexering					
Effect van veranderingen van de werkgeversbijdragen	(f)	-0,6	0,5	0,5	-0,2
Indexering	(i)	4,0	4,7	3,0	5,5
Ontwikkeling van het brutoloon vóór indexering (NR-concept)	(j)	1,4	1,6	0,8	0,3
C. Analyse					
Vershil tussen de realisatie van de uurloonkosten in België en de realisatie van de norm (ontwikkeling van de buitenlandse uurloonkosten <i>ex post</i>)	(e)-(d)	0,8	2,0	0,9	0,7
waarvan:					
Vershil tussen de norm en de realisatie van de norm (ontwikkeling van de buitenlandse uurloonkosten <i>ex post</i>)	(a)-(d)	0,6	0,2	2,2	-0,6
Vershil tussen de realisatie van de uurloonkosten in België en de norm	(e)-(a)	0,2	1,8	-1,3	1,4
waarvan:					
Vershil tussen de gerealiseerde indexering en voorziene indexering	(i)-(b)	0,6	0,8	-2,0	1,6
Vershil tussen de gerealiseerde en de voorziene effecten van de werkgeversbijdragen	(f)	-0,6	0,5	0,5	-0,2
Vershil tussen de waargenomen en de besliste groei van het brutoloon vóór indexering	(j)-(c)	0,2	0,5	0,2	0,0

Bron: Nationale rekeningen (INR), OESO januari 2011 en berekeningen CRB, vooruitzichten van het Federaal Planbureau.

De toename van de uurloonkosten zou namelijk 1,3 % onder de besliste nominale norm liggen wegens een neerwaartse herziening van de indexering met 2,0 %, een quasi-naleving van de indicatieve norm voor de brutolonen vóór indexering (+0,2 %) en ondanks een aanzienlijk nieuw opwaarts effect van de werkgeversbijdragen (+0,5 %).

Volgens het vorige IPA zou die verslechtering aanhouden.

Voor de periode 2011-2012 hebben we als volgt rekening gehouden met het ontwerp van interprofessioneel akkoord dat door de regering wordt uitgevoerd. Het technisch rapport van het secretariaat van de CRB van november 2010 ging uit van een groei van de nominale uurloonkosten in de drie referentielanden van 5,0 %,

met een indexering in België van 3,9 % voor de twee jaren in kwestie. Gezien de aanbevolen maximale stijging van de brutolonen vóór indexering (nul in 2011 en 0,3 % in 2012), komt dat neer op een ex ante besliste nominale norm van 4,2 %. Volgens de meest recente OESO-vooruitzichten zou de groei van de loonkosten van onze drie partners (realisatie van de nominale loonnorm) 4,8 % bereiken, of een opwaartse herziening van 0,6 % ten opzichte van de ex ante nominale norm. Desondanks zou de groei van de Belgische uurloonkosten 0,7 % hoger zijn dan de realisatie van die norm, wat uitsluitend toegeschreven kan worden aan een foutieve raming van de indexering, die in werkelijkheid ongeveer 5,5 % zou bedragen over de twee jaren, in plaats van de voorspelde 3,9 %. De aanleiding voor die misrekening is in hoofdzaak de sterke geïmporteerde inflatie van dit jaar. De impact op de Belgische nominale loonkosten zou een beetje gematigd worden door een zwak neerwaarts effect van de werkgeversbijdragen (-0,2 %). Per hypothese wordt het bruto-uurloon verondersteld de besliste indicatieve norm te respecteren.

b. Raming van het loonverschil sinds 1996

De sociale partners evalueren regelmatig de impact van de wet van 1996 - vanaf zijn invoering - op het loonverschil tussen België en de drie referentielanden. Onderstaande tabel geeft hieromtrent de recentste gegevens die momenteel beschikbaar zijn, alsook de vooruitzichten 2011-2012.

De vergelijking tussen de ontwikkeling van de loonkosten in de drie referentielanden ...

De eerste regel toont de waargenomen ontwikkeling van de nominale uurloonkosten in Duitsland, Frankrijk en Nederland (gewogen gemiddelde), gebaseerd op de gegevens van de OESO van januari 2011. De gecumuleerde groei over de periode 1997-2010 bedroeg 38,1 %, hetzij een gemiddelde jaarlijkse groei van 2,3 %. Rekening houdend met de vooruitzichten 2011-2012, zou de gecumuleerde groei tot 2012 44,8 % bereiken en dus geen aanzienlijke verandering inhouden voor de gemiddelde jaargroei.

... en die in de ondernemingen in België ...

De tweede regel geeft de waargenomen evolutie van de nominale uurloonkosten van de ondernemingen in België (NR-concept, vóór aftrek van loonsubsidies) over de periode 1997-2010. Gecumuleerd over die periode bedroeg de groei van de Belgische loonkosten 43,0 %, hetzij een gemiddelde jaarlijkse groei van 2,6 %. Rekening houdend met de vooruitzichten 2011-2012, zou de gecumuleerde groei tot 2012 51,0 % bereiken en dus geen aanzienlijke verandering inhouden voor de gemiddelde jaargroei.

TABEL 21 - Raming van het loonverschil sinds 1996 in de ondernemingen
groeivoeten per periode in procent

	1997- 2002	2003- 2004	2005- 2006	2007- 2008	2009- 2010	1997- 2010	2011- 2012	1997- 2012
1. Realisatie van de nominale norm (OESO) ^a	16,5	5,2	3,9	4,9	3,4	38,1	4,8	44,8
2. Belgische nominale uurloonkosten ^b	18,0	3,7	4,8	6,9	4,3	43,0	5,6	51,0
3. Verschil (2/1 in procent)	1,3	-1,5	0,8	2,0	0,9	3,5	0,7	4,3
<i>p.m. Belgische nominale arbeidskosten per uur^c</i>	<i>17,5</i>	<i>3,4</i>	<i>4,1</i>	<i>6,0</i>	<i>3,1</i>	<i>38,2</i>	<i>5,6</i>	<i>45,9</i>

a. Bron: OESO en CRB.

b. Bron: INR en FPB.

c. Bron: INR en FPB.

... toont een snellere gecumuleerde groei van onze loonkosten van 3,5 % tijdens de periode 1997-2010, een verschil dat zou toenemen over de periode 1997-2012.

De verhouding, uitgedrukt in procent, tussen de evolutie van de Belgische loonkosten en die van onze buurlanden (regel 3.), geeft aan dat de norm bijzonder zwaar werd overschreden in 2007-2008 (2,0 %), terwijl er in 2003-2004 sprake was van een inhaalperiode (-1,5 %). In de vier landen groeiden de lonen jaarlijks gemiddeld sneller tussen 1996 en 2002 dan tijdens de periode 2003-2010. In het totaal verliep de groei van de Belgische

lonen, gecumuleerd over de volledige periode 1997-2010, 3,5 % sneller dan die van onze buurlanden. Dat gecumuleerd verschil zou meer dan 4,3 % bedragen volgens de vooruitzichten 2011-2012.

De vergelijking tussen de evolutie van de arbeidskosten (rekening houdend met de loonsubsidies) in de ondernemingen en de evolutie van de loonkosten in de drie referentielanden toont dat de bovenvermelde verschillen merkbaar kleiner zouden zijn, en zelfs onbestaande over de volledige periode 1997-2010. In 2011-2012 zou het verschil 0,7 % bedragen, zonder effect van de loonsubsidies op de loonkosten in de loop van die periode¹.

Concept 'ondernemingen' versus concept 'privésector'.

Sinds tal van jaren zijn onze 'Economische Vooruitzichten' gebaseerd op projecties aan de hand van het HERMES-model, dat zich baseert op de bedrijfstakken (volgens de NACE-nomenclatuur) en niet op de institutionele sectoren. Met het oog op coherentie wordt in de volledige publicatie gebruik gemaakt van het concept 'ondernemingen' (de activiteiten van de gezamenlijke bedrijfstakken, met uitzondering van 'Overheidsadministratie', 'Onderwijs' en 'Huishoudelijke diensten', die beschouwd worden als 'niet-verhandelbare diensten'), ook voor de evolutie van de loonkosten en de arbeidskosten. Die concepten stemmen niet overeen met de concepten die het Secretariaat van de CRB hanteert. Die laatste gaat in zijn publicaties uit van het concept loonkosten in de 'privésector', ofwel de institutionele sector S1 (Totale economie), waaruit men de institutionele sector S13 (Overheidsadministratie) weglaat. Het volgende kader licht de verschillende concepten en hun impact op de evolutie van de loonkosten toe.

1. Voor een bespreking van de begrippen loonkosten en arbeidskosten, zie de vorige versie van de 'Economische Vooruitzichten' (mei 2010).

KADER 3 - Evolutie van de loonkosten volgens het concept van de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven

In HERMES is de aangenomen benadering een 'bedrijfstakoptiek', waarin men de 'Ondernemingen' onderscheidt. De loonkosten¹ zijn dus de totale loonmassa waarvan men de lonen van de 'niet-verhandelbare diensten', namelijk de bedrijfstakken 'overheidsadministratie' en 'onderwijs', en de bedrijfstak 'huishoudelijke diensten' aftrekt. De CRB beschouwt de loonkosten van de institutionele privésector. Het betreft de brutolonen waaruit men de lonen van de institutionele sector S13 (Overheid) weglaat. In vergelijking met het concept gebruikt in HERMES, moeten de activiteiten van enkele ondernemingen die volgens de NR tot de institutionele sector overheid behoren (in hoofdzaak de activiteiten van de stadsvervoermaatschappijen en van de regionale en lokale besturen die belast zijn met het onderhoud van wegen en kanalen), worden weggelaten en de activiteiten van het privéonderwijs en van de huishoudelijke diensten worden toegevoegd.

Die verschillende definities hebben een impact op de evolutie van de loonkosten, naargelang het ene of andere concept wordt gehanteerd, zoals blijkt uit onderstaande tabel. Tot in 2004 is de evolutie van de loonkosten quasi identiek voor beide concepten. In beide gevallen bedraagt het verschil met de verwezenlijking van de nominale norm 1,3 %, gecumuleerd over de periode 1997-2002 en -1,5 % voor de jaren 2003-2004.

TABEL 3A - Evaluatie van de loonloof sinds 1996 (privésector versus ondernemingen)
groeivoet per periode in procent

	1997- 2002	2003- 2004	2005- 2006	2007- 2008	2009- 2010	1997- 2010	2011- 2012	1997- 2012
1. Realisatie van de nominale norm (OESO) ^a	16,5	5,2	3,9	4,9	3,4	38,1	4,8	44,8
2. Nominale uurloonkosten in België in de privésector	18,1	3,6	5,1	7,2	4,3	43,8	5,9	52,2
3. <i>p.m.</i> Nominale uurloonkosten in België in de ondernemingen	18,0	3,7	4,8	6,9	4,3	43,0	5,6	51,0
4. Verschil (2/1 in procent)	1,3	-1,5	1,1	2,2	0,8	4,1	1,0	5,1
5. Verschil (3/1 in procent)	1,3	-1,5	0,8	2,0	0,9	3,5	0,7	4,3

a. Bron: OESO en CRB.

Van 2005 tot 2008 evolueren de loonkosten in de privésector sneller dan die in de ondernemingen. Dat is het gevolg van compositie-effecten, omdat verschillende productie-eenheden worden opgenomen naargelang van het concept. In de eerste plaats daalt het aandeel van de huishoudelijke diensten, waarvan het uurloon (zeer) laag is, sterk in de privésector. Vervolgens stijgen de uurlonen in de stadsvervoermaatschappijen, waarvan het personeel voortdurend aangroeit, minder snel dan de uurlonen in de privésector. In 2009-2010 zijn de evoluties echter gelijklopend.

In het totaal over de periode 1997-2010 stijgen de loonkosten van de privésector met 43,8 % tegenover 43,0 % in de ondernemingen. Dat vertaalt zich in een gecumuleerd verschil ten opzichte van de drie referentielanden van 4,1 % voor de lonen van de privésector, tegenover 3,5 % voor de ondernemingen. Hetzelfde fenomeen als in 2005-2008 zou zich voordoen in 2011-2012, zodat de loonkosten van de privésector sneller zouden stijgen (+5,9 %) dan die van de ondernemingen (5,6 %), wat leidt tot een gecumuleerd verschil van 5,1 % over de periode 1997-2012 tegenover 4,3 %. Op langere termijn, over de laatste vier projectiejaren, verschilt de evolutie van de lonen in beide concepten met bijna 0,1 % per jaar (tabel 3b).

TABEL 3B - Evolutie van de lonen van 2013-2016 volgens het concept 'ondernemingen' en het concept 'privésector'
gemiddelde jaarlijkse groei in procent

	Ondernemingen	Privésector
1. Belgische nominale uurloonkosten	3,7	3,8
Verhoging toe te schrijven aan:		
- indexering	2,0	2,0
- totale werkgeversbijdragen sociale zekerheid ^a	0,0	0,0
- brutolonen per uur vóór indexering	1,7	1,8

a. Inclusief extralegale en fictieve bijdragen.

1. p.m.: En de arbeidskosten (met aftrek van loonsubsidies) die relevant zijn voor de productiefuncties van het model.

4.3. Werkgelegenheid

Opnieuw een sterk neerwaartse herziening van de kortetermijnimpact van de crisis op de werkgelegenheid.

De toegevoegde waarde in de marktbedrijfstakken daalde in 2009 met 3,4 % (tabel 22). De negatieve schok op de activiteit werd tijdens dat jaar grotendeels opgevangen door een daling van zowel de arbeidsproductiviteit per uur (-1 %) als de gemiddelde arbeidsduur per persoon (-1,8 %), zodat de krimp in de marktwerkgelegenheid beperkt bleef tot 0,7 %.

TABEL 22 - Arbeidsvolume en werkgelegenheid in de marktbedrijfstakken
gemiddelde jaarlijkse groeivoeten in procent

	1981- 2004	2005- 2010	2011- 2016	2008	2009	2010	2011	2012- 2015	2016
Reële toegevoegde waarde	2,3	1,3	2,4	1,3	-3,4	2,0	2,3	2,4	2,2
Arbeidsproductiviteit per uur	2,1	0,5	1,1	-0,3	-1,0	1,0	0,7	1,2	1,2
Arbeidsvolume	0,2	0,8	1,2	1,6	-2,4	1,0	1,5	1,2	1,0
Gemiddelde arbeidsduur	-0,3	-0,3	0,0	-0,4	-1,8	0,2	0,3	-0,1	-0,2
Hoofdelijke werkgelegenheid	0,5	1,1	1,2	2,0	-0,7	0,7	1,2	1,2	1,1
<i>p.m. Arbeidsproductiviteit per hoofd</i>	1,8	0,2	1,1	-0,6	-2,7	1,2	1,1	1,1	1,0

Vorig jaar groeide de toegevoegde waarde alweer met 2 %, terwijl de herneming van zowel de productiviteit per uur (groei van 1 %) als van de gemiddelde arbeidsduur (groei van 0,2 %) onder de verwachtingen bleven. De marktwerkgelegenheid groeide dus - veel eerder en sterker dan verwacht - met 0,7 %. In de Vooruitzichten van vorig jaar verwachtten we nog een krimp van 0,9 %, een verschil van maar liefst 1,6 ppt. Blijkt dat de activiteitsgroei licht hoger (0,3 ppt) en - vooral - de productiviteitsgroei per hoofd drastisch lager (1,3 ppt, gespreid over 0,3 ppt voor de arbeidsduur en 1 ppt voor de productiviteit per uur) is uitgevallen dan verwacht¹.

De werkgelegenheidsuitval die volgde op de crisis van einde 2008 (een maximaal verlies van 45 000 arbeidsplaatsen na 5 kwartalen) was nauwelijks hoger dan het jobverlies na de - nochtans veel mildere - groeivertragingen van begin jaren 90 en begin jaren 00 (telkens 43 000 arbeidsplaatsen, respectievelijk op 9 en 8 kwartalen) en was einde 2010 alweer goedge maakt. De evolutie van de marktwerkgelegenheid tart daarmee alle historische vergelijkingen die men kan maken op het vlak van productiviteitscycli na periodes van negatieve activiteitsschokken. Een pasklare ophijsting van de redenen daarvoor is er momenteel niet. Wel kunnen enkele pistes naar voor geschoven worden met gedeeltelijke verklaringen.

Belangrijke rol daarbij voor de tijdelijke werkloosheid...

In de eerste plaats heeft het bestaande stelsel van economische werkloosheid voor arbeiders een belangrijke rol gespeeld in de manier waarop de ondernemingen op korte termijn zijn omgegaan met het overtollige beschikbare arbeidsvolume. De gebruikelijke anticyclische rol van het stelsel werd trouwens nog versterkt omdat in de nasleep van de financiële crisis de uitkeringen voor tijdelijke werkloosheid werden opgetrokken en omdat nadien het stelsel ook gedeeltelijk werd uitgebreid naar bedienden. Het stelsel bood - voornamelijk industriële - ondernemingen de mogelijkheid het aantal betaalde uren per werknemer tijdelijk te verminderen en heeft op die manier ongetwijfeld ontslagen helpen voorkomen.

Er zijn nog andere van overheidswege gesubsidieerde kanalen die geholpen hebben om een deel van de neerwaartse schok op het arbeidsvolume op te vangen via verminderingen van de gemiddelde arbeidsduur. Zo was er tijdens de eerste helft van 2009 een opvallende - maar tijdelijke en dus duidelijk conjunctureel geïnspireerde - stijging van het aantal deeltijdse tijdscredieten bij mannen tussen 25 en 49 jaar, een groep die traditioneel ondervertegenwoordigd is in het stelsel.

1. In de Vooruitzichten van vorig jaar raamden we de groei van de activiteit in 2010 op 1,7 % en de groei van de arbeidsproductiviteit per uur en van de gemiddelde arbeidsduur op respectievelijk 2 % en 0,6 %.

Dat neemt niet weg dat veruit de grootste (gesubsidieerde) aanpassingen van de arbeidsduur gebeurden via de tijdelijke werkloosheid voor arbeiders. Het aantal tijdelijke werklozen nam toe van 32 400 voltijdse equivalenten (VTE) in 2008 naar 60 600 VTE in 2009, maar bleef ook vorig jaar (49 700 VTE) nog ver boven een conjunctureel neutraal niveau. Dat helpt mee te verklaren waarom de herneming van de gemiddelde arbeidsduur in 2010 vrij zwak was. Onderliggend was die herneming weliswaar iets sterker dan wat uit de cijfers blijkt, omdat - vooral in de bouwnijverheid en enkele toeleverende industriële bedrijfstakken - de gemiddelde arbeidsduur gedrukt werd door de effecten van twee strenge winters (met de grootste impact net in de maanden januari-februari en december 2010).

...en de sterke expansie van de dienstencheque-banen.

In de tweede plaats kan verwezen worden naar de enorme vlucht die het aantal dienstencheque (DC)-banen genomen heeft sinds de start van het systeem in 2003. Tijdens de afgelopen twee jaar samen steeg de DC-werkgelegenheid nog eens met 27 700 personen, wat het totale aantal personen in het stelsel op 100 300 personen (jaargemiddeld cijfer 2010) bracht. Gedeeltelijk gaat die arbeidscreatie binnen de markt takken ten koste van informele banen bij de huishoudens (via het witwassen van reeds bestaande activiteiten), maar het is nu wel duidelijk geworden dat het DC-stelsel ook geleid heeft tot een belangrijke bijkomende vraag (wit en zwart samen) naar dit type van huishoudelijke diensten.

Wel is het zo dat de DC-werkgelegenheid bijzonder sterk gesubsidieerd wordt door de overheid, zodat de toegevoegde waarde van deze activiteiten (na uitzuivering van de subsidies) bijzonder laag is. Bovendien gaat het om werkgelegenheid met een relatief lage gemiddelde arbeidsduur. De partiële impact op de evolutie van de productiviteit in het geheel der markt takken ten gevolge van de ontwikkeling van de DC-werkgelegenheid bedroeg -0,32 ppt per jaar in de periode 2009-2010, waarbij ruim 1/3 van het effect speelt via neerwaartse druk op de gemiddelde arbeidsduur en de rest via de productiviteit per uur. Uiteraard is dat fenomeen niet nieuw. Tijdens de periode 2006-2008 remde de groei van de DC-werkgelegenheid de evolutie van de productiviteit zelfs af met gemiddeld 0,38 ppt per jaar, vlak na de opstart van het systeem (periode 2004-2005) bedroeg die neerwaartse druk 0,20 ppt per jaar. De uitbreiding van de DC-werkgelegenheid heeft dus voor een belangrijke structurele punctie gezorgd op de globale productiviteitsontwikkeling in de marktbedrijfstakken sinds het midden van het afgelopen decennium.

Sterk cyclische evolutie van de werkgelegenheid bij de diensten aan ondernemingen.

Als we de kortetermijnimpact van de crisis per bedrijfstak bekijken (zie tabel 23), dan blijkt dat in 2009 de werkgelegenheid in het gros van de marktbedrijfstakken geraakt werd, met de DC-werkgelegenheid en de gezondheidszorg (in ruime zin¹) als belangrijkste uitzonderingen. Relatief de grootste aderlatingen gebeurden echter binnen de verwerkende nijverheid, maar ook in de 'overige marktdiensten'.

Een groot gedeelte van de conjunctuurgevoeligheid van de marktwerkgelegenheid is tijdens de laatste decennia immers verschoven van de verwerkende nijverheid naar de diensten aan ondernemingen, die volgens de definities van de nationale rekeningen o.a. alle interimarbeid bevatten. Op zich zou het toenemend gebruik van interimarbeid (en andere vormen van flexibele arbeid) moeten leiden tot een zwakkere productiviteitscyclus dan in het verleden, omdat schommelingen in de activiteit nu sterker opgevangen worden door aanpassingen van de werkgelegenheid. Dat lijkt inderdaad tot uiting te komen in de evolutie van de werkgelegenheid in de 'overige marktdiensten'. Die kreeg in 2009 in relatieve termen (vergelijk met de gemiddelde groei van de werkgelegenheid over de periode 2003-2008 in tabel 23) een minstens even grote schok te verwerken als de werkgelegenheid in de verwerkende nijverheid, maar profiteerde in 2010 ook als eerste van de herneming van de conjunctuur².

1. Inclusief maatschappelijke dienstverlening.

2. Voor de diensten aan ondernemingen in strikte zin was die cyclus trouwens nog veel duidelijker. De 'overige marktdiensten' bevatten ook gemeenschapsvoorzieningen en sociaal-culturele en persoonlijke diensten, die conjunctuurongevoelig zijn.

Nochtans bleek hierboven dat voor het geheel van de markt takken de activiteitsschok veroorzaakt door de financiële crisis in 2009 grotendeels werd opgevangen door een inzinking van de productiviteit, die vorig jaar dan weer veel minder sterk hernam dan verwacht, zelfs rekening houdend met de specifieke rol die de DC-werkgelegenheid en de tijdelijke werkloosheid speelden. Twee mogelijke verklaringen lijken dan over te blijven. Eén mogelijkheid is dat de ondernemingen voor hun meer stabiele werknemerssegment (langlopende contracten) bereid zijn geweest erg ver te gaan op het vlak van labour hoarding, eventueel in de vrees dat zij relatief snel terug geconfronteerd zouden worden met een stijgend aantal knelpuntberoepen, in het licht van de verderschrijdende vergrijzing van het arbeidsaanbod. Dat zou dan moeten leiden tot een - later dan oorspronkelijke verwachte - inhaalbeweging van de arbeidsproductiviteit, naarmate het herstel van de economische activiteit bevestigd wordt. Een tweede mogelijkheid - die in deze Vooruitzichten de voorkeur krijgt - is dat de crisis gezorgd heeft voor een sterkere permanente neerwaartse schok op de arbeidsproductiviteit dan oorspronkelijk gedacht (zie ook hoofdstuk 3, afdeling 1).

De werkgelegenheidsgroei trekt dit jaar verder aan, bij opnieuw een erg lage toename van de productiviteit...

Dit jaar zou de groei van de activiteit in de marktbedrijfstakken verder aantrekken (tot 2,3 %). De herneming van de gemiddelde arbeidsduur is dit jaar iets sterker dan vorig jaar (0,3 % groei), maar het gaat hier gedeeltelijk om een inhaalbeweging, na het wegvallen van het hoge aantal dagen weerverlet van einde 2010. De tijdelijke werkloosheid zou terugvallen op 39 200 VTE dit jaar, wat - in jaargemiddelden - nog altijd hoger ligt dan gebruikelijk, maar einde dit jaar zou het effect van de economische crisis op de gemiddelde arbeidsduur grotendeels uitgewerkt moeten zijn.

De productiviteit per uur zou dit jaar slechts met 0,7 % groeien, zodat de marktwerkgelegenheid fors verder aantrekt (groei van 1,2 %). De productiviteitsgroei oogt dus opnieuw erg laag dit jaar, maar de daarmee gepaard gaande toename van de marktwerkgelegenheid lijkt geenszins overdreven in het licht van de meest recente observaties, die wijzen op een lichte versnelling van de werkgelegenheidsgroei - gemeten einde trimester - tijdens het vierde kwartaal van 2010 en op een verdere daling van de werkloosheid tijdens het eerste kwartaal van 2011. Die observaties lijken dus de hypothese van een duurzame negatieve schok van de crisis op de arbeidsproductiviteit eerder dan op de werkgelegenheid te bevestigen.

...en consolideert zich op middellange termijn.

Ook tijdens de twee volgende jaren zou de toegevoegde waarde met 2,3 % blijven groeien, om vervolgens te versnellen tijdens de periode 2014-2015 (2,5 % gemiddeld), maar terug te zakken naar 2,2 % op het einde van de projectieperiode. In jaargemiddelden stijgt de arbeidsduur nog lichtjes volgend jaar (met 0,1 %), maar vanaf 2013 wordt terug aangeknoopt bij de licht tendentiële daling uit de periode vóór de crisis, die tegen het einde van de projectieperiode jaarlijks 0,15 % zou bedragen. De productiviteitsgroei per uur trekt aan vanaf volgend jaar, eerst nog voorzichtig (tot gemiddeld 1 % tijdens de periode 2012-2013), dan fors (gemiddeld 1,4 % tijdens de periode 2014-2015), om uiteindelijk terug te vallen op 1,2 % op het einde van de periode. Dat impliceert een vrij gestage groei van de marktwerkgelegenheid gedurende het verdere verloop van de projectieperiode, eerst oplopend tot 1,3 % in de periode 2013-2014 en dan licht afnemend tot een, nog steeds respectabele, 1,1 % op het einde van de periode.

Vooral positieve bijdrages van de dienstencheque-arbeid, de gezondheidszorg en de overige marktdiensten...

Op bedrijfstakniveau (tabel 23) valt opnieuw de forse bijdrage op van de DC-werkgelegenheid. Die telt dit jaar 9 600 personen extra en zou over het geheel van de projectieperiode toenemen met 57 000 personen, op basis van de verder toenemende vraag naar dit type van huishoudelijke diensten en de verdere afbouw van de concurrerende werkgelegenheid die de gezinnen voor eigen rekening aanwenden (buiten de markt takken; komt hieronder aan bod). De expansie van de DC-werkgelegenheid blijft zorgen voor een neerwaartse druk op de

productiviteitsgroei in de markt takken (van 0,2 ppt per jaar), die voor iets minder dan de helft gekanaliseerd wordt via de arbeidsduurevolutie.

TABEL 23 - Binnenlandse werkgelegenheid per bedrijfstak en werkende bevolking
jaargemiddelden, in duizenden personen, tenzij anders vermeld

	Jaarlijkse groeivoeten					Verschillen		Niveau	
	2003-2008	2009	2010	2011	2012-2016	10-04	16-10	1980	2016
Landbouw	-1,0	-1,0	-1,1	-1,1	-1,3	-7	-6	117	72
Industrie	-0,5	-3,1	-2,1	-0,9	-0,9	-37	-43	1266	797
- Energie	-0,1	3,3	1,8	0,9	-0,1	3	0	64	34
- Verwerkende nijverheid	-1,4	-4,6	-3,5	-1,8	-1,7	-67	-53	913	489
- Bouw	1,5	-0,5	0,4	0,9	0,6	28	10	289	273
Verhandelbare diensten	1,9	0,2	1,7	1,9	1,9	282	324	1638	3032
- Vervoer en communicatie	0,2	-1,5	-1,0	0,0	0,7	-1	10	301	300
- Handel en horeca	0,6	-0,9	0,3	0,2	0,7	18	30	680	786
- Krediet en verzekeringen	-1,0	-2,5	-2,4	-0,8	0,2	-11	0	132	129
- Gezondheidszorg	2,5	3,3	3,0	3,3	2,4	77	86	210	615
- Overige marktdiensten ^a	2,7	-1,0	2,3	2,8	2,4	118	143	316	1044
- Dienstencheques	-,	17,9	17,2	9,6	7,5	94	57	0	157
- PWA-jobs	-14,6	-21,1	-21,1	-21,1	-20,2	-12	-3	0	1
Niet-verhandelbare diensten	0,9	0,9	0,2	-0,1	0,2	29	7	750	847
- Overheidsadministratie en onderwijs	1,3	1,1	0,3	0,4	0,7	49	31	682	823
- Huishoudelijke diensten ^b	-4,1	-1,3	-1,2	-7,3	-11,3	-20	-24	68	25
Binnenlandse werkgelegenheid	1,1	-0,4	0,6	1,0	1,0	268	282	3772	4748
Marktbedrijfstakken, waarvan:	1,2	-0,7	0,7	1,2	1,2	239	275	3021	3901
- Loontrekkenden	1,3	-1,0	0,8	1,3	1,4	206	255	2417	3158
- Zelfstandigen	0,6	0,7	0,6	0,7	0,4	33	19	604	743
Werkende bevolking	1,2	-0,3	0,6	0,9	1,0	275	282	3831	4827
Werkgelegenheidsgraad (% bev. 15-64 jaar)	0,4	-1,0	0,0	0,4	0,6	0,9	2,2	59,4	65,6

a. Exclusief dienstenchequewerkgelegenheid en PWA-jobs.

b. Voor eigen rekening bij gezinnen.

De belangrijkste bijdrages tot de groei van de werkgelegenheid blijven echter komen van de takken 'gezondheidszorg in ruime zin' en 'overige marktdiensten'. De werkgelegenheidsevolutie in de eerste tak werd hoe genaamd niet afgeremd door de economische crisis en blijft ook op middellange termijn als vanouds gevoed door een sterke toename van de vraag naar de corresponderende diensten en door een zwakke productiviteitsgroei, wat 86 000 banen extra oplevert tijdens de projectieperiode. In de 'overige marktdiensten' profiteert de groei van de werkgelegenheid dit jaar in jaargemiddelde termen (+2,8 %) nog van de sterk cyclisch bepaalde herneming van vorig jaar in het segment 'diensten aan ondernemingen'. Ook nadien (gemiddelde groei van 2,4 %) blijft deze omvangrijke, maar heterogene, tak echter de belangrijkste drijvende kracht achter de toename van de marktwerkgelegenheid, met een nettojobcreatie die op middellange termijn 143 000 banen zou bedragen.

In de tak 'krediet en verzekeringen' daalde de werkgelegenheid al licht sinds het begin van vorig decennium, verlies dat hoger opliep na het uitbreken van de financiële crisis (-6 500 banen tijdens de periode 2009-2010). Op middellange termijn zou de werkgelegenheid in deze tak echter stabiel kunnen blijven, in de hypothese dat het financiële systeem geen verdere adverse systemschokken te verwerken zou krijgen.

Zowel de takken 'vervoer en communicatie' als 'handel en horeca' verloren arbeidsplaatsen in de onmiddellijke nasleep van de financiële crisis. In de handel en horeca kwam het herstel echter beduidend sneller op

gang, zodat de werkgelegenheidskrimp tijdens de afgelopen twee jaar er minder groot was dan in de tak vervoer en communicatie. Die laatste wint echter sterk aan dynamiek vanaf 2012; de groei van de activiteit komt er vanaf 2012 zelfs beduidend hoger te liggen dan in de jaren voorafgaand aan de economische crisis, zodat ook de werkgelegenheid nu fors toeneemt (0,7 % gemiddeld vanaf 2012; 10 000 bijkomende arbeidsplaatsen op middellange termijn). In de handel en horeca groeit de werkgelegenheid tijdens die periode eveneens met 0,7 % per jaar (30 000 bijkomende arbeidsplaatsen op middellange termijn), wat meer in lijn is met de situatie voorafgaand aan de crisis.

...terwijl de bouwnijverheid enigszins aan dynamisme inboet en de verwerkende nijverheid jobs blijft verliezen.

De bouwnijverheid kende vóór het uitbreken van de crisis nog een periode van erg sterke jobcreatie (werkgelegenheids groei van 1,5 % per jaar gemiddeld tijdens de periode 2003-2008). Zij bood ook opvallend goed weerstand tijdens de jongste twee jaar, daarbij weliswaar geholpen door tijdelijke overheidsmaatregelen ter aanmoediging van de bouwactiviteit. De werkgelegenheid zou er dit en volgend jaar fors toenemen (met respectievelijk 0,9 % en 1,4 %), maar nadien beduidend minder sterk groeien (0,4 % groei gemiddeld vanaf 2013), omdat de groei van de activiteit in deze bedrijfstak gevoelig aan dynamiek inboet. De 10 000 bijkomende arbeidsplaatsen die dat oplevert tijdens de projectieperiode vallen eerder schraal uit tegenover de expansie tijdens de vier jaar die de economische crisis voorafgingen (+28 000 jobs tijdens die periode).

De verwerkende nijverheid presteerde uitzonderlijk goed op het vlak van werkgelegenheid tijdens het vierde kwartaal van vorig jaar (eerste kwartaal-op-kwartaaltoename sinds het uitbreken van de crisis), zelfs rekening houdend met het feit dat de gevolgen van de sluiting van Opel Antwerpen nog niet volledig verwerkt zijn in die cijfers. In jaargemiddelden zou de werkgelegenheid er dit jaar nochtans blijven krimpen (groei van -1,8 %), verlies dat ook verder uitgediept wordt na 2011 (gemiddelde groei van -1,7 %) en gecumuleerd over de gehele periode zou oplopen tot 53 000 personen.

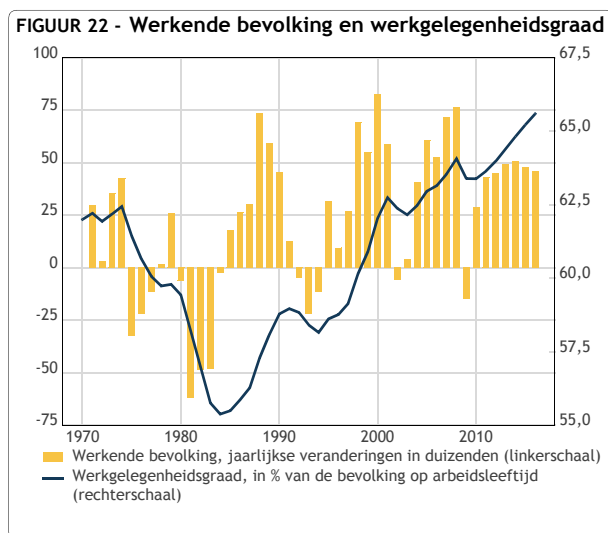
Bij productiviteitswinsten die in de verwerkende nijverheid systematisch hoger blijven dan bij de marktdiensten (zie hoofdstuk 3, afdeling 2.4), komt de verderschrijdende tertiarisering van de economie nog meer tot uiting in de sectorale verdeling van de werkgelegenheid dan in die van de toegevoegde waarde. Het gewicht van de marktdiensten in de totale binnenlandse werkgelegenheid zou toenemen van 60,6 % in 2010 naar 63,9 % in 2016, dat van de verwerkende nijverheid krimpt van 12,1 % naar 10,3 %. Vanaf dit jaar zou het niveau van de werkgelegenheid in de gezondheidszorg in ruime zin trouwens hoger komen te liggen dan in het geheel van de verwerkende nijverheid.

Daling werkgelegenheid bij de federale overheid, toename bij de gewesten, gemeenschappen en lagere overheid.

In de tak 'overheidsadministratie en onderwijs' nam de werkgelegenheid tijdens de afgelopen zes jaar toe met 49 000 personen (1,1 % groei per jaar). Die stijging moet voornamelijk toegeschreven worden aan de evolutie bij de gewesten, gemeenschappen en lagere overheid; op landsverdediging (federale overheid) nam de werkgelegenheid daarentegen af. Tijdens de projectieperiode zou de stijging van de werkgelegenheid minder uitgesproken zijn (+31 000 personen; 0,6 % groei per jaar). Bij de gewesten, gemeenschappen en lagere overheid neemt de werkgelegenheid verder toe, vooral dan in het onderwijs, omdat de schoolbevolking sterk zou aanwassen. De werkgelegenheid op het federale niveau zou echter verder blijven afnemen tussen 2010 en 2013. Dat is het gevolg van de uitvoering van het beleid van 'selectieve vervanging van federale ambtenaren' en 'modernisering van de federale overheidsdiensten' en van het 'Transformatieplan voor Defensie', dat meer bepaald de mogelijkheid bevat om vrijwillig prestaties op te schorten.

Forse toename werkgelegenheidsgraad, die weliswaar nog ruim onder het EU2020-streefdoel voor België blijft.

Gecumuleerd over de periode 2011-2016 zou de werkgelegenheid in de marktbedrijfstakken stijgen met 275 000 personen. De toename van de werkgelegenheid bij de overheid (+31 000 personen) compenseert ruimschoots het verlies aan informele jobs bij de huishoudens (die verschuiven naar de dienstenchequewerkgelegenheid binnen de marktakken), zodat de gehele werkende bevolking op middellange termijn nog licht méér toeneemt (met 282 000 personen, gemiddeld 47 000 personen per jaar).

De werkgelegenheidsgraad¹ zakte van 64,1 % naar 63,4 % in 2009, maar bleef vorig jaar constant. Dit jaar versnelt de toename van de werkende bevolking (+43 000 personen, tegen +28 800 personen vorig jaar) en neemt bovendien de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd licht af, zodat de werkgelegenheidsgraad stijgt tot 63,6 % (winst van 0,26 ppt).

Tijdens de periode 2012-2016 neemt hij nog sterker toe (gemiddeld 0,4 ppt per jaar), bij een eerst nog licht versnellende (tot maximaal +50 600 personen in 2014), dan licht afzwakende (+46 100 personen in 2016) groei van de werkende bevolking en een geleidelijk aan dynamiek verliezende groei van de

bevolking op arbeidsleeftijd. Op middellange termijn neemt de werkgelegenheidsgraad daarmee in nagenoeg hetzelfde ritme toe als tijdens de vijf jaar voorafgaand aan de economische crisis. Op het einde van de periode is hij geklommen tot 65,6 %.

De werkgelegenheidsgraad die gehanteerd wordt in het kader van de EU2020-strategie (meting volgens de enquête naar de arbeidskrachten; leeftijdsgroep 20 tot 64 jaar)² zakte van 68 % in 2008 tot 67,1 % in 2009. Hij herstelde vorig jaar echter opmerkelijk fors, tot 67,6 %, terwijl de administratief-gebaseerde graad uit deze Vooruitzichten nog constant bleef. Bij ongewijzigd beleid zou hij op basis van deze Vooruitzichten verder stijgen tot 69,7 % tegen 2016, maar daarmee nog een eind verwijderd blijven van het streefdoel van 73,2 % tegen 2020 dat België recent indiende bij de Europese Commissie in haar Nationaal Hervormingsprogramma.

1. Gemeten als de verhouding tussen het totale aantal werkenden (inclusief personen van 65 jaar en meer) en de bevolking van 15 tot 64 jaar.

2. Zie onze editie van vorig jaar voor een historische vergelijking tussen niveau en evolutie van de EU2020-werkgelegenheidsgraad en de werkgelegenheidsgraad die traditioneel in deze Vooruitzichten wordt gehanteerd.

4.4. Werkloosheid en arbeidsreserve

Impact crisis op werkloosheid gevoelig herzien dankzij gunstigere evolutie werkgelegenheid.

Terwijl in 2009 het aantal werklozen (definitie FPB; inclusief 'oudere werklozen') nog was toegenomen met 45 000 personen (tabel 24) en de werkloosheidsgraad gestegen van 11,7 % naar 12,5 % (grafiek 23), bleek de verdere toename van de werkloosheid vorig jaar uiterst beperkt te zijn geweest (+8 000 personen; toename van de werkloosheidsgraad tot 12,6 %). Dat staat in schril contrast met de toename van 43 000 personen (en een werkloosheidsgraad die zou klimmen naar 13,3 %) die we nog verwachtten in de Vooruitzichten van vorig jaar. De forse herziening voor 2010 moet volledig op het conto geschreven worden van de veel gunstigere dan verwachte evolutie van de werkgelegenheid (zie afdeling 4.3 en kader 4), die de eveneens opwaarts herziene groei van de beroepsbevolking ruimschoots compenseert.

TABEL 24 - Arbeidsreserve en werkloosheid^a
jaargemiddelden, in duizenden; graden in procent

	Verschillen						Niveau	
	10-04	09-08	10-09	11-10	16-11	16-10	2010	2016
Potentieel arbeidsaanbod (1)	225	31	39	35	186	221	5344	5565
- Voltijdse loopbaanonderbreking (2)	-4	-2	-1	0	0	0	25	25
- Brugpensioenen (3)	10	2	3	0	-3	-3	120	117
Beroepsbevolking definitie FPB (4)	219	30	37	35	189	224	5199	5423
- Werkende bevolking	275	-15	29	43	239	282	4545	4827
- Administratieve werkzoekenden (5)	-9	51	14	-5	-46	-50	565	514
* waarvan: 15 tot 49 jaar	-75	40	5	-6	-42	-48	438	391
* waarvan: 50 jaar en meer	67	11	8	1	-4	-3	126	123
- 'Oudere werklozen' (6)	-48	-6	-6	-3	-4	-7	89	82
Werkloosheid definitie FPB (7)=(5)+(6)	-56	45	8	-8	-50	-58	654	596
Arbeidsreserve (8)=(7)+(2)+(3)	-50	46	10	-8	-53	-61	799	738
Graad van arbeidsreserve (8)/(1)	-1,6	0,8	0,1	-0,2	-1,4	-1,7	14,9	13,3
Werkloosheidsgraad definitie FPB (7)/(4)	-1,7	0,8	0,1	-0,2	-1,4	-1,6	12,6	11,0

a. Potentieel arbeidsaanbod, beroepsbevolking en werkende bevolking: inclusief personen van 65 jaar en meer.

Dit jaar zou de werkloosheid zelfs afnemen (met 8 000 personen) en zou de werkloosheidsgraad zakken tot 12,3 %, dankzij een verder aantrekkende werkgelegenheid, die in de hand wordt gewerkt door een alweer erg bescheiden toename van de productiviteit (afdeling 4.3). Opnieuw valt het resultaat voor de werkloosheid daarmee veel beter uit dan verwacht (vergelijk met de toename van 34 000 personen die we verwachtten in de Vooruitzichten van vorig jaar; zie kader 4). Meer nog, gegeven het fors negatief overloopeffect op de werkloosheid dat nu al met zekerheid gekend is (met observaties tot en met het eerste trimester van 2011), impliceert die jaargemiddelde daling dan nog een licht oplopend profiel voor de werkloosheid vanaf het tweede kwartaal.

KADER 4 - Herziening van de impact van de crisis op de werkloosheid

Onze inschatting van de kortetermijnimpact van de financiële crisis op de werkloosheid is voor de tweede keer op rij gevoelig neerwaarts herzien. Hieronder splitsen we die herziening op naar onderliggende factoren. We maken daarbij gebruik van de volgende identiteit:

$$U_t - U_{t-1} = dU = dN - dL = dN - dL^1 - dL^2$$

met U de werkloosheid (definitie FPB), N de beroepsbevolking (definitie FPB) en L de werkzame bevolking, onderverdeeld in L^1 , de werkgelegenheid in de marktbedrijfstakingen 'in strikte zin' (exclusief dienstencheque (DC)- en PWA-werkgelegenheid) en L^2 , de overige werkzame bevolking (DC- en PWA-werkgelegenheid + huisbedienden + overheidsadministratie en onderwijs + saldo grensarbeid). Met het oog op een peiling naar de achterliggende determinanten kan verder opgesplitst worden als volgt:

$$dU = d[(N/P).P] - d[(L^1/V^1).(V^1/Q^1).Q^1] - dL^2$$

waarbij P staat voor de bevolking op arbeidsleeftijd, en Q^1 en V^1 respectievelijk voor de toegevoegde waarde en het arbeidsvolume in de marktbedrijfstakingen in strikte zin. N/P staat dan voor de activiteitsgraad, L^1/V^1 en V^1/Q^1 zijn de inverse van respectievelijk de gemiddelde arbeidsduur en de uurproductiviteit in de marktstakingen in strikte zin.

Uit tabel 4a blijkt dat, gecumuleerd over de periode 2010-2011, op basis van de huidige Vooruitzichten (editie 2011; observaties voor 2010 en raming voor 2011) de werkloosheid constant blijft (lichte toename in 2010; lichte daling in 2011). De beroepsbevolking stijgt met 72 000 personen (positieve bijdrage tot de stijging van de werkloosheid), terwijl de toename van de werkzame bevolking eveneens 72 000 personen bedraagt, waarvan afgerond 48 000 personen in de marktstakingen in strikte zin en 23 000 personen elders (negatieve bijdrages tot de stijging van de werkloosheid).

TABEL 4A - Gecumuleerde bijdragen aan toename werkloosheid; huidige (ED11) en vorige (ED10) editie Vooruitzichten

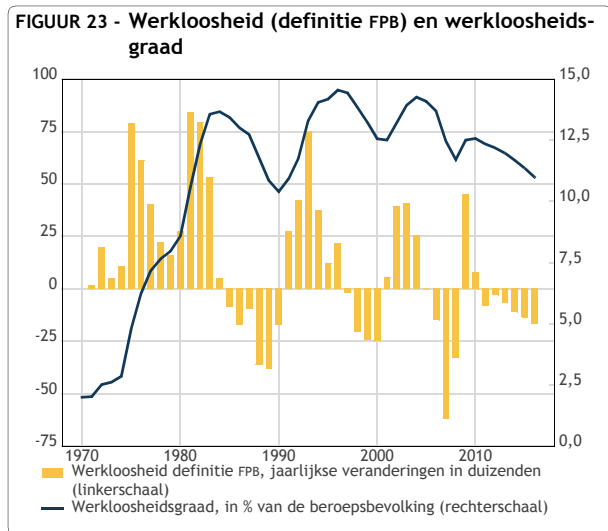
	2010-2011	
	ED11	ED11-ED10
Toename werkloosheid definitie FPB	0	-77
Bijdrage beroepsbevolking definitie FPB (1)	72	20
- Bevolking op arbeidsleeftijd		10
- Activiteitsgraad		10
Bijdrage werkzame bevolking	-72	-97
- Marktstakingen excl. DC en PWA (L^1) (1)	-48	-87
* toegevoegde waarde		-25
* arbeidsduur		-21
* uurproductiviteit		-40
- Overige (L^2)	-23	-10

(1) Verdere decompositie bevat effecten van tweede orde; vandaar dat de componenten niet noodzakelijk optellen tot de subtotalen.

In vergelijking met de editie van vorig jaar blijkt de werkloosheidstoename ver (77 000 personen) beneden de verwachtingen te blijven. Nochtans stijgt de beroepsbevolking méér dan verwacht (met 20 000 personen), wat in gelijke mate toe te schrijven is aan opwaartse herzieningen voor de bevolking op arbeidsleeftijd en de activiteitsgraad (partieële effecten van 10 000 personen elk). De verklaring moet dus volledig gezocht worden in de veel te pessimistische inschatting van de werkgelegenheidsevolutie, vooral in de marktstakingen in strikte zin (herziening met 87 000 personen) en in mindere mate ook bij de overheid en het geheel van huishoudelijke diensten (10 000 personen). Op hun beurt kunnen de betere prestaties op het vlak van de marktwerkgelegenheid in strikte zin - ceteris paribus - toegewezen worden aan een sterker dan verwachte groei van de toegevoegde waarde (partieel effect van 25 000 personen) en aan een minder sterke dan verwachte herneming van de arbeidsduur (21 000 personen) en - vooral - van de productiviteit per uur (40 000 personen; zie afdeling 4.3 voor een bespreking).

Deze Vooruitzichten berusten nu terug op een daling van de structurele werkloosheidsgraad op middellange termijn.

Dat oplopend profiel in 2011 zorgt er voor dat de jaargemiddelde werkloosheidsdaling in 2012 iets minder uitgesproken zou zijn (daling met 3 000 personen; afname van de werkloosheidsgraad tot 12,2 %). Tijdens het vervolg van de periode versterkt de afname van de werkloosheid echter jaar na jaar, oplopend tot 16 000 personen in 2016. Enerzijds kent de werkgelegenheidsgroei een omgekeerd U-vormig profiel (eerst aantrekkelijk, vervolgens geleidelijk afzwakkend), en anderzijds verliest de groei van de beroepsbevolking vooral aan dynamiek naar het einde van de periode.

Ook de jaarlijkse afname van de werkloosheidsgraad versnelt op middellange termijn (van 0,15 ppt in 2012 tot 0,37 ppt in 2016), zodat de graad vanaf 2014 onder het niveau van vóór de economische crisis duikt en vervolgens verder zakt tot 11 % in 2016.

De 'geharmoniseerde' werkloosheidsgraad die door Eurostat gehanteerd wordt (gemeten aan de hand van EAK-cijfers) steeg in 2009 van 7,0 % tot 7,9 %, liep vorig jaar verder op tot 8,3 %, en zou eveneens geleidelijk dalen gedurende de projectieperiode, om uit te komen op 7,3 % in 2016.

Veel sneller dan verwacht zijn we daarmee terug in een arbeidsmarktscenario beland dat - gegeven de hypothese dat de Belgische lonen de verwachte evolutie in de buurlanden volgen, ongeacht de binnenlandse macro-economische en arbeidsmarktcontext - enkel coherent is indien het kan bogen op een vrij aanzienlijke verdere daling van de structurele werkloosheidsgraad (zie ook afdeling 3.1). In vergelijking met onze eerdere Vooruitzichten vertaalt het economische welvaartsverlies dat veroorzaakt werd door de financiële crisis zich nu immers veeleer in een negatieve schok op de arbeidsproductiviteit dan op de werkgelegenheid.

De graad van arbeidsreserve bij 50-plussers blijft structureel dalen...

In de leeftijdsklasse van 50 tot 64 jaar, daalde de graad van arbeidsreserve structureel sinds het midden van de jaren negentig: van 30,9 % in 1995 naar 24,3 % in 2008. Ondanks de economische crisis en ondanks de opwaartse druk die uitging van de pensioenhervorming, bleef hij ook de jongste twee jaar verder dalen, tot 23,6 % in 2010, hoewel er wel sprake was van een verlies aan neerwaartse dynamiek vergeleken met de periode 2006-2008. Die daling gold trouwens zowel voor de component brugpensioenen (afname in verhouding tot het potentieel arbeidsaanbod¹ van 8,5 % in 2008 naar 8,4 % in 2010) als voor de component werkloosheid (afname van 15,4 % naar 15 %). Wel is het zo dat binnen de werkloosheid een verdere verschuiving plaatsvond van 'oudere werklozen' (die in verhouding tot het potentieel arbeidsaanbod daalden van 7,5 % naar 6,2 %) naar administratief werkzoekenden (toename van 7,9 % naar 8,8 %). In absolute termen nam de arbeidsreserve bij 50-plussers wél licht toe op die twee jaar (met 11 000 personen), op basis van de forse toename van het arbeidsaanbod in die leeftijdsklasse (zie afdeling 4.1).

Ook tijdens de projectieperiode zou de graad van arbeidsreserve in die leeftijdsklasse onafgebroken verder blijven dalen, zodat hij zou uitkomen op 20,1 % in 2016. Opnieuw geldt die daling van de arbeidsreservegraad zowel voor de component brugpensioenen (tot 7,2 % in 2016) als voor de component werkloosheid (tot 12,7 %

1. Potentieel arbeidsaanbod: beroepsbevolking definitie FPB plus voltijds brugpensioen en voltijdse loopbaanonderbreking.

in 2016). Binnen de werkloosheid blijft het aandeel van administratief werkzoekenden toenemen tot en met 2013, om zich nadien te stabiliseren. Ook in absolute termen daalt de arbeidsreserve bij 50-plussers tijdens de projectieperiode (met 3 000 bruggepensioneerden en 10 000 werklozen, 13 000 personen in totaal), ondanks de aanzienlijke verdere toename van het potentieel arbeidsaanbod in die leeftijdsklasse.

...terwijl de werkloosheidsgraad onder 50 jaar de kortetermijngevolgen van de crisis te boven komt.

In de leeftijdsklasse onder 50 jaar zakte de werkloosheidsgraad zeer snel tijdens de periode 2005-2008, van 13,2 % naar 10,2 %. Hij kwam daardoor beduidend onder het niveau te liggen dat bereikt werd op het einde van de vorige periode van hoogconjunctuur (11,1 % in 2001), hoewel de vergelijking ongetwijfeld enigszins wordt vertekend door de gevolgen van de striktere controle op het zoekgedrag van uitkeringsgerechtigde werklozen. Tijdens de afgelopen twee jaar steeg de werkloosheidsgraad in die klasse echter tot 11,4 %, een toename van 46 000 personen, ondanks het feit dat de stijging van de werkloosheid nog getemperd werd door een afname van de beroepsbevolking. Zoals gebruikelijk was het dus in deze leeftijdsklasse dat de conjunctuurele verslechtering de sterkste gevolgen had voor de werkloosheid.

Al vanaf dit jaar zou de werkloosheidsgraad in deze klasse echter terug beginnen afnemen, daling die zich sterker doorzet naarmate de periode vordert en naarmate zowel de herneming van de werkgelegenheidsgraad aan kracht wint als de groei van de activiteitsgraad enigszins afzwakt. Er zouden op het einde van de periode 48 000 werkzoekenden onder 50 jaar minder zijn dan vorig jaar, voor een arbeidsaanbod dat 32 000 personen hoger zou liggen. De werkloosheidsgraad in deze klasse valt op die manier terug tot 10,1 % in 2016, net onder het niveau van 2008, maar daarmee het laagste niveau sinds 1991.

5. Overheidsfinanciën

In deze vooruitzichten, die rekening houden met de beschikbare informatie tot 15 april 2011, zou het overheidstekort in 2011 vrij dicht liggen bij de vooropgestelde doelstelling van het Stabiliteitsprogramma. Om die doelstelling te realiseren, kunnen er niettemin in de loop van het jaar aanpassingsmaatregelen nodig zijn, behalve wanneer de economische groei sterker zou zijn dan verwacht.

TABEL 25 - Geconsolideerde rekening van de gezamenlijke overheid
in procent van het bbp

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Vorderingensaldo (EDP)	-5,9	-4,1	-3,8	-4,4	-4,1	-4,0	-3,8	-3,6
Primair saldo	-2,3	-0,7	-0,4	-0,8	-0,4	-0,2	0,1	0,3
Ontvangsten	45,9	46,7	47,4	47,0	47,0	47,0	47,1	47,3
Fiscale en parafiscale ontvangsten	42,9	43,4	43,8	43,6	43,6	43,6	43,8	44,0
Niet-fiscale ontvangsten	3,0	3,3	3,6	3,4	3,4	3,4	3,4	3,3
Geconsolideerde primaire uitgaven	48,1	47,4	47,8	47,8	47,4	47,2	47,1	47,0
Lonen en aankoop van goederen en diensten	14,4	14,2	14,0	13,9	13,8	13,6	13,4	13,3
Sociale uitgaven	25,4	25,3	25,5	25,6	25,8	26,0	26,1	26,2
Overige	8,3	7,9	8,2	8,2	7,8	7,7	7,6	7,5
Rentelasten (EDP)	3,6	3,4	3,4	3,6	3,7	3,8	3,8	3,9

In 2011 is de daling van het tekort het gevolg van de ontvangsten die sneller groeien dan het bbp, vooral van de ontvangsten categorieën die gunstig beïnvloed worden door de sterke inflatie (btw, heffingen op arbeid). De niet-fiscale ontvangsten, met name de ontvangsten afkomstig van de financiële sector, stijgen sterk in 2011. De ratio van de primaire uitgaven stijgt eveneens, maar in mindere mate dan die van de ontvangsten. Factoren die de groei van de uitgaven verhogen, zijn o.m. de sterke opstoot van de investeringen van de lokale overheid in aanloop van de verkiezingen en de indexeringseffecten van de sociale uitkeringen en de bezoldigingen (in 2011 overtreffen de indexeringen ruimschoots de groei van de bbp-deflator).

Bij ongewijzigd beleid wordt het tekort aanzienlijk groter in 2012 als gevolg van een reeks ongunstige factoren, vooral wat de ontvangsten betreft. Die laatste hebben zwaar te lijden onder de sterke stijging van de notionele interest (doordat het bestaande plafond van 3,8 % in 2010 en 2011 niet werd behouden), de indexering van de barema's van de personenbelasting op basis van de hoge inflatie van vorig jaar en de daling van de niet-fiscale ontvangsten waarvan het uitzonderlijk hoge niveau van 2011 moeilijk gehandhaafd zal kunnen worden. Het indexeringseffect van de sociale uitkeringen en overheidslonen blijft ongunstig, maar minder dan in 2011. De investeringsuitgaven bereiken een hoogtepunt in dit jaar van lokale verkiezingen.

Vanaf 2013 daalt het tekort van de gezamenlijke overheid geleidelijk, maar blijft tot 2016 toch nog buitensporig in termen van het Groei- en Stabiliteitspact. Die verbetering, ondanks een gematigde stijging van de rentelasten, is het gevolg van een daling van de werkingskosten van de overheid en bepaalde niet-sociale overdrachten, de terugloop van de investeringen na de verkiezingen, en een toename van de verplichte heffingen op arbeid gezien de stijging van het loonaandeel en de impliciete aanslagvoeten. Daarentegen zouden bij ongewijzigd beleid de sociale uitgaven stijgen in procent van het bbp, terwijl de indirecte belastingen zouden dalen.

De schuldgraad van de gezamenlijke overheid evolueert weinig tijdens de projectieperiode. De vrij stabiele evolutie is het gevolg van de combinatie van een economische groei die het potentieel overtreft, een impliciete rente die, ondanks een lichte stijging door de oplopende marktrente, historisch laag blijft, en een primair saldo dat op middellange termijn verbetert. Bij gebrek aan gedetailleerde informatie houdt de projectie geen rekening met de impact op de schuld van de bijdrage van België aan het Europees fonds voor financiële stabiliteit en aan het Europees financieel stabiliteitsmechanisme.

De verdeling van het overheidstekort over de deelsectoren van de overheid blijft ongunstig voor de federale overheid, waarvan het tekort in 2011 en 2012 toeneemt en daarna niet verbetert. In 2011 is de verslechtering vooral het gevolg van een forse toename van de middelen die worden overgeheveld naar de sociale zekerheid (alternatieve financiering, met name voor gezondheidszorg) en naar de gewesten en gemeenschappen (krachtens de Bijzondere Financieringswet en de correcties van verschillen tussen de oorspronkelijke en de definitieve raming van de parameters). In 2012 zorgt de daling van de fiscale ontvangsten voor de toename van het tekort, die nog wordt versterkt door de stijging van de rentelasten. Op middellange termijn wordt de impact van de gematigde maar gestage stijging van de rentelasten op het tekort gecompenseerd door de impact van de daling van de finale primaire uitgaven (in de veronderstelling van een relatief beperkte groei van die uitgaven) en van de lichte toename van de belastingontvangsten.

Vanaf 2012 zou de sociale zekerheid opnieuw een tekort noteren zonder de verlenging van de bijzondere rijkstoelage die door de federale overheid in 2010 en 2011 werd gestort en die, in 2011, noodzakelijk is voor het budgettair evenwicht. De sociale zekerheid is de enige deelsector waarvan de primaire uitgaven sneller stijgen dan het bbp, vooral de uitgaven voor gezondheidszorg (zij het in een veel lager tempo dan de norm van 4,5 %, bij het uitblijven van nieuwe initiatieven) en de pensioenuitgaven (gezien het groeiend aantal gepensioneerden en de welvaartsaanpassingen). Het tekort van de sociale zekerheid blijft echter vrij stabiel op middellange termijn. De geneeskundige zorgen worden inderdaad overgefinancierd door het mechanisme van de alternatieve financiering en de toenemende overschotten compenseren de grotere tekorten in de werknemers- en de zelfstandigenregeling zonder geneeskundige zorgen.

In 2011 verbetert het saldo van de deelsector 'gemeenschappen en gewesten' duidelijk, vooral dankzij de sterke toename van toegewezen middelen krachtens de Bijzondere Financieringswet. De gemeenschappen en gewesten bereiken in 2012 opnieuw een budgettair evenwicht en boeken daarna opeenvolgende begrotingsoverschotten, op basis van een uitgavenprojectie die de sinds de crisis aangenomen restrictieve politiek gedeeltelijk extrapoleert en rekening houdend met de huidige financieringsmechanismen.

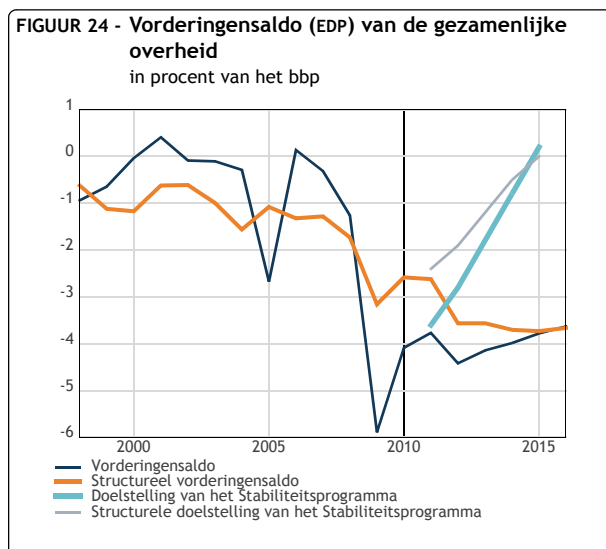
Bij ongewijzigd beleid en in de veronderstelling dat de uitgavedynamiek van de jongste jaren zich voortzet, zou de lagere overheid over de gehele projectieperiode een tekort laten optekenen. Dat tekort is groter in 2012 gezien de electorale cyclus van de investeringen.

De ramingen voor de overheidsfinanciën in 2010 zijn gebaseerd op de meest recente beschikbare gegevens (maart 2011) en omvatten de retroactieve herraming van de investeringen van de gemeenten door het INR. In de tabellen in dit hoofdstuk wijken ze af van de definities van de nationale rekeningen in die zin dat de verkoop van activa (gebouwen, terreinen en licenties) verrekend wordt als een ontvangst (en niet als een negatieve kapitaaluitgave), de toegerekende bijdragen zowel uit (loongebonden) ontvangsten en uitgaven worden gehaald, de pensioenen van de vroegere ambtenaren van de gemeenschappen, gewesten en de lagere overheid als finale uitgaven van de federale overheid worden beschouwd (in plaats van die te verrekenen als overdrachten van de federale overheid aan Entiteit II en nadien als finale uitgaven van Entiteit II). De tabellen in bijlage zijn daarentegen volledig in overeenstemming met de nationale rekeningen.

5.1. Vorderingsaldo en overheidsschuld

5.1.1. Begrotingskoers bij ongewijzigd beleid

Het vorderingsaldo van de gezamenlijke overheid verbetert in 2010 en 2011, maar zwakt in 2012 af bij ongewijzigd beleid. Vanaf 2013 zou het tekort echter opnieuw afnemen in procent van het bbp. In figuur 24 wordt ook een raming van het structureel saldo gegeven volgens de methode van de Europese Commissie.

De methode heeft als voordeel eenvoudig te zijn (identificatie van eenmalige maatregelen en berekening van de cyclische component op basis van een semi-elasticiteit ten opzichte van de output gap), maar houdt echter geen rekening met de niet-structurele effecten van verschillende factoren die op korte termijn nochtans heel belangrijk zijn in een context van sterk schommelende economische groei en inflatie, zoals het effect van prijsschommelingen van roerende en onroerende activa op de ontvangsten, de fluctuaties van het loonaandeel, de relatieve prijseffecten door de indexeringsmechanismen en de impact van de electorale cyclus van de investeringen.

De sterke terugloop van het structureel saldo in 2009 en de duidelijke verbetering in 2010 moeten bijgevolg met enig voorbehoud bekeken worden. Op middellange termijn zou er echter na 2012 een bijna stabilisatie van het structureel saldo zijn, maar dat zich situeert op een hoog en ongeëvenaard niveau sinds het begin van de jaren 2000. De geobserveerde achteruitgang uit het verleden, die vooral is toegenomen sinds 2008, zou zich evenwel niet voortzetten. Gezien het hier gaat om een projectie bij ongewijzigd beleid, volgt de evolutie op middellange termijn enkel uit de dynamische impact van de bestaande wetgeving en het gevoerde begrotingsbeleid, rekening houdend met de macro-economische context van deze projectie. Er wordt geen rekening gehouden met nieuwe expansieve budgettaire initiatieven gezien het een projectie bij ongewijzigd beleid betreft. De projectie anticipeert bovendien niet op de restrictieve aanpassingsmaatregelen die eventueel zouden genomen worden om het normatieve begrotingstraject van het Stabiliteitsprogramma te respecteren.

5.1.2. Vergelijking met het Stabiliteitsprogramma

Tabel 26 geeft de begrotingssaldi weer die resulteren uit de projectie en vergelijkt ze met de doelstellingen van het Stabiliteitsprogramma van april 2011. Het Stabiliteitsprogramma richt zich op twee doelstellingen: een doelstelling van -2,8 % van het bbp in 2012 zodat België niet meer valt onder de procedure van buitensporige tekorten, en de afbouw van de tekorten op middellange termijn waarbij in 2015 een overschot van 0,2 % van het bbp gerealiseerd wordt.

In het Stabiliteitsprogramma verklaart de regering dat ze zich, in de huidige politieke context die gekenmerkt wordt door enerzijds de lopende zaken en anderzijds de institutionele onderhandelingen die erop gericht zijn de financiële stromen tussen de federale staat en de gefedereerde entiteiten te herzien, niet kan uitspreken over de verdeling van de inspanning tussen de beleidsniveaus. De regering verwijst louter ter informatie wel naar het begrotingstraject in de Aanbevelingen van maart 2011 van de Hoge Raad van Financiën. Het begrotingstraject voorziet, op basis van een verdeling van aanpassingen pro rata het respectievelijke aandeel van elke entiteit in de finale primaire uitgaven (65%-entiteit I/35%-entiteit II), een voortbestaan op middellange termijn van een tekort van Entiteit I dat gecompenseerd wordt door een begrotingsoverschot van

Entiteit II. Volgens de Hoge Raad van Financiën is het vooropgesteld traject niet optimaal en is een duurzame sanering van de overheidsfinanciën onmogelijk zonder een diepgaande hervorming van de huidige financieringsstromen en het institutioneel kader. In tabel 26 is de verdeling van de saldi over de verschillende beleidsniveaus opgenomen tot 2012, omdat maar tot dat jaar de doelstellingen van het Stabiliteitsprogramma overeenstemmen met de doelstellingen die de gefedereerde entiteiten zich in hun respectievelijke meerjarenprojectie hebben gesteld.

Uit tabel 26 blijkt dat het tekort van de gezamenlijke overheid in 2011 vrij dicht bij de doelstelling van het Stabiliteitsprogramma zou liggen, met een klein verschil ten nadele van Entiteit I. Dat verschil wordt aanzienlijk groter in 2012. Zowel in 2011 als in 2012 zou het tekort van Entiteit II conform of ongeveer conform zijn met de begrotingsdoelstelling, waarbij het gunstiger vorderingensaldo van de gefedereerde entiteiten wel het grotere tekort van de lager overheid compenseert. Op middellange termijn zou het verschil met het traject van het Stabiliteitsprogramma aanzienlijk groter worden. In 2015 zou de afwijking op het niveau van de gezamenlijke overheid oplopen tot 4,0 % van het bbp, wat overeenkomt met 17,2 miljard euro.

De doelstelling van een overschot ten belope van 0,2 % van het bbp van het Stabiliteitsprogramma stemt overeen met een structureel evenwicht. In deze vooruitzichten is de output gap echter nog niet gedicht in 2015, waardoor een structureel evenwicht overeenkomt met een tekort van 0,1 % van het bbp. Tabel 27 geeft de afwijking van het structureel vorderingensaldo ten opzichte van het Stabiliteitsprogramma, gegeven die metingverschillen van de output gap. Het vorderingensaldo bedraagt 3,7 % van het potentiële bbp, hetzij 16,2 miljard euro.

TABEL 26 - Vorderingensaldo (EDP): vergelijking met het Stabiliteitsprogramma van april 2011
in procent van het bbp, tenzij anders vermeld

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
A. Projectie bij ongewijzigd beleid							
Gezamenlijke overheid	-4,1	-3,8	-4,4	-4,1	-4,0	-3,8	-3,6
Entiteit I	-3,2	-3,3	-4,0	-3,9	-4,0	-3,9	-3,9
Federale overheid	-3,1	-3,3	-3,5	-3,4	-3,5	-3,5	-3,5
Sociale Zekerheid	-0,1	-0,0	-0,5	-0,5	-0,5	-0,4	-0,4
Entiteit II	-0,9	-0,5	-0,5	-0,2	-0,0	0,1	0,2
Gemeenschappen en gewesten	-0,7	-0,1	0,0	0,1	0,2	0,4	0,5
Lagere overheid	-0,2	-0,4	-0,5	-0,3	-0,2	-0,3	-0,3
B. Stabiliteitsprogramma							
Gezamenlijke overheid	-,	-3,6	-2,8	-1,8	-0,8	0,2	-,
Entiteit I	-,	-3,1	-2,5	-,	-,	-,	-,
Federale overheid	-,	-3,1	-,	-,	-,	-,	-,
Sociale Zekerheid	-,	0,0	-,	-,	-,	-,	-,
Entiteit II	-,	-0,5	-0,4	-,	-,	-,	-,
Gemeenschappen en gewesten	-,	-0,3	-0,2	-,	-,	-,	-,
Lagere overheid	-,	-0,2	-0,2	-,	-,	-,	-,
C. Verschillen (=A-B)							
Gezamenlijke overheid	-,	-0,2	-1,6	-2,3	-3,2	-4,0	-,
Entiteit I	-,	-0,2	-1,5	-,	-,	-,	-,
Federale overheid	-,	-0,2	-,	-,	-,	-,	-,
Sociale Zekerheid	-,	-0,0	-,	-,	-,	-,	-,
Entiteit II	-,	-0,0	-0,1	-,	-,	-,	-,
Gemeenschappen en gewesten	-,	0,2	0,2	-,	-,	-,	-,
Lagere overheid	-,	-0,2	-0,3	-,	-,	-,	-,
Pm : verschillen in miljard euro							
Gezamenlijke overheid	-,	-0,6	-6,2	-9,3	-13,2	-17,2	-,
Entiteit I	-,	-0,6	-5,6	-,	-,	-,	-,
Federale overheid	-,	-0,6	-,	-,	-,	-,	-,
Sociale Zekerheid	-,	-0,0	-,	-,	-,	-,	-,
Entiteit II	-,	-0,0	-0,2	-,	-,	-,	-,
Gemeenschappen en gewesten	-,	0,7	0,9	-,	-,	-,	-,
Lagere overheid	-,	-0,7	-1,2	-,	-,	-,	-,

TABEL 27 - Structureel vorderingensaldo van de gezamenlijke overheid: vergelijking met het Stabiliteitsprogramma van april 2011
in procent van het bbp, tenzij anders vermeld

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
A. Projectie bij ongewijzigd beleid	-2,6	-2,6	-3,6	-3,6	-3,7	-3,7	-3,7
B. Stabiliteitsprogramma	-,	-2,4	-1,9	-1,2	-0,5	0,0	-,
C. Verschillen (=A-B)	-,	-0,2	-1,7	-2,4	-3,2	-3,7	-,
Pm : verschillen in miljard euro	-,	-0,8	-6,5	-9,5	-13,3	-16,2	-,

5.1.3. Overheidsschuld en rentelasten

De toename van de schuldgraad van de gezamenlijke overheid¹ eind 2010 ten opzichte van eind 2009 bedraagt 0,6 % van het bbp. Die toename is hoofdzakelijk endogeen van aard en is te wijten aan het primair tekort. Een primair tekort, beperkt tot 0,1 % van het bbp, had kunnen leiden tot de stabilisatie van de endogene schuld in procent van het bbp door de bestaande quasi pariteit tussen de impliciete rente en de groei van het nominaal bbp. De exogene factoren, in het bijzonder de betaling van de eerste schijf van de lening van de Belgische overheid aan de Griekenland (0,2 % van het bbp), droegen in mindere mate bij tot de schuldgraad.

In tegenstelling tot in 2010 is de stijging van de schuldgraad in 2011 van exogene aard, vooral als gevolg van de storting van de tweede schijf van de lening aan Griekenland naar rata van 0,35 % van het bbp². Die stijging wordt afgezwakt door de sterke groei van het bbp, de daling van de impliciete rente door de verwachte toename van de rentebesparingen dankzij swap-operaties en de verbetering van het primair saldo. In 2012 zijn het echter de oplopende rentelasten en de verslechtering van het primair saldo die een endogene groei van de schuld veroorzaken. Daarnaast wordt de schuldgraad ook negatief beïnvloed door de storting van de derde schijf van de lening aan Griekenland (0,15 % van het bbp).

De verbetering van het primair saldo tegen het einde van de projectieperiode, leidt tot een klein omgekeerd sneeuwbaaleffect vanaf 2014 (zie regel "Endogene verandering" in tabel 28). De afname van de schuldgraad vanaf 2014 kan verklaard worden door de terugbetaling van de toegekende leningen aan de Griekse Staat. We merken op dat de cijfers in tabel 28 gebaseerd zijn op de technische hypothese dat de overheidsparticipaties in de financiële instellingen niet vereffend zullen worden tijdens de projectieperiode, buiten enkele reeds geplande terugbetalingen voor relatief kleine bedragen.

TABEL 28 - Schuld en rentelasten van de gezamenlijke overheid
in procent van het bbp, tenzij anders vermeld

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Geconsolideerde brutoschuld ¹	96,2	96,9	97,1	97,8	98,3	98,1	97,7	97,5
Impliciete rente (in %)	4,0	3,7	3,6	3,9	3,9	4,0	4,1	4,1
Nominale bbp-groei (in %)	-1,7	3,8	4,3	4,3	4,0	4,3	4,4	4,0
Verandering in de schuldgraad	6,6	0,6	0,2	0,7	0,5	-0,2	-0,4	-0,2
Endogene verandering	7,4	0,6	-0,2	0,4	0,4	-0,1	-0,3	-0,2
Primair saldo (-)	2,3	0,7	0,4	0,8	0,4	0,2	-0,1	-0,3
Rente-groei-dynamiek ²	5,2	-0,1	-0,6	-0,4	-0,0	-0,3	-0,3	0,1
Rentelasten (EDP)	3,6	3,4	3,4	3,6	3,7	3,8	3,8	3,9
Bijdrage van de bbp-groei	1,5	-3,5	-4,0	-4,0	-3,7	-4,0	-4,1	-3,8
Exogene verandering (tekort-schuldaanpassing)	-0,8	0,1	0,4	0,3	0,1	-0,1	-0,1	-0,0

1. Bron tot 2010: NBB.

2. De rente-groei-dynamiek stemt overeen met het primair saldo dat nodig is om de schuld te stabiliseren in procent van het bbp.

1. De overheidsschuld is gedefinieerd volgens het Verdrag van Maastricht: het gaat om een brutoschuld gemeten volgens zijn nominale waarde. De tekort-schuldaanpassing in tabel 28 omvat het verschil tussen het saldo op kasbasis en het vorderingensaldo op transactiebasis van de nationale rekeningen, waarvan tevens de perimeter verschilt. Die aanpassing omvat daarenboven de netto-aankopen van financiële activa die niet verrekend worden in het vorderingensaldo, en de impact op de waarde van de schuld ten gevolge van wisselkoersverschillen, emissie- en terugkooppremies.
2. De projectie houdt geen rekening met de toegekende lening aan Ierland door het Europees fonds voor financiële stabiliteit evenals met de bijdrage van de Belgische Staat aan het toekomstig Europees financieel stabiliteitsmechanisme aangezien de details aangaande de lening aan Ierland nog niet gekend zijn en de oprichting van het Europees financieel stabiliteitsmechanisme nog niet bekrachtigd is.

De daling van de rente in 2010 en de toename van de rentebesparingen in 2010 en 2011 dankzij de swap-operaties hebben geleid tot de inkrimping van de impliciete rente op de overheidschuld in 2010 en 2011. Nadien gaat de impliciete rente opnieuw toenemen door de geleidelijke integratie van de stijgende markrente. Niettegenstaande blijft de impliciete rente op een historisch laag niveau over de hele projectieperiode. Een gecombineerd effect van rentestijging en schuldaangroei doet de rentelasten toenemen vanaf 2012, waardoor er een einde komt aan de periode van ononderbroken rentedaling sinds 1991. Op het einde van de periode tempert de daling van de schuldgraad de stijging van de rentelasten. Over een periode van 6 jaar (2011-2016) nemen de rentelasten toe met 0,5 % van het bbp.

5.2. Ontvangsten en primaire uitgaven van de overheid

5.2.1. Ontvangsten

Stijging van de totale ontvangsten in 2010-2011

In 2010 maakte de sterke stijging van de totale ontvangsten in procent van het bbp de overeenkomstige terugval van 2009 goed. Die heropleving is het gevolg van het herstel van de belastingcategorieën die bijzonder zwaar te lijden hadden onder de crisis, de weerslag van eenmalige maatregelen in 2009, de structurele maatregelen gericht op begrotingsconsolidatie van de verschillende beleidsniveaus en, ten slotte, de toename van de niet-fiscale ontvangsten. Niettemin weegt de daling van het loonaandeel op de ontvangstenratio voor de inkomens uit arbeid.

TABEL 29 - Ontvangsten van de gezamenlijke overheid
in procent van het bbp¹

	Niveau	Jaarlijkse schommelingen			
	2009	2010	2011	2012	2013-2016
Totale ontvangsten	45,9	0,8	0,7	-0,4	0,3
Fiscale en parafiscale ontvangsten	42,9	0,6	0,4	-0,3	0,4
Belasting op het inkomen van de gezinnen (zonder roerende voorheffing)	11,5	0,2	0,1	0,0	0,6
Sociale werkgeversbijdragen	8,8	-0,2	0,1	0,0	0,3
Sociale bijdragen: overige	5,7	-0,1	-0,0	-0,0	0,1
Roerende voorheffing gezinnen	0,6	0,0	0,0	0,0	0,1
Vennootschapsbelasting	2,5	0,2	0,1	-0,3	-0,2
Btw	6,8	0,2	0,2	-0,0	-0,2
Accijnzen	2,1	0,1	-0,0	-0,0	-0,2
Overige belastingen (met inbegrip van effectisering)	4,9	0,1	-0,0	-0,0	-0,1
Niet-fiscale en niet-parafiscale ontvangsten	3,0	0,3	0,3	-0,2	-0,1
Verkoop van goederen en diensten	1,8	0,1	0,1	-0,1	-0,1
Verkoop van activa	0,1	0,0	0,0	-0,1	-0,0
Overdrachten	0,4	-0,0	-0,0	-0,0	0,1
Inkomen uit vermogen	0,7	0,2	0,2	-0,0	-0,1

1. Zonder belastingen overgedragen aan de Europese Unie.

De totale ontvangsten stijgen opnieuw aanzienlijk in 2011. De helft van die toename situeert zich op het niveau van de fiscale en parafiscale ontvangsten. De stijging van de energieprijzen weegt namelijk zwaarder door op de consumptieprijzen dan op de deflator van de toegevoegde waarde, wat de evolutie van bepaalde ontvangstencategorieën in procent van het bbp ten goede komt (btw, heffingen op arbeid). De verslechtering van de ruilvoet, daarentegen, zorgt voor een daling van de bedrijfsinkomsten, terwijl de inkomsten uit de vennootschapsbelasting profiteren van de verlaging van de notionele interest. De niet-fiscale ontvangsten, en met name de ontvangsten afkomstig van de financiële sector, nemen nog sterk toe in 2011.

Na een stijging gedurende twee jaren, zou de ontvangstenratio in 2012 afnemen bij ongewijzigd beleid, vooral door een daling van de vennootschapsbelasting als gevolg van de forse stijging van de notionele interest volgens de hypothesen van deze projectie. Bovendien zouden de niet-fiscale ontvangsten licht achteruitgaan na een uitzonderlijk hoog niveau in 2011. Over de periode 2013-2016 zouden de totale ontvangsten sneller groeien dan het bbp, doch met enige structurele bewegingen: toename van de heffingen op de lonen en daling van de vennootschapsbelasting en de indirecte belastingen.

Trendmatige stijging van de heffingen op de lonen

De daling van het loonaandeel in het bbp in 2010 weegt op de ontvangstenratio voor de inkomsten uit arbeid. Niettemin, en in tegenstelling tot de sociale bijdragen, waarvan de ratio daalt, stijgt de belasting op het gezinsinkomen in 2010. Die toename is het gevolg van de weerslag van de versnelde incohiering in 2009, de beperking van de Vlaamse jobkorting en, in mindere mate, het gebrek aan indexering van de barema's (gezien de nulgroei van het nationaal indexcijfer van de consumptieprijzen van 2009). De budgettaire impact van de verhoging van het bedrag van de bezoldigingen die worden vrijgesteld van belastingen in het kader van het IPA 2009-2010 wordt gecompenseerd door verschillende maatregelen van de (federale) begroting 2010.

Die stijging van de personenbelasting in 2010 verhuult niettemin een daling van het deel dat bestemd is voor de lokale overheid dat, in tegenstelling tot het deel 'staat' (met negatieve kohieren), positief beïnvloed werd door de versnelde incohiering in 2009. De lokale opcentiemen ondergaan in 2010 en 2011 nog steeds de weerslag van een zwakke personenbelasting in het aanslagjaar 2010.

In 2011 en 2012 is het loonaandeel vrijwel stabiel in procent van het bbp. Gelet op de sterke inflatie in 2011, is de indexering van de barema's op basis van de groei van het nationaal indexcijfer van de consumptieprijzen van vorig jaar veeleer gunstig voor de ontvangsten uit de personenbelasting in 2011, terwijl het effect in 2012 ongunstig is. Slechts weinig maatregelen hebben een significante impact op de evolutie van de ontvangsten. Een uitzondering vormt de beperking van de fiscale uitgaven voor energiebesparende investeringen die werd beslist in het kader van de begroting 2010 (en die vanaf 2011 en 2012 de kosten van de incohiering zou beperken) en de afschaffing van de Vlaamse jobkorting vanaf het aanslagjaar 2012.

Vanaf 2013 stijgt het loonaandeel in procent van het bbp gezien de verwachte heropleving van de lonen bij onze drie handelspartners. Tegelijk vertoont de gemiddelde aanslagvoet een opwaartse trend door de progressiviteit van de belastingen in een context van positieve groei van de reële lonen per hoofd. Die twee elementen verklaren de snellere toename van de belasting op het gezinsinkomen ten opzichte van het bbp.

De ontvangsten uit de sociale bijdragen stijgen ook in procent van het bbp op middellange termijn. Het grondslageffect draagt daartoe bij, net als de stijging van de impliciete aanslagvoet, die echter wordt afgezwakt door de verschuiving van de economische activiteit naar minder belaste bedrijfstakken. De stijging van de impliciete aanslagvoet is toe te schrijven aan het forfaitair of degressief karakter van de parameters van bijdrageverminderingen en aan het gebrek aan automatische indexering van die parameters. Die parameters zouden ongewijzigd blijven na de aanpassingen van eind 2010 (indexering van de lageloon grenzen van de werkbonus, zonder aanpassing van de maximale forfaits) en begin 2011 (verhoging van de lageloon grens waarvoor de lagelooncomponent van de structurele lastenverlaging kan worden geclaimd).

De belastbare basis van de personenbelasting en de sociale bijdragen omvat ook de inkomsten van de zelfstandigen en de lonen van het overheids personeel - beide gaan lichtjes achteruit ten opzichte van het bbp - en de vervangingsinkomens die, daarentegen, sneller stijgen dan het bbp (maar relatief minder belast worden).

Toename van de vennootschapsbelasting op korte termijn, daling op middellange termijn

De stijging van de vennootschapsbelasting in 2010 volgt op de ineenkrimping in 2009, die wellicht werd versterkt door het minder conjunctuurgebonden karakter van de belastingsaftrek voor risicokapitaal (notionele interesten). De ontvangsten van 2010 steunen op de toename van de exploitatieoverschotten en worden versterkt door de maatregelen van de begroting 2010: beperking van de toegang tot de DBI (definitieve belaste inkomsten)-regeling en gewijzigde aftrekbaarheid van de kosten voor brandstof en wagens.

De ontvangsten zouden nog beduidend toenemen in 2011 (ondanks een vrij teleurstellende eerste termijn van voorafbetalingen), maar zouden dalen in procent van het bbp in 2012 en de daaropvolgende jaren. Die evolu-

tie is het gevolg van de stijging van het loonaandeel in het bbp en de evolutie van de notionele interest, die in 2011 (aanslagjaar 2012) een minimum van 3,425 % bereikte tegenover 3,8 % in 2010. De notionele interest zou in 2012 stijgen met 93 basispunten en uitkomen op 4,36 % en daarna nog stijgen op middellange termijn. De wetgeving omschrijft de notionele interest als het jaarlijks gemiddelde van de interestvoet voor lineaire obligaties op 10 jaar van het voorgaande jaar geplafonneerd op 6,5 % (+50 basispunten voor de KMO's). In het kader van de begroting 2010, werd dit plafond verlaagd tot 3,8 % maar enkel voor 2010 en 2011.

De roerende voorheffing op dividenden zou in 2010 en 2011 duidelijk stijgen en volgt daarmee het herstel van de rentabiliteit van de vennootschappen. De heffingen op interesten hebben op korte termijn te lijden onder de toestroom van spaargelden naar niet-belaste spaarboekjes in 2009 en 2010. Vanaf 2012 stijgen zij veel forser rekening houdend met de stijging van de interestvoeten en een mogelijk geringere aantrekkingskracht van de spaarboekjes.

Stijging van de indirecte belastingen op korte termijn, daling op middellange termijn

De sterke daling van de spaarquote van de gezinnen in 2010 en 2011 ondersteunt de consumptie en draagt bij tot de toename van de btw-ontvangsten. In 2010 komt daar een stijging bij van het aan een normaal tarief belaste deel van de particuliere consumptie en een daling van de terugbetalingen ten opzichte van 2009, vooral in het begin van het jaar. De verlaging van het btw-tarief in de horeca tot 12 % op 1 januari 2010 heeft de stijging van de ontvangsten echter afgeremd. De tijdelijke toepassing van het verlaagd btw-tarief van 6 % voor de woningbouw in 2009 werd in 2010 verlengd voor werkzaamheden waarvoor voor 1 april een bouwvergunning werd aangevraagd. In 2011 profiteren de btw-ontvangsten bovendien van de pre-electurale opstoot van de investeringen door de lokale overheid en van de sterke inflatie, al wordt de impact van de prijsstijging van brandstoffen tenietgedaan door het negatieve effect van die stijging op de verbruikte hoeveelheid brandstof.

Voor diesel werd er een kliksysteem voorzien voor 2010 en 2011, alsook een verhoging op 1 januari 2010 van het accijnsplafond waarmee rekening wordt gehouden bij de berekening van de terugbetalingen voor 'professionele diesel' (de mogelijkheid van het omgekeerde kliksysteem tot eind 2011, vanaf een prijs aan de pomp van 1,5 en 1,7 euro per liter voor respectievelijk diesel en benzine, wordt in de projectie niet uitgewerkt). Die maatregelen hebben in het begin van de periode de accijnsontvangsten ondersteund, ondanks de daling van de verbruikte hoeveelheid (vooral in 2011).

Zonder het effect van die maatregelen zouden de ontvangsten uit indirecte belastingen op middellange termijn minder snel stijgen dan het bbp. Die trend wordt verklaard door een inkrimping van het aandeel van de accijnsgebonden producten (brandstoffen, tabak) en een stijging van het aandeel van niet-btw-gebonden producten (huur, medische zorg en gezondheidszorg, uitgaven in het buitenland) in procent van de consumptieve bestedingen van de gezinnen, die op hun beurt licht dalen in procent van het bbp. Doordat de accijnzen bovendien niet prijsgebonden zijn, evolueren de ontvangsten in lijn met de aanslagbasis in volume en niet in lopende prijzen (met uitzondering van de ad valorem-accijnzen). Vanaf 2013 komt daar de impact bij op de btw-ontvangsten van de terugloop van de overheidsinvesteringen en van een kleinere groei van de woningbouw als reactie op de hogere rente.

Tot de rubriek 'overige belastingen' behoren de onroerende voorheffingen en de opcentiemen op de onroerende voorheffing, die op middellange termijn lichtjes dalen door de zwakke reële stijging van het kadastraal inkomen en in de veronderstelling dat de opcentiemen stabiel blijven. Die rubriek omvat ook de registratie- en successierechten waarvan de ontvangsten in 2010 gunstig werden beïnvloed door het herstel van de vastgoedmarkt en de heropleving van de prijzen van de financiële activa. Ook de vanaf 2010 gevraagde bijdrage van de energiesector voor een vermoedelijk bedrag van 250 miljoen euro per jaar, die volgt op door de Controlecommissie voor nucleaire voorzieningen gestorte bedragen in 2008 en 2009, valt onder die rubriek.

Bijzonder hoge niet-fiscale ontvangsten in 2011

De niet-fiscale ontvangsten nemen sterk toe in het begin van de periode. In 2011 bereiken zij een piek die tijdens de afgelopen 25 jaar nooit eerder werd opgetekend (behalve in 2003, het jaar van de overname van het pensioenfonds van Belgacom). De verkoop van goederen en diensten draagt bij tot dit uitzonderlijk resultaat dankzij de premies die de financiële instellingen hebben betaald voor de staatswaarborg (risicovolle activa, interbancaire kredieten, bescherming van de deposito's). Ook het inkomen uit vermogen is in 2011 bijzonder hoog door de vergoeding die de overheid int voor participaties in de financiële instellingen in 2008 en 2009 en de door de overheidsbedrijven uitgekeerde dividenden. De verkoop van activa omvat de verkoop van terreinen door het Vlaams Gewest in 2010 en 2011. Op middellange termijn houdt de projectie rekening met een evolutie van de niet-fiscale ontvangsten die het uitzonderlijk niveau van 2011 niet evenaart, ondanks het feit dat vanaf 2013 rekening wordt gehouden met overdrachten die de opbrengst omvatten van de deelname van België aan de derde fase van de Europese handel in emissierechten.

5.2.2. Primaire uitgaven*Niet-structurele effecten kenmerken de evolutie van de uitgaven in procent van het bbp*

De ratio van de primaire uitgaven van de gezamenlijke overheid is onderhevig aan sterke schommelingen, vooral in het begin van de periode: een uitgesproken daling in 2010, een duidelijke stijging in 2011, nadien een continue daling vanaf 2013.

TABEL 30 - Primaire uitgaven van de overheid
in procent van het bbp

	Niveau 2009	Schommelingen			
		2010	2011	2012	2013-2016
Primaire uitgaven	48,1	-0,7	0,4	-0,0	-0,7
Werkingskosten en investeringen	16,2	-0,3	0,0	-0,1	-1,0
Lonen	10,4	-0,2	-0,1	-0,1	-0,4
Aankoop van goederen en diensten	3,9	0,0	-0,1	-0,1	-0,2
Investerings	1,8	-0,1	0,1	0,1	-0,4
Niet-sociale overdrachten	6,5	-0,3	0,2	-0,1	-0,3
Loonsubsidies	1,1	0,3	0,0	-0,0	0,0
Overige overdrachten aan ondernemingen	2,5	-0,4	0,1	-0,1	-0,2
Niet-soc. overdrachten aan gezinnen en izw's	1,6	-0,1	0,0	-0,0	-0,1
Overdrachten aan het buitenland	1,4	-0,1	-0,0	0,0	0,0
Sociale uitgaven ¹	25,4	-0,2	0,2	0,1	0,6
Pensioenen	9,8	-0,0	0,1	0,2	0,5
Geneeskundige zorgen	8,1	-0,0	0,2	0,0	0,3
Werkloosheid en brugpensioenen	2,7	-0,1	-0,1	-0,1	-0,2
Overige	4,9	0,0	0,0	-0,0	-0,1

1 Uitgaven die vallen onder de kosten van de vergrijzing volgens de SCvV.

Die schommelingen, vooral op korte termijn, zijn niet representatief voor de structurele koers van de uitgaven omdat ze grotendeels de weerslag van bepaalde eenmalige maatregelen, de economische conjunctuur, de relatieve prijzen en de electorale cyclus van de investeringen van de lagere overheid weerspiegelen. Tabel 31 geeft een raming van de weerslag van die niet-structurele factoren en toont de structurele evolutie van de uitgavenratio.

TABEL 31 - Structurele evolutie van de primaire uitgaven van de overheid
in procent van het bbp

	Schommelingen				
	2009	2010	2011	2012	2013-2016
Effectieve primaire uitgaven	4,0	-0,7	0,4	-0,0	-0,7
Weerslag van de eenmalige maatregelen	0,4	-0,5	0,0	-0,0	-0,0
Weerslag van de economische conjunctuur (EC-methode), waarvan	2,2	-0,3	-0,3	-0,3	-0,8
Noemereffect	1,9	-0,3	-0,3	-0,3	-0,7
Tellereffect	0,3	-0,0	-0,0	-0,0	-0,1
Weerslag van de indexeringen, waaronder	0,3	-0,3	0,4	0,1	0,1
Loonindexering	0,2	-0,1	0,1	0,0	0,0
Indexering van de sociale overdrachten	0,1	-0,2	0,1	0,1	0,0
Indexering van de prestaties 'geneeskundige zorgen'	0,1	-0,0	0,0	0,0	0,0
Overige	-0,1	0,1	0,2	0,0	0,0
Weerslag van de electorale cyclus van de investeringen	0,0	-0,0	0,2	0,1	-0,3
Gecorrigeerde structurele uitgaven, waaronder	1,0	0,3	0,2	0,1	0,3
Lonen	-0,1	-0,0	-0,1	-0,1	-0,2
Sociale uitgaven zonder uitgaven voor geneeskundige zorgen	0,3	0,2	0,1	0,2	0,6
Geneeskundige zorgen	0,1	0,1	0,2	0,0	0,4
Overige	0,7	0,1	-0,0	-0,0	-0,4

In 2010 zijn de enige eenmalige uitgaven de tijdelijke verhoging van de activeringsuitkeringen in het kader van het 'win-win'plan (ook in 2011 en 2012) en de kosten van het Belgisch voorzitterschap van de Europese Raad. In 2009 waren die eenmalige uitgaven wel uitzonderlijk hoog zoals de terugbetalingen naar aanleiding van gerechtelijke beslissingen, de energiecheques, de aankoop van gebouwen (door het federaal Parlement), en de regularisatie van de Belgische bijdrage in de financiering van de EU.

De conjuncturele impact wordt geraamd volgens de methode van de Europese Commissie. In 2009 heeft de conjunctuur sterk bijgedragen tot de verhoging van de uitgavenratio, zowel via het rechtstreeks noemereffect (de uitgavenratio stijgt aangezien de noemer van die ratio - het bbp - daalt) als door de nominale stijging van de werkloosheidsuitgaven en andere uitgaven als gevolg van de crisis (tellereffect). Vanaf 2010 draagt de conjunctuur in hoge mate bij tot de daling van de uitgavenratio, gelet op de geleidelijke verdwijning van de output gap die voortvloeit uit het verschil tussen de economische groei (2,2 % over de periode 2010-2016) en de potentiële groei (1,7 %).

De weerslag van de relatieve prijzen vloeit voort uit het verschil tussen de bbp-deflator en de aanpassing van de verschillende categorieën van overheidsuitgaven aan de prijzen, meer bepaald de indexeringsmechanismen voor de lonen, de sociale overdrachten en de prijzen van de geneeskundige zorgen (zoals de erelonen van de zorgverstrekkers). Die effecten zijn aanzienlijk in een context van ruilvoetschommelingen die gelinkt zijn aan de schommelingen van de olieprijs : een sterke daling in de tweede helft van 2008, een gematigde opleving in de loop van 2009 en opnieuw een sterke opstoot sinds de herfst van 2010. In 2010 hebben de relatieve prijzen ertoe bijgedragen dat de uitgaven in procent van het bbp daalden, door het gebrek aan indexering van de lonen en de sociale overdrachten in 2009 en de indexering in 2010 die pas in de herfst plaatsvond (de spilindex werd tussen augustus 2008 en augustus 2010 niet meer overschreden). In 2011 zouden de relatieve prijzen echter bijdragen tot een stijging van de uitgavenratio: de spilindex wordt overschreden in april 2011, slechts 8 maanden na de vorige overschrijding en bovendien is het verschil tussen de groei van het nationaal indexcijfer van de consumptieprijzen – dat een weerslag heeft op de werkingskosten en andere uitgaven – en de bbp-deflator uitzonderlijk groot. Door het vertraagde effect van de inflatie van 2011 op geïndexeerde uitgaven, zouden de relatieve prijzen in 2012 nog bijdragen tot de stijging van de uitgaven, maar duidelijk minder dan in 2011.

De overheidsinvesteringen worden vooral beïnvloed door de timing van de gemeenteraadsverkiezingen. Ze kennen een heropleving in de aanloop naar de verkiezingen van 2012, gevolgd door een terugloop in 2013 en 2014.

Structurele toename van de ratio van de primaire uitgaven, die vooral te wijten is aan de sociale uitgaven

Gecorrigeerd voor het geheel van niet-structurele factoren, stijgt de ratio van de primaire uitgaven in 2010, terwijl de ratio vóór correctie daalt. In 2012 is de structurele toename minder sterk dan wat de stijging van de niet-gecorrigeerde ratio laat uitschijnen. De structurele trend blijft vervolgens opwaarts georiënteerd. Dat is strijdig met wat men zou kunnen interpreteren uit de daling van de effectieve (niet-gecorrigeerde) ratio vanaf 2012.

In tabel 31 wordt de structurele uitgavenratio opgesplitst in vier categorieën: de lonen, de sociale uitgaven (zonder de uitgaven voor geneeskundige zorgen), de uitgaven voor geneeskundige zorgen en de overige uitgaven. Daaruit blijkt dat de structurele stijging van de uitgaven tijdens de beschouwde periode toe te schrijven is aan de sociale uitgaven.

Enkel tot 2010 is er bijkomend een structurele stijging van de overige overheidsuitgaven (zonder lonen). In 2010 heeft de lichte stijging vooral betrekking op loonsubsidies in de vorm van vrijstelling van doorstorting van de bedrijfsvoorheffing en via het systeem van dienstencheques. De structurele toename was veel groter in 2009 en had niet alleen betrekking op loonsubsidies (vooral naar aanleiding van de maatregelen die genomen werden om het afsluiten van het IPA 2009-2010 te vergemakkelijken), maar ook op niet-sociale overdrachten aan de gezinnen en izw's (op gewestelijk niveau) en andere uitgaven.

De lonen vertonen een structurele daling in procent van het bbp over de gehele projectieperiode. De vooruitzichten van de lonen houden onder meer rekening met de momenteel gekende sectorale akkoorden inzake loonherwaarderingsen en de werkgelegenheidsevolutie per bestuursniveau. De werkgelegenheid bij de federale overheid daalt in 2010-2011 conform 'het selectief vervangingsbeleid en de modernisering van de federale overheidsdiensten', en tot 2013 bij Landsverdediging in het kader van het 'het hervormingsplan van Defensie' dat in de mogelijkheid voorziet van een vrijwillige opschorting van de arbeidsprestaties (met boekhoudkundige verrekening van de overeenkomstige uitkeringen als sociale overdrachten). De toename van de tewerkstelling bij de gewesten en gemeenschappen en de lagere overheid zou geringer zijn dan tijdens het vorige decennium.

Naast de lonen, omvatten de werkingskosten van de overheid de aankoop van goederen en diensten, waarvan de structurele evolutie zeer gematigd is, vooral op federaal niveau en op het niveau van de gemeenschappen en de gewesten (op basis van een uitgavenprojectie die deels het restrictieve beleid van de jongste jaren extrapoleert).

De stijging van de structurele ratio van de sociale uitgaven (zonder uitgaven voor geneeskundige zorgen) is vooral toe te schrijven aan de pensioenuitgaven. Hun relatief sterke groei weerspiegelt de impact van de welvaartsaanpassingen van de enveloppes 2009-2010, (evenals de door de regering goedgekeurde bijkomende herwaarderingsen) en de enveloppes 2011-2012. Na 2012 omvat de projectie de beschikbare enveloppes voor welvaartsaanpassingen gedefinieerd volgens de bepalingen van de Generatiepact van 2005. De impact van die welvaartsbinding komt bovenop de weerslag van de vergrijzing van de babyboomgeneratie waarvan de gevolgen al duidelijk merkbaar zijn. De stijging van de overheidspensioenen is hoofdzakelijk het gevolg van het feit dat de ambtenaren die in de jaren 70 in grote getale werden aangeworven, de pensioenleeftijd bereiken.

De vooruitzichten van de uitgaven voor geneeskundige zorgen gaan uit van de cijfers van de begroting 2011 die werden aangepast om rekening te houden met de neerwaarts herziene realisaties van 2010, en zijn nadien,

op middellange termijn, gebaseerd op een dynamiek die rekening houdt met demografische effecten en de invloed van technologische ontwikkelingen. De stijging die daaruit voortvloeit is minder hoog dan die bij het volledig besteden van de begrotingsdoelstelling, die een reële groeinorm van 4,5 % per jaar veronderstelt zoals vastgelegd in de programmawet van 22 december 2003. De besteding van die begrotingsdoelstelling zou impliceren dat er elk jaar nieuwe initiatieven worden genomen. Aangezien er tot nu toe geen nieuwe beslissingen werden genomen, wordt er in de projectie bij ongewijzigd beleid ook geen rekening mee gehouden.

Meer gedetailleerde gegevens en toelichtingen omtrent de primaire uitgaven van de deelsectoren van de overheid worden voorgesteld in deel 5.3.

5.3. Evolutie per deelsector van de overheid

5.3.1. Overzicht

De forse vermindering van het tekort in 2010 stemt overeen met de verbetering van het saldo van Entiteit I, voor zowel de federale overheid als de sociale zekerheid. Dat kan grotendeels toegeschreven worden aan de weerslag van belangrijke eenmalige verrichtingen die het vorderingensaldo van de federale overheid in 2009 ondermijnen. De evolutie weerspiegelt ook de impact van het economisch herstel, van de evolutie van de relatieve prijzen en van de terugval van de rentelasten op de componenten van de rekening van Entiteit I. De inkrimping van het tekort in 2011 situeert zich daarentegen bij Entiteit II: de vermindering van het tekort van de gemeenschappen en de gewesten is namelijk groter dan de achteruitgang van het saldo van de lagere overheid. In 2012 zou de verslechtering van het saldo toegeschreven kunnen worden aan de rekening van Entiteit I en in het bijzonder van de sociale zekerheid.

Vanaf 2013 zou de verbetering van het vorderingensaldo van de gezamenlijke overheid afkomstig zijn van Entiteit II. Het vorderingensaldo van Entiteit I zou ondanks het herstel van het primair saldo nauwelijks verbeteren, als gevolg van de groeiende rentelasten.

TABEL 32 - Aggregaten van de overheidsfinanciën per bestuursniveau
in procent van het bbp

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Vorderingensaldo	-6,0	-4,2	-3,9	-4,5	-4,2	-4,1	-3,9	-3,7
Entiteit I	-5,1	-3,3	-3,4	-4,0	-4,0	-4,1	-4,0	-3,9
Federale overheid	-4,3	-3,2	-3,4	-3,6	-3,5	-3,6	-3,6	-3,6
Sociale zekerheid	-0,8	-0,1	-0,0	-0,5	-0,5	-0,5	-0,4	-0,4
Entiteit II	-0,9	-0,9	-0,5	-0,5	-0,2	0,0	0,1	0,2
Gemeenschappen en gewesten	-0,8	-0,7	-0,1	0,0	0,1	0,2	0,4	0,5
Lagere overheid	-0,1	-0,2	-0,4	-0,5	-0,3	-0,2	-0,3	-0,3
Geconsolideerde rentelasten	3,7	3,5	3,6	3,7	3,8	3,9	3,9	4,0
Entiteit I	3,4	3,2	3,2	3,3	3,4	3,5	3,5	3,6
Entiteit II	0,3	0,3	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4
Geconsolideerd primair saldo	-2,3	-0,7	-0,4	-0,8	-0,4	-0,2	0,1	0,3
Entiteit I	-1,7	-0,1	-0,2	-0,7	-0,6	-0,6	-0,5	-0,4
Federale overheid	-0,8	0,1	-0,2	-0,2	-0,1	-0,1	-0,0	0,0
Sociale zekerheid	-0,9	-0,2	-0,1	-0,6	-0,6	-0,5	-0,4	-0,4
Entiteit II	-0,6	-0,5	-0,1	-0,1	0,2	0,4	0,5	0,6
Gemeenschappen en gewesten	-0,6	-0,5	0,1	0,3	0,3	0,5	0,6	0,7
Lagere overheid	0,0	-0,1	-0,3	-0,4	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1

Tot in 2012 worden deze vooruitzichten van de overheidsfinanciën per deelsector in het bijzonder beïnvloed door twee factoren met een tijdelijk karakter die betrekking hebben op de overdrachten tussen de deelsectoren. Enerzijds betreft dit de jaar-op-jaaraanpassingen van de aan de gemeenschappen en gewesten toegewezen middelen in het kader van de Bijzondere Financieringswet (zie deel 5.3.4) en, anderzijds, de beslissing van de regering om haar participatie in de financiering van de sociale zekerheid gedurende twee jaren (2010 en 2011) dusdanig aan te passen zodat een vooropgestelde doelstelling voor het vorderingensaldo van de sociale zekerheid wordt bereikt. In deze versie van de vooruitzichten wordt de bijzondere rijkstoelage van de federale overheid aan de sociale zekerheid in 2011 gekalibreerd, zodat de evenwichtsdoelstelling in ESR-termen¹ wordt gehaald (zie deel 5.3.3).

De opsplitsing van het primair saldo per bestuursniveau in het saldo van de overdrachten van de overige deelsectoren van de overheid (het intern saldo) en het saldo van de overige verrichtingen (extern saldo),

1. Deze doelstelling werd geactualiseerd voor 2011 bij de begrotingsopmaak 2011.

maakt het mogelijk de impact van die elementen op de respectievelijke bijdrage van elke deelsector tot de evolutie van het globaal primair saldo te onderscheiden (tabel 33).

TABEL 33 - Bijdragen van de deelsectoren tot de verandering van het primair saldo
in procent van het bbp

	Verandering van het primair saldo			Verandering van het saldo van de overdrachten tussen de deelsectoren ^a (intern saldo)			Verandering van het saldo van de overige verrichtingen ^b (extern saldo)		
	2011	2012	2016-2012	2011	2012	2016-2012	2011	2012	2016-2012
Gezamenlijke overheid	0,3	-0,4	1,1				0,3	-0,4	1,1
Federale overheid	-0,2	-0,0	0,2	-0,7	0,3	-0,1	0,5	-0,4	0,3
Externe ontvangsten							0,6	-0,4	-0,0
Finale primaire uitgaven ^c							0,1	-0,0	-0,3
Sociale zekerheid	0,1	-0,5	0,2	0,3	-0,4	0,2	-0,2	-0,0	0,0
Externe ontvangsten							0,0	0,0	0,5
Finale primaire uitgaven							0,2	0,0	0,5
Gemeenschappen en gewesten	0,6	0,2	0,4	0,4	0,1	0,1	0,2	0,1	0,4
Externe ontvangsten							0,1	-0,0	-0,1
Finale primaire uitgaven ^c							-0,1	-0,1	-0,5
Lagere overheid	-0,2	-0,1	0,3	0,0	-0,0	-0,1	-0,2	-0,1	0,4
Externe ontvangsten							-0,0	-0,0	-0,1
Finale primaire ontvangsten ^c							0,2	0,1	-0,4

a. Saldo van de overdrachten tussen de deelsectoren van de overheid. Het betreft zowel dotaties als toegewezen ontvangsten.

b. Netto-overdrachten naar de overige sectoren (gezinnen, bedrijven en buitenland), werkings- en investeringsuitgaven, verkoop van goederen en diensten, etc.

c. De financiering van de pensioenen van het statutair personeel van de gemeenschappen en gewesten en van het gesubsidieerd onderwijs van de lagere overheid is opgenomen in de finale primaire uitgaven van de federale overheid.

In 2011 is de verandering van het saldo van de overdrachten tussen de deelsectoren van de overheid zeer ongunstig voor de federale overheid en, daarentegen, gunstig voor zowel de gemeenschappen en gewesten als de sociale zekerheid. De saldi van externe verrichtingen (tabel 33, derde deel) tonen dat de verbetering van het primair saldo van de gezamenlijke overheid vooral toe te schrijven is aan de federale overheid, vooral als gevolg van de groei van haar ontvangsten (fiscale en niet-fiscale, zie deel 5.3.2), en in mindere mate aan de gemeenschappen en gewesten. De verandering van het saldo van de externe verrichtingen van de sociale zekerheid en de lagere overheid is echter negatief door de toename van hun primaire uitgaven. Voor de lagere overheid vloeit dat voort uit de hypothese van een opstoot van de investeringen een jaar voor de gemeenteraadsverkiezingen (zie deel 5.3.5).

In 2012, daarentegen, zou de federale overheid haar intern saldo zien verbeteren, ten koste van dat van de sociale zekerheid. In termen van overige verrichtingen zou de achteruitgang van het globaal primair saldo in 2012 vrijwel uitsluitend toegeschreven kunnen worden aan de daling van de ontvangsten van de federale overheid, meer bepaald de ontvangsten uit de vennootschapsbelasting.

Vanaf 2013 zijn de veranderingen van het intern saldo beduidend kleiner en komen zij hoofdzakelijk ten gunste van de sociale zekerheid, als gevolg van de toename van de alternatieve financiering onder meer in het kader van het financieringsmechanisme voor de gezondheidszorg (zie 5.3.3). Vanuit de invalshoek van de externe verrichtingen blijkt dat het saldo van de sociale zekerheid niet verandert. De groei van haar primaire uitgaven wordt immers gefinancierd door een overeenkomstige stijging van de bijdragen. De bijdrage van het extern saldo van elk van de drie overige deelsectoren tot de verbetering van het globaal primair saldo is daarentegen positief en vloeit grotendeels voort uit de daling van primaire uitgaven.

TABEL 34 - Finale primaire uitgaven per deelsector
reële groei^a in procent

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Gemiddelde van de periode 2011-2016
Gezamenlijke overheid	0,0	1,6	2,2	1,3	1,8	1,9	1,8	1,8
Entiteit I	-0,0	1,8	2,3	2,2	2,4	2,2	2,2	2,2
Federale overheid	-2,4	1,7	1,9	1,0	1,5	1,4	1,4	1,5
Sociale zekerheid	1,1	1,8	2,4	2,7	2,7	2,6	2,5	2,5
Entiteit II	0,0	1,3	1,9	-0,4	0,6	1,3	1,2	1,0
Gemeenschappen en gewesten	-0,3	-0,2	1,0	0,8	0,8	0,9	0,9	0,7
Lagere overheid	0,6	3,7	3,3	-2,1	0,3	2,0	1,6	1,5

^a Deflator: nationaal indexcijfer van de consumtieprijzen

De gemiddelde jaarlijkse groei van de primaire uitgaven van de federale overheid, de gemeenschappen en gewesten en de lagere overheid zou inderdaad kleiner zijn dan de reële bbp-groei over de periode 2011-2016 (2,2 %). Voor de sociale zekerheid zou de uitgavengroei echter groter zijn dan de economische groei (tabel 34).

5.3.2. Federale overheid

Na een recordhoogte in 2009 neemt het tekort van de federale overheid gevoelig af in 2010 dankzij de verbetering van het primair saldo dat opnieuw zeer licht positief is en de daling van de rentelasten. In de loop van de twee volgende jaren neemt het tekort licht toe als gevolg van de terugval van het primair saldo in 2011 en vervolgens door de toename van de rentelasten in 2012. Daarna zou het tekort zich rond 3,6 % van het bbp stabiliseren, doordat de verbetering van het primair saldo (0,2 % van het bbp over de periode 2013-2016, zie tabel 35) dezelfde omvang heeft als de stijging van de rentelasten.

In 2010 werd het tekort duidelijk teruggedrongen, ondanks een uitzonderlijke financiering van de sociale zekerheid.

Bij de begrotingsopmaak 2010 besliste de regering om bijzondere rijkstoelagen toe te kennen aan de sociale zekerheid in de jaren 2010 en 2011, zodat de sociale zekerheid zou kunnen voldoen aan het in het Stabiliteitsprogramma vooropgestelde begrotingstraject. Die bijzondere toelage bedroeg 0,7 % van het bbp in 2010. Bovendien kennen de finale primaire uitgaven zelf ook een stijgende trend door de maatregelen die in het kader van het interprofessioneel akkoord 2009-2010 werden genomen, in het bijzonder als gevolg van stijging van de loonsubsidies met 0,2 % van het bbp in 2010 (zie tabel 36).

Desondanks, zag de federale overheid haar vorderingensaldo verbeteren met 1,1 % van het bbp in 2010, als gevolg van de samenloop van verschillende positieve elementen van verscheiden omvang en aard:

- de weerslag van verschillende eenmalige maatregelen¹ die wogen op de federale begroting in 2009 voor een totaalbedrag van 1,2 % van het bbp, vrijwel gelijkmatig verdeeld over de fiscale ontvangsten (belasting op het gezinsinkomen) en de finale primaire uitgaven;
- de daling van de aan de gemeenschappen en gewesten toegewezen fiscale ontvangsten in het kader van de Bijzondere Financieringswet ter correctie van de overschatte toegewezen middelen in 2009 (zie deel 5.3.4);
- De groei van de fiscale ontvangsten, meer bepaald van de vennootschapsbelasting en de indirecte belastingen in een context van economisch herstel na een jaar van recessie (zie deel 5.2.1 hierboven²);

1. Ten gevolge van overheidsbeslissingen (bijvoorbeeld versnelde incohering) of van gerechtelijke beslissingen (terugbetalingen van onrechtmatige ontvangsten, verrekend in de kapitaaluitgaven).
2. Voor zover de fiscale ontvangsten van de federale overheid 80 % vertegenwoordigen van de fiscale ontvangsten van de gezamenlijke overheid die in deel 5.2.1 geanalyseerd worden, wordt in dit deel enkel hun evolutie weergegeven. Voor meer informatie zie deel 5.2.1

- de groei van de niet-fiscale ontvangsten dankzij de forse stijging van het inkomens uit vermogen van de Nationale Bank (702 miljoen euro in 2010¹ in plaats van 117 miljoen euro in 2009) en dankzij de groei van de vergoedingen die door de financiële sector gestort worden ter compensatie van de toegekende waarborgen en de bescherming van de bankdeposito's (ontvangsten verrekend in de verkoop van goederen en diensten);
- het relatieve prijseffect dat het aandeel van de bezoldigingen, overheidspensioenen en overige sociale uitkeringen in het bbp verkleint als gevolg van de indexeringsmechanismen (zie ook deel 5.2.2), zonder hierbij het "noemereffect" te vergeten dat het aandeel van de uitgaven, uitgedrukt in procent van het bbp, verkleint louter door de groei van het bbp;
- de gevoelige daling van de rentelasten, hoofdzakelijk te wijten aan de daling van de marktrente ten opzichte van 2009 (met 30 basispunten voor de korte termijn en met 50 basispunten voor de lange termijn).

TABEL 35 - Rekening van de federale overheid
in procent van het bbp

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Vershil 2016- 2012
1. Vorderingsaldo	-4,3	-3,2	-3,4	-3,6	-3,5	-3,6	-3,6	-3,6	0,0
2. Rentelasten	3,5	3,3	3,3	3,4	3,5	3,5	3,5	3,6	0,2
3. Primair saldo	-0,8	0,1	-0,2	-0,2	-0,1	-0,1	-0,0	0,0	0,2
A. Ontvangsten	25,1	26,1	26,7	26,3	26,3	26,3	26,3	26,3	-0,0
1. Fiscale ontvangsten ^a , waarvan	23,3	24,0	24,4	24,1	24,0	24,0	24,1	24,2	0,1
a. Belasting op het gezinsinkomen	11,0	11,2	11,3	11,4	11,5	11,7	11,8	12,0	0,6
b. Vennootschapsbelasting	2,5	2,7	2,9	2,6	2,5	2,5	2,5	2,4	-0,2
c. Indirecte belastingen	9,6	9,9	10,0	10,0	9,8	9,7	9,6	9,6	-0,4
2. Niet-fiscale ontvangsten	1,8	2,1	2,2	2,1	2,2	2,2	2,1	2,1	-0,1
a. Inkomens uit vermogen	0,4	0,5	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,5	-0,1
b. Verkoop van goederen en diensten	0,5	0,6	0,7	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	-0,0
c. Overige niet-fiscale ontvangsten	1,0	1,0	1,0	0,9	1,0	1,0	1,0	1,0	0,0
3. Overdrachten binnen de overheid	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,0
B. Primaire uitgaven	25,9	26,0	26,9	26,5	26,4	26,3	26,3	26,3	-0,2
1. Finale primaire uitgaven ^b	10,3	9,9	10,0	10,0	9,9	9,8	9,7	9,7	-0,3
2. Overdrachten binnen de overheid ^b	15,6	16,2	16,9	16,5	16,5	16,5	16,6	16,6	0,1
a. Overdrachten van fiscale ontvangsten	12,5	12,3	13,2	13,5	13,5	13,6	13,7	13,8	0,4
b. Rijkstoelagen ^b	3,2	3,8	3,6	3,1	3,0	2,9	2,9	2,8	-0,3
4. Verandering van het primair saldo door:		0,9	-0,2	-0,0	0,1	0,0	0,1	0,0	0,2
A. Verrichtingen binnen de overheid (intern saldo: A3 - B2)		-0,5	-0,7	0,3	0,0	-0,0	-0,0	-0,1	-0,1
Met de sociale zekerheid		-0,9	-0,3	0,4	-0,1	-0,0	-0,0	-0,0	-0,2
Met de gemeenschappen en gewesten		0,4	-0,4	-0,1	0,1	-0,0	-0,0	-0,0	0,0
B. Overige verrichtingen (extern saldo : A1 + A2 - B1)		1,4	0,5	-0,4	0,1	0,0	0,1	0,1	0,3

a. Vóór overdrachten van fiscale ontvangsten

b. De financiering van de pensioenen van het statutair personeel van de gemeenschappen en gewesten en het gesubsidieerd onderwijs van de lagere overheid wordt verrekend in de finale primaire uitgaven en niet in de overdrachten naar de gemeenschappen en gewesten en de lagere overheid.

1. Onder meer als gevolg van een nieuw reserverings- en dividendbeleid van de Nationale Bank van België in het kader van nieuwe wettelijke bepalingen.

Lichte achteruitgang van het vorderingensaldo in 2011 als gevolg van de verhoging van de financiering van de overige deelsectoren van de overheid en ondanks een aanzienlijke stijging van de ontvangsten

De tweede schijf van de bijzondere rijkstoelage aan de sociale zekerheid (0,5 % van het bbp) is minder groot dan die in 2010, maar rekening houdend met een alternatieve financiering die duidelijk toeneemt (zie deel 5.3.3), stijgt de bijdrage van de federale overheid aan de financiering van de sociale zekerheid nog in 2011 (met 0,3 % van het bbp, tabel 35 4A). Aangezien de aan de gemeenschappen en gewesten toegewezen middelen krachtens de Bijzondere Financieringswet opnieuw een bijna normaal niveau bereiken, na de sterke inkrimping in 2010, is de bijdrage van het saldo van de verrichtingen binnen de overheid tot het primair saldo van de federale overheid zeer negatief in 2011.

De impact daarvan wordt echter gedeeltelijk gecompenseerd door een nieuwe stijging van het saldo van de externe verrichtingen, gezien de stijging van de ontvangsten (0,6 % van het bbp) duidelijk groter is dan de lichte toename van de finale primaire uitgaven.

Alle grote categorieën van fiscale ontvangsten stijgen, in het bijzonder de indirecte belastingen. Hetzelfde geldt voor de belangrijkste categorieën van niet-fiscale ontvangsten. Ondanks een lichte daling van de inkomsten van de Nationale Bank, neemt het inkomen uit vermogen toe als gevolg van de hogere vergoeding voor het door de overheid uitgeleend of geïnvesteerd kapitaal in de financiële sector in 2008 en 2009 en als gevolg van de eerste rentevergoedingen voor de verstrekte lening aan Griekenland. De verkoop van goederen en diensten stijgt ook: de bijdrage van de financiële instellingen aan het Bijzonder Beschermingsfonds voor deposito's zou in 2011 verdrievoudigen als gevolg van de uitbreiding van die deposito's en de door staatswaarborg gedekte verzekeringsproducten en rekening houdend met de inning van inschrijvingsrechten.

Wat de uitgaven betreft, herinneren we eraan dat in 2011 de evolutie van de relatieve prijzen het aandeel van alle uitgaven categorieën in het bbp doet toenemen, aangezien alle prijzen meer stijgen dan de bbp-deflator (zie ook deel 5.2.2).

De evolutie van de lonen berust op hypothesen in verband met de werkgelegenheid, de sociale programmatie en de loondrift: hun terugloop wordt hoofdzakelijk verklaard door de daling van de werkgelegenheid, vooral bij Defensie. De raming van de overige finale primaire uitgaven voor 2011 is gebaseerd op de begrotingsgegevens voor 2011 die beschikbaar waren bij het afsluiten van deze vooruitzichten (half april).

We noteren de toename van de overdrachten aan de ondernemingen (regel 7 van tabel 36) als gevolg van de toename van de kapitaaloverdrachten aan de NMBS-Groep, met name die bestemd voor de financiering van het GEN (grote toename aangezien de voor 2010 voorziene kredieten duidelijk werden onderbenut) en de minder uitgesproken toename van de diverse overdrachten aan de gezinnen en IZW's. Het gaat hier om de veronderstelde impact van de maatregel in verband met de rentebonificatie op 'groene' leningen die tussen 1 januari 2009 en 31 december 2011 door de gezinnen werden afgesloten (100 miljoen verdeeld over de jaren 2011 en 2012) en een stijging van de overdrachten aan de IZW's in het kader van de opvang van vluchtelingen.

De rentelasten blijven in 2011 stabiel in procent van het bbp ondanks de stijging van de rentevoeten (met 80 basispunten voor de korte rente en met 100 basispunten voor de lange rente) en ondanks de 'exogene' stijging van de schuld als gevolg van de storting van een belangrijke schijf van de aan Griekenland toegekende lening¹ (0,35 % van het bbp) en van de laatste schijf van de renteloze lening aan de sociale zekerheid (0,11 % van het bbp). Die stabilisering wordt verklaard door de daling van de kortetermijnschuld, terwijl het aandeel van de langetermijnschuld stijgt van 84,6 % van de schuld in euro in 2010 tot 86,8 % in 2011.

1. We herinneren eraan dat in deze vooruitzichten geen rekening werd gehouden met de participatie van België aan de lening aan Ierland (zie afdeling 5.1.3).

TABEL 36 - Finale primaire uitgaven van de federale overheid
in procent van het bbp

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Vershil 2016- 2012
Totaal	10,3	9,9	10,0	10,0	9,9	9,8	9,7	9,7	-0,3
1. Bezoldigingen	2,0	1,9	1,8	1,8	1,8	1,7	1,7	1,7	-0,1
2. Intermediaire consumptie en bruto-investeringen	1,1	1,1	1,1	1,1	1,0	1,0	1,0	1,0	-0,1
3. Overheidspensioenen ^a	1,9	1,9	2,0	2,0	2,0	2,0	2,1	2,1	0,1
4. Sociale uitkeringen	1,9	1,8	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9	0,0
5. Loonsubsidies	0,5	0,7	0,7	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,0
6. Diverse overdrachten aan gezinnen en izw's	0,3	0,2	0,3	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2	0,0
7. Subsidies en overdrachten aan bedrijven	1,3	1,0	1,1	1,0	1,0	1,0	0,9	0,9	-0,2
8. Bni-bijdrage	0,9	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,0
9. Overige overdrachten aan het buitenland	0,4	0,4	0,4	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,0

a. Met inbegrip van de pensioenen van het statutair personeel van de gemeenschappen en gewesten en van het gesubsidieerd onderwijs van de lagere overheid.

Nieuwe stijging van het tekort in 2012 ondanks de veronderstelde stopzetting van de bijzondere rijkstoelage aan de sociale zekerheid

In tegenstelling tot de twee vorige jaren, verbetert het saldo van de verrichtingen binnen de overheid in 2012 als gevolg van de veronderstelde stopzetting van de bijzondere toelage aan de sociale zekerheid. Een nieuwe aanpassing van de aan de gefedereerde entiteiten overgedragen fiscale ontvangsten heeft nochtans een negatieve impact op dat saldo, zij het in mindere mate (als gevolg van de onderschatting van de economische parameters die in aanmerking worden genomen voor de berekening van de in 2011 toegewezen middelen, zie deel 5.3.4).

Wat het vorderingensaldo betreft, wordt die positieve impact evenwel meer dan geneutraliseerd door een aanzienlijke daling van de ontvangsten, een status quo van de finale primaire uitgaven en de stijging van de rentelasten.

De vennootschapsbelasting daalt met 0,3 % van het bbp, vooral als gevolg van de evolutie van de notionele intrest. De verkoop van goederen en diensten kent ook een lichte daling, zowel de vergoedingen voor de waarborgen op interbancaire leningen en de risicoactiva als de bijdrage aan het Bijzonder Beschermingsfonds voor deposito's. In dat laatste geval gaat het om het verdwijnen van de inschrijvingsrechten.

In tegenstelling tot de vorige vooruitzichten, kunnen de hypothesen in verband met de evolutie van de primaire uitgaven van de federale overheid op middellange termijn niet steunen op de per basisallocatie gedetailleerde projecties die traditioneel door de departementen worden opgemaakt en worden gepubliceerd als bijlage bij de uitgavenbegroting. Rekening houdend met de bijzondere politieke situatie, werd de begroting 2011 zeer laat en zonder meerjarenprojectie bij het Parlement ingediend.

Om de hypothesen voor de evolutie van de uitgaven bij ongewijzigd beleid na 2011 vast te leggen, worden in de voorliggende vooruitzichten de trends van vorige projecties geëxtrapolerd, vertrekkende van een geactualiseerd 2011. Bovendien worden de meest recente ramingen van de FOD Begroting en Beheerscontrole maximaal geïntegreerd.

In 2012 komt dit tot uiting in de stabilisering van de gezamenlijke primaire uitgaven in procent van het bbp als gevolg van schommelingen die weinig significant en tegengesteld zijn voor de diverse rubrieken: een licht positieve reële groei die evenwel lager is dan de bbp-groei voor de totale intermediaire consumptie en investeringen na twee jaren van negatieve groei, een meer uitgesproken stijging van de pensioenen, de sociale uitkeringen en de overdrachten aan het buitenland (ontwikkelingssamenwerking), maar een daling van de kapitaaloverdrachten aan de ondernemingen, meer bepaald de GEN-dotatie.

Rekening houdend met de verdere stijging van de rente (respectievelijk met 100 en 20 basispunten voor de korte rente en de lange rente in 2012), begint de impliciete schuldgraad van de federale overheid toe te nemen en stijgen de rentelasten met 0,1 % van het bbp in 2012.

Geen verbetering op middellange termijn

Het tekort van de federale overheid zou 3,6 % van het bbp bedragen in 2016, wat overeenstemt met het niveau van 2012. De rentelasten zouden stijgen met 0,2 % van het bbp van 2013 tot 2016 en de verbetering van het primair saldo ongedaan maken (tabel 35, laatste kolom).

De stijging van de rentelasten is het gevolg van de verdere stijging van de rente (tot 2014 voor de lange rente en tot 2016 voor de korte rente), terwijl de nominale toename van de schuld nochtans wordt afgeremd door de eerste terugbetalingen van de lening aan Griekenland vanaf 2014.

De verbetering van het primair saldo vloeit voort uit het saldo van de overige verrichtingen terwijl het saldo van verrichtingen binnen de overheid zou blijven dalen als gevolg van de grotere bijdrage van de federale overheid aan de financiering van de sociale zekerheid (0,2 % in 4 jaar). We merken echter op dat in 2013 de bijdrage van het saldo van verrichtingen binnen de overheid aan de gemeenschappen en gewesten positief is (met 0,1 % van het bbp). Het betreft hier de weerslag van de correctie in 2012, die in hoge mate bijdraagt tot de tijdelijke opleving van het vorderingensaldo in 2014.

De verbetering van het extern primair saldo is het gevolg van een daling van de finale primaire uitgaven met 0,3 % van het bbp in 4 jaar, terwijl de totale ontvangsten stabiel blijven in procent van het bbp.

De totale fiscale ontvangsten stijgen met 0,1 % van het bbp (er zijn echter zeer tegengestelde evoluties per belastingcategorie), terwijl de niet-fiscale ontvangsten evenveel dalen. Zowel de verkoop van goederen en diensten als het inkomen uit vermogen dalen in procent van het bbp, vooral als gevolg van de veronderstelde daling van de waarborgvergoedingen voor risicoactiva en de voorziene daling van de rente gekoppeld aan de geleidelijke terugbetaling van de lening aan Griekenland, maar ook omdat verondersteld wordt dat sommige componenten van die rubrieken geïndexeerd zijn volgens de nationale index van de consumptieprijzen of constant worden gehouden tegen lopende prijzen (zoals de inkomens uit vermogen afkomstig van de financiële sector). De overdrachten vanuit het buitenland, daarentegen, worden in 2013 structureel groter ten gevolge van nieuwe ontvangsten van de EU in het kader van de participatie van België aan de Europese markt voor emissierechten (337 miljoen in 2013).

Wat de finale primaire uitgaven betreft, zijn er drie categorieën die op middellange termijn achteruitgaan in procent van het bbp: de lonen (vanaf 2012 blijft de werkgelegenheid vrijwel stabiel bij ongewijzigde wetgeving), de uitgaven voor intermediaire consumptie en investeringen (wat de voortzetting veronderstelt van het restrictief beleid van de jongste jaren) en de overdrachten aan de bedrijven (gezien de hypothese dat de financiering van het GEN geleidelijk wordt uitgedoofd).

Enkel de overheidspensioenen stijgen sneller dan het bbp, terwijl de overige uitgavencategorieën stabiel blijven in procent van het bbp.

De reële groei van de totale finale primaire uitgaven bedraagt gemiddeld 1,3 % per jaar over de periode 2013-2016 en de ratio van de finale primaire uitgaven komt uit op 9,7 % van het bbp in 2016.

5.3.3. Sociale Zekerheid

Het recent gevoerde beleid inzake sociale zekerheid kan samengevat worden in de volgende grote lijnen:

- Invoering van de activeringsvergoeding via de win-win-programma's (instroom weliswaar beperkt tot 2010-2011) tezamen met het intensiever gebruik van de loonsubsidies via dienstencheques.
- Maatregelen genomen in het kader van de welvaartsenveloppe 2009-2010 (op voorstel van de sociale partners) worden aangevuld met maatregelen op initiatief van de regering: eerst tijdelijke en vervolgens blijvende verhoging van uitkeringen in geval van tijdelijke werkloosheid en de verhoging van de laagste vervangingsinkomens.
- In 2010 voorzag de regering een uitzonderlijke financiering voor de sociale zekerheid via een bijzondere dotatie vanwege de federale overheid van 2 552,4 miljoen euro om het vorderingentekort in ESR-termen te beperken. Daarnaast werd een gedeelte van het overschot in de regeling geneeskundige zorgen (350 miljoen euro) toegewezen ter financiering van de overige socialezekerheidsuitgaven alsook een renteloze lening ter beschikking gesteld door de federale overheid ter ondersteuning van de deficitaire werknemersregeling van 1 242,7 miljoen euro (waarvan 856,4 miljoen werd overgemaakt in 2010 en 386,3 miljoen in 2011), terug te betalen over een periode van 20 jaar.
- Rekening houdend met de verbetering van de economische conjunctuur vanaf 2010 en met de onderbenutting van de beschikbare middelen in de regeling gezondheidszorg, heeft de regering onlangs beslist de bijzondere dotatie voorzien voor 2011 aan te passen, namelijk vandaag begroot op 1 826,6 miljoen euro, zodat het saldo van de sociale zekerheid in ESR-termen nul zou bedragen. Die bijzondere dotatie wordt in deze vooruitzichten geraamd op 1 934,4 miljoen euro. De overheveling in 2011 van 984,2 miljoen euro van de regeling geneeskundige zorgen zal het tekort financieren in de werknemersregeling.

Vanaf 2012, wanneer de bijzondere dotatie wegvalt, vertoont de globale sociale zekerheid een tekort, en dat ondanks de financiering van 4,5 % reële groei van de begrotingsdoelstelling voor geneeskundige zorgen. Die financiering, via bijkomende fiscale overdrachten van de federale overheid, stijgt vlugger dan de werkelijke uitgaven voor geneeskundige zorgen, waardoor het overschot in de regeling jaarlijks vergroot, wat bijdraagt tot de verbetering van het saldo in ESR-termen. En toch volstaan die bijkomende middelen niet om de tekorten in de overige werknemers- en zelfstandigenregeling te compenseren.

Tabel 37 toont de ontvangsten en uitgaven van de sociale-verzekeringsinstellingen (overeenkomstig het ESR-concept)¹, uitgedrukt in procent van het bbp.

TABEL 37 - Rekening van de sociale-verzekeringsinstellingen
in procent van het bbp

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2015	Vershil 2012- 2009	Vershil 2016- 2012
Primair saldo	-0,8	-0,1	-0,0	-0,4	-0,4	-0,4	-0,2	-0,2	+0,3	+0,3
Ontvangsten	20,7	21,3	21,6	21,2	21,4	21,5	21,7	21,9	+0,5	+0,7
1. Ontvangsten excl. overheidsoverdrachten	14,7	14,4	14,4	14,4	14,5	14,7	14,8	15,0	-0,2	+0,6
a. Eigen fiscale ontvangsten	0,8	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	-0,0	+0,0
b. Sociale premies	13,7	13,5	13,5	13,5	13,6	13,7	13,9	14,0	-0,2	+0,5
c. Overige niet-fiscale ontvangsten	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3	+0,0	+0,1
2. Overdrachten binnen de overheid	6,0	6,9	7,2	6,8	6,8	6,8	6,9	6,9	+0,7	+0,2
a. Alternatieve financiering	3,8	4,0	4,5	4,6	4,7	4,8	4,9	5,0	+0,9	+0,3
incl. bijkomend voor ziv-geneesk. zorgen	0,3	0,6	0,9	1,0	1,2	1,3	1,4	1,4	+0,7	+0,4
b. Rijkstoelagen	2,2	2,8	2,6	2,1	2,0	2,0	1,9	1,9	-0,1	-0,2
Incl. bijzondere dotatie		0,7	0,5							

1. De ESR-rekening sociale-verzekeringsinstellingen bevat naast de traditionele regelingen, het gemeenschappelijk pensioenstelsel en de specifieke regelingen voor kinderbijslag, arbeidsongevallen en beroepsziekten voor personeelsleden van de provinciale en plaatselijke overheidsdiensten, de verrichtingen van de Dienst Overzeese Sociale Zekerheid, van de fondsen voor bestaanszekerheid en sluiting der ondernemingen, de verrichtingen in het kader van de Vlaamse zorgverzekering.

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2015	Vershil 2012- 2009	Vershil 2016- 2012
Primaire uitgaven	21,4	21,3	21,6	21,6	21,8	21,9	22,0	22,1	+0,2	+0,5
1. Finale primaire uitgaven										
a. Rechtstreekse uitgaven	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	-0,0	-0,0
b. Overdrachten, waaronder	20,6	20,6	20,8	20,8	21,0	21,1	21,2	21,3	+0,2	+0,5
i) Sociale prestaties aan gezinnen ^a :	19,9	19,7	19,9	20,0	20,1	20,2	20,3	20,4	+0,1	+0,5
- geneeskundige zorgen	7,1	7,1	7,2	7,3	7,4	7,4	7,5	7,5	+0,1	+0,3
- pensioenen	6,5	6,5	6,5	6,7	6,8	6,9	6,9	7,0	+0,2	+0,4
- werkloosheid, brugpens., tijdskrediet,...	2,7	2,6	2,5	2,5	2,4	2,4	2,3	2,3	-0,2	-0,2
- overige sz-uitkeringen	3,5	3,5	3,6	3,6	3,6	3,6	3,6	3,6	+0,0	-0,0
ii) Subsidies aan bedrijven	0,7	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	+0,1	+0,0
2. Overdrachten binnen de overheid	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	-0,0	-0,0
Rentelasten	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,2	0,2	+0,0	+0,2
Vorderingensaldo	-0,8	-0,1	0,0	-0,5	-0,5	-0,5	-0,4	-0,4	+0,3	+0,1
a. waarvan herwaardering van de sz-uitkeringen sedert 1 jan 2009 (vanaf 2013 overeenkomstig de 'beschikbare' enveloppen)	0,2	0,3	0,4	0,4	0,5	0,6	0,6	0,7	+0,2	+0,3

Sedert de economische crisis kent de sociale zekerheid een tekort dat op middellangetermijn afneemt.

De bijzondere dotatie niet meegerekend, bedraagt het primair saldo -0,8 % van het bbp in 2009 en 2010, -0,5 % in 2011. Vervolgens zou de verbetering aanhouden: het primair saldo evolueert van -0,4 % in 2012 tot -0,2 % in 2016, omdat de ontvangsten toenemen met 0,7 % van het bbp terwijl de primaire uitgaven toenemen met 0,5 % van het bbp.

De primaire uitgaven stijgen weliswaar structureel sneller dan het bbp, ...

Tijdens de periode 2010-2012 nemen de primaire uitgaven van de sociale zekerheid toe met 0,2 % van het bbp, waarvan 0,1 % te wijten aan de toegenomen loonsubsidies en slechts 0,1 % aan de sociale prestaties. Eerst en vooral bedraagt de economische groei meer dan 2 % in 2010 en 2011. Bovendien bleef de uitgavenstijging voor gezondheidszorg matig in 2010; over de periode 2010-2012 wordt slechts een toename met 0,1 % van het bbp verwacht. En de toename van de pensioenen (+0,2 % van het bbp) wordt gecompenseerd door de dalende uitgaven voor werkloosheid (-0,2 % van het bbp). In constante prijzen zijn de uitgaven voor werkloosheid in 2012 lager dan in 2009: daling van het aantal tijdelijk werklozen en van het aantal niet-werkzoekende UVW's (uitkeringsgerechtigde volledig werklozen) terwijl het aantal werkzoekende UVW's nauwelijks toeneemt met 2 000 eenheden t.o.v. 2009.

De welvaartsenveloppen 2009-2010 en 2011-2012, aangevuld met de sociale verbeteringen op initiatief van de regering (vooral in 2009 ter ondersteuning van het anticrisisbeleid), verhogen de uitgaven met 0,4 % van het bbp in 2012.

Tussen 2012 en 2016 zouden de uitgaven van de sociale zekerheid stijgen met 0,5 % van het bbp. Die toename is te wijten aan de uitgaven voor geneeskundige zorgen (+0,3 % van het bbp) en voor pensioenen (+0,4 % van het bbp), terwijl de uitgaven voor werkloosheid blijven dalen in verhouding tot het bbp (-0,2 %). Omdat de economische groei gepaard gaat met een toenemende werkgelegenheid, tot 1,5 % jaarlijks, daalt het aantal werkzoekende UVW's met 34 000 eenheden over die periode.

De herwaarderingen van de sz-uitkeringen verklaren ruim de helft van de stijging van de sociale prestaties over de periode, de rest is toe te schrijven aan de interne dynamiek van de prestaties. Want hoewel de uitgaven voor geneeskundige zorgen minder vlug toenemen dan de vooropgestelde groeinorm van 4,5 % (begro-

tingsdoelstelling), stijgen zij toch nog altijd vlugger dan het bbp gedurende die periode. Ook de jaarlijkse toename van de pensioenuitgaven versnelt vanaf 2012: naast de weerslag van de opeenvolgende (vanaf 2013 theoretische) welvaartsenveloppes bereiken tevens de eerste babyboomgeneraties de pensioenleeftijd.

... maar de ontvangsten stijgen nog vlugger.

De ontvangsten nemen toe met 0,5 % van het bbp tijdens de periode 2010-2012 en met 0,7 % tijdens de periode 2013-2016. Die ontwikkeling is eerst en vooral te wijten aan de stijgende overdrachten van de federale overheid naar de sociale zekerheid en in mindere mate aan de sociale premies. De toenemende opbrengsten uit bijdragen zijn zowel te wijten aan het toenemend loonaandeel in het bbp als aan de toenemende impliciete wettelijke bijdragevoet ten gevolge van het forfaitaire en degressieve karakter van de bijdrageverminderingen (zie hoofdstuk 4 punt 4.2.1).

Terwijl de gewone rijkstoelagen na 2011 enkel geïndexeerd worden, zijn de stijgende overdrachten vanwege de federale overheid volledig te verklaren door de evolutie van de alternatieve financiering: +0,1 % van het bbp ter financiering van de subsidies aan bedrijven (vooral dienstencheques) en +1,1 % ter financiering van de uitgaven voor geneeskundige zorgen, zoals bepaald in de financieringswet van 31 januari 2007 – zie kader 5).

KADER 5 - Bijkomend financieringsmechanisme van de ziekteverzekering, wet van 31 januari 2007

Sedert 2008 zijn de uitgaven voor geneeskundige zorgen samengevoegd tot één gezamenlijke regeling, van toepassing op de gehele bevolking. De financiering van die gezamenlijke regeling gebeurt door de afzonderlijke globale beheren RSZ en RSVZ via de zogenoemde ‘basisbedragen’ en een bijkomende alternatieve financiering als ‘bijkomend bedrag’.

De basisbedragen zijn zodanig berekend dat de financiering ten laste van de globale beheren RSZ en RSVZ niet vlugger toeneemt dan de stijging van de door hen ontvangen bijdragen tijdens de jaren T-1 t.o.v. T-2.

Vervolgens wordt het “bijkomend bedrag” berekend zodat het de begroting geneeskundige zorgen in evenwicht brengt, ervan uitgaande dat de uitgaven voor geneeskundige zorgen zouden toenemen volgens de begrotingsdoelstelling, namelijk met 4,5 % per jaar vermeerderd met de toename van de gezondheidsindex. Dat bijkomend bedrag is aldus gelijk aan het verschil tussen enerzijds de begrote uitgaven volgens de begrotingsdoelstelling en anderzijds de som van de eigen ontvangsten van het RIZIV, de basisbedragen van de respectievelijke globale beheren en de financiering van de gemengde loopbanen (door RSVZ).

Dat bijkomend bedrag wordt gefinancierd door de federale overheid via alternatieve financiering die wordt overgemaakt aan de globale beheren en vervolgens overgedragen aan het RIZIV-geneeskundige zorgen.

Achter de verbetering van het primair saldo schuilen er uiteenlopende evoluties in de afzonderlijke regelingen.

De sterke toename van de ontvangsten doet zich vooral voor in de regeling voor geneeskundige zorgen, vandaar de aangroeiende overschotten in die regeling. De overige regelingen daarentegen genieten van de economische groei, met meer bijdragen en minder werkloosheidsuitgaven, maar staan tevens voor de uitdaging van de vergrijzing en de weerslag van de opeenvolgende (theoretische) welvaartsenveloppes.

Belangrijke overschotten in de regeling geneeskundige zorgen ...

De ontvangsten in de regeling geneeskundige zorgen stijgen met 0,9 % van het bbp tussen 2009 en 2016. Die toename is enkel toe te schrijven aan het bijkomend financieringsmechanisme via overdrachten van de federale overheid. Globaal stijgt die financiering met 1,1 % van het bbp. De basisfinanciering via de overgedragen bijdragen vanwege de globale beheren RSZ en RSZV vertragen met 0,3 % in 2012, in vergelijking met 2009. Nadien wordt dat verlies geleidelijk ingehaald, maar zonder het niveau van 2009 te bereiken, dat uitzonderlijk hoog was. Omwille van de berekeningsmethode van die basisbedragen (zie kader 5) volgt die financiering de economische evolutie met vertraging: de invloed van de recessie op de ontvangsten van 2011 en 2012 en vervolgens de invloed van de economische heropleving.

TABEL 38 - Saldi in de regeling geneeskundige zorgen, volgens begrotingsdefinities
in procent van bbp

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Vershil 2012- 2009	Vershil 2016- 2012
Ontvangsten, waarin:	8,0	8,1	8,0	8,2	8,3	8,5	8,6	8,8	+0,2	+0,7
Basisfinanciering	6,1	6,0	5,8	5,7	5,8	5,8	5,8	5,9	-0,3	+0,2
Bijkomende alternatieve financiering	0,3	0,6	0,9	1,0	1,2	1,3	1,4	1,4	+0,7	+0,4
Uitgaven, waarin:	7,6	7,5	7,6	7,7	7,7	7,8	7,9	7,9	+0,0	+0,3
Prestaties van gezondheidszorgen	7,1	7,0	7,1	7,2	7,3	7,3	7,4	7,5	+0,1	+0,3
Saldo vóór overdrachten ^a	0,3	0,6	0,4	0,5	0,6	0,7	0,8	0,9	+0,2	+0,4

a. Vóór overdrachten aan het Toekomstfonds of de globale beheren.

...omdat de uitgaven voor geneeskundige zorgen sterker stijgen dan het bbp, maar trager dan de begrotingsdoelstelling die gegarandeerd wordt door het bijkomend financieringsmechanisme.

In 2009 zijn de uitgaven voor geneeskundige zorgen 956 miljoen lager dan de begrotingsdoelstelling (22 128 mln. i.p.v. 23 084 mln. euro). Volgens recente cijfers zouden de uitgaven in 2010 zelfs 1 422 miljoen lager liggen dan de begrotingsdoelstelling (22 827 mln. i.p.v. 24 249 mln. euro). De lage toename van de uitgaven met 3,16 % in 2010 is gedeeltelijk het gevolg van de lage indexatie van die uitgaven (0,9 % terwijl de gezondheidsindex met 1,7 % steeg), te wijten aan de 0,93 % indexering van de honoraria en de 0,33 % indexering van de lonen van het verplegend personeel.

Het zijn die verschillen, tussen de werkelijke uitgaven enerzijds en de gefinancierde groeinorm anderzijds, die maken dat het RIZIV-geneeskundige zorgen steeds grotere overschotten kan opbouwen. Een deel daarvan werd in 2009 en 2010 gereserveerd voor het Toekomstfonds voor geneeskundige verzorging, dat in 2007 werd opgericht om toekomstige medische kosten van de vergrijzing op te vangen¹. Een ander deel, 0,1 % van het bbp in 2010 en 0,3 % in 2011, wordt ter beschikking gesteld van de globale beheren van de werknemers- en zelfstandigenregeling. Vanaf 2012 zou het saldo van de regeling jaarlijks toenemen met 0,1 % van het bbp. En zonder overdrachten naar het Toekomstfonds of de globale beheren², zouden die positieve saldi een toenemend inkomen uit vermogen genereren dat oploopt tot 0,1 % van het bbp vanaf 2014.

Tabel 39 illustreert de vooruitzichten inzake de uitgaven voor geneeskundige zorgen. De eerste lijn toont de uitgaven voor geneeskundige zorgen van het RIZIV in begrotingstermen: namelijk de uitgavenposten overeenkomstig de definitie van de begrotingsdoelstelling (dus exclusief het ligdagprijsgedeelte dat voorheen ten laste was van de FOD Volksgezondheid) vermeerderd met het gedeelte 'bijkomende' kostprijs van het sociaal ak-

1. Er wordt verondersteld dat de middelen van dit fonds worden belegd in effecten van de overheidsschuld en aldus bijdragen tot de vermindering van de schuld volgens de Maastricht-definitie.

2. Hypothese in deze vooruitzichten. De middelen die na 2011 door het RIZIV worden geaccumuleerd, worden eveneens belegd in effecten van de overheidsschuld.

koord buiten de begrotingsdoelstelling¹. De tweede regel toont de uitgaven in ESR-termen, met name alle uitgaven voor gezondheidszorgen, ook het ligdagprijsgedeelte dat wordt overgeheveld naar Volksgezondheid, de uitgaven in de regeling der zeelieden, in het kader van de internationale verdragen, voor expertise, tabaksbestrijding, sociaal plan kinesitherapie enz..

In onderhavige vooruitzichten zijn de uitgaven voor geneeskundige zorgen berekend overeenkomstig een geraamde reële toename en de toepassing van een specifieke prijsindex, die rekening houdt met de vertraagde indexering van de honoraria (die 40 % van de totale uitgaven uitmaken).

TABEL 39 - Toename van de uitgaven voor geneeskundige zorgen
in procenten

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Uitgaven volgens definitie begrotingsdoelstelling, vóór indexatie	2,2	4,2	1,9	3,5	3,3	3,1	2,8
Uitgaven in ESR termen, vóór indexatie	1,9	4,4	1,9	3,5	3,2	3,1	2,8
Indexatie van de uitgaven voor gezondheidszorgen	0,9	2,3	2,8	1,9	2,0	2,0	2,0
p.m. Toename van de gezondheidsindex	1,7	3,0	2,0	1,9	2,0	2,0	2,0
p.m. Reële toename van het bbp	2,1	2,2	2,2	2,1	2,3	2,3	2,0

Voor 2011 rekent het RIZIV met een nominale toename van de uitgaven voor geneeskundige zorgen met 6,5 %; toegepast op de geobserveerde uitgaven van 2010 levert dat een bedrag op dat 1 547 miljoen euro (0,4 % van het bbp) lager is dan de begrotingsdoelstelling. Merk op dat ook in 2011 de indexatie van de geneeskundige zorgen (2,3 %) lager is dan de toename van de gezondheidsindex (3 %); de honoraria worden in 2011 slechts met 1,4 % verhoogd.

Over de periode 2013-2016 wordt de jaarlijkse toename, als gevolg van de eigen dynamiek van de gezondheidszorguitgaven, geraamd aan de hand van een econometrisch geschatte vergelijking². Gemiddeld geeft die raming een jaarlijkse toename van 2,9 % vóór indexatie. Die toename weerspiegelt de bijdrage van de structurele determinanten: het reëel bbp per hoofd (0,9 %), het aandeel van de ouderen in het totaal van de bevolking (0,7 %), de medische technologische vooruitgang (0,6 %) en de bevolkingstoename (0,8 %). De relatief geringe bijdrage van de inkomensgroei op de uitgaven is het gevolg van de vertraagde effecten van de recente recessie. De bijdrage van de leeftijdsamenstelling van de bevolking is het gecombineerde effect van twee tegengestelde evoluties: het aandeel 75- tot 84-jarigen in de bevolking daalt over de periode (invloed van de tweede wereldoorlog) en heeft daardoor een negatief effect (-0,3 %) op de toename van de uitgaven, terwijl het aandeel 85-jarigen en ouder toeneemt, met een positief effect (1 %).

Het vertraagde effect van de recessie in 2009 (met een negatieve bbp-groei van 2,8 %) zou vooral een weerslag hebben in 2012. In de daarop volgende jaren wordt de bijdrage van de inkomensgroei op de uitgaven weer positief (gemiddeld 1,2 % per jaar over de periode 2013-2016). Toch stelt men een geleidelijke vertraging vast van de geprojecteerde toename van de reële uitgaven, van 3,5 % in 2013 tot 2,8 % in 2016. Dat is met name het gevolg van de daling van het aandeel 75- tot 84-jarigen in de bevolking, met een negatief effect op de verwachte toename van -0,2 % in 2013 tot -0,8 % in 2016. Die 'vergrijzingsbonus' is weliswaar van tijdelijke aard: de invloed van de oorlogsjaren op de leeftijdsgroep 75-84-jarigen neemt na de projectieperiode geleidelijk af en keert om in een stijging met een toenemende druk op de gezondheidszorguitgaven.

1. Het gedeelte 'bijkomende' kostprijs van het sociaal akkoord buiten begrotingsdoelstelling, wordt in de RIZIV-begroting geboekt bij de 'overige' uitgaven en in de ESR-rekening als loonsubsidie aan de hospitaal (met name bedrijven in economische termen)

2. De structurele determinanten van de reële gezondheidszorguitgaven per capita zijn geschat op basis van een econometrische vergelijking, over de periode 1971-2009.

Voor details over dit model zie Peter Willemé - "Structurele determinanten van de publieke gezondheidszorguitgaven in België (1970-2009)", nota Federaal Planbureau (11) ADDG/7028/PW/10096, te verschijnen in mei 2011.

Aanhoudende tekorten in de werknemersregeling en de regeling der zelfstandigen...

In tegenstelling tot de regeling geneeskundige zorgen hebben de andere twee regelingen voor sociale zekerheid toenemende financieringsbehoeften. Het is dankzij de bijzondere dotatie in 2010 en 2011 dat die twee regelingen hun financieringsbehoefte tijdens die twee jaren kunnen beperken. Het tekort in de werknemersregeling (volgens begrotingsdefinitie) blijft niettemin toch belangrijk, respectievelijk 0,6 % en 0,3 % van het bbp. Vandaar dat de federale overheid een renteloze lening toekent (1 243 mln. euro) en er een belangrijk deel van de onderbenutting van middelen in de regeling geneeskundige zorgen wordt overgeheveld (1 299 mln. euro over de 2 jaren 2010 en 2011).

TABEL 40 - De saldi van de sociale zekerheid volgens begrotingsdefinities
in procent van bbp

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Vershil 2012- 2009	Vershil 2016- 2012
1. Saldo werknemersregeling waarvan:	-0,9	-0,6	-0,3	-0,8	-0,9	-1,0	-1,0	-1,1	+0,1	-0,2
Ontvangsten na transfer naar ZIV-geneesk. zorgen	10,7	11,1	11,4	11,0	11,0	11,0	11,0	11,1	+0,2	+0,1
Sociale zekerheidsuitkeringen, waarin	10,7	10,7	10,8	10,8	10,8	10,8	10,8	10,9	+0,0	+0,1
welvaartsbinding beslist of wettelijk voorzien	0,2	0,3	0,3	0,4	0,4	0,5	0,5	0,6	+0,2	+0,2
Diverse uitgaven, waaronder dienstencheques	0,4	0,5	0,5	0,5	0,5	0,6	0,6	0,6	+0,1	+0,1
Rentelast					0,1	0,1	0,1	0,2		+0,2
2. Saldo zelfstandigenregeling waarvan:	0,0	0,0	0,0	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1
Ontvangsten na transfer naar ZIV-geneesk. zorgen	1,0	1,1	1,0	1,0	1,0	0,9	0,9	0,9	-0,07	-0,04
Sociale zekerheidsuitkeringen	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	+0,02	+0,01

Wanneer de uitzonderlijke financiering via de bijzondere dotatie wegvalt in 2012, is er een tekort in de werknemersregeling van 0,8 % van het bbp of 3 215 miljoen euro. Vervolgens zwelt dat tekort in de werknemersregeling aan en bereikt het -1,1 % van het bbp aan het einde van de projectieperiode, waarvan 0,2 % te wijten aan de toenemende rentelast. Er is aldus een aanhoudend primair tekort van 0,8 % à 0,9 % van het bbp.

De ontvangsten van de werknemersregeling, nadat het globaal beheer RSZ de middelen toegewezen aan RIZIV-geneeskundige zorgen heeft overgedragen, nemen toe met 0,1 % van het bbp tussen 2012 en 2016 te wijten aan de bijdragetoename. De sociale zekerheidsuitkeringen stijgen ook, amper met 0,1 % van het bbp, alhoewel de welvaartsbinding van de uitkeringen overeenkomstig het Generatiepact (zie kader 6) reeds 0,2 % van het bbp bijkomende uitgaven met zich meebrengt. De toename van de werknemerspensioenen met 0,3 % van het bbp wordt voor 0,2 % van het bbp gecompenseerd door de dalende werkloosheidsuitgaven. Dat het saldo niet verbetert is ook te wijten aan het toenemend succes van de dienstencheques waarvoor in deze vooruitzichten geen extra verhoging van de alternatieve financiering is voorzien, behalve de bijkomende 460 miljoen euro in 2011 (0,1 % van het bbp). De wettelijke regeling voorziet dat voor sommige onderdelen de alternatieve financiering toeneemt met de betrokken uitgaven, terwijl voor andere onderdelen het toegewezen bedrag constant blijft of zelfs daalt. Vandaar de veronderstelling in deze vooruitzichten dat de alternatieve financiering aan hetzelfde ritme toeneemt als de btw-ontvangsten, uitgezonderd de financiering van de 4,5 % begrotingsdoelstelling voor geneeskundige zorgen.

KADER 6 - Financiële enveloppes bestemd voor welvaartsaanpassingen

De wet van 23 december 2005 betreffende het Generatiepact stelt het beginsel van binding van de sociale uitkeringen aan de algemene welvaartsevolutie, bovenop de automatische prijsaanpassingen. Om de twee jaar worden de sociale uitkeringen gekoppeld aan de welvaartsevolutie en dat volgens een procedure die gebeurt in twee stappen.

In een eerste fase stelt de wet hoe de beschikbare financiële enveloppe voor welvaartsbinding dient berekend te worden. Zij moet minimaal overeenstemmen met “de som van volgende geraamde uitgaven in alle takken van de sociale zekerheid” in de werknemersregeling en in de regeling der zelfstandigen:

- “een jaarlijkse welvaartsaanpassing met 0,5 % van alle inkomensvervangende uitkeringen, met uitzondering van de forfaitaire uitkeringen;
- een jaarlijkse welvaartsaanpassing van 1 % van alle forfaitaire uitkeringen;
- een jaarlijkse verhoging van 1,25 % van de grenzen in aanmerking genomen voor de berekening van de inkomensvervangende uitkeringen” alsook van “het minimumrecht per loopbaanjaar” in de werknemerspensioenregeling.

Bovenstaande percentages zijn gedefinieerd in de wet zonder enige binding te maken met de loonevolutie. In een tweede fase beslist de regering over de hoegrootheid en de regels volgens welke de enveloppe wordt verdeeld. Die beslissing wordt voorafgegaan door een gezamenlijk advies van de Nationale Arbeidsraad (NAR) en de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven (CRB), voor wat betreft de werknemersregeling, en een gezamenlijk advies van het Algemeen Beheerscomité voor het sociaal statuut der zelfstandigen en de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven, voor wat betreft de regeling der zelfstandigen. In deze fase beschikt de regering over een belangrijke vrijheid in de toewijzing van de enveloppe: *“de aanpassing kan een wijziging van een plafond, of inkomensdrempel of van een al dan niet minimale uitkering zijn. De nadere regels van de aanpassing kunnen in voorkomend geval, per regeling, per berekeningsplafond of per uitkering, binnen een regeling, of nog, per categorie van uitkeringsgerechtigde verschillen.”*

Tijdens een Ministerraad heeft de regering beslist over de toewijzing van de tweejaarlijkse enveloppe 2011-2012. Al de maatregelen voorzien in die enveloppe zijn opgenomen in deze vooruitzichten. Voor de daarop volgende jaren (2013 tot en met 2016) zijn de socialezekerheidsuitkeringen gebonden aan de welvaart overeenkomstig de regels vermeld in de wet voor de ‘berekening’ van de enveloppe.

In de mate dat de regering vrij is de tweejaarlijkse welvaartsenveloppes 2013-2014 en 2015-2016 in meerdere of mindere mate toe te wijzen aan sommige socialezekerheidsuitkeringen of sommige categorieën van uitkeringsgerechtigden, telkens binnen de enveloppe gedefinieerd per regeling, kunnen de uitgaven in elke SZ-tak, per regeling, dan ook verschillen van die opgenomen in deze vooruitzichten, vermits de hier toegepaste welvaartsaanpassingen in elke SZ-tak overeenkomen met haar bijdrage tot de berekening van de grootte van de enveloppe in de regeling, waartoe de betrokken tak behoort.

Het tekort in de werknemersregeling ontstaat in 2009 en wordt nadien gehandhaafd omdat de sociale uitkeringen, uitgezonderd voor werkloosheid, gedurende de volledige projectieperiode vlugger toenemen dan het bbp. De sterke toename van de prestaties is deels toe te schrijven aan de welvaartsenveloppes en de aanvullende sociale verbeteringen toegekend in het kader van het gevoerde anticrisisbeleid. In 2009 bedroeg de reële toename van de uitkeringen 5,8 % in de werknemersregeling, waarvan 1,7 % te wijten aan herwaarderings van de uitkeringen. Ook de daarop volgende jaren zorgen de herwaarderings voor gemiddeld 0,6 % bijkomende toename van de uitkeringen.

Zonder de gunstige evolutie van de werkloosheidsuitgaven zou het structureel tekort in de werknemersregeling versneld toenemen. De uitgaven voor werknemerspensioenen stijgen met meer dan 3 % (zie tabel 41) vanaf 2012, en dat zonder toepassing van de welvaartsbinding zoals voorzien in het Generatiepact, omdat het aantal gepensioneerden in de regeling met ruim 2 % toeneemt. Ook de uitgaven voor arbeidsongeschiktheid vertonen een sterke toename tot en met 2015.

TABEL 41 - Toename van de socialezekerheidsuitkeringen in begrotingstermen tegen constante prijzen excl. RIZIV-geneeskundige zorgen
in procent en gedefleerd met de index voor sociale prestaties

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1. Werknemersregeling, waarvan:	5,8	2,8	2,0	1,8	2,4	2,5	2,4	2,4
a. de welvaartsenveloppes en regeringsmaatregelen ingegaan vanaf januari 2009 of in het vooruitzicht gesteld	1,7	0,9	0,4	0,7	0,6	0,5	0,6	0,6
b. de interne dynamiek van de regeling, waarin	4,1	1,9	1,6	1,2	1,9	2,0	1,9	1,8
werkloosh., brugpens., tijdskrediet	9,2	1,9	0,1	-2,6	-1,0	-0,6	-0,6	-0,7
werknemerspensionen, waarvan	2,2	1,5	2,1	3,1	3,4	3,3	3,2	3,2
<i>aantal werknemerspensionen</i>	1,4	1,0	1,8	2,0	2,1	2,0	2,0	1,9
arbeidsongeschiktheid voor werknemers	4,7	4,7	4,3	1,8	2,3	2,5	2,1	1,6
2. Regeling der zelfstandigen, waarvan	3,8	3,9	2,0	2,6	2,5	2,4	2,3	2,2
a. de welvaartsenveloppes en regeringsmaatregelen ingegaan vanaf januari 2009 of in het vooruitzicht gesteld	2,2	2,7	1,8	1,3	0,9	0,9	0,9	0,9
b. de interne dynamiek van de regeling, waarin	1,6	1,3	0,2	1,4	1,6	1,5	1,4	1,3
zelfstandigenpensionen	1,1	1,1	0,0	1,9	1,9	1,8	1,7	1,7
ziekte-invaliditeit voor zelfstandigen ^a	5,5	5,3	0,8	-1,1	0,8	1,4	1,0	0,7
p.m. Reële toename van het bbp	-2,8	2,1	2,2	2,2	2,1	2,3	2,3	2,0

a. Met inbegrip van de faillissementsverzekering voor zelfstandigen

De werknemersregeling blijft deficitair, en dat ondanks de gunstige macro-economische omgeving: een economische groei van meer dan 2 %, ruim 1,5 % toename van de werkgelegenheid en afname van het aantal werklozen.

Ook in de regeling der zelfstandigen stegen de uitkeringen sterk in 2009 en 2010, met bijna 4 % jaarlijks in constante prijzen, waarvan meer dan de helft te wijten aan de herwaarderingen van de uitkeringen. Vervolgens, en zonder die herwaarderingen, zouden de uitkeringen trager toenemen dan het bbp, alhoewel het aantal pensioengerechtigden toeneemt met bijna 2 %. In 2016 zou de regeling een tekort boeken van 636 miljoen euro. De globale kost van de herwaarderingen van de sociale uitkeringen, ingevoerd sinds januari 2009, aangevuld met de toepassing van het Generatiepact vanaf 2013, bedraagt 650 miljoen euro.

KADER 7 - Belangrijkste recente maatregelen inzake de sociale zekerheid (2009-2016)**Verhoging van de socialezekerheidsuitkeringen****1. Pensioenen in de werknemersregeling:**

- Op 01/06/2009 stijgt het minimumpensioen met 3 %, de pensioenen van 15 jaar en langer geleden (ingegaan vóór 1994) met 2 %, die van minder dan 15 jaar maar minstens 1 jaar geleden met 1,5 %, terwijl het minimumrecht per loopbaanjaar stijgt met 3 %.
- Op 01/09/2009 stijgen de pensioenen van 6 jaar geleden ingegaan (in 2003) met 2 %.
- Op 01/09/2010 stijgen de pensioenen van 15 jaar (ingegaan in 1995) en die van 6 jaar geleden (ingegaan in 2004) met 2 %.
- Op 01/01/2011 wordt de loongrens verhoogd met 0,7 %.
- Op 01/09/2011 verhoging van het minimumpensioen en het minimumrecht per loopbaanjaar met 2 %, de pensioenen langer dan 15 jaar geleden ingegaan met 2,25 %, de pensioenen van 5 jaar geleden ingegaan met 2 % en de overige pensioenen met 1,25 %. Voor de gemengde loopbanen verhoogt het nieuw minimummechanisme, het zogeheten 'klein minimum'.

2. Pensioenen in de regeling voor zelfstandigen

- Op 01/01/2009 wordt de malus voor vervroegde uittreding afgeschaft indien de loopbaan 42 jaar bedraagt.
- Op 01/05/2009 verhoogt het minimumpensioen met 20 euro.
- Op 01/08/2009 verhoogt het minimumpensioen met 3 % en de overige pensioenen met 1,5 %.
- Op 01/09/2009 verhogen de pensioenen van 6 jaar geleden ingegaan (in 2003) met 2 %.
- Op 01/09/2010 verhoogt het minimumpensioen met 20 tot 25 euro per maand en de pensioenen van 6 jaar geleden en 12 jaar geleden ingegaan met 2 %.
- Op 01/09/2011 verhoging van het minimumpensioen (2,11 % gezinsbedrag en 2,37 % bedrag alleenstaanden), de pensioenen langer dan 15 jaar geleden ingegaan met 2,25 %, de pensioenen van 5 jaar geleden ingegaan met 2 % en de overige pensioenen met 1,25 %.

3. Ziekte- en invaliditeitsuitkeringen

- Stijging van de minimumuitkering voor niet-reguliere werknemers met telkens 2 % op 01/06/2009 en 01/09/2011.
- Verhoging van de vervangingsratio tot 55 % (in plaats van 53 %) voor de alleenstaande invaliden op 1.5.2009.
- Welvaartsaanpassing in de werknemersregeling voor de periode 2008-2012: 2 % indien de uitkering dateert van vóór 2006 en 0,8 % indien de uitkering begon tussen 2006 en 2007.
- De minimumuitkeringen volgen dezelfde verhogingen als de minima in de pensioenregelingen. Bovendien is er een inhaalpremie van 200 euro vanaf het tweede jaar ziekte, uitbetaald in mei (vanaf 2011), en verhoogt de tegemoetkoming voor hulp van een derde (vanaf 2011).
- Op 01/01/2011 wordt de loongrens verhoogd met 0,7 %.

4. Werkloosheid

- Verhoging van de loongrens op 1.1.2009 met een bedrag dat daalt met de duur van de werkloosheid. Vervolgens met 1,25 % (voor alle gerechtigden) op 1/03/2011.
- Verhoging van de minima en de forfaitaire bedragen (uitgezonderd loopbaanonderbreking en tijdskrediet) met 2 % op 01/09/2009 en met 2 % op 1/09/2011.
- Verhoging van de vervangingsratio tot 53,8 % (in plaats van 53 % tijdens de 2de periode) voor de alleenstaande werklozen op 1.5.2009 en tot 55 % op 1.3.2011.
- Verhoging van de vervangingsratio die stijgt voor de samenwonende werklozen tot 60 % (in plaats van 58 % tijdens de 1ste periode) op 01/01/2009.
- Anciënniteitstoelage vanaf 56 jaar in plaats van 58 jaar op 01/01/2009.
- Verhoging van de vervangingsratio voor tijdelijke werkloosheid vanaf 01/01/2009: 75 % voor de gezinshoofden en de alleenstaanden (in plaats van 65 %) en 70 % voor de samenwonenden (in plaats van 60 %).
- Invoering tijdelijke werkloosheid voor bedienden, een tijdelijk crisistijdskrediet vanaf 01/07/2009 tot 01/01/2011 en de crisispremie voor ontslagen arbeiders in 2010 en 2011 wordt een nieuwe ontslaguitkering vanaf 2012.

5. Kinderbijslag

- Verhoging van de bijslag voor het 1ste kind voor zelfstandigen op 01/01/2009.
- Verhoging met 25 euro van de jaarlijkse leeftijdsbijslag in leeftijdsgroepen van 0-5 jaar en 18-24 jaar op 01/07/2008 (met geleidelijke verhoging van het bedrag voor de groep van 18-24 jaar: 50 euro in 2009, 75 euro in 2011 en 100 euro in 2012).
- Uitbreiding van de toeslag voor gehandicapte kinderen.

Vervolg kader 7

Verhoging van de socialezekerheidsuitkeringen

6. Beroepsziekten en arbeidsongevallen

- Verhoging op 1/09/2009 van de minima en forfaits met 2 %, van de uitkeringen ingegaan 6 tot 15 jaar geleden ook met 2 %, voor de overige uitkeringen met 0,8 %.
- Verhoging van de minima en forfaits met 2 % op 1/09/2011, van de uitkeringen ingegaan 6 jaar geleden met telkens 2 % op 1/09/2010 en op 1/09/2011 en voor de overige uitkeringen met 0,7 % op 1/09/2011.
- Verhoging loongrens met 0,8 % (1/01/2009) en met 0,7 % (1/01/2011).

7. Alle vervangingsinkomens vanaf 2013: overeenkomstig het Generatiepact (zie kader 6)

5.3.4. Gemeenschappen en gewesten

Aanzienlijke verbetering van het vorderingstekort in 2011 en terugkeer naar een begrotingsoverschot vanaf 2012

Het vorderingstekort van de gemeenschappen en gewesten daalt in 2010 lichtjes met 0,1 procent van het bbp en bedraagt -0,7 %. In 2011 is de terugloop van het tekort aanzienlijker; het vorderingensaldo verbetert dan met 0,6 % van het bbp. Deze verbetering is gedeeltelijk het gevolg van de hypothese dat bij ongewijzigd beleid de belangrijke stijging van ontvangsten in vergelijking tot wat vooropgesteld is in de initiële begrotingen 2011, niet wordt uitgegeven. De sanering van de overheidsfinanciën van de gemeenschappen en gewesten zou zich in de volgende jaren eveneens voortzetten, maar aan een trager ritme. Vanaf 2012 zou bij ongewijzigd beleid¹ vervolgens een vorderingenoverschot gerealiseerd worden.

TABEL 42 - Rekening van de gemeenschappen en gewesten
in procent van het bbp

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Verschil 2012-2010	Verschil 2016-2012
Primair saldo	-0,6	-0,5	0,1	0,3	0,3	0,5	0,6	0,7	0,8	0,4
Ontvangsten, waaronder	12,1	12,0	12,5	12,5	12,4	12,4	12,4	12,4	0,5	-0,1
Eigen fiscale ontvangsten	2,0	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3	0,0	-0,0
Toegewezen fiscale ontvangsten	8,7	8,3	8,7	8,8	8,7	8,7	8,8	8,8	0,5	0,0
uit de personenbelasting	4,8	4,6	4,8	4,9	4,8	4,8	4,8	4,8	0,2	-0,0
uit btw	3,8	3,7	3,9	3,9	3,9	3,9	3,9	4,0	0,2	0,1
Niet fiscale ontvangsten	0,9	1,0	1,0	1,0	1,0	0,9	0,9	0,9	0,0	-0,1
Overdrachten binnen de overheid ⁽¹⁾	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,3	-0,0	-0,0
Primaire uitgaven	12,7	12,5	12,3	12,2	12,1	11,9	11,8	11,7	-0,3	-0,5
Primaire finale uitgaven, waaronder	10,1	9,9	9,8	9,7	9,6	9,4	9,3	9,2	-0,2	-0,5
Bezoldigingen	4,5	4,5	4,4	4,4	4,4	4,3	4,3	4,3	-0,0	-0,1
Aankopen van goederen en diensten	1,8	1,7	1,7	1,6	1,6	1,6	1,5	1,5	-0,1	-0,1
Investerings	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,6	0,6	-0,0	-0,1
Overdrachten aan gezinnen en izw's ⁽¹⁾	2,2	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,0	-0,0	-0,1
Overdrachten aan bedrijven e.a.	0,9	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,7	0,0	-0,1
Overdrachten binnen de overheid, waaronder	2,6	2,6	2,5	2,5	2,5	2,5	2,4	2,4	-0,1	-0,1
aan de lagere overheid	2,5	2,5	2,5	2,4	2,4	2,4	2,4	2,4	-0,1	-0,1
aan de sociale zekerheid	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,0
Rentelasten	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,0	-0,0
Vorderingensaldo	-0,8	-0,7	-0,1	0,0	0,1	0,2	0,4	0,5	0,7	0,5

(1) De pensioenen van het statutair personeel van de gemeenschappen en gewesten zijn niet inbegrepen; ze worden verrekend bij de finale uitgaven van de federale overheid

De evolutie van het vorderingensaldo is toe te schrijven aan het verloop van het primair saldo (zie tabel 42). De heropleving van het primair saldo over de gehele projectieperiode is het gevolg van de continue daling van de primaire uitgaven in procent van het bbp. Op het einde van de projectieperiode zouden de primaire uitgaven hun gemiddeld niveau van voor de crisis bereiken. De ontvangsten worden in het begin van de projectieperiode gekenmerkt door belangrijke schommelingen die hoofdzakelijk het gevolg zijn van de berekeningswijze van de overgedragen middelen in het kader van de Bijzondere Financieringswet (BFW). Op middellange termijn zouden de ontvangsten ongewijzigd blijven in procent van het bbp. Ook de rentelasten zouden stabiel zijn in procent van het bbp over de gehele projectieperiode. In 2010 zorgde de daling van de rente ervoor dat de rentelasten van de gemeenschappen en gewesten stabiel bleven in procent van het bbp ondanks de toegenomen schuldgraad. Vanaf 2011 zou het terugdringen van de begrotingstekorten en het behoud van de overschotten zorgen voor een stabilisatie van de rentelasten in een context van stijgende rente.

1. De hypothese van ongewijzigd beleid vertaalt zich in het aanhouden van het vrij restrictief uitgavenbeleid van de jongste jaren.

Lichte daling van de ontvangsten in 2010 in procent van het bbp, gevoelige stijging in 2011

De ontvangsten van de gemeenschappen en gewesten dalen in 2010 met 0,1 % van het bbp niettegenstaande de hogere opbrengst van de gewestelijke belastingen (zie tabel 43; eigen fiscale ontvangsten) vooral door de heropleving van de vastgoedmarkt, de beperking van de Vlaamse jobkorting tot de laagverloonden en de hogere niet-fiscale ontvangsten door de verkoop van gronden door de Vlaamse Milieumaatschappij aan de NV. Aquafin (143 miljoen euro in 2010 en 182 miljoen euro in 2011). De achteruitgang van de ontvangsten is toe te wijzen aan de lichte terugloop - in nominale termen - van de middelen die worden toegekend krachtens de BFW. Dit vertaalt zich in een daling met 0,4 % van het bbp van de toegewezen fiscale ontvangsten. Gegeven de bijzondere berekeningswijze van die overdrachten, werden de overgedragen BFW-middelen overschat in 2009 en werd er een negatieve correctie toegepast in 2010.

In 2011 nemen de totale ontvangsten toe met 0,5 % van het bbp voornamelijk door de stijging van toegewezen fiscale ontvangsten. Verschillende factoren verklaren die stijging. Ten eerste is de toename het gevolg van de terugslag van de negatieve correctie in 2010. Ten tweede wordt er in 2011 een positieve correctie toegepast ter compensatie van de onderschatting van de overgedragen middelen in 2010 als gevolg van de hogere economische groei en de aanzienlijke hogere inflatie dan vooropgesteld in de begrotingscontrole 2010. Daarnaast wordt in 2011 de laatste schijf van de herfinanciering van de gemeenschappen gestort. Tenslotte draagt ook een positief prijseffect bij tot de toename van de ontvangsten: de groei van het nationaal indexcijfer van de consumptieprijzen (waarmee de overgedragen middelen geïndexeerd worden) overtreft de groei van de bbp-deflator. We merken op dat de gebruikte parameters aangaande economische groei en inflatie om de toegewezen fiscale ontvangsten te berekenen, die van de Economische begroting van januari 2011 zijn, met name een economische groei van 2,0 % en een inflatie van 2,7 %. Die parameters zijn minder gunstig dan die weerhouden in de vooruitzichten. Het tekort aan effectief toegewezen middelen (ongeveer 300 miljoen euro), zou in 2012 worden gecompenseerd door een verhoging van de overgedragen middelen.

De niet-fiscale ontvangsten, hoewel stabiel in procent van het bbp, kennen in 2011 een sterke reële groei (zie tabel 43). De stijging vloeit voort uit de financiële operaties van 2008 en 2009 waardoor de gewesten vanaf 2011 een dividend van Dexia (18 miljoen euro) en KBC (298 miljoen euro) zouden ontvangen.

De eigen fiscale ontvangsten blijven ongewijzigd in procent van het bbp in 2011. De bloeiende vastgoedmarkt laat toe de gevolgen te compenseren van het arrest 'Breitsohl' van het Europees Hof van Justitie aangaande de registratierechten. Dit arrest stelt dat bij een gezamenlijk verkoop van (nieuwbouw-)gronden en gebouwen ook de gronden aan btw onderworpen worden vanaf 1 januari 2011. De gewesten heffen sindsdien geen registratierechten meer op die gronden.

De ontvangsten zijn ongewijzigd in procent van het bbp in 2012, dalen in 2013 en stabiliseren zich vervolgens

In 2012 zouden de ontvangsten op peil blijven voornamelijk door de éénmalige toename van de overgedragen middelen uit de BFW ter compensatie van het tekort aan overgedragen middelen in 2011. Daarnaast is er ook de positieve impact van de totale afschaffing in 2011 van de Vlaamse jobkorting, die pas in 2012 volledig voelbaar is door het verdwijnen van de jobkorting uit de kohieren. Het hoge niveau van de ontvangsten in 2011 in procent van het bbp zou hierdoor behouden blijven in 2012, dalen in 2013 en vervolgens stabiel blijven op middellange termijn.

Vanaf 2013 zouden de ontvangsten ongewijzigd blijven in procent van het bbp. De groei van door de BFW overgedragen middelen zou de groei van het bbp lichtjes overschrijden. Die toename is toe te wijzen aan de evolutie van de bevolking jonger dan 18 jaar in de Franse Gemeenschap. De stijging van de overgedragen middelen zou de daling van de niet-fiscale inkomsten en de overdrachten tussen de subsectoren van de overheid, die verondersteld worden minder snel te groeien dan het bbp, compenseren.

Daling van de primaire uitgaven in procent van het bbp in 2010 en 2011

Het verloop van de primaire uitgaven in 2010 en 2011 is gebaseerd op een vergelijking van opeenvolgende begrotingen van de gemeenschappen en gewesten en hun trimesteriële realisaties¹. De primaire uitgaven dalen in de periode 2010-2011 met 0,3 % van het bbp.

In 2010 worden de primaire uitgaven gekenmerkt door een reële nulgroei (zie tabel 43). Die evolutie weerspiegelt de in 2010 genomen besparingsmaatregelen zoals het drukken van de werkingskosten van het administratief apparaat (reële nulgroei van de aankopen van goederen en diensten) en het restrictiever subsidiebeleid (reële daling van de overdrachten aan bedrijven met -7,8 %).

TABEL 43 - Ontvangsten en uitgaven van de gemeenschappen en gewesten in reële termen¹
groeivoeten in procent

	2010	2011	Gemiddelde van de periode 2012-2016	Gemiddelde van de periode 2005-2009
Ontvangsten	0,7	4,9	2,0	0,9
Eigen fiscale ontvangsten	13,3	1,8	2,3	-0,5
Toegewezen fiscale ontvangsten	-2,6	5,5	2,4	1,7
Niet-fiscale ontvangsten	5,0	8,7	-1,1	-0,6
Uitgaven	-0,0	-0,3	1,0	2,2
Finale primaire uitgaven, waaronder:	-0,3	-0,2	0,9	2,1
Bezoldigingen	0,1	0,4	1,3	1,9
Aankopen van goederen en diensten	0,0	-2,7	-0,0	2,4
Investerings	2,3	-2,5	-0,4	-1,5
Overdrachten aan gezinnen en izw's	0,8	-0,3	1,4	4,7
Overdrachten aan bedrijven	-7,8	3,5	-0,1	0,4
Overdrachten binnen de overheid	1,0	-0,8	1,4	2,4

1. Deflator: nationaal indexcijfer van de consumptieprijzen

Ook in 2011 wordt er verder bezuinigd. De reële groei van de meeste uitgaven is laag en dikwijls negatief, door de inflatie in 2011 die sterker is dan wat weerhouden werd bij de opstelling van de begrotingen 2011. Naast dit effect, is de aanzienlijke inkrimping van de investeringsuitgaven in 2011 hoofdzakelijk het gevolg van de weerslag van de éénmalige verhoging in 2010 van de uitgaven voor de wegeninfrastructuur en de aanleg van fietspaden in het Vlaamse Gewest.

De reële groei van de uitgaven voor bezoldigingen is vrij laag in de periode 2010-2011 en is vooral het gevolg van een prijseffect: de reële groei van het nationaal indexcijfer van de consumptieprijzen is hoger dan de gemiddelde prijsindex van de lonen.

De daling van de uitgaven in procent van het bbp zou zich verderzetten op middellange termijn

De vooruitzichten van de primaire uitgaven (exclusief de bezoldigingen) voor de periode 2012-2016 zijn gebaseerd op een hypothese van ongewijzigd beleid, waarbij de trend in de periode 2008-2011, gecorrigeerd voor éénmalige maatregelen, wordt doorgetrokken naar de toekomst. De projectie weerspiegelt dus het eerder bezuinigend beleid van de gemeenschappen en gewesten vanaf 2009.

Op middellange termijn zouden de totale primaire uitgaven jaarlijks maar met 1 % groeien, dit tegenover een gemiddelde reële uitgavengroei van 2,2 % in de periode 2005-2009. De aankopen van goederen en diensten, de investeringen en de overdrachten aan bedrijven zouden in de periode 2012-2016 gemiddeld minder sterk

1. De cijfers voor 2010 zijn gebaseerd op een vergelijking van de aangepaste begrotingen en de trimesteriële gerealiseerde begrotingscijfers 2010 en 2009 van de Vlaamse Gemeenschap, het Waalse Gewest, het Brusselse Gewest en de Franse Gemeenschap. Voor het jaar 2011 vormt een vergelijking van de respectievelijke initiële begrotingen 2011 en 2010 het uitgangspunt.

toenemen dan de totale primaire uitgaven. De overdrachten aan de lagere overheid en de gezinnen en izw's daarentegen zouden sneller groeien dan de gemiddelde groei van de totale primaire uitgaven. Hun hogere dan gemiddelde groei wordt verklaard door volgende factoren. De overdrachten aan de lagere overheid bestaan voor ongeveer de helft uit dotaties aan de verschillende gemeentefondsen, waarvan de groei bij decreet is vastgelegd en dus bijdraagt tot de toename van de totale overdrachten aan gemeenten en provincies. De evolutie van de overdrachten aan de gezinnen en izw's wordt beïnvloed door de uitgaven voor gehandicaptenzorg, kinderopvang en gezinszorg, waarop minder zou bespaard worden.

De uitgaven voor bezoldigingen zouden dalen met 0,1 % van het bbp over de periode 2013-2016. Die daling is inherent aan de gebruikte methodologie die niet anticipeert op eventuele loonherwaarderingen en is ook het gevolg van een meer gematigde loondrift dan in het verleden door de gewijzigde leeftijdstructuur van het personeel van de gemeenschappen en gewesten.

5.3.5. Lagere overheid

De rekening van de lagere overheid vertoont een begrotingstekort tijdens de volledige projectieperiode. Het beperkt tekort van 0,2 % van het bbp in 2010, neemt toe tot 0,5 % van het bbp in 2012 en daalt vervolgens tot 0,3 % van het bbp in 2016.

We herinneren eraan dat het hier gaat om vooruitzichten bij ongewijzigde wetgeving, die niet anticiperen op de maatregelen die de verschillende beleidsniveaus in de toekomst zouden kunnen nemen; en vooral, in het geval van de lagere overheid, de maatregelen die zowel door de lagere overheid als door de overige beleidsniveaus genomen kunnen worden om de lokale financiën in evenwicht te brengen.

In 2010 is de achteruitgang van het vorderingensaldo (-0,1 % van het bbp) te wijten aan de terugloop van de fiscale ontvangsten, met name de opcentiemen op de personenbelasting door de weerslag van de versnelde incohiering in 2009.

In de periode 2011-2016 zijn de schommelingen van het primair saldo en van het vorderingensaldo vooral het gevolg van de investeringen die een electorale cyclus volgen: sterke groei in de aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen in 2012 (+0,2 % van het bbp in 2011), vervolgens een aanzienlijke daling na de verkiezingen (-0,2 % van het bbp in 2013).

De periode 2011-2016 wordt daarnaast nog gekenmerkt door een daling van de uitgaven enerzijds (-0,2 % van het bbp) en van de ontvangsten anderzijds (-0,2 % van het bbp).

TABEL 44 - Rekening van de lagere overheid
in procent van het bbp

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Vershil 2016- 2010
1. Vorderingsaldo	-0,1	-0,2	-0,4	-0,5	-0,3	-0,2	-0,3	-0,3	-0,1
2. Rentelasten	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1
3. Primair saldo	0,0	-0,1	-0,3	-0,4	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,0
A. Ontvangsten	6,4	6,3	6,3	6,2	6,2	6,1	6,1	6,1	-0,2
1. Fiscale ontvangsten	2,4	2,3	2,3	2,2	2,2	2,2	2,2	2,2	-0,1
Opcentiemen personenbelasting	0,9	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,0
Opcentiemen onroer. voorheffing	1,2	1,2	1,2	1,2	1,1	1,1	1,1	1,0	-0,1
Overige	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	-0,0
2. Niet-fiscale ontvangsten	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,0
3. Overdrachten binnen de overheid ^a , waaronder:	3,1	3,1	3,1	3,1	3,1	3,1	3,0	3,0	-0,1
Overdrachten van de federale Overheid	0,6	0,6	0,7	0,7	0,7	0,7	0,6	0,6	0,0
Overdrachten van de gemeenschappen en gewesten	2,5	2,5	2,5	2,4	2,4	2,4	2,4	2,4	-0,1
B. Primaire uitgaven	6,4	6,3	6,5	6,6	6,3	6,2	6,2	6,2	-0,2
1. Investerings	0,8	0,8	0,9	1,0	0,8	0,7	0,8	0,8	-0,0
2. Overige primaire uitgaven	5,6	5,6	5,6	5,6	5,5	5,5	5,4	5,4	-0,2
- Werkingskosten:	4,6	4,5	4,5	4,5	4,5	4,4	4,4	4,4	-0,1
Lonen	3,5	3,5	3,5	3,4	3,4	3,4	3,4	3,3	-0,1
Aankoop van goederen en diensten	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,0	1,0	-0,0
- Lopende overdrachten ^a , waaronder:	0,9	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	-0,0
Sociale prestaties	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,0
- Kapitaaloverdrachten zonder investeringen	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	-0,0

^a De pensioenen van het statutair personeel van het gesubsidieerd onderwijs van de lagere overheid zijn niet inbegrepen, ze worden verrekend bij de finale uitgaven van de federale overheid.

De lonen dalen aangezien er niet geanticipeerd wordt op eventuele loonherwaarderingen in het kader van toekomstige sectorale akkoorden. Daarnaast is er een meer gematigde groei van de werkgelegenheid dan tijdens het vorige decennium (groei van gemiddeld 0,9 % op jaarbasis tegenover 2,1 % in de periode 2000-2010).

Aan de ontvangstenzijde kennen de opcentiemen op de onroerende voorheffing een trendmatige daling (gezien de geringe groei van het kadastraal inkomen en de hypothese van stabiele aanslagvoeten) evenals de overdrachten van de gemeenschappen en gewesten (door hun restrictiever uitgavenbeleid sinds de crisis)¹ bij ongewijzigde wetgeving.

Het primair saldo blijft bijgevolg stabiel over de periode 2011-2016. Niettemin verslechtert het vorderingsaldo doordat de rentelasten op de schuld geleidelijk toenemen (+0,1 % van het bbp).

1. Zie ook sectie 5.3.4. 'Gemeenschappen en gewesten'.

6. Energieverbruik en broeikasgasemissies

Ondanks de relatief sterke herneming van de economische activiteit vanaf 2010, zou België, binnen een context van aanhoudend hoge energieprijzen, zijn doelstelling zoals bepaald in het Protocol van Kyoto kunnen behalen. Dat gunstig resultaat zou mede te danken zijn aan de sterke terugval van het niveau van de economische activiteit in 2009 en het gevoerde klimaatbeleid. Die doelstelling impliceert een daling van de emissies met 7,5 % in de periode 2008-2012 tegenover 1990, wat overeenstemt met een niveau van gemiddeld 134,8 miljoen ton (Mt) CO₂-equivalenten. De industriële installaties die onderworpen zijn aan het Europees CO₂-emissiehandelssysteem (ETS-sectoren) krijgen een plafond toegewezen van 58,5 Mt CO₂-equivalenten in de periode 2008-2012. De sectoren die niet onder deze regeling vallen (non-ETS-sectoren) krijgen dus per saldo 76,3 Mt CO₂-equivalenten toegewezen.

Volgens de voorliggende projectie zou de uitstoot van de ETS-sectoren gemiddeld 53,5 Mt CO₂-equivalenten bedragen in de periode 2008-2012 en dus onder het toegewezen plafond uitkomen. Voor de non-ETS-sectoren zou de uitstoot eveneens minder dan het vooropgestelde objectief bedragen, namelijk gemiddeld 75,9 Mt CO₂-equivalenten. Het niveau van de totale broeikasgasemissies zou dus gemiddeld 129,4 Mt CO₂-equivalenten bedragen voor de periode 2008-2012 en gemiddeld 5,4 Mt CO₂-equivalenten per jaar onder de vooropgestelde doelstelling liggen.

Tegen 2020 moet België voldoen aan een aantal doelstellingen in het kader van het Europees Klimaat- en Energiepakket. De uitstoot van de sectoren die deelnemen aan het Europees systeem voor handel in emissierechten (ETS-sectoren) moet op Europees vlak met 21 % afnemen t.o.v. 2005. De sectoren die niet onder het systeem vallen (non-ETS-sectoren) moeten eveneens hun emissies terugdringen tegen 2020 (-10 % t.o.v. 2005 op Europees vlak). Op Belgisch niveau moet de uitstoot van de non-ETS-sectoren dalen met 15 % t.o.v. 2005. Tegen 2016 zou het verloop van de broeikasgasemissies van de non-ETS-sectoren (daling van de uitstoot) dichterbij deze doelstelling komen zonder de doelstelling echter te bereiken.

Omtrent hernieuwbare energie heeft België een doelstelling van 13 % van het bruto energie-eindverbruik tegen 2020. Volgens de huidige vooruitzichten zouden we in 2016, bij ongewijzigd beleid, 7,5 % bereiken. Er zullen dus nog belangrijke inspanningen geleverd moeten worden om tegen 2020 aan de doelstelling te voldoen. Hetzelfde zou gelden voor het aandeel van hernieuwbare brandstoffen in het totale verbruik van de vervoerssector (minimumstreefcijfer van 10 % tegen 2020). In de huidige vooruitzichten zouden we, bij ongewijzigd beleid, een percentage van 5,8 % biobrandstoffen in het benzine- en diesilverbruik bereiken tegen 2016.

6.1. De Belgische doelstelling binnen het Protocol van Kyoto en de Europese en Belgische doelstellingen van het Klimaat- en Energiepakket tegen 2020

6.1.1. De Belgische doelstelling binnen het Kyotoprotocol

België zou zijn doelstelling binnen het Kyotoprotocol kunnen behalen.

Ondanks de relatief sterke herneming van de economische activiteit vanaf 2010, zou België, binnen een context van aanhoudend hoge energieprijzen, zijn doelstelling zoals bepaald in het Protocol van Kyoto¹ kunnen behalen. Dat gunstig resultaat zou mede te danken zijn aan de sterke terugval van het niveau van de economische activiteit in 2009 en het gevoerde klimaatbeleid. Die doelstelling impliceert een daling van de emissies met 7,5 % in de periode 2008-2012 tegenover 1990, wat overeenstemt met een niveau van gemiddeld 134,8 miljoen ton (Mt) CO₂-equivalenten. Volgens het gekozen scenario zou het niveau van de broeikasgasemissies gemiddeld 129,4 Mt CO₂-equivalenten bedragen voor de periode 2008-2012 en dus gemiddeld 5,4 Mt CO₂-equivalenten per jaar onder de vooropgestelde doelstelling liggen (zie ook punt 6.4).

6.1.2. De Europese en Belgische doelstellingen van het Klimaat- en Energiepakket tegen 2020

De Europese Unie wil haar broeikasgasemissies en het energieverbruik met 20 % verminderen tegen 2020 en het aandeel hernieuwbare energie verhogen tot 20 %.

Tegen 2020 heeft Europa een aantal nieuwe doelstellingen vastgelegd. De Europese Unie wil haar broeikasgasemissies en het energieverbruik met 20 % verminderen t.o.v. 1990 en het aandeel hernieuwbare energie verhogen tot 20 %. De emissiereductie tegen 2020 zal oplopen tot 30 % als er een nieuwe internationale overeenkomst tot stand komt. Europa stelt een apart minimumstreefcijfer van 10 % voor het aandeel van hernieuwbare brandstoffen in het totale verbruik van de EU-vervoerssector voorop tegen 2020. Dat streefdoel geldt voor elke lidstaat. Het voorstel van de Commissie werd in december 2008 geamendeerd en bekrachtigd door het Europees Parlement en de Europese Ministerraad en is begin 2009 omgezet in richtlijnen. De Europese Raad van 25 en 26 maart 2010 heeft overeenstemming bereikt over het opnemen van deze klimaatdoelstellingen tegen 2020 als één van zijn kerndoelen in zijn nieuwe Europese strategie voor banen en groei (Strategie Europa 2020).

Bovenstaande Europese doelstelling van een daling met 20 % van de broeikasgasemissies is omgezet naar aparte doelstellingen voor de sectoren die deelnemen aan het Europees systeem voor handel in emissierechten (ETS-sectoren)² en de sectoren die niet onder het systeem vallen (non-ETS-sectoren)³. Voor de broeikasgasemissies afkomstig van de ETS-sectoren geldt er een Europees systeem van plafonnering en uitwisseling. Die uitstoot moet tegen 2020 op Europees niveau dalen met 21 % t.o.v. 2005⁴. Meer dan de helft van alle broeikasgasemissies valt niet onder de ETS. Voor die non-ETS-sectoren wordt tegen 2020 gestreefd naar een emissiereductie van 10 % ten opzichte van 2005 voor de EU in haar geheel. De Europese Unie heeft voor elke lidstaat een specifieke doelstelling gedefinieerd. Voor België is een reductiedoelstelling tegen 2020 van -15 % t.o.v. 2005 overeengekomen. Ten slotte stelt de Commissie omtrent hernieuwbare energie een streefcijfer voorop voor België van 13 % van het bruto energie-eindverbruik tegen 2020.

1. Dit resultaat kan vergeleken worden met andere schattingen die een bottom-up benadering hanteren, zie sectie 2 van *Report by Belgium for the Assessment of Projected Progress*, Nationale Klimaatcommissie, nog te verschijnen.
 2. De sectoren die zouden deelnemen aan het Europees systeem voor handel in emissierechten na 2012 zijn de luchtvaartsector, de elektriciteitssector, de warmteproductie, de ijzer- en staalsector, de metaalsector, de chemiesector, de vervaardiging van niet-metaalhoudende minerale producten, de papier- en pulpsector en de niet-energiegebonden CO₂- en N₂O-procesemissies.
 3. Hieronder vallen woningen en niet-residentiële gebouwen, vervoer, bouw, diensten, landbouw, afval en industriële installaties die onder de ETS-minimumdrempel van 25 000 ton CO₂ vallen.
 4. Zie ook kader 16 in *Economische Vooruitzichten 2010-2015*.

6.1.3. Beleid en maatregelen

Alle reeds besliste en uitgevoerde maatregelen zijn in de huidige vooruitzichten opgenomen.

Voorliggende projectievooruitzichten bevatten alle reeds besliste en uitgevoerde maatregelen zowel op federaal als op regionaal niveau. Deze vooruitzichten houden nog geen rekening met de implicaties voor België van de nieuwe Europese richtlijnen voor 2020 behalve voor de sectoren die deelnemen aan het Europees systeem voor handel in emissierechten. Voor deze sectoren geldt er een Europees systeem van plafonnering en uitwisseling¹.

De *Vijfde Nationale Mededeling over Klimaatverandering onder het Raamverdrag van de Verenigde Naties inzake Klimaatverandering* en het *Nationaal Klimaatplan van België 2009-2012: inventaris van de maatregelen en stand van zaken op 31/12/2008*² geven een beschrijving van het binnenlands klimaatbeleid en een overzicht van de binnenlandse maatregelen.

Binnen het kader van het Europees systeem voor handel in emissierechten is de uitwerking van een Nationaal Toewijzigingsplan³ van deze emissierechten een eerste belangrijk element in het klimaatbeleid. Het is een instrument ten behoeve van de energie-intensieve sectoren om hun energie-efficiëntie te verbeteren en tegelijk de kosten te optimaliseren. Voor de elektriciteitssector zijn er bovendien de groenestroomdoelstellingen en de realisatie van de WKK (warmtekracht)-doelstellingen. Voor de industrie zijn er de sectorale akkoorden (via het Benchmarking- en het Auditconvenant en de sectorakkoorden) voor het verhogen van de energie-efficiëntie. Andere maatregelen voor de industrie houden verband met het terugdringen van de lachgasuitstoot in de chemische sector, de reductie van de gefluoreerde gassen en een ecologiepremie⁴.

Andere maatregelen binnen het klimaatbeleid betreffen de transportsector zoals de maatregelen i.v.m. de beperking van het wegtransportvolume (verdere ontwikkeling van het openbaar vervoer, verdere uitbouw van de fietsinfrastructuur en de promotie van de binnenvaart), de maatregelen i.v.m. de uitbouw van een milieuvriendelijk en emissiearm voertuigenpark (via het gebruik van een ecoscore, de aanpassing van de verkeersbelastingen voor milieuvriendelijke wagens, de bevordering van het gebruik van biobrandstoffen en premies voor de aankoop van wagens met lage CO₂-uitstoot). Verder zijn er ook de maatregelen die een optimale afwikkeling van het verkeer moeten bevorderen en het stimuleren door de overheid van milieuvriendelijk rijgedrag.

Binnen het klimaatbeleid zijn er ook een aantal maatregelen voor de diensten en de gezinnen zoals de energieprestatieregelgeving (voor nieuwbouw en grondige renovatie, een specifieke regelgeving voor sociale woningen), leningen tegen verlaagde rentevoet en derde-investeerdersystemen voor energiebesparende investeringen, het stimuleren van hernieuwbare en natuurlijke koeling, uitbreiding van de eisen m.b.t. onderhoud van verwarmingsketels, premies of belastingverminderingen voor de installatie van zonnepanelen. Verder zijn er de eco-cheques en de adviesgerichte stimuli (erkenning van energiedeskundigen, het invoeren van een energieprestatiecertificaat voor bestaande gebouwen). In de landbouw speelt de afname van de veestapel en het mestbeleid een belangrijke rol. Via de productie van hernieuwbare energie en biobrandstoffen en de verdere realisatie van bebossingen en reductie van de uitstoot in de glastuinbouw zou de landbouwsector verdere emissiereducties realiseren. Ook voor de beperking van het afvalvolume en het optimaliseren van de afvalverwerking zijn er een aantal maatregelen zoals het progressieve verbod van het storten van organisch afval en recuperatie van biogas.

1. Zie ook kader 16 in *Economische vooruitzichten 2010-2015*.

2. *Vijfde Nationale Mededeling over Klimaatverandering onder het Raamverdrag van de Verenigde Naties inzake Klimaatverandering*, 2009 en *Nationaal Klimaatplan van België 2009-2012: inventaris van de maatregelen en stand van zaken op 31/12/2008*, 2009. Deze documenten zijn terug te vinden op de website www.klimaat.be en zie ook sectie 1 van *Report by Belgium for the Assessment of Projected Progress*, Nationale Klimaatcommissie, op. cit.

3. Zie *Nationaal toewijzigingsplan en Toewijzigingsplannen van de gewesten, 2005-2007*, maart 2004 en *Nationaal toewijzigingsplan en Toewijzigingsplannen van de gewesten, 2008-2012*, oktober 2008.

4. De ecologiepremie is een steunmaatregel waarmee de Vlaamse overheid ondernemingen wil stimuleren om hun productieproces milieuvriendelijker en energiezuiniger te organiseren.

6.2. Evolutie van de vraag naar energie en de energiegebonden CO₂-emissies

Hierna wordt de evolutie van de vraag naar energie en de energiegebonden CO₂-uitstoot uiteengezet. De evolutie van het energieverbruik en de energie-intensiteit van het bbp worden besproken in punt 1. Daarna wordt in punt 2 de evolutie van de totale energiegebonden CO₂-uitstoot en de CO₂-intensiteit van het bbp uiteengezet. Vervolgens wordt in punt 3 het energieverbruik en de CO₂-uitstoot per sector toegelicht.

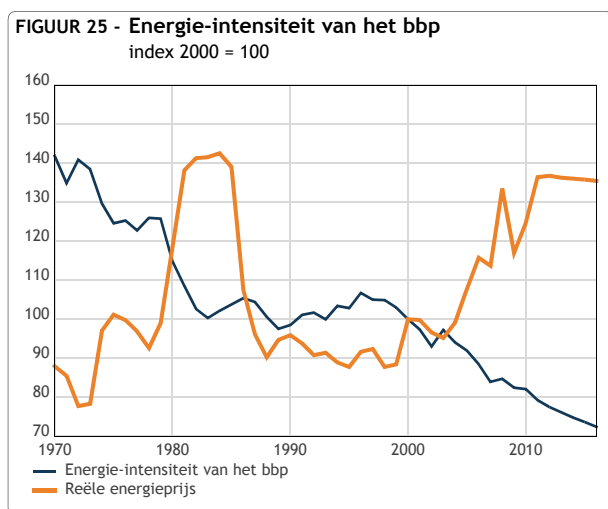
6.2.1. Evolutie van het energieverbruik en de energie-intensiteit van het bbp

Stabilisering van het energieverbruik en daling van de energie-intensiteit van het bbp gedurende de projectieperiode.

Door verdere toepassing van energiebesparende technologieën onder impuls van aanhoudend hoge energieprijzen, zouden het energie-eindverbruik¹ en het bruto binnenlands energieverbruik² zich stabiliseren gedurende de projectieperiode. Het bruto binnenlands energieverbruik zou in 2016 58,1 Mtoe³ bedragen tegen 56,9 Mtoe in 2009. Het energie-eindverbruik zou in 2016 38,2 Mtoe bedragen tegen 36,8 Mtoe in 2009.

TABEL 45 - Evolutie van het bbp, het energieverbruik, de energie-intensiteit van het bbp
gemiddelde jaarlijkse groeivoeten in procent

	1973-2008	1973-1982	1983-1992	1993-2002	2003-2008	2009	2010	2011-2016
Bbp	2,3	2,6	2,4	2,1	2,1	-2,8	2,1	2,2
Bruto binnenlands energieverbruik	0,9	-0,6	2,3	1,2	0,5	-5,4	1,6	0,1
Energie-eindverbruik	0,7	-1,0	2,3	0,9	0,8	-6,5	4,0	0,0
Energie-intensiteit van het bbp	-1,4	-3,1	-0,1	-0,9	-1,5	-2,7	-0,4	-2,1
Reële energieprijs	1,5	6,2	-4,3	0,6	5,5	-12,4	6,6	1,4

De energie-intensiteit⁴ van het bbp zou verder afnemen gedurende de projectieperiode. De historisch dalende trend van de energie-intensiteit zou hiermee bevestigd en versterkt worden. De sterke stijging van de reële energieprijs⁵ gedurende de periode 1973-1982 en de herstructurering van de energie-intensieve sectoren die daarmee gepaard ging, hadden een daling van het energieverbruik en een sterke daling van de energie-intensiteit van het bbp tot gevolg (zie tabel 45 en figuur 25). Nadien volgde een periode met een minder sterke daling van de energie-intensiteit samen met een lagere reële energieprijs. Vervolgens zijn de energieprijzen opnieuw sterk gestegen in het begin van de jaren 2000 wat opnieuw

geleid heeft tot een scherpere daling van de energie-intensiteit. In 2009 daalde de energie-intensiteit onder invloed van de economische crisis en is quasi stabiel gebleven in 2010 door de herneming van de

1. Energie-eindverbruik: energie geleverd aan de consumenten (industrie, transport, diensten, gezinnen en landbouw) voor allerlei soorten energieverbruik.
2. Bruto binnenlands energieverbruik: de hoeveelheid energie die nodig is om aan de binnenlandse vraag te voldoen. Dat wordt berekend door de primaire productie, de invoer en de voorraadschommelingen op te tellen en de uitvoer en bunkers af te trekken.
3. Mtoe = miljoen ton olie-equivalenten = 41 868 terajoules.
4. Dat is het bruto binnenlands energieverbruik uitgedrukt in Mtoe gedeeld door het bbp uitgedrukt in volume. Verschillende studies onderscheiden de bijdrage van verschillende componenten van een efficiënter energieverbruik zie o.a. *Indicators of Energy Use and Efficiency*, IEA, 1997.
5. De reële energieprijs wordt hier gedefinieerd als de gemiddelde prijs van alle energiedragers geconsumeerd door energie-eindverbruikers op de binnenlandse markt gedeeld door de deflator van de particuliere consumptie.

activiteit. Gedurende de projectieperiode zouden de aanhoudend hoge energieprijzen bijdragen tot een daling van de energie-intensiteit. Over de periode 1970-2016 zou de energie-intensiteit ongeveer gehalveerd zijn.

6.2.2. Evolutie van de totale energiegebonden CO₂-emissies en de energiegebonden CO₂-intensiteit van het bbp van de jaren zeventig tot de projectieperiode

Scherpe daling energiegebonden CO₂-emissies in de jaren 70, geleidelijke toename in de jaren 80.

Na de eerste olieprijschok van 1973 en door de ingebruikname van kerncentrales¹ daalden de energiegebonden CO₂-emissies² sterk. Eind jaren 70 deed zich een nieuwe olieprijschok voor. De energiegebonden CO₂-emissies en de energiegebonden CO₂-intensiteit van het bbp daalden drastisch in de periode 1973-1982 (zie tabel 46 en figuren 26 en 27).

Nadien, in de periode 1983-1992, nam het energieverbruik sterk toe. Maar door de herstructurering van de energie-intensieve industrie en de ingebruikname van een nieuwe reeks kerncentrales³ voor de elektriciteitsproductie namen de CO₂-emissies beperkt toe en daalde de energiegebonden CO₂-intensiteit gedurende de periode 1983-1992.

Lichte daling in de jaren 90 en tussen 2003 en 2008 van de energiegebonden CO₂-emissies.

In de periode 1993-2002 bleven de energieprijzen relatief stabiel en nam het energieverbruik gematigd toe. Niettemin namen de energiegebonden CO₂-uitstoot en -intensiteit van het bbp af dankzij de verschuiving in het energieverbruik van vaste en vloeibare brandstoffen naar meer aardgas.

Vervolgens namen de energiegebonden CO₂-emissies en -intensiteit van het bbp verder af in de periode 2003-2008 door een verdere verschuiving weg van vaste brandstoffen.

TABEL 46 - Evolutie van de energiegebonden CO₂-uitstoot en de energiegebonden CO₂-intensiteit van het bbp gemiddelde jaarlijkse groeivoeten in procent

	1973-2008	1973-1982	1983-1992	1993-2002	2003-2008	2009	2010	2011-2016
Energiegebonden CO ₂ -emissies	-0,6	-2,0	0,5	-0,2	-0,6	-7,9	4,9	-0,3
Energiegebonden CO ₂ -intensiteit van het bbp	-2,9	-4,6	-1,9	-2,3	-2,6	-5,2	2,8	-2,5

Toename van de energiegebonden CO₂-emissies in 2010 na een sterke daling in 2009, daling gedurende de projectieperiode.

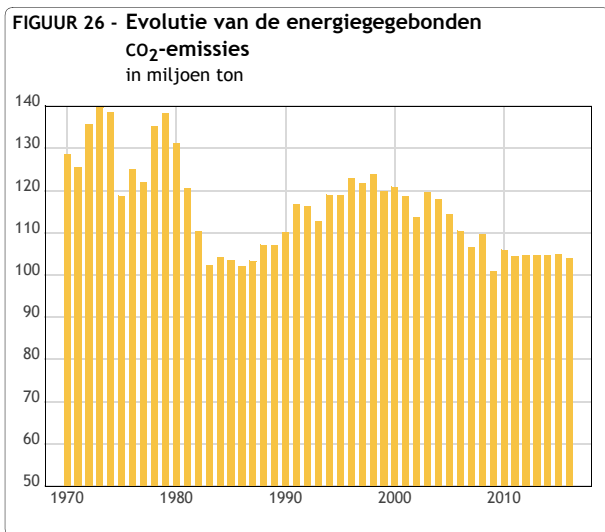
Door de economische terugval en ondanks de sterke toename van de elektriciteitsproductie daalde de energiegebonden CO₂-uitstoot in 2009 met 7,9 % tot 100,9 Mt. De energiegebonden CO₂-intensiteit van het bbp daalde eveneens sterk met 5,2 % door de sterke terugval van de zware industrie.

In 2010 nam de energiegebonden CO₂-uitstoot opnieuw sterk toe met 4,9 % door de herneming van de economie en de strengere klimatologische omstandigheden. De energiegebonden CO₂-intensiteit van het bbp nam sterk toe met 2,8 %. Ondanks de sterke toename bleef het niveau van de uitstoot in 2010 onder het niveau in 2008, namelijk 105,9 Mt tegen 109,5 Mt.

1. Doel 1, Doel 2 en Tihange 1 werden in 1975 opgestart.

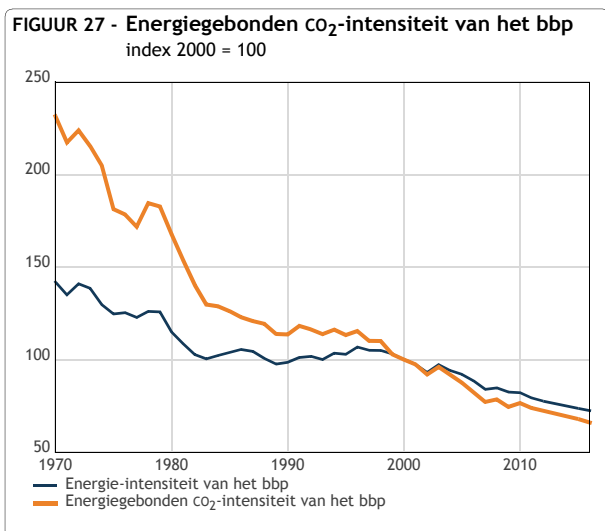
2. De energiegebonden CO₂-emissies ontstaan bij de transformatie en de consumptie van fossiele brandstoffen. De emissies door energietransformatie ontstaan bij de elektriciteitsproductie, de olieraffinage en de transformatie van brandstoffen. De emissies door energieconsumptie ontstaan bij de verbranding van fossiele brandstoffen door de industrie, transport, de tertiaire sector en de gezinnen.

3. Doel 3 (1982), Doel 4 (1985), Tihange 2 (1983), Tihange 3 (1985).

Vervolgens zou de uitstoot gedurende de projectieperiode met gemiddeld 0,3 % per jaar afnemen. In 2016 zou de uitstoot 103,9 Mt bedragen. Dit zou een daling van 5,7 % betekenen t.o.v. 1990.

Sterke daling van de energiegebonden CO₂-intensiteit van het bbp gedurende de projectieperiode.

De energiegebonden CO₂-intensiteit van het bbp¹ daalt sterker (vooral in het begin van de jaren 80) dan de energie-intensiteit van het bbp door de herstructurering van de industrie, de ingebruikname van kerncentrales in het begin van de jaren 80 en de verschuiving binnen het energieverbruik van vaste en vloeibare brandstoffen naar aardgas (zie figuur 27).

De dalende trend van de energiegebonden CO₂-intensiteit van het bbp tijdens de periode 1973-2008 (gemiddeld -2,9 % per jaar) zou bevestigd worden gedurende de projectieperiode (gemiddeld -2,5 % per jaar).

1. Dat is de energiegebonden CO₂-uitstoot uitgedrukt in miljoen ton gedeeld door het bbp uitgedrukt in volume.

6.2.3. Sectorale analyse van het energieverbruik en de energiegebonden CO₂-uitstoot

a. Sectorale analyse van het energieverbruik

Het energieverbruik van de diensten en gezinnen en het verbruik voor transport zouden licht afnemen gedurende de projectieperiode. Het energieverbruik door de industrie en de energiesector daarentegen zou toenemen. Ten slotte zou het verbruik van fossiele brandstoffen door de elektriciteitssector afnemen.

TABEL 47 - Evolutie van het energieverbruik per sector
in procent tenzij anders vermeld

	Gemiddelde jaarlijkse groeivoeten					Niveau (Mtoe) 2016	Structuur		
	1993-2002	2003-2008	2009	2010	2011-2016		1990	2009	2016
Elektriciteitssector	0,8	0,3	5,3	0,0	-0,5	19,7			
Energiesector (zonder elektriciteit)	1,1	-1,5	-5,1	4,1	0,7	2,5			
Energie-eindverbruik	0,9	0,8	-6,5	4,0	0,0	38,2	100,0	100,0	100,0
- Industrie	1,2	-0,6	-12,7	4,5	0,8	13,4	39,5	33,2	35,1
- Transport ¹	1,5	2,4	-2,0	1,1	-0,3	10,8	24,0	29,5	28,2
- Diensten en gezinnen ²	0,2	0,9	-4,0	5,8	-0,6	14,0	36,5	37,4	36,7

1. Inclusief luchtvaart.

2. Inclusief landbouw.

Lichte toename van het industrieel energieverbruik gedurende de periode 2011-2016.

In de periode 2003-2008 nam het energieverbruik met gemiddeld 0,6 % per jaar af vooral dankzij de toepassing van efficiëntere technologieën onder impuls van de hoge energieprijzen (zie tabel 47). In 2009 daalde het verbruik met 12,7 % door belangrijke productiebeperkingen o.a. in de staalsector. Vervolgens nam het energie-eindverbruik in 2010 met 4,5 % toe onder meer door het heropstarten van een hoogoven¹ in de staalsector. Vervolgens zou het verbruik in de periode 2011-2016 slechts licht toenemen onder druk van aanhoudend hoge energieprijzen en 13,4 Mtoe bedragen in 2016 tegen 12,8 Mtoe in 2010. De verhoogde toepassing van energiebesparende technologieën onder impuls van het Europese CO₂-emissiehandelssysteem² en de vrijwillige overeenkomsten met de gewesten, dragen eveneens bij tot een rationeler energieverbruik van de industrie. Het aandeel van de industrie in het energie-eindverbruik zou in 2016 35,1 % bedragen tegen 33,2 % in 2009 en 39,5 % in 1990.

Lichte daling van het energieverbruik voor transport gedurende de projectieperiode.

Over de periode 2003-2008 nam het energieverbruik voor transport³ sterk toe met gemiddeld 2,4 % per jaar. In 2009 daalde het energieverbruik voor transport ten gevolge van de economische crisis. In 2010 nam het energieverbruik opnieuw toe met 1,1 %. Vervolgens zou het verbruik van 2011 tot 2016 licht afnemen met gemiddeld 0,3 % per jaar door de sterke stijging van de prijzen voor olieproducten. Een geleidelijke toename van het gebruik van zuinigere voertuigen en de maatregelen ter bevordering van het gebruik van het openbaar vervoer zouden eveneens bijdragen tot het inperken van de energiebehoeften. Het aandeel van transport in het energie-eindverbruik zou in 2016 28,2 % bedragen (tegen 29,5 % in 2009) en het verbruik 10,8 Mtoe.

1. Het betreft het heropstarten (na bijna een jaar stil gelegen te hebben) van een hoogoven van de staalgroep ArcelorMittal in Ougrée nabij Luik begin 2010. De tweede Luikse hoogoven in Seraing werd niet heropgestart.

2. Zie kader 16 in *Economische vooruitzichten 2010-2015*.

3. Dat is zowel voor eigen rekening als voor rekening van derden.

Lichte daling van het energieverbruik van diensten en gezinnen gedurende de projectieperiode.

De periode 2003-2008 werd gekenmerkt door een lichte toename van het energieverbruik van de diensten en gezinnen¹ dankzij een efficiënter energieverbruik mede door de scherpe prijsstijgingen voor energie. Meteorologische factoren gemeten aan de hand van het aantal graaddagen² hadden ook een belangrijke invloed³ op het energieverbruik van diensten en gezinnen: in 2007 daalde het aantal graaddagen en ook het verbruik, in 2008 daarentegen nam het aantal graaddagen opnieuw toe en ook het verbruik. In 2009 daalde het energieverbruik sterk. In 2010 nam het energieverbruik opnieuw sterk toe door de herneming van de economie en de koudere temperaturen. Gedurende de projectieperiode zou het energieverbruik licht afnemen onder impuls van aanhoudend hoge energieprijzen. Betere isolatie van de woningen en gebouwen, de aanschaf van meer rendabele verwarmingsinstallaties en van energiezuinige elektrische toestellen onder impuls van fiscale maatregelen ten voordele van energiebesparende investeringen⁴ stimuleren een efficiënter energieverbruik. Het aandeel van de diensten en gezinnen in het energie-eindverbruik zou ongeveer 36,7 % bedragen in 2016 en het verbruik 14 Mtoe.

Lichte toename van het energieverbruik door de energiesector gedurende de projectieperiode.

Over de periode 2003-2008 daalde het energieverbruik door de energiesector⁵ (zonder elektriciteit) met gemiddeld 1,5 % per jaar door de sterke stijging van de energieprijzen. In 2009 daalde het energieverbruik met 5,1 % ten gevolge van de crisis. In 2010 nam het energieverbruik toe met 4,1 % door de herneming van de economie. Vervolgens zou het verbruik in de periode 2011- 2016 licht toenemen met gemiddeld 0,7 % per jaar. Het verbruik zou 2,5 Mtoe bedragen in 2016.

Daling van het verbruik van fossiele brandstoffen door de elektriciteitssector gedurende de projectieperiode.

Het energieverbruik van de elektriciteitssector⁶ is nauw verbonden met de productie van elektriciteit en dus met de vraag naar elektriciteit. De toenemende productie van elektriciteit op basis van hernieuwbare energie en de import van elektriciteit doen het verbruik van fossiele brandstoffen afnemen. Zo nam gedurende de periode 2003-2008 de totale elektriciteitsproductie met slechts gemiddeld 0,5 % per jaar toe (door een toename van de import van elektriciteit) en het energieverbruik door de centrales met slechts 0,3 % (door een betere energie-efficiëntie en een toename van de groene elektriciteitsproductie) om te voldoen aan een totale vraag naar elektriciteit die met gemiddeld 0,9 % per jaar toenam.

In 2009 was er, ondanks een daling van de binnenlandse vraag naar elektriciteit, een belangrijke productie- verhoging en dus een sterke toename van het energieverbruik (vooral aardgas). De productieverhoging was het gevolg van een sterke toename van de export van elektriciteit naar Frankrijk. De export was zelfs voor het eerst sinds het begin van de jaren negentig groter dan de import van elektriciteit. In 2010 nam de productie verder toe door een toename van de binnenlandse vraag.

-
1. Het grootste deel van het energieverbruik gaat naar verwarming en koeling, het overige deel naar specifieke elektrische toepassingen zoals verlichting en elektrische toestellen.
 2. Graaddagen van een bepaalde dag is het verschil tussen een conventionele binnentemperatuur en de gemiddelde buitentemperatuur van die dag (vermenigvuldigd met de duur hiervan uitgedrukt in dagen, dus maal 1). Graaddagen van een bepaalde periode (bijvoorbeeld week, maand of stookseizoen) verkrijgt men door de som van de graaddagen van alle dagen van die periode te nemen. De gekozen conventionele binnentemperatuur bedraagt 16,5° C.
 3. Gedurende de projectieperiode wordt het aantal graaddagen gelijkgesteld aan het gemiddelde van de laatste 15 jaren en oefent het dus geen invloed meer uit op de evolutie van het energieverbruik en de bijbehorende emissies op middellange termijn.
 4. Belastingverminderingen op federaal niveau en allerlei premies op regionaal niveau.
 5. De energiesector (exclusief de elektriciteitssector) bestaat voor een groot deel uit raffinaderijen, verder ook uit cokesovens en hoogovens.
 6. De evolutie van de structuur van het elektriciteitsproductiepark is gebaseerd op de resultaten van de basisprojectie van de actualisering van WP21-08: "Impact of the EU Energy and Climate Package on the Belgian energy system and economy - Study commissioned by the Belgian federal and three regional authorities", Federaal Planbureau, nog te verschijnen.

Vanaf 2011 wordt verondersteld dat een toename van de vraag vooral wordt voldaan door een toename van de import. De netto-import wordt verondersteld ongeveer 6 000 GWh te bedragen in 2016, d.i. ongeveer gelijk aan het niveau van het vorige decennium. Gedurende de projectieperiode zou de productie met gemiddeld 0,1 % per jaar toenemen en in 2016 91,7 TWh bedragen. De vraag naar fossiele brandstoffen zou afnemen met een toenemende elektriciteitsproductie op basis van hernieuwbare energie.

Structuur van het elektriciteitsproductiepark in de periode 2011-2016: quasi-stabilisering van de elektriciteitsproductie op basis van kernenergie.

Binnen een context van een quasi-stabilisering van de productie van elektriciteit door kerncentrales gedurende de projectieperiode zou het aandeel van de productie van elektriciteit door kerncentrales in de totale elektriciteitsproductie afnemen van 58,3 % in 2000 en tot 52,8 % in 2016. Deze quasi-stabilisering houdt verband met een mogelijke verlenging van de levensduur d.i. de hypothese in het huidige scenario van de economische vooruitzichten. Eind 2009 werd er door de regering een protocol gesloten met het Franse GDF Suez om de levensduur van de drie oudste kerncentrales te verlengen met tien jaar waardoor ze niet meer zouden ontmanteld worden vanaf 2015. Deze verlenging is tot op heden niet goedgekeurd door het parlement. Het kernkabinet heeft half maart 2011 beslist stresstesten te laten uitvoeren om de veiligheid van onze kerncentrales na te gaan. De resultaten worden eind 2011 verwacht. Er zal geen debat over de eventuele verlenging van de levensduur van de centrales komen zolang de resultaten niet bekend zijn.

Sterke toename van de elektriciteitsproductie op basis van hernieuwbare energiebronnen.

Het aantal geproduceerde GWh met hernieuwbare energiebronnen (waterkracht, windkracht, biomassa en afval, zonne-energie) zou sterk toenemen tijdens de projectieperiode en zou in 2016 meer dan 10 500 GWh bedragen, d.i. ongeveer 11,5 % van de totale elektriciteitsproductie tegen 2 % in 2000. Het aandeel van elektriciteit geproduceerd via zonnepanelen zou in 2016 0,8 % bedragen. In het begin van de jaren 2000 trad in de verschillende gewesten een systeem van groenestroomcertificaten in werking ter bevordering van de elektriciteitsproductie op basis van hernieuwbare energiebronnen. Dat systeem houdt in dat de elektriciteitsleveranciers moeten kunnen aantonen, op straffe van boete, dat een bepaald percentage van hun geleverde elektriciteit geproduceerd werd op basis van hernieuwbare energiebronnen¹.

Daling van de elektriciteitsproductie op basis van fossiele brandstoffen.

De elektriciteitsproductie op basis van fossiele brandstoffen zou afnemen gedurende de projectieperiode. Het aandeel zou afnemen van 39,7 % in 2000 tot 35,6 % in 2016. Daarbij zou de elektriciteitsproductie op basis van aardgas sterk afnemen gedurende de projectieperiode vooral ten voordele van de productie op basis van hernieuwbare energiebronnen.

In 2010 zou de productie op basis van WKK (warmtekrachtkoppeling) meer dan 10 000 GWh bedragen en in 2016 meer dan 14 000 GWh. Ook voor warmtekrachtkoppeling werd een certificaatsysteem opgestart met doelstellingen voor de energieleveranciers die door de verschillende gewesten zijn vooropgesteld.

1. Zie ook *Vijfde nationale mededeling over klimaatverandering onder het raamverdrag van de Verenigde Naties inzake klimaatverandering*, 2009.

b. Sectorale analyse van de energiegebonden CO₂-emissies

De emissies afkomstig van transport, diensten en gezinnen zouden afnemen gedurende de projectieperiode. De emissies van de elektriciteitssector en de energiesector zouden licht toenemen. De uitstoot afkomstig van de industrie zou zich stabiliseren (zie tabel 48).

TABEL 48 - Evolutie van de energiegebonden CO₂-emissies per sector
in procent tenzij anders vermeld

	Gemiddelde jaarlijkse groeivoeten				Niveau (Mt)		Groeivoet	Structuur	
	2003-2008	2009	2010	2011-2016	1990 ¹	2016	2016-1990 ¹	1990	2016
Elektriciteitssector	-1,2	-0,1	7,0	0,8	23,4	23,9	1,8	21,3	23,0
Energiesector ²	-2,8	-8,7	4,9	1,0	6,4	5,4	-15,7	5,9	5,2
Industrie	-2,1	-21,0	8,5	0,0	32,9	24,0	-27,1	29,8	23,1
Transport ³	1,2	-2,9	-0,4	-0,6	19,9	24,9	24,8	18,1	24,0
Diensten en gezinnen ⁴	0,4	-5,3	5,6	-1,6	27,2	25,6	-6,1	24,7	24,6
Totaal ⁵	-0,6	-7,9	4,9	-0,3	110,1	103,9	-5,7	100,0	100,0

1. Cijfers van het basisjaar zijn vastgelegd in het *Report of the Review of the Initial Report of Belgium*, december 2007.

2. Exclusief de elektriciteitssector.

3. Exclusief luchtvaart.

4. Inclusief landbouw.

5. Inclusief overige en vluchtige CO₂-emissies.

Toename van de uitstoot afkomstig van de elektriciteitssector gedurende de projectieperiode.

In de periode 2003-2008 daalde de uitstoot van de elektriciteitssector sterk met gemiddeld 1,2 % per jaar door een verschuiving van de productie op basis van vaste en vloeibare brandstoffen naar een productie op basis van aardgas en hernieuwbare energiebronnen. Vervolgens is de uitstoot in 2009 quasi gestabiliseerd ondanks een sterke toename van de elektriciteitsproductie (op basis van aardgas). In 2010 nam de elektriciteitsproductie toe door de toename van de binnenlandse vraag. Hierdoor nam de uitstoot sterk toe in 2010. In de periode 2011-2016 zou de uitstoot licht toenemen met gemiddeld 0,8 % per jaar. Een betere energie-efficiëntie dankzij de stoom- en gasturbine-installaties (STEG's) en centrales met warmtekrachtkoppeling (WKK) en de stijgende elektriciteitsproductie op basis van hernieuwbare energiebronnen zouden een gunstig effect hebben op de emissies gedurende de projectieperiode.

De uitstoot zou 23,9 Mt bedragen in 2016. Dat zou een toename betekenen van ongeveer 1,8 % tegenover 1990. Het aandeel van de uitstoot zou in 2016 23 % van het totaal van de energiegebonden CO₂-emissies bedragen tegenover 21,3 % in 1990.

Toename van de uitstoot van de energiesector gedurende de projectieperiode.

De uitstoot van de energiesector kende gedurende de periode 2003-2008 een sterke daling van gemiddeld 2,8 % per jaar door de sterke daling van de raffinage activiteiten als gevolg van een daling van de vraag naar geraffineerde producten. In 2009 daalde de uitstoot zelfs met 8,7 % door de sluiting van verschillende cokes- en hoogovens. In 2010 zou de activiteit in de staalsector hernemen waardoor de uitstoot opnieuw sterk zou stijgen. Tijdens de projectieperiode zou de uitstoot van de energiesector toenemen met gemiddeld 1 % per jaar.

In 2016 zou de uitstoot 5,4 Mt bedragen tegenover 6,4 Mt in 1990. Het aandeel zou dan 5,2 % bedragen van de energiegebonden CO₂-emissies, d.i. iets minder dan in 1990.

Stabilisering van de uitstoot afkomstig van de industrie gedurende de projectieperiode.

De industrie kende gedurende de periode 2003-2008 een sterke daling van de uitstoot van gemiddeld 2,1 % per jaar onder druk van de hoge energieprijzen. Door een verschuiving in het energieverbruik weg van vast en vloeibaar daalde de uitstoot sterker dan het energieverbruik. In 2009 nam de uitstoot zelfs met 21 % af door de sterke terugval van de industriële productie vooral in de energie-intensieve zware industrie. In 2010 is de uitstoot met 8,5 % toegenomen door de heropleving van de economie¹. Tijdens de projectieperiode zou de uitstoot zich stabiliseren dankzij de aanhoudend hoge energieprijzen, het toenemend gebruik van hernieuwbare energiebronnen en het klimaatbeleid (het nationaal toewijzingsplan voor 2008-2012 en de sectorakkoorden). De doelstellingen tegen 2020 voor de installaties die vallen onder het Europees CO₂-emissiehandelssysteem² zouden bijdragen tot een beperking van de uitstoot door de industrie.

De uitstoot zou 24 Mt bedragen in 2016. Dat zou een daling van ongeveer 27 % betekenen t.o.v. het niveau in 1990. Het aandeel zou dan 23,1 % bedragen in 2016 tegen ongeveer 30 % in 1990.

Daling van de uitstoot van transport gedurende de projectieperiode.

Gedurende de periode 2003-2008 namen de emissies afkomstig van transport met gemiddeld ongeveer 1,2 % per jaar toe. In 2009 is de uitstoot met 2,9 % gedaald als gevolg van de economische crisis en in 2010 daalde de uitstoot verder met 0,4 %. Vervolgens zouden de emissies verder licht afnemen in de periode 2011-2016. Gedurende de projectieperiode zouden de toename van het aantal voertuigen met een lage uitstoot dankzij het succes van fiscale maatregelen en het gebruik (hoewel beperkt) van biobrandstoffen geleidelijk aan een effect hebben op de uitstoot.

In 2016 zou de uitstoot 24,9 Mt bedragen d.i. 24 % van de globale energiegebonden CO₂-uitstoot tegenover 18,1 % in 1990. De uitstoot zou in 2016 uitkomen op een niveau dat ongeveer 25 % hoger ligt dan de emissies in 1990.

Daling van de uitstoot afkomstig van de diensten en gezinnen in de periode 2011-2016.

In de periode 2003-2008 nam de uitstoot afkomstig van de diensten en gezinnen licht toe met gemiddeld 0,4 % per jaar onder druk van de scherpe prijsstijgingen voor energie. Door een verschuiving in het energieverbruik naar meer aardgas nam de uitstoot ook minder sterk toe dan het energieverbruik in die periode. In 2009 daalde de uitstoot met 5,3 % door de economische crisis. Door de heropleving van de economie in 2010 en de toename van het aantal graaddagen steeg de uitstoot opnieuw. De uitstoot zou in de periode 2011-2016 afnemen met gemiddeld 1,6 % per jaar. De hoge energieprijzen, de structurele wijziging van het energieverbruik (stijging van het aandeel van aardgas) en het klimaatbeleid zouden een gunstig effect hebben op de uitstoot gedurende de projectieperiode.

In 2016 zou de uitstoot 25,6 Mt bedragen d.i. 24,6 % van de globale energiegebonden CO₂-uitstoot en quasi hetzelfde aandeel als in 1990. De uitstoot zou in 2016 uitkomen op een niveau dat meer dan 5 % lager ligt dan de emissies in 1990.

1. Mede door het heropstarten (na bijna een jaar stil gelegen te hebben) van een hoogoven van de staalgroep ArcelorMittal nabij Luik begin 2010.

2. Zie kader 16 in *Economische Vooruitzichten 2010-2015*.

6.3. Evolutie van de niet-energiegebonden CO₂-emissies en overige broeikasgasemissies

Hierna wordt de evolutie van de niet-energiegebonden CO₂-emissies en de overige broeikasgasemissies voor België uiteengezet. De niet-energiegebonden CO₂-emissies worden besproken in punt 1. De CH₄- en N₂O-emissies worden toegelicht in punt 2. In punt 3 worden de emissies van gefluoreerde gassen besproken.

6.3.1. Niet-energiegebonden CO₂-emissies

Naast CO₂-emissies door verbranding van brandstoffen, komen er ook emissies vrij bij bepaalde industriële processen (o.a. bij de cement- en staalproductie en de petrochemie) en bij de verbranding van afval.

In de periode 2003-2008 daalden de CO₂-emissies afkomstig van de industriële processen, die sterk proces- en technologiegebonden zijn, met gemiddeld 0,9 % per jaar. In 2009 daalden ze met meer dan 20 % en bedroegen 7,5 Mt. Vanaf 2010 nam de uitstoot opnieuw toe.

De CO₂-emissies afkomstig van afvalverbranding daalden in de periode 2003-2008 met gemiddeld 9,1 % per jaar. In 2009 daalden ze met ongeveer 15 % en bedroegen 0,1 Mt (76,7 kt) in 2009. De uitstoot van afvalverbranding nam in 2010 toe.

TABEL 49 - Evolutie van de niet-energiegebonden CO₂-emissies
in procent tenzij anders vermeld

	Niveau (Mt CO ₂ -equivalenten)			Gemiddelde jaarlijkse groeivoeten				Groeivoet 2016-1990
	1990 ^a	2009 ^b	2016	2003-2008	2009	2010	2011-2016	
Industriële processen	8,2	7,5	8,9	-0,9	-21,7	2,5	2,6	8,3
Afval	0,3	0,1	0,1	-9,1	-15,2	1,1	1,2	-75,3
Totaal niet-energiegebonden CO ₂ -emissies	8,6	7,5	9,0	-1,0	-21,6	2,5	2,6	5,0

a. Cijfers van het basisjaar zijn vastgelegd in het *Report of the Review of the Initial Report of Belgium*, december 2007.

b. Deze inventariswaarden werden in maart 2011 ingediend bij de Europese Commissie overeenkomstig het artikel 3.1 van het besluit 280/2004/CE omtrent de monitoring van broeikasgasemissies.

Toename van de niet-energiegebonden CO₂-emissies in de periode 2011-2016.

De CO₂-emissies afkomstig van de industriële processen zouden toenemen gedurende de projectieperiode en 8,9 Mt bedragen in 2016 (+8,3 % t.o.v. 1990). De CO₂-emissies afkomstig van afvalverbranding zouden licht toenemen (83,2 kt in 2016).

6.3.2. Emissies van CH₄ en N₂O

CH₄-emissies zijn vooral afkomstig van de landbouw en afvalverwerking.

De CH₄-emissies kunnen in drie grote groepen worden ingedeeld: emissies door energietransformatie en -consumptie¹, emissies van de landbouw en emissies uit het storten en verwerken van afval. De landbouw neemt het grootste deel van de CH₄-emissies voor zijn rekening. Die emissies worden veroorzaakt bij verteringsprocessen, de mestproductie en de bemesting van landbouwgrond.

In 1990 bedroegen de totale CH₄-emissies 11,2 Mt CO₂-equivalenten waarvan 7,1 Mt CO₂-equivalenten afkomstig waren van de landbouw en 2,9 Mt CO₂-equivalenten van afvalverwerking. De CH₄-emissies afkomstig van energietransformatie en -consumptie bedroegen 1,3 Mt CO₂-equivalenten. In de periode 2003-2008 daalden

1. De emissies door energietransformatie ontstaan bij de elektriciteitsproductie, de olieraffinage en de transformatie van brandstoffen.

De emissies door energieconsumptie ontstaan bij de verbranding van fossiele brandstoffen door de industrie, transport, de tertiaire sector en de gezinnen en door verdamping bij de aardgasverdeling.

CH₄-emissies met gemiddeld meer dan 2 % per jaar. In 2009 bedroegen de CH₄-emissies van de landbouw 5,2 Mt CO₂-equivalenten en die afkomstig van afvalverwerking¹ daalden tot 0,6 Mt CO₂-equivalenten. De CH₄-emissies afkomstig van energietransformatie en -consumptie daalden tot 0,7 Mt CO₂-equivalenten. De totale CH₄-emissies daalden tot 6,5 Mt CO₂-equivalenten in 2009. In 2010 stabiliseerden de totale CH₄-emissies zich.

TABEL 50 - Evolutie van de CH₄-emissies
in procent tenzij anders vermeld

	Niveau (Mt CO ₂ -equivalenten)			Gemiddelde jaarlijkse groeivoeten			Groeivoet 2016-1990	
	1990 ^a	2009 ^b	2016	2003-2008	2009	2010		2011-2016
Energietransformatie en -consumptie	1,3	0,7	0,7	-1,5	-3,7	6,3	-1,1	-50,0
Industriële processen	0,0	0,0	0,0	66,0	-62,3	0,0	0,0	-, -
Gebruik van oplosmiddelen	0,0	0,0	0,0	-, -	-, -	-, -	-, -	-, -
Landbouw	7,1	5,2	5,2	-0,8	0,7	0,2	0,2	-26,1
Afval	2,9	0,6	0,3	-11,1	-8,8	-8,3	-8,3	-88,4
Totaal	11,2	6,5	6,2	-2,2	-1,2	0,0	-0,6	-44,6

a. Cijfers van het basisjaar zijn vastgelegd in het *Report of the Review of the Initial Report of Belgium*, december 2007.

b. Deze inventariswaarden werden in maart 2011 ingediend bij de Europese Commissie overeenkomstig het artikel 3.1 van het besluit 280/2004/CE omtrent de monitoring van broeikasgasemissies.

Lichte daling van de CH₄-emissies gedurende de projectieperiode.

De CH₄-emissies van de landbouw zouden licht toenemen gedurende de projectieperiode en 5,2 Mt CO₂-equivalenten bedragen in 2016. De uitstoot afkomstig van de afvalverwerking zou verder dalen tot 0,3 Mt CO₂-equivalenten in 2016. De CH₄-emissies afkomstig van energietransformatie en -consumptie zouden eveneens verder afnemen. De totale CH₄-emissies zouden met gemiddeld 0,6 % per jaar afnemen gedurende de projectieperiode en 6,2 Mt CO₂-equivalenten bedragen in 2016. Dat zou dan ongeveer 45 % onder het niveau van 1990 zijn.

N₂O-emissies zijn vooral afkomstig van de landbouw en industriële processen.

N₂O komt vrij bij de transformatie en de verbranding van fossiele brandstoffen, waarbij het aandeel van de emissies door transport toeneemt. In de industrie is de productie van adipine- en salpeterzuur de enige bron van N₂O. De N₂O-emissies van de landbouw komen tot stand bij de bemesting van landbouwgrond en bedragen ongeveer de helft van de totale N₂O-emissies. Ten slotte komt ook N₂O vrij bij de verbranding van afval en het gebruik van oplosmiddelen.

In 1990 bedroegen de totale N₂O-emissies 10,8 Mt CO₂-equivalenten waarvan 5,6 Mt CO₂-equivalenten afkomstig waren van de landbouw en 3,9 Mt CO₂-equivalenten van industriële processen. In de periode 2003-2008 daalden N₂O-emissies met gemiddeld meer dan 5 % per jaar. In 2009 bedroegen de N₂O-emissies van de landbouw² 4,4 Mt CO₂-equivalenten en de emissies van industriële processen 2 Mt CO₂-equivalenten. De totale N₂O-emissies daalden tot 7,6 Mt CO₂-equivalenten van 1990 tot 2009. In 2010 namen ze licht toe.

1. Emissies afkomstig van de landbouw dalen door de inkrimping van de veestapel en het mestbeleid met o.m. mestverwerkingstechnieken en opslagtijden. Emissies afkomstig van afvalverwerking dalen door selectieve ophaling en recuperatie, compostering, verschuiving van storten naar verbranden, verplichting tot methaanafvang bij bestaande stortplaatsen.
2. Emissies afkomstig van de landbouw dalen door de inkrimping van de rundvee- en varkensstapel, het ammoniakreductieplan en de sterke reductie in kunstmestverbruik.

TABEL 51 - Evolutie van de N₂O-emissies
in procent tenzij anders vermeld

	Niveau (Mt CO ₂ -equivalenten)			Gemiddelde jaarlijkse groeivoeten				Groeivoet 2016-1990
	1990 ^a	2009 ^b	2016	2003-2008	2009	2010	2011-2016	
Energietransformatie en -consumptie	0,8	0,6	0,6	-5,7	0,6	3,3	-0,5	-20,1
Industriële processen	3,9	2,0	2,1	-11,5	5,6	0,9	0,7	-45,8
Gebruik van oplosmiddelen	0,2	0,2	0,2	-0,1	-0,1	0,0	0,0	-13,0
Landbouw	5,6	4,4	4,5	-2,1	0,3	0,0	0,0	-19,9
Afval	0,3	0,3	0,3	0,2	0,4	0,4	0,4	3,3
Totaal	10,8	7,6	7,7	-5,3	1,7	0,6	0,2	-28,5

a. Cijfers van het basisjaar zijn vastgelegd in het *Report of the Review of the Initial Report of Belgium*, december 2007.

b. Deze inventariswaarden werden in maart 2011 ingediend bij de Europese Commissie overeenkomstig het artikel 3.1 van het besluit 280/2004/CE omtrent de monitoring van broeikasgasemissies.

Lichte toename van de N₂O-emissies gedurende de projectieperiode.

De emissies afkomstig van industriële processen¹ zouden toenemen tot 2,1 Mt CO₂-equivalenten in 2016. De emissies afkomstig van de landbouw zouden zich stabiliseren gedurende de projectieperiode en 4,5 Mt bedragen in 2016. De totale N₂O-emissies zouden gedurende de projectieperiode toenemen met gemiddeld 0,2 % per jaar en in 2016 7,7 Mt CO₂-equivalenten bedragen. Dat zou bijna 30 % onder het niveau van 1990 zijn.

Bij de evaluatie van de resultaten moet er rekening worden gehouden met een grote onzekerheidsmarge. Die grote foutenmarge is te wijten aan onzekerheden over de emissiefactoren en aan moeilijkheden bij de bepaling van de bronnen. De cijfers in de projectieperiode zijn dan ook louter indicatief².

6.3.3. Emissies van gefluoreerde gassen (HFK's, PFK's en SF₆)

De HFK's en PFK's worden als alternatief voor ozonafbrekende stoffen gebruikt.

De HFK's en PFK's worden als alternatief voor ozonafbrekende stoffen gebruikt. HFK's worden aangewend als koelmiddel voor koel- en airconditioninginstallaties, als drijfgas in spuitbussen, als blaasmiddel bij de aanmaak van kunststofschuimen en als blusmiddel in brandbestrijdingssystemen. PFK's worden als koelmiddel en als reinigingsmiddel in de productie van elektronica en fijnmechanica gebruikt. SF₆ wordt gebruikt als elektrische isolatie in installaties met hoge en gemiddelde spanning, hoofdzakelijk in beveiligingsschakelaars, transformatoren en stroomrails. SF₆ wordt ook gebruikt voor geluidsisolatie in dubbele beglazing.

Het scenario³ waarop de vooruitzichten voor de gefluoreerde gassen gebaseerd zijn, houdt rekening met de impact van de Europese regelgeving die het gebruik van CFK's en HCFK's verbiedt voor verschillende toepassingen. Er wordt ook rekening gehouden met de impact van de regionale regelgeving die reeds ingevoerd, beslist of gepland (op langere termijn) werd.

1. De productie van salpeterzuur afkomstig van één producent vormt de hoofdbron voor N₂O-emissies afkomstig van industriële processen in Vlaanderen. Op 18 november 2005 werd een vrijwillige overeenkomst gesloten waarbij het bedrijf zich engageert om de best beschikbare technologieën te gebruiken om die uitstoot te verminderen.
2. De evoluties voor de CH₄- en N₂O-emissies zijn gebaseerd op de verwachtingen in sectie 2 van *Report by Belgium for the Assessment of Projected Progress*, op. cit.
3. Zie sectie 2 van *Report by Belgium for the Assessment of Projected Progress*, op. cit.

TABEL 52 - Evolutie van de emissies van gefluoreerde gassen
in procent tenzij anders vermeld

	Niveau (Mt CO ₂ -equivalenten)				Gemiddelde jaarlijkse groeivoeten				Groeivoet 2016-1995
	1995 ^a	2000 ^b	2009 ^b	2016	2003-2008	2009	2010	2011-2016	
HFK	0,4	0,9	1,8	2,6	5,6	3,5	5,2	5,2	490,2
PFK	2,3	0,4	0,1	0,1	15,8	-37,6	-12,0	0,0	-95,3
SF ₆	2,2	0,1	0,1	0,1	-3,8	8,7	6,3	6,3	-93,3
Totaal	5,0	1,4	2,0	2,8	5,8	-0,3	4,2	5,0	-43,3

a. Cijfers van het basisjaar zijn vastgelegd in het *Report of the Review of the Initial Report of Belgium*, december 2007.

b. Deze inventariswaarden werden in maart 2011 ingediend bij de Europese Commissie overeenkomstig het artikel 3.1 van het besluit 280/2004/CE omtrent de monitoring van broeikasgasemissies.

Toename van de uitstoot van gefluoreerde gassen gedurende de projectieperiode.

In 1995 (basisjaar voor de aanrekening van de gefluoreerde gassen in het Kyoto-protocol) maakten de gefluoreerde gassen 3 % uit van de totale nationale emissies en bedroegen 5 Mt CO₂-equivalenten. Sindsdien zijn ze dankzij een reeks investeringen drastisch gereduceerd tot 1,4 Mt CO₂-equivalenten in 2000. In de periode 2003-2008 zijn ze opnieuw toegenomen. In 2009 daalden ze licht en bedroegen ze 2 Mt CO₂-equivalenten. Ze namen opnieuw toe in 2010.

Die emissies zouden jaarlijks met gemiddeld 5 % toenemen gedurende de projectieperiode en in 2016 2,8 Mt CO₂-equivalenten bedragen. Dat zou een daling betekenen van meer dan 40 % t.o.v. het basisjaar.

6.4. Totale broeikasgasemissies

Stabilisering van de broeikasgasemissies in de periode 2011-2016.

In 2009 daalden de broeikasgasemissies met 7,9 % ten gevolge van de economische crisis en in 2010 namen ze opnieuw toe met 4,3 %. Ondanks de sterke toename van de uitstoot in 2010 bleef het niveau van de uitstoot onder het niveau van 2008, namelijk 129,8 Mt in 2010 tegen 135,2 Mt in 2008. Vervolgens zouden de emissies zich stabiliseren in de periode 2011-2016. In 2016 zouden ze zelfs meer dan 10 % onder het niveau van het basisjaar dalen.

Dat gunstig resultaat is vooral te danken aan de stabilisering van het energieverbruik mede onder impuls van de hoge energieprijzen en structurele wijzigingen in het energieverbruik. Ook de daling van de CH₄ en de lichte toename van de N₂O-emissies dragen bij tot dit resultaat. De uitstoot van de niet-energiegebonden CO₂-emissies zou jaarlijks blijven toenemen tijdens de projectieperiode. De uitstoot van gefluoreerde gassen zou eveneens jaarlijks toenemen tijdens de projectieperiode, maar zou beduidend onder het niveau van het basisjaar blijven (zie tabel 53 en figuur 28).

TABEL 53 - Evolutie van de broeikasgasemissies
in procent tenzij anders vermeld

	Niveau (Mt CO ₂ -equivalenten)				Gemiddelde jaarlijkse groeivoeten 2011-2016	Groeivoet		
	Basisjaar ^a	2005 ^b	2009 ^b	2016		2009- basisjaar	2016- basisjaar	2016-2005
Energiegebonden CO ₂ -emissies	110,1	114,3	100,9	103,9	-0,3	-8,4	-5,7	-9,1
Niet-energiegebonden CO ₂ -emissies	8,6	10,6	7,5	9,0	2,6	-11,9	5,0	-15,2
Totale CH ₄ -emissies	11,2	6,8	6,5	6,2	-0,6	-42,6	-44,6	-8,9
Totale N ₂ O-emissies	10,8	9,4	7,6	7,7	0,2	-29,7	-28,5	-17,5
Totale HFK, PFK en SF ₆ -emissies	5,0	1,7	2,0	2,8	5,0	-59,4	-43,3	70,6
Totaal ^c	145,7	142,7	124,5	129,6	0,0	-14,6	-11,0	-9,2
ETS ^d		60,5	49,6	58,8				
ETS inclusief bunkers luchtvaart ^e				63,2				
non-ETS		82,2	74,9	70,9				
Internationale bunkers	16,4	28,5	27,1	34,8	3,5	65,2	112,0	22,0
waarvan luchtvaart	3,1	3,5	4,4	4,4	-0,7	42,6	43,5	25,4

a. Basisjaar is 1990 voor alle broeikasgassen behalve voor de gefluoreerde gassen. Voor de gefluoreerde gassen is het basisjaar 1995. Cijfers van het basisjaar zijn vastgelegd in het *Report of the Review of the Initial Report of Belgium*, december 2007.

b. Deze inventariswaarden werden in maart 2011 ingediend bij de Europese Commissie overeenkomstig het artikel 3.1 van het besluit 280/2004/CE omtrent de monitoring van broeikasgasemissies. De energiegebonden CO₂-emissies werden endogeen door het model HERMES berekend.

c. LUCF (land-use change and forestry) niet inbegrepen.

d. Voor 2005 en 2009: ETS scope 2008-2012: omvat alle installaties die opgenomen zijn in het Nationaal Toewijzingsplan voor 2008-2012. Voor 2016: ETS scope 2013-2020: omvat ETS scope 2008-2012 uitgebreid met bepaalde industriële procesemissies.

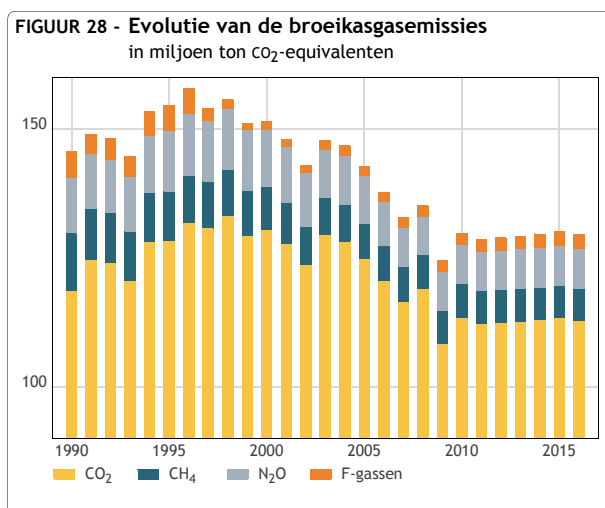
e. Vanaf 2012 maken de CO₂-emissies afkomstig van de bunkers voor luchtvaart deel uit van het ETS.

De broeikasgasemissies zouden ruim onder de vooropgestelde doelstelling liggen in de periode 2008-2012.

De doelstelling zoals bepaald in het Protocol van Kyoto impliceert een daling van de emissies met 7,5 % in de periode 2008-2012 tegenover het niveau van het basisjaar, wat overeenstemt met een niveau van gemiddeld 134,8 Mt CO₂-equivalenten. De industriële installaties die onderworpen zijn aan het Europees CO₂-emissiehandelssysteem (ETS-sectoren) krijgen een plafond toegewezen¹ van 58,5 Mt CO₂-equivalenten in de periode 2008-2012. De sectoren die niet onder deze regeling vallen (non-ETS-sectoren) krijgen dus per saldo 76,3 Mt CO₂-equivalenten toegewezen.

1. Zie het Nationaal Toewijzingsplan voor 2008-2012.

Volgens de voorliggende projectie zou de uitstoot van de ETS-sectoren gemiddeld 53,5 Mt CO₂-equivalenten bedragen in de periode 2008-2012 en dus onder het toegewezen plafond uitkomen. Voor de non-ETS-sectoren zou de uitstoot eveneens minder dan het vooropgestelde objectief bedragen, namelijk gemiddeld 75,9 Mt CO₂-equivalenten. Het niveau van de totale broeikasgasemissies zou dus gemiddeld 129,4 Mt CO₂-equivalenten bedragen in de periode 2008-2012 en gemiddeld 5,4 Mt CO₂-equivalenten per jaar onder de vooropgestelde doelstelling liggen¹. Ondanks de relatief sterke herneming van de economische activiteit vanaf 2010, zou België, binnen een context van aanhoudend hoge energieprijzen, zijn doelstelling zoals bepaald in het Protocol van Kyoto kunnen behalen. Dat gunstig resultaat zou mede te danken zijn aan de sterke terugval van het niveau van de economische activiteit als gevolg van de economische crisis in 2009 en het gevoerde klimaatbeleid.

Tegen 2020 moet België tevens voldoen aan een aantal doelstellingen i.v.m. de broeikasgasemissies in het kader van het Europees Klimaat- en Energiepakket. De uitstoot van de ETS-sectoren moet op Europees vlak afnemen met 21 % t.o.v. 2005. De uitstoot van de non-ETS-sectoren moet op Belgisch niveau dalen met 15 % t.o.v. 2005. Tegen 2016 zou het verloop van de emissies van de non-ETS-sectoren (daling van de uitstoot) dichterbij deze doelstelling komen zonder de doelstelling echter te bereiken.

1. Dit resultaat kan vergeleken worden met andere schattingen die een bottom-up benadering hanteren, zie sectie 2 van *Report by Belgium for the Assessment of Projected Progress*, op. cit.

7. Bijlagen

7.1. Belangrijkste hypothesen van de projectie

TABEL 1 - HYPOTHESEN OMTRENT DE BINNENLANDSE EN DE INTERNATIONALE OMGEVING

	2010 [^] 2005	2016 [^] 2011	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1. Buitenlandse afzetmarkt van goederen en diensten (volumegroei)	4.1	6.7	11.0	6.6	6.4	6.7	7.0	7.0	6.3
2. Wereldhandelsprijzen in euro (groeivoeten)									
Uitvoer van goederen excl. energie	0.8	1.6	5.5	0.9	1.3	1.7	1.9	2.0	2.0
Invoer van goederen excl. energie	-0.1	1.4	5.1	0.2	1.1	1.6	1.9	1.9	1.9
Invoer van energie	15.3	7.7	34.3	33.4	-1.3	2.7	3.9	3.9	3.9
3. Wisselkoers (peil)									
Dollar per euro (x 100)	134.4	139.3	132.6	139.6	139.2	139.2	139.2	139.2	139.2
4. Rentevoeten (peil)									
Korte rente (3m.)									
Eurozone	2.7	2.6	0.8	1.6	2.5	2.6	2.8	2.9	3.0
Verenigde Staten	3.0	2.2	0.3	0.4	1.3	2.6	2.8	2.9	3.1
Lange rente (10j.)									
Eurozone	3.8	4.6	3.3	4.2	4.5	4.6	4.7	4.7	4.8
Verenigde Staten	4.0	4.7	3.2	3.6	4.0	5.0	5.1	5.2	5.3
5. Beroepsbevolking									
Mutatie in duizend personen	36.5	37.3	36.8	35.2	42.1	42.8	39.6	34.5	29.6
6. Activiteitsgraad (in %)	72.8	73.2	72.5	72.6	72.9	73.2	73.4	73.6	73.7
7. Gemiddelde arbeidsduur (werknemers en zelfst.) (groeivoeten)									
Marktbedrijfstakingen	-0.3	-0.0	0.2	0.3	0.1	-0.1	-0.1	-0.2	-0.2
Industrie	-0.4	0.3	1.4	1.2	0.6	0.2	-0.0	-0.0	-0.0
Verhandelbare diensten	-0.3	-0.1	-0.1	0.1	0.0	-0.1	-0.1	-0.2	-0.1

([^]) Gemiddelden van periodes

TABEL 2 - VOORNAAMSTE HYPOTHESEN OVER DE OVERHEIDSUITGAVEN

(groeivoeten in volume voor rubrieken 3 tot 9)

	2010 [^] 2005	2016 [^] 2011	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1. Werkgelegenheid bij de overheid	1.0	0.7	0.4	0.6	0.7	0.8	0.8	0.8
1. Federale overheid	-0.4	-0.5	-1.7	-0.9	-0.2	-0.0	-0.0	0.1
2. Gemeenschappen en gewesten	1.2	0.9	0.8	0.9	0.9	1.0	1.0	1.0
3. Lagere overheid	1.6	0.9	0.9	0.9	0.9	0.9	0.9	0.9
4. Sociale zekerheid	0.6	0.3	-0.1	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4
2. Sociale programmatie en 'wage drift'								
1. Federale overheid (incl. defensie)	-.	0.5	0.8	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4
2. Gemeenschappen en gewesten	-.	0.3	0.5	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3
3a. Lagere overheid - onderwijssubs.	-.	0.2	0.5	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2
3b. Lagere overheid - overige	-.	0.6	0.7	0.6	0.6	0.5	0.5	0.5
4. Sociale zekerheid	-.	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5
3. Bruto-aankoop van goederen en diensten	2.1	0.4	-0.8	0.8	0.6	0.6	0.6	0.6
1. Federale overheid	2.9	-0.0	-0.8	0.9	-0.1	-0.1	-0.1	-0.1
2. Gemeenschappen en gewesten	1.9	-0.5	-2.7	-0.0	-0.0	-0.0	-0.0	-0.0
3. Lagere overheid	2.1	1.7	1.6	1.7	1.7	1.7	1.7	1.7
4. Sociale zekerheid	2.3	1.9	1.9	1.9	1.9	1.9	1.9	1.9
<i>Deflator: aankoop van goederen en diensten</i>	2.4	2.3	3.5	2.0	1.9	2.0	2.1	2.0
4. Bruto-kapitaalvorming	2.3	1.3	10.7	7.4	-12.1	-3.3	3.2	2.1
1. Federale overheid en sociale zekerheid	52.0	1.4	2.8	6.6	-7.2	4.1	1.0	1.0
2. Gemeenschappen en gewesten	1.3	-0.4	-0.8	-0.2	0.0	-1.0	-0.1	-0.1
3. Lagere overheid	3.1	3.3	23.6	13.2	-21.2	-7.0	6.9	4.2
<i>Deflator: overheidsinvesteringen</i>	1.8	1.9	1.7	1.9	1.7	1.9	2.0	2.1
5. Sociale verstrekkingen in natura	2.6	3.0	3.8	2.0	3.4	3.2	3.0	2.8
1. Federale overheid	40.9	1.9	11.6	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
2. Gemeenschappen en gewesten	4.3	2.5	-0.4	3.0	3.1	3.1	3.1	3.1
3. Lagere overheid	2.3	4.2	9.5	3.7	3.3	3.4	3.4	2.1
4. Sociale zekerheid	2.4	3.1	4.1	1.9	3.5	3.2	3.1	2.8
<i>Deflator: sociale verstrekkingen in natura</i>	2.9	2.2	2.5	2.8	1.9	2.0	2.0	2.0
6. Overige lopende overdrachten aan de gezinnen en izw's	2.6	2.1	1.2	2.5	2.3	2.4	2.3	2.2
1. Federale overheid	4.1	1.7	2.3	2.1	1.0	1.6	1.5	1.5
2. Gemeenschappen en gewesten	3.9	2.1	1.2	2.4	2.2	2.3	2.3	2.3
3. Lagere overheid	2.2	2.4	3.2	2.7	2.0	2.1	2.1	2.2
4. Sociale zekerheid	2.1	2.2	0.9	2.6	2.6	2.5	2.4	2.4
<i>Deflator: nationaal indexcijfer der consumptieprijzen</i>	2.2	2.3	3.5	2.0	1.9	2.0	2.1	2.0
7. Lopende overdrachten aan de ondernemingen	12.2	1.4	2.7	-0.2	1.1	1.5	1.8	1.7
1. Federale overheid	13.7	1.0	0.6	0.8	1.8	0.6	1.3	1.1
2. Gemeenschappen en gewesten	5.3	0.1	0.5	0.0	-0.0	-0.0	-0.0	-0.0
3. Lagere overheid	1.1	0.9	0.9	0.9	0.9	0.9	0.9	0.9
4. Sociale zekerheid	17.9	2.7	7.3	-2.0	0.5	3.7	3.6	3.5
<i>Deflator: nationaal indexcijfer der consumptieprijzen</i>	2.2	2.3	3.5	2.0	1.9	2.0	2.1	2.0
8. Lopende overdrachten aan het buitenland	2.6	1.7	-1.8	3.5	2.0	2.4	2.0	2.0
1. Federale overheid	2.5	1.8	-1.4	3.6	2.1	2.4	2.0	2.0
2. Gemeenschappen en gewesten	1.5	-0.1	-0.6	-0.0	-0.0	-0.0	-0.0	-0.0
3. Sociale zekerheid	24.8	-2.6	-34.5	4.3	3.7	3.7	3.6	3.6
<i>Deflator: nationaal indexcijfer der consumptieprijzen</i>	2.2	2.3	3.5	2.0	1.9	2.0	2.1	2.0
9. Kapitaaloverdrachten	40.1	1.3	11.2	0.3	-1.4	-0.2	-1.2	-1.0
1. Federale overheid	289.8	1.7	16.1	0.8	-2.6	-0.2	-2.0	-1.8
2. Gemeenschappen en gewesten	-1.9	1.3	7.9	-0.0	-0.0	-0.0	-0.0	-0.0
3. Lagere overheid	-7.4	-2.2	-3.4	-2.0	-1.9	-2.0	-2.0	-2.0
4. Sociale zekerheid	16.8	-2.2	-3.4	-2.0	-1.9	-2.0	-2.0	-2.0
<i>Deflator: nationaal indexcijfer der consumptieprijzen</i>	2.2	2.3	3.5	2.0	1.9	2.0	2.1	2.0

(^) Gemiddelden van periodes

TABEL 3 - HYPOTHESEN INZAKE SOCIALEZEKERHEIDSPRESTATIES

	2010 [^] 2005	2016 [^] 2011	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
<i>I. Groeivoeten in volume</i>									
1. Pensioenen	2.6	3.5	2.5	2.6	4.0	3.7	3.6	3.6	3.5
a. Werknemers (a)	2.1	3.6	2.3	2.6	4.0	3.8	3.7	3.7	3.6
(RP: begrotingscijfer)	2.2	3.6	2.3	2.6	4.0	3.8	3.7	3.7	3.6
b. Zelfstandigen (a)	3.5	2.6	4.1	2.0	3.2	2.8	2.7	2.6	2.5
c. Vastbenoemd personeel bij RSZ-PPO	11.0	5.3	3.7	5.6	5.2	5.3	5.3	5.1	5.2
d. Aangeslotenen bij de DOSZ	0.7	0.0	-1.7	-1.7	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4
2. ZIV-uitkeringen	5.3	2.9	7.5	5.1	2.2	2.8	2.9	2.5	2.0
a. Werknemers	5.2	3.0	7.4	5.3	2.4	2.9	2.9	2.5	2.0
- Primaire ongeschiktheid	6.5	3.2	5.7	5.2	1.8	3.1	3.1	3.3	2.9
- Invaliditeit (b)	4.8	2.9	7.8	4.9	2.8	2.9	3.0	2.3	1.8
- Moederschapsrust (b)	4.8	2.7	10.8	7.4	1.4	2.4	2.0	1.9	1.1
- Mijnerkers en zeelieden	-5.7	-11.0	23.5	-6.9	-11.8	-11.8	-11.8	-11.8	-11.8
b. Zelfstandigen	7.2	1.9	8.5	3.1	0.5	1.8	2.4	2.1	1.8
3. Kinderbijslagen (b)	1.5	1.4	1.7	1.3	0.8	1.7	1.7	1.6	1.5
a. Werknemers, RSZ-PPO inbegrepen	1.4	1.5	1.8	1.2	0.9	1.8	1.8	1.7	1.6
(RKW: begrotingscijfer)	1.4	1.6	1.3	1.4	0.9	1.9	1.9	1.8	1.7
b. Zelfstandigen	1.9	0.6	-0.7	0.8	0.2	0.9	0.7	0.5	0.4
c. Gewaarborgde gezinsbijslag	6.0	2.1	20.9	11.3	0.2	0.2	0.3	0.3	0.2
4. Arbeidsongevallen van het FAO	1.2	2.8	6.5	1.7	0.4	3.5	3.7	3.8	3.8
5. Beroepsziekten	-1.6	-4.2	-0.6	-12.4	-2.4	-2.6	-2.6	-2.5	-2.4
<i>II. Groeivoeten alvorens toepassing van indexeringsregels</i>									
Geneeskundige zorgen	3.2	3.1	1.7	4.3	2.0	3.5	3.2	3.1	2.8
a. Werknemers, zelfstandigen, ambtenaren (c)	3.2	3.1	1.8	4.3	2.0	3.5	3.2	3.1	2.8
(ZIV-GV: begrotingscijfer)	3.3	3.1	2.2	4.2	1.9	3.5	3.2	3.1	2.8
b. Aangeslotenen bij de DOSZ	-1.5	1.3	-1.0	0.2	0.7	1.3	1.8	2.0	1.6
c. Aan buitenlandse SZ-instellingen	4.3	2.7	-9.1	0.6	2.9	3.2	3.3	3.1	3.1
d. Vlaamse zorgverzekering	7.2	1.5	2.7	1.7	1.4	1.8	1.9	1.5	0.6
<i>III. In duizendtallen (jaargemiddelden)</i>									
1. Niet werkzoekende uitkeringsgerechtigde volledig werklozen	105.8	83.4	89.2	86.2	84.2	83.1	82.8	82.2	81.9
2. Vrijwillig deeltijdse werklozen	29.1	26.9	28.4	28.0	27.7	27.5	26.7	25.9	25.6
3. Deeltijdse werklozen met behoud van rechten en IGU	49.1	58.9	52.5	53.0	54.6	56.9	59.7	62.9	66.2
4. Van inschrijving vrijgestelde werklozen wegens beroepsopleiding, familiale en sociale redenen of studies	47.7	48.5	50.4	49.9	50.1	49.6	48.3	46.9	46.1
5. Activeringsprogramma's: PWA's, Eerste werkervaring	7.9	1.9	4.0	3.2	2.5	2.0	1.6	1.3	1.0
6. Tewerkstelling met loonsubsidie	145.4	230.1	201.3	227.6	214.4	220.0	229.8	239.5	249.2
a. Doorstromingsprogramma's	5.5	4.8	5.2	4.9	4.8	4.8	4.8	4.7	4.7
b. Activering zonder dienstencheques	54.3	66.3	68.3	85.2	63.5	60.8	62.0	62.8	63.3
- dienstenbanen oude stijl	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
- activaplanbanen met RVA-vergoeding, incl.SINE's	44.7	58.2	60.0	74.9	55.8	53.4	54.5	55.2	55.7
- activaplanbanen zonder RVA-vergoeding	9.6	8.0	8.3	10.3	7.7	7.4	7.5	7.6	7.7
c. Sociale Maribel (incl. bedrijfsvoorheffing) (d)	24.3	24.6	26.4	26.5	25.8	25.1	24.2	23.4	22.7
d. Dienstenchequewerknemers	61.0	133.4	100.3	109.9	119.2	128.4	137.9	147.6	157.5
- activaplanbanen met RVA-vergoeding	5.7	3.0	2.2	2.4	2.6	2.8	3.1	3.3	3.5
- activaplanbanen zonder RVA-vergoeding	8.3	22.7	17.1	18.7	20.3	21.9	23.5	25.1	26.8
- gewone jobs	46.9	107.7	81.0	88.7	96.2	103.7	111.3	119.2	127.2
e. Jongerenbonus non-profit	0.4	1.0	1.1	1.1	1.1	1.1	1.0	1.0	1.0
7. Loopbaanonderbrekingen	230.5	292.9	265.6	275.4	283.9	291.2	297.5	302.7	307.0
8. Brugpensioenen	115.2	118.0	120.9	121.0	118.4	117.7	116.4	116.5	117.8
<i>IV. Loonsubsidies via sociale zekerheid (e)</i>									
(a) Berekend met het model PENSION (werknemersregeling) respectievelijk het model MOSES (regeling der zelfstandigen).									
(b) Aantal kinderen en aantal invaliden overeenkomstig het langetermijnmodel MALTESE.									
(c) Inclusief het ligdagprijsgedeelte dat voordien ten laste was van Volksgezondheid, en met integratie van de 'kleine risico's' in de regeling voor zelfstandigen.									
(d) Via bedrijfsvoorheffing: een deel van de bedrijfsvoorheffing wordt vanaf 2009 via de Sociale Maribelfondsen aan de non-profit-ondernemingen als loonsubsidie toegekend.									
(e) Zie tabel 5.									
(^) Gemiddelden van periodes									

TABEL 4 - VERKLARING VAN DE SOCIALE PREMIES

(groeivoeten)

	2010 [^] 2005	2016 [^] 2011	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1. Werknemersregeling									
a. Sector van de ondernemingen incl. overheidsbedrijven									
1. Reëel uurloon per werknemer	0.6	1.2	0.2	0.0	0.3	1.3	1.8	2.0	1.7
2. Effectieve arbeidsduur per werknemer	-0.4	-0.0	0.2	0.4	0.2	-0.1	-0.2	-0.2	-0.2
3. Tewerkstelling	1.2	1.4	0.8	1.3	1.3	1.5	1.5	1.5	1.4
- Verwerkende nijverheid, energie en bouw	-0.9	-1.0	-2.3	-0.9	-1.1	-1.0	-0.8	-1.0	-0.9
- Verhandelbare diensten	2.1	2.2	1.9	2.1	2.2	2.3	2.3	2.2	2.1
4. Bruto-loonsom, voor indexatie	1.5	2.6	1.2	1.7	1.8	2.8	3.2	3.3	2.9
5. Loonindexering	1.9	2.2	0.5	3.0	2.5	1.8	2.0	2.0	2.0
p.m. Deflator consumptieprijzen	2.3	2.2	2.4	3.3	2.0	1.9	2.0	2.1	2.0
6. Bruto-loonsom	3.4	4.9	1.7	4.7	4.3	4.7	5.3	5.4	5.0
- Aanslagbasis van bijdragen	3.4	4.8	1.7	4.7	4.3	4.6	5.2	5.4	4.9
b. Overheid: overheidsbedrijven (e)									
1. Bezoldiging per hoofd	1.6	3.3	1.1	1.6	3.2	3.2	3.9	4.1	3.7
2. Tewerkstelling	1.2	1.6	1.6	1.6	1.6	1.6	1.6	1.6	1.6
3. Bruto-loonsom	3.7	5.2	2.9	3.2	5.1	5.1	5.8	6.0	5.6
c. Overheidssector excl. overheidsbedrijven									
1. Bezoldiging per hoofd	2.9	2.5	1.1	3.4	2.7	2.2	2.3	2.3	2.3
2. Tewerkstelling	1.0	0.6	0.3	0.4	0.5	0.7	0.8	0.8	0.7
3. Bruto-loonsom	4.0	3.2	1.4	3.8	3.2	2.9	3.1	3.1	3.1
d. Bijdragen, nominaal									
1. Werkgeversbijdragen	3.6	5.2	1.8	5.3	4.7	5.0	5.5	5.5	5.1
a. Privé-sector (a)	3.4	5.4	1.8	5.6	4.9	5.2	5.8	5.8	5.4
b. Overheidsbedrijven (e)	3.5	6.2	3.8	4.1	6.1	6.3	6.9	7.3	6.6
c. Overheid excl. overheidsbedrijven	4.8	3.3	1.8	3.9	3.5	3.1	3.2	3.2	3.1
2. Werknemersbijdragen	2.6	4.9	1.1	4.8	4.6	4.7	5.2	5.3	4.9
a. Privé-sector	2.3	5.3	1.0	5.1	5.0	5.2	5.7	5.8	5.3
b. Overheidssector	3.8	3.2	1.4	3.7	3.2	2.9	3.1	3.1	3.1
e. Impliciete bijdragevoeten (b)									
1. Werkgeversbijdragen									
a. Privé-sector (a)	24.3	25.1	24.5	24.8	24.9	25.0	25.2	25.3	25.4
b. Overheid: overheidsbedrijven (e)	30.6	31.6	30.5	30.8	31.1	31.4	31.8	32.2	32.5
c. Overheid excl. overheidsbedrijven	12.3	12.6	12.6	12.6	12.6	12.6	12.7	12.7	12.7
2. Werknemersbijdragen									
a. Privé-sector incl. overheidsbedrijven (e)	10.1	10.2	10.0	10.1	10.2	10.2	10.3	10.3	10.3
b. Overheidssector	9.2	9.2	9.2	9.2	9.2	9.2	9.2	9.2	9.2
2. Regeling der zelfstandigen									
a. Inkomen per hoofd (c)	2.2	1.4	0.8	-1.3	-2.3	3.2	2.6	2.9	3.1
b. Aantal zelfstandigen (c)	0.2	0.8	1.0	1.4	0.8	0.6	0.7	0.8	0.5
c. Inkomen van de zelfstandigen (c)	2.5	2.2	1.7	0.1	-1.5	3.9	3.4	3.7	3.6
d. Herwaarderingscoëfficiënt	0.3	-0.2	-0.1	-1.5	2.1	-0.2	-1.4	0.0	0.1
e. Aanslagbasis van de bijdragen	2.8	2.0	1.6	-1.4	0.5	3.6	1.9	3.7	3.7
f. Bijdragen	5.9	2.0	3.1	-1.4	0.5	3.6	1.9	3.7	3.7
g. Impliciete bijdragevoet (b)	13.9	14.8	14.8	14.8	14.8	14.8	14.8	14.8	14.8
3. Regeling der uitkeringstrekkers									
a. Bijdragen	4.9	5.2	5.2	5.5	5.2	5.0	5.1	5.2	5.4
b. Impliciete bijdragevoet (b)	3.0	3.0	3.0	3.0	3.0	3.0	3.0	3.0	3.0
p.m. ex ante bijdrageverminderingen (d)	5262	5613	5571	5519	5485	5523	5603	5720	5830
werkgeversbijdragen	4659	5082	4864	4877	4911	4985	5097	5242	5382
waarin voor overheidsbedrijven (e)	11	11	13	12	11	11	11	11	10
werknemersbijdragen	603	531	707	642	574	538	506	478	448
(a) De bijdrageverminderingen in het kader van de 'Sociale Maribel' worden door de Sociale Zekerheid geïnd en vervolgens via daartoe opgerichte fondsen als een loonsubsidie teruggestort aan de bedrijven die voldoen aan de gestelde voorwaarden.									
(b) Bijdragen uitgedrukt in % van de aanslagbasis. Voor meer detail zie tabel 6.									
(c) van het jaar t-3.									
(d) Zie tabel 5. De zogenaamde bijdrageverminderingen in het kader van de 'Sociale Maribel' niet inbegrepen, zie voetnoot (a).									
(e) VRT, RTBF en BRF vanaf 2002, Aquafin (tot 2004), De Lijn, TEC, STIB, transportinfrastructuur.									
([^]) Gemiddelden van periodes									

TABEL 5 - HYPOTHESEN M.B.T. SOCIALE ZEKERHEIDSBIJDRAGEN EN LOONSUBSIDIES: EX ANTE BEDRAGEN

(in miljoen euro)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2016-2010
1. Patronale bijdrageverminderingen	4864	4877	4911	4985	5097	5242	5382	517
- Lage en hogeloonwerkgelegenheid (a)	4230	4233	4256	4317	4412	4540	4663	433
- Speciale banenplannen (b)	634	645	655	668	684	702	719	85
2. Loonsubsidies	4752	5120	5192	5351	5634	5933	6235	1483
<i>a. via sociale zekerheid</i>								
- Sociale Maribel	686	707	707	707	707	707	707	22
- Jongerenbonus non-profit	28	29	30	30	31	31	32	3
- Sociale Maribel - alternatieve financiering	73	78	83	88	94	101	108	35
- Activering van werkloosheidsuitkeringen	386	539	379	296	308	318	327	-59
- Dienstencheques	1232	1328	1475	1619	1772	1935	2106	874
<i>b. via federale fiscaliteit</i>								
- Nacht- en ploegenwerksubsidie	908	940	966	996	1034	1073	1111	203
- Overuren	48	49	51	53	55	57	59	12
- Onderzoek en ontwikkeling (ondernemingen) (c)	366	379	387	397	409	423	436	70
- Algemene subsidie	888	927	965	1007	1058	1113	1166	279
- Sectorspecifieke subsidies (d)	102	108	113	119	126	134	142	40
<i>c. via gewesten</i>								
- Indienstneming oudere werklozen (Vlaams Gewest)	20	21	22	22	23	24	24	4
- Prime à l'emploi (Waals Gewest)	16	16	16	16	16	16	16	1
Totaal ten gunste van werkgevers	9616	9998	10103	10336	10730	11175	11617	2000
3. Persoonlijke bijdrageverminderingen	707	642	574	538	506	478	448	-259
(a) Alle verminderingen die niet vallen onder de rubriek speciale banenplannen, d.w.z. incl. doelgroepsupplementen voor 'oudere werknemers' en 'arbeidsherverdeling'.								
(b) Zowel basisgedeelte van de structurele vermindering als het doelgroepsupplement voor 3 doelgroepcategorieën: (1) zowel 'jonge werknemers' als startbanen oude stijl, (2) zowel 'eerste aanwervingen' als plan-plus 1/2/3 oude stijl, (3) zowel 'langdurig werklozen' als voordeel-, diensten- en activaplanbanen oude stijl.								
(c) 'Partnerships met universiteiten' en 'jonge innoverende ondernemingen'.								
(d) Maatregelen 'Koopvaardij, baggeraars, zeesleepvaart, zeevisserij, sportlui'.								

TABEL 6 - HYPOTHESEN M.B.T. SOCIALE ZEKERHEIDSBIJDRAGEVOETEN EN LOONSUBSIDIEVOETEN

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2016-2010
Gemiddelde werkgeversbijdragevoet (ondernemingen)	34.45	34.25	34.16	34.18	34.16	34.16	34.20	-0.25
- Wettelijke bijdragevoet na verminderingen	25.04	25.23	25.36	25.49	25.60	25.69	25.78	0.74
- Fictieve bijdragevoet	3.46	3.12	2.97	2.91	2.85	2.82	2.82	-0.64
- Extrawettelijke bijdragevoet	2.13	2.10	2.07	2.03	2.00	1.96	1.93	-0.21
- Aanvullende pensioenbijdragevoet	3.82	3.80	3.77	3.74	3.72	3.70	3.68	-0.14
- p.m. Bijdrageverminderingvoet (ex ante)	4.67	4.48	4.32	4.19	4.07	3.97	3.89	-0.79
Gemiddelde loonsubsidievoet (ondernemingen)	4.57	4.70	4.57	4.50	4.50	4.50	4.50	-0.06
Netto parafiscale voet volgens arbeidscategorie (ondernemingen)(*)								
- Lageloonwerkgelegenheid - min-vijftigers	24.71	25.44	25.91	26.23	26.41	26.65	26.85	2.14
- Hogeloonwerkgelegenheid - min-vijftigers	29.69	29.64	29.59	29.57	29.49	29.44	29.42	-0.27
- Speciale banen	7.52	4.59	9.59	12.30	12.72	13.22	13.72	6.20
- Lageloonwerkgelegenheid - ouderen	23.26	24.18	24.99	25.92	26.78	27.63	28.39	5.13
- Hogeloonwerkgelegenheid - ouderen	29.64	29.65	29.69	29.78	30.00	29.99	30.00	0.36
Werkgeversbijdragevoeten in verwerkende nijverheid (*)	36.98	36.91	36.84	36.80	36.72	36.69	36.70	-0.27
- Lageloonwerkgelegenheid - min-vijftigers	33.48	33.69	33.89	34.04	34.06	34.19	34.32	0.85
- Hogeloonwerkgelegenheid - min-vijftigers	37.72	37.65	37.59	37.54	37.42	37.39	37.38	-0.34
- Speciale banen	21.33	21.72	22.09	22.42	22.69	23.03	23.39	2.06
- Lageloonwerkgelegenheid - ouderen	29.39	28.75	28.00	27.72	27.43	26.98	26.63	-2.76
- Hogeloonwerkgelegenheid - ouderen	38.80	38.58	38.37	38.31	38.28	38.19	38.20	-0.60
Werkgeversbijdragevoeten in verhandelbare dienstensector (*)	29.08	29.32	29.47	29.62	29.72	29.80	29.87	0.79
- Lageloonwerkgelegenheid - min-vijftigers	26.62	27.45	27.94	28.26	28.43	28.65	28.82	2.20
- Hogeloonwerkgelegenheid - min-vijftigers	30.73	30.69	30.65	30.63	30.54	30.49	30.45	-0.28
- Speciale banen	17.38	17.86	18.29	18.71	19.07	19.48	19.90	2.53
- Lageloonwerkgelegenheid - ouderen	25.78	26.93	27.91	28.96	29.91	30.88	31.74	5.95
- Hogeloonwerkgelegenheid - ouderen	30.49	30.56	30.64	30.77	31.07	31.06	31.04	0.55
Loonsubsidievoeten in verwerkende nijverheid	5.51	5.56	5.50	5.46	5.46	5.45	5.45	-0.06
- Lageloonwerkgelegenheid - min-vijftigers	4.01	4.01	4.00	4.00	4.00	4.00	4.00	-0.01
- Hogeloonwerkgelegenheid - min-vijftigers	5.66	5.67	5.66	5.66	5.66	5.66	5.66	-0.00
- Speciale banen	9.91	12.83	8.67	6.58	6.47	6.35	6.25	-3.66
- Lageloonwerkgelegenheid - ouderen	4.14	4.14	4.13	4.12	4.11	4.10	4.10	-0.05
- Hogeloonwerkgelegenheid - ouderen	5.80	5.80	5.79	5.79	5.78	5.77	5.76	-0.03
Loonsubsidievoeten in verhandelbare dienstensector	3.00	3.13	2.89	2.74	2.69	2.63	2.58	-0.42
- Lageloonwerkgelegenheid - min-vijftigers	3.00	2.99	2.93	2.87	2.80	2.74	2.68	-0.32
- Hogeloonwerkgelegenheid - min-vijftigers	2.56	2.55	2.51	2.47	2.43	2.39	2.35	-0.20
- Speciale banen	11.92	15.62	10.53	7.95	7.82	7.67	7.55	-4.37
- Lageloonwerkgelegenheid - ouderen	2.98	2.90	2.79	2.68	2.58	2.49	2.42	-0.56
- Hogeloonwerkgelegenheid - ouderen	2.42	2.38	2.32	2.27	2.22	2.17	2.14	-0.28

(*) Werkgeversbijdragen zonder fictieve bijdragen, verminderd met loonsubsidies.

7.2. Macro-economische resultaten

TABEL 7 - BESTEDING VAN HET BINNENLANDS PRODUCT IN VOLUME

	2010// 2004	2016// 2010	2010/ 2009	2011/ 2010	2012/ 2011	2013/ 2012	2014/ 2013	2015/ 2014	2016/ 2015
1. Consumptieve bestedingen van de particulieren	1.2	1.8	1.4	1.6	1.8	1.8	1.9	1.9	1.9
2. Consumptieve bestedingen van de overheid	1.3	1.7	1.1	1.2	1.7	2.0	1.9	1.8	1.7
3. Brutovorming van vast kapitaal	1.7	2.6	-1.8	3.2	3.5	1.6	2.3	2.8	2.1
a. Bedrijfsinvesteringen	1.5	3.2	-1.0	3.1	3.3	3.8	3.4	3.3	2.5
b. Overheidsinvesteringen	2.2	1.0	-3.1	10.7	7.4	-12.1	-3.3	3.2	2.1
c. Investerings in woongebouwen	2.1	1.5	-3.4	1.1	2.5	1.2	1.3	1.5	1.2
4. Binnenlandse bestedingen	1.4	1.9	0.2	1.7	2.1	1.8	2.0	2.1	1.9
5. Uitvoer van goederen en diensten	2.1	4.7	10.1	4.8	4.5	4.7	4.9	5.0	4.5
a. Goederen	1.6	4.9	11.7	5.0	4.7	4.8	5.1	5.1	4.5
b. Diensten	4.9	4.3	5.2	3.8	3.8	4.2	4.6	4.9	4.7
6. Finale bestedingen	1.7	3.2	4.5	3.1	3.2	3.1	3.4	3.5	3.2
7. Invoer van goederen en diensten	2.3	4.5	7.9	4.3	4.4	4.3	4.6	4.8	4.4
a. Goederen	2.1	4.5	8.0	4.3	4.5	4.4	4.7	4.8	4.3
b. Diensten	3.9	4.7	8.5	4.9	4.4	4.4	4.5	5.1	5.0
8. Bruto binnenlands product tegen marktprijzen	1.3	2.2	2.1	2.2	2.2	2.1	2.3	2.3	2.0
(/) Groeivoeten									
(//) Gemiddelde groeivoeten									

TABEL 8 - OPBOUW VAN HET BINNENLANDS PRODUCT IN VOLUME

	2010 [^] 2005	2016 [^] 2011	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1. Consumptieve bestedingen van de particulieren	0.6	0.9	0.8	0.9	1.0	0.9	1.0	1.0	1.0
2. Consumptieve bestedingen van de overheid	0.3	0.4	0.3	0.3	0.4	0.5	0.5	0.4	0.4
3. Brutovorming van vast kapitaal	0.3	0.5	-0.4	0.6	0.7	0.3	0.5	0.6	0.4
a. Bedrijfsinvesteringen	0.2	0.4	-0.1	0.4	0.4	0.5	0.5	0.4	0.3
b. Overheidsinvesteringen	0.0	0.0	-0.1	0.2	0.1	-0.2	-0.1	0.0	0.0
c. Investerings in woongebouwen	0.1	0.1	-0.2	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
4. Veranderingen in voorraden	-0.0	-0.0	-0.5	-0.1	-0.0	-0.0	-0.0	0.0	-0.0
5. Binnenlandse bestedingen	1.3	1.9	0.2	1.7	2.1	1.7	1.9	2.0	1.8
6. Uitvoer van goederen en diensten	1.7	4.1	7.4	3.8	3.8	4.0	4.4	4.5	4.2
a. Goederen	1.0	3.3	6.5	3.2	3.1	3.3	3.5	3.6	3.3
b. Diensten	0.7	0.7	0.8	0.6	0.6	0.7	0.8	0.9	0.9
7. Finale bestedingen	3.0	6.0	7.6	5.5	5.9	5.8	6.3	6.5	6.0
8. Invoer van goederen en diensten	-1.6	-3.8	-5.5	-3.3	-3.6	-3.6	-4.0	-4.3	-4.0
a. Goederen	-1.2	-3.1	-4.4	-2.6	-3.0	-3.0	-3.3	-3.5	-3.2
b. Diensten	-0.5	-0.7	-1.1	-0.7	-0.6	-0.6	-0.6	-0.7	-0.7
9. Bruto binnenlands product tegen marktprijzen	1.3	2.2	2.1	2.2	2.2	2.1	2.3	2.3	2.0
([^]) Gemiddelden van periodes									

TABEL 9 - BESTEDING VAN HET BINNENLANDS PRODUCT TEGEN LOPENDE PRIJZEN

(in miljoen euro)	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1. Consumptieve bestedingen van de particulieren	177788	184595	193840	201349	208875	217096	225727	234631
2. Consumptieve bestedingen van de overheid	83681	85610	89188	92908	96526	100337	104236	108167
3. Brutovorming van vast kapitaal	71899	71115	74796	78701	81214	84541	88482	92008
a. Bedrijfsinvesteringen	45623	45468	47630	49958	52613	55301	58069	60505
b. Overheidsinvesteringen	5976	5867	6608	7233	6461	6369	6709	6988
c. Investerings in woongebouwen	20300	19779	20559	21510	22140	22871	23704	24515
4. Binnenlandse bestedingen	329870	340535	358931	374098	387826	403224	419751	435936
5. Uitvoer van goederen en diensten	247464	284457	310582	331171	353116	378627	406547	434431
6. Finale bestedingen	577335	624992	669513	705269	740941	781851	826297	870367
7. Invoer van goederen en diensten	238173	272923	302376	322456	342871	366733	393122	419672
8. Bruto binnenlands product tegen marktprijzen	339162	352069	367138	382813	398070	415117	433176	450695
9. Saldo van de primaire inkomens ontvangen uit het buitenland	3100	3256	3396	3541	3682	3839	4006	4168
10. Bruto nationaal inkomen	342261	355325	370533	386354	401751	418957	437182	454863

TABEL 10 - BESTEDING VAN HET BINNENLANDS PRODUCT TEGEN LOPENDE PRIJZEN

(in procent van het bbp)

	2010 [^] 2005	2016 [^] 2011	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1. Consumptieve bestedingen van de particulieren	51.8	52.4	52.4	52.8	52.6	52.5	52.3	52.1	52.1
2. Consumptieve bestedingen van de overheid	23.3	24.2	24.3	24.3	24.3	24.2	24.2	24.1	24.0
3. Brutovorming van vast kapitaal	21.2	20.4	20.2	20.4	20.6	20.4	20.4	20.4	20.4
a. Bedrijfsinvesteringen	13.6	13.2	12.9	13.0	13.1	13.2	13.3	13.4	13.4
b. Overheidsinvesteringen	1.7	1.7	1.7	1.8	1.9	1.6	1.5	1.5	1.6
c. Investerings in woongebouwen	5.9	5.5	5.6	5.6	5.6	5.6	5.5	5.5	5.4
4. Binnenlandse bestedingen	96.9	97.3	96.7	97.8	97.7	97.4	97.1	96.9	96.7
5. Uitvoer van goederen en diensten	80.9	90.2	80.8	84.6	86.5	88.7	91.2	93.9	96.4
6. Finale bestedingen	177.8	187.5	177.5	182.4	184.2	186.1	188.3	190.8	193.1
7. Invoer van goederen en diensten	77.8	87.5	77.5	82.4	84.2	86.1	88.3	90.8	93.1
8. Bruto binnenlands product tegen marktprijzen	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
9. Saldo van de primaire inkomens ontvangen uit het buitenland	1.0	0.9	0.9	0.9	0.9	0.9	0.9	0.9	0.9
10. Bruto nationaal inkomen	101.0	100.9	100.9	100.9	100.9	100.9	100.9	100.9	100.9

(^) Gemiddelden van periodes

TABEL 11 - DEFLATOREN VAN HET BBP EN DE BELANGRIJKSTE BESTEDINGSCATEGORIEEN

(groeivoeten)

	2010// 2004	2016// 2010	2010/ 2009	2011/ 2010	2012/ 2011	2013/ 2012	2014/ 2013	2015/ 2014	2016/ 2015
1. Consumptieve bestedingen particulieren									
a. Deflator	2.3	2.2	2.4	3.3	2.0	1.9	2.0	2.1	2.0
1. Exclusief energie	2.0	2.0	1.8	2.2	2.0	2.0	2.0	2.1	2.0
. Voeding, drank en tabak	2.9	2.5	2.2	2.9	2.5	2.4	2.4	2.4	2.4
. Andere goederen	1.2	1.8	1.6	1.7	1.7	1.8	1.9	1.9	1.9
. Diensten	1.9	1.9	1.5	2.0	1.8	1.8	1.9	2.1	2.1
. Huurprijzen	2.1	2.0	2.3	2.5	2.2	2.0	1.9	1.8	1.7
2. Energie	5.3	4.5	9.4	16.7	2.8	1.9	2.1	2.1	2.0
. Verwarming, elektriciteit	5.8	4.6	6.5	17.3	3.9	1.8	2.0	1.9	1.8
. Transport	4.4	4.1	14.4	15.8	1.0	2.0	2.3	2.2	2.2
b. Inflatie exclusief voeding, drank, tabak en energie	1.8	1.9	1.7	2.0	1.9	1.9	1.9	2.0	2.0
c. Nationaal indexcijfer der consumptieprijzen	2.2	2.3	2.2	3.5	2.0	1.9	2.0	2.1	2.0
d. Gezondheidsindex	2.0	2.2	1.7	3.0	2.0	1.9	2.0	2.0	2.0
2. Consumptieve bestedingen overheid	3.1	2.2	1.2	3.0	2.4	1.9	2.0	2.0	2.0
3. Brutovorming van vast kapitaal	1.9	1.8	0.8	1.9	1.7	1.6	1.7	1.8	1.8
a. Bedrijfsinvesteringen	1.4	1.6	0.6	1.6	1.5	1.5	1.6	1.6	1.6
b. Overheidsinvesteringen	1.8	1.9	1.3	1.7	1.9	1.7	1.9	2.0	2.1
c. Investerings in woongebouwen	3.0	2.1	0.9	2.8	2.0	1.7	1.9	2.1	2.2
4. Binnenlandse bestedingen	2.1	2.2	3.0	3.6	2.1	1.9	2.0	2.0	1.9
5. Uitvoer van goederen en diensten	2.0	2.5	4.4	4.2	2.1	1.9	2.2	2.3	2.3
6. Finale bestedingen	2.1	2.4	3.6	3.9	2.1	1.9	2.1	2.1	2.1
7. Invoer van goederen en diensten	2.2	2.8	6.2	6.2	2.1	1.9	2.2	2.3	2.3
8. Bruto binnenlands product tegen marktprijzen	2.0	2.0	1.7	2.0	2.0	1.8	1.9	2.0	2.0

(/) Groeivoeten

(//) Gemiddelde groei voeten

TABEL 12 - OPBOUW VAN DE PRIJSONTWIKKELING VAN DE FINALE BESTEDINGEN

(aanbreng in procent)

	2010 [^] 2005	2016 [^] 2011	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1. Binnenlandse kosten per eenheid product (a+b+c)	1.1	1.1	1.0	1.1	1.1	1.0	1.0	1.1	1.0
a. Loonkosten	0.7	0.6	-0.1	0.6	0.5	0.6	0.7	0.7	0.7
b. Netto indirecte belastingen	0.0	0.1	0.2	0.2	0.1	0.0	0.1	0.1	0.1
c. Bruto-exploitatatieoverschot	0.4	0.3	0.9	0.3	0.5	0.3	0.3	0.3	0.3
2. Invoerprijzen	1.0	1.2	2.5	2.7	0.9	0.8	1.0	1.0	1.0
3. Deflator van finale bestedingen (1+2)	2.1	2.3	3.5	3.8	2.0	1.8	2.0	2.1	2.1

(^) Gemiddelden van periodes

TABEL 13 - BESCHIKBAAR INKOMEN, BESPARINGEN EN VORDERINGENSALDO:RAMINGEN TEGEN LOPENDE PRIJZEN

(in miljoen euro)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1. Bruto binnenlands inkomen tegen marktprijzen	339162	352069	367138	382813	398070	415117	433176	450695
Saldo van de primaire inkomens van/naar het buitenland	3100	3256	3396	3541	3682	3839	4006	4168
2. Bruto nationaal inkomen	342261	355325	370533	386354	401751	418957	437182	454863
Verbruik van vaste activa	58356	59960	62470	64906	67398	70128	73019	76074
3. Netto nationaal inkomen	283905	295365	308063	321447	334353	348828	364163	378790
Saldo van de inkomensoverdrachten van/naar het buitenland	-5546	-5664	-5680	-5961	-6336	-6614	-6892	-7171
4. Netto nationaal beschikbaar inkomen	278359	289701	302383	315486	328017	342215	357271	371618
Nationale consumptie	261469	270205	283028	294256	305401	317434	329963	342798
5. Netto nationale besparingen	16889	19496	19356	21230	22616	24781	27309	28820
Investerings in vaste activa	71899	71115	74796	78701	81214	84541	88482	92008
Veranderingen in voorraden	-3498	-784	1107	1140	1211	1250	1306	1129
Saldo van de kapitaaltransacties met het buitenland	-1253	-1136	-1255	-1364	-1412	-1462	-1518	-1577
6. Vorderingsaldo van de totale economie	5591	7990	4667	4930	6178	7657	9022	10179

TABEL 14 - VERDELING VAN HET NATIONAAL INKOMEN

(in miljoen euro)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Particulieren (*)								
1. Primair inkomen	256465	262580	274174	285433	296736	309986	323935	337756
. Lonen en salarissen	184189	187376	195644	203602	212363	222554	233481	244224
. Bruto-exploitatatieoverschot	44462	45891	47456	49270	51091	53062	55128	57106
. Inkomens uit vermogen	27814	29313	31074	32560	33282	34369	35326	36426
2. Netto lopende overdrachten	-41239	-42559	-44985	-46889	-49441	-52584	-56175	-59533
. Sociale uitkeringen min sociale premies	-1780	-710	-1099	-820	-895	-1174	-1599	-1872
. Belastingen op inkomen	-42626	-45110	-47410	-49661	-52162	-55111	-58364	-61537
. Overige overdrachten	3167	3261	3525	3593	3616	3701	3788	3875
3. Beschikbaar inkomen	215226	220021	229189	238544	247295	257401	267760	278223
Vennootschappen								
1. Primair inkomen	55231	59543	60866	64788	68542	71962	75546	78699
2. Netto lopende overdrachten	-6514	-8022	-8545	-7994	-8587	-8825	-9121	-9475
3. Beschikbaar inkomen	48717	51521	52321	56793	59955	63137	66425	69223
Overheid								
1. Primair inkomen	30568	33205	35496	36135	36476	37012	37703	38411
2. Netto lopende overdrachten	42207	44918	47851	48924	51694	54796	58407	61839
3. Beschikbaar inkomen	72776	78123	83347	85059	88170	91808	96110	100250
Buitenland								
1. Beschikbaar inkomen	5546	5664	5680	5961	6336	6614	6892	7171
Bruto nationaal inkomen	342261	355325	370533	386354	401751	418957	437182	454863

(*) Huishoudens en izw's t.b.v. huishoudens

TABEL 15 - VERDELING VAN HET NATIONAAL INKOMEN

(in procent van het bruto nationaal inkomen)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Particulieren (*)								
1. Primair inkomen	74.9	73.9	74.0	73.9	73.9	74.0	74.1	74.3
. Lonen en salarissen	53.8	52.7	52.8	52.7	52.9	53.1	53.4	53.7
. Bruto-exploitatietoerschoot	13.0	12.9	12.8	12.8	12.7	12.7	12.6	12.6
. Inkomens uit vermogen	8.1	8.2	8.4	8.4	8.3	8.2	8.1	8.0
2. Netto lopende overdrachten	-12.0	-12.0	-12.1	-12.1	-12.3	-12.6	-12.8	-13.1
. Sociale uitkeringen min sociale premies	-0.5	-0.2	-0.3	-0.2	-0.2	-0.3	-0.4	-0.4
. Belastingen op inkomen	-12.5	-12.7	-12.8	-12.9	-13.0	-13.2	-13.4	-13.5
. Overige overdrachten	0.9	0.9	1.0	0.9	0.9	0.9	0.9	0.9
3. Beschikbaar inkomen	62.9	61.9	61.9	61.7	61.6	61.4	61.2	61.2
Vennootschappen								
1. Primair inkomen	16.1	16.8	16.4	16.8	17.1	17.2	17.3	17.3
2. Netto lopende overdrachten	-1.9	-2.3	-2.3	-2.1	-2.1	-2.1	-2.1	-2.1
3. Beschikbaar inkomen	14.2	14.5	14.1	14.7	14.9	15.1	15.2	15.2
Overheid								
1. Primair inkomen	8.9	9.3	9.6	9.4	9.1	8.8	8.6	8.4
2. Netto lopende overdrachten	12.3	12.6	12.9	12.7	12.9	13.1	13.4	13.6
3. Beschikbaar inkomen	21.3	22.0	22.5	22.0	21.9	21.9	22.0	22.0
Buitenland								
1. Beschikbaar inkomen	1.6	1.6	1.5	1.5	1.6	1.6	1.6	1.6
Bruto nationaal inkomen	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

(*) Huishoudens en izw's t.b.v. huishoudens

TABEL 16 - PRODUCTIEFACTOREN EN PRODUCTIEKOSTEN

(groeivoeten)

	2010 [^] 2005	2016 [^] 2011	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1. Productie van de marktbedrijfstakken	1.3	2.8	2.7	2.0	2.8	2.9	3.2	3.3	2.8
2. Arbeidsproductiviteit per hoofd									
a. Marktbedrijfstakken	0.2	1.1	1.2	1.1	1.0	1.0	1.2	1.3	1.0
b. Verwerkende nijverheid	1.4	3.5	7.9	3.6	4.3	3.4	3.4	3.6	3.0
c. Marktdiensten	-0.1	0.7	0.0	0.5	0.4	0.6	0.8	0.9	0.7
3. Nominaal brutoloon per hoofd									
a. Marktbedrijfstakken	2.2	3.4	0.9	3.3	2.9	3.1	3.7	3.9	3.5
b. Verwerkende nijverheid	2.2	4.0	3.7	4.6	4.0	3.6	4.1	4.2	3.9
c. Marktdiensten	2.3	3.4	0.3	3.1	2.8	3.1	3.7	3.9	3.5
4. Reëel brutoloon per hoofd									
a. Marktbedrijfstakken	-0.1	1.2	-1.4	0.0	0.9	1.2	1.6	1.8	1.4
b. Verwerkende nijverheid	-0.1	1.8	1.4	1.2	1.9	1.6	2.0	2.1	1.9
c. Marktdiensten	0.0	1.1	-2.0	-0.2	0.8	1.2	1.7	1.8	1.5
5. Arbeidsproductiviteit per uur									
a. Marktbedrijfstakken	0.5	1.1	1.0	0.7	0.9	1.1	1.4	1.4	1.2
b. Verwerkende nijverheid	1.8	3.1	5.4	2.2	3.4	3.2	3.3	3.5	3.0
c. Marktdiensten	0.1	0.7	0.2	0.4	0.4	0.7	1.0	1.1	0.9
6. Nominale loonkosten per uur									
a. Marktbedrijfstakken	2.6	3.4	0.7	2.8	2.7	3.2	3.8	4.1	3.7
b. Verwerkende nijverheid	3.1	3.5	1.4	2.8	2.9	3.3	4.0	4.2	4.0
c. Marktdiensten	2.6	3.5	0.4	3.0	2.8	3.3	3.9	4.1	3.7
7. Reële loonkosten per uur									
a. Marktbedrijfstakken	0.4	1.1	-1.6	-0.5	0.7	1.2	1.8	1.9	1.6
b. Verwerkende nijverheid	0.8	1.3	-0.9	-0.5	0.9	1.3	1.9	2.1	1.9
c. Marktdiensten	0.4	1.2	-1.9	-0.3	0.7	1.3	1.9	2.0	1.7
8. Reële loonkosten per eenheid product in de marktbedrijfstakken	0.2	0.3	-2.0	0.0	-0.2	0.3	0.5	0.5	0.5
9. Lange rente	3.9	4.8	3.4	4.4	4.6	4.8	4.9	4.9	4.9
10. Bruto winstvoet (*) (in %)	48.1	48.0	48.7	48.5	48.4	48.2	47.9	47.7	47.4
11. Bruto winstvoet op het kapitaal (*) (in %)	28.0	30.0	28.6	28.9	29.4	29.8	30.2	30.6	30.9
12. Werkelijke arbeidstijd in de verwerkende nijverheid en de energie	-0.4	0.4	2.4	1.3	0.9	0.3	0.0	0.0	-0.0

(*) Bruto exploitatieoverschoot gedeeld door de toegevoegde waarde tegen basisprijzen (voor de winstvoet) en door de kapitaalvoorraad gewaardeerd aan vervangingskost (voor de winstvoet op het kapitaal) voor de marktbedrijfstakken exclusief landbouw.

(^) Gemiddelden van periodes

TABEL 17 - BEROEPSBEVOLKING, WERKGELEGENHEID EN WERKLOOSHEID

(jaargemiddelden)	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1. Totale bevolking								
. In duizendtallen	10796.7	10884.1	10972.8	11062.4	11151.9	11240.5	11327.2	11411.6
. Verschil in duizendtallen	87.4	87.4	88.7	89.5	89.5	88.6	86.7	84.4
2. Bevolking op arbeidsleeftijd								
. In duizendtallen	7124.5	7171.0	7209.7	7240.9	7271.7	7301.1	7330.4	7358.1
. Verschil in duizendtallen	51.5	46.5	38.7	31.2	30.7	29.5	29.2	27.7
3. Beroepsbevolking, definitie FPB								
. In duizendtallen	5162.3	5199.1	5234.3	5276.5	5319.3	5358.9	5393.4	5423.0
. Verschil in duizendtallen	30.2	36.8	35.2	42.1	42.8	39.6	34.5	29.6
4. Activiteitsgraad	72.5	72.5	72.6	72.9	73.2	73.4	73.6	73.7
5. Binnenlandse werkgelegenheid								
Totaal								
. In duizendtallen	4438.0	4466.7	4509.6	4554.7	4603.7	4654.3	4702.2	4748.3
. Verschil in duizendtallen	-15.9	28.6	43.0	45.0	49.1	50.6	47.9	46.1
Loon- en weddetrekkenden								
. In duizendtallen	2889.1	2910.2	2944.4	2978.9	3018.2	3059.3	3099.1	3137.7
. Verschil in duizendtallen	-30.5	21.1	34.2	34.5	39.3	41.1	39.8	38.7
Zelfstandigen								
. In duizendtallen	721.2	725.8	731.1	736.8	740.6	743.4	744.8	745.6
. Verschil in duizendtallen	5.6	4.6	5.3	5.7	3.8	2.8	1.4	0.8
Overheid								
. In duizendtallen	827.8	830.7	834.1	838.9	844.9	851.6	858.4	865.0
. Verschil in duizendtallen	9.0	2.9	3.5	4.8	6.0	6.7	6.8	6.6
6. Werkgelegenheidsgraad	63.4	63.4	63.6	64.0	64.4	64.8	65.2	65.6
7. Werkloosheid (administratief)								
Definitie FPB								
. In duizendtallen	645.7	653.7	646.0	643.1	636.8	625.9	612.4	596.0
. Verschil in duizendtallen	45.0	8.0	-7.7	-2.9	-6.3	-11.0	-13.4	-16.4
. Werkloosheidsgraad	12.5	12.6	12.3	12.2	12.0	11.7	11.4	11.0
Werkzoekenden								
. In duizendtallen	550.9	564.5	559.8	558.9	553.7	543.1	530.2	514.1
. Verschil in duizendtallen	51.1	13.6	-4.8	-0.9	-5.2	-10.6	-12.9	-16.1
8. Werkelijk arbeidsvolume (groeivoet)	-1.8	0.8	1.3	1.1	1.0	1.0	0.9	0.9

TABEL 18 - UITVOER EN INVOER TEGEN LOPENDE PRIJZEN

(in miljoen euro)	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1. Uitvoer	247464	284457	310582	331171	353116	378627	406547	434431
a. Goederen excl. energie	173539	201147	217096	232750	249368	268424	289126	309433
b. Diensten	52961	57334	60943	64510	68612	73433	78869	84605
c. Energie	14641	19364	25482	26465	27334	28612	30025	31494
d. Verbruik door niet-ingezetenen in het economisch gebied	6322	6611	7062	7445	7802	8159	8527	8898
2. Invoer	238173	272923	302376	322456	342871	366733	393122	419672
a. Goederen excl. energie	159139	180315	195230	210532	225708	243155	262217	281073
b. Diensten	42133	46909	50107	53090	56245	59727	63854	68242
c. Energie	28619	37219	48175	49487	51145	53623	56375	59209
d. Verbruik door ingezetenen in het buitenland	8281	8480	8864	9346	9773	10228	10676	11147
3. Netto uitvoer van goederen en diensten	9292	11534	8207	8715	10244	11893	13425	14759
a. Goederen excl. energie	14400	20833	21866	22218	23660	25269	26909	28360
b. Diensten	10828	10425	10836	11420	12366	13705	15015	16363
c. Energie	-13978	-17855	-22693	-23022	-23811	-25012	-26350	-27716
d. Overige	-1959	-1868	-1803	-1901	-1971	-2069	-2149	-2248
4. Factorinkomens								
a. Ontvangen van het buitenland								
1. Inkomen uit arbeid	7070	7203	7464	7694	7951	8257	8591	8909
2. Andere inkomens	43250	44171	45643	46574	47481	48441	49443	50453
b. Betaald aan het buitenland								
1. Inkomen uit arbeid	2157	2221	2312	2388	2470	2568	2673	2774
2. Andere inkomens	44274	44959	46341	47157	47977	48847	49757	50669
5. Netto uitvoer (3+4)	13181	15729	12660	13438	15230	17177	19028	20678
6. Overige inkomensoverdrachten	-6336	-6603	-6738	-7143	-7640	-8058	-8489	-8922
7. Saldo van de lopende rekening van de betalingsbalans	6845	9126	5922	6295	7590	9119	10540	11756

TABEL 19 - EVENWICHT TUSSEN BESPARINGEN EN INVESTERINGEN

(in miljoen euro)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1. Middelen	73992	78320	80571	84773	88603	93448	98811	103317
a. Bruto besparingen	75246	79457	81826	86137	90016	94910	100329	104894
1. Vennootschappen	46309	49224	49984	54447	57586	60710	63929	66680
2. Gezinnen	38987	36981	36894	38803	40099	42096	43953	45624
3. Overheid	-10912	-7494	-5848	-7856	-8364	-8537	-8134	-7925
4. Izw's	862	746	796	743	695	642	581	516
b. Nettokapitaaloverdrachten	-1253	-1136	-1255	-1364	-1412	-1462	-1518	-1577
2. Bestedingen	68401	70330	75903	79842	82425	85790	89788	93138
a. Bruto kapitaalvorming	68401	70330	75903	79842	82425	85790	89788	93138
1. Vennootschappen	40509	43112	47099	49381	52053	54719	57474	59665
2. Gezinnen	21525	20970	21800	22814	23484	24263	25150	26014
3. Overheid	5986	5878	6619	7244	6472	6380	6720	6999
4. Izw's	380	371	385	403	415	429	444	459
3. Vorderingsaldo	5591	7990	4668	4931	6178	7658	9023	10179

TABEL 20 - EVENWICHT TUSSEN BESPARINGEN EN INVESTERINGEN

(in procent van het bbp)

	2010 [^] 2005	2016 [^] 2011	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1. Middelen	24.3	22.4	22.2	21.9	22.1	22.3	22.5	22.8	22.9
a. Bruto besparingen	24.6	22.8	22.6	22.3	22.5	22.6	22.9	23.2	23.3
1. Vennootschappen	14.2	14.4	14.0	13.6	14.2	14.5	14.6	14.8	14.8
2. Gezinnen	10.2	10.1	10.5	10.0	10.1	10.1	10.1	10.1	10.1
3. Overheid	0.1	-1.9	-2.1	-1.6	-2.1	-2.1	-2.1	-1.9	-1.8
4. Izw's	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.1	0.1
b. Nettokapitaaloverdrachten	-0.3	-0.4	-0.3	-0.3	-0.4	-0.4	-0.4	-0.4	-0.3
2. Bestedingen	21.9	20.7	20.0	20.7	20.9	20.7	20.7	20.7	20.7
a. Bruto kapitaalvorming	21.9	20.7	20.0	20.7	20.9	20.7	20.7	20.7	20.7
1. Vennootschappen	13.7	13.1	12.2	12.8	12.9	13.1	13.2	13.3	13.2
2. Gezinnen	6.3	5.9	6.0	5.9	6.0	5.9	5.8	5.8	5.8
3. Overheid	1.7	1.7	1.7	1.8	1.9	1.6	1.5	1.6	1.6
4. Izw's	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
3. Vorderingsaldo	2.4	1.7	2.3	1.3	1.3	1.6	1.8	2.1	2.3

(^) Gemiddelden van periodes

TABEL 21 - RENTEVOETEN

	2010 [^] 2005	2016 [^] 2011	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1. Korte rente (3m.)									
Nominaal	2.3	2.2	0.4	1.2	2.2	2.3	2.5	2.6	2.7
Reëel	-0.0	-0.0	-1.9	-2.1	0.1	0.3	0.5	0.5	0.6
2. Lange rente (10j.)									
Nominaal	3.9	4.8	3.4	4.4	4.6	4.8	4.9	4.9	4.9
Reëel	1.6	2.5	1.1	1.0	2.6	2.9	2.9	2.9	2.9
3. Hypothecaire rente									
Nominaal	4.0	4.3	2.9	3.9	4.1	4.3	4.4	4.4	4.4
Reëel	1.7	2.0	0.6	0.5	2.1	2.4	2.4	2.4	2.4
Pro memorie:									
Korte rente eurozone (3m.)	2.7	2.6	0.8	1.6	2.5	2.6	2.8	2.9	3.0
Lange rente eurozone (10j.)	3.8	4.6	3.3	4.2	4.5	4.6	4.7	4.7	4.8

(^) Gemiddelden van periodes

7.3. Sectorrekeningen

TABEL 22 - SYNTHESE VAN DE TRANSACTIES VAN DE GROTE SECTOREN

(in procent van het bbp)

	2010 [^] 2005	2016 [^] 2011	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1. Particulieren (*)									
a. Beschikbaar inkomen	61.4	62.1	62.5	62.4	62.3	62.1	62.0	61.8	61.7
b. Wijzigingen in de rechten op pens.fondsen	0.7	0.6	0.7	0.6	0.6	0.6	0.6	0.6	0.6
c. Consumptie	51.8	52.4	52.4	52.8	52.6	52.5	52.3	52.1	52.1
d. Brutobesparingen	10.3	10.3	10.7	10.3	10.3	10.2	10.3	10.3	10.2
e. Kapitaaloverdrachten	-0.3	-0.3	-0.3	-0.3	-0.3	-0.3	-0.3	-0.3	-0.4
f. Brutokapitaalvorming	6.5	6.0	6.1	6.0	6.1	6.0	5.9	5.9	5.9
g. Vorderingsaldo	3.6	4.0	4.4	3.9	4.0	3.9	4.0	4.0	4.0
2. Vennootschappen									
a. Beschikbaar inkomen	14.9	15.0	14.6	14.3	14.8	15.1	15.2	15.3	15.4
b. Wijzigingen in de rechten op pens.fondsen	0.7	0.6	0.7	0.6	0.6	0.6	0.6	0.6	0.6
c. Brutobesparingen	14.2	14.4	14.0	13.6	14.2	14.5	14.6	14.8	14.8
d. Kapitaaloverdrachten	0.9	0.4	0.4	0.5	0.5	0.5	0.4	0.4	0.4
e. Brutokapitaalvorming	13.7	13.1	12.2	12.8	12.9	13.1	13.2	13.3	13.2
f. Vorderingsaldo	1.3	1.8	2.1	1.3	1.8	1.9	1.9	1.9	2.0
3. Overheid									
a. Beschikbaar inkomen	23.4	22.2	22.2	22.7	22.2	22.1	22.1	22.2	22.2
b. Consumptie	23.3	24.2	24.3	24.3	24.3	24.2	24.2	24.1	24.0
c. Brutobesparingen	0.1	-1.9	-2.1	-1.6	-2.1	-2.1	-2.1	-1.9	-1.8
d. Kapitaaloverdrachten	-0.9	-0.5	-0.4	-0.5	-0.6	-0.5	-0.5	-0.4	-0.4
e. Brutokapitaalvorming	1.7	1.7	1.7	1.8	1.9	1.6	1.5	1.6	1.6
f. Vorderingsaldo	-2.4	-4.0	-4.2	-3.9	-4.5	-4.2	-4.1	-3.9	-3.7
4. Totale economie									
a. Brutobesparingen	24.6	22.8	22.6	22.3	22.5	22.6	22.9	23.2	23.3
b. Brutokapitaalvorming	21.9	20.7	20.0	20.7	20.9	20.7	20.7	20.7	20.7
c. Kapitaaloverdrachten	-0.3	-0.4	-0.3	-0.3	-0.4	-0.4	-0.4	-0.4	-0.3
d. Vorderingsaldo	2.4	1.7	2.3	1.3	1.3	1.6	1.8	2.1	2.3

(*) Huishoudens en izw's t.b.v. huishoudens

(^) Gemiddelden van periodes

TABEL 23 - REKENING VAN DE HUISHOUDENS

(in miljoen euro)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
I. Lopende transacties								
a. Middelen	313430	321332	334934	348779	362697	378817	395776	412700
1. Netto exploitatieoverschot	8782	8588	8696	8883	9078	9342	9598	9749
2. Gemengd inkomen	23498	24505	25378	26312	27240	28222	29262	30285
3. Beloning van werknemers	184189	187376	195644	203602	212363	222554	233481	244224
. Lonen	136654	138853	144983	150784	157111	164536	172509	180297
. Werkelijke sociale premies tlv werkgevers	36253	36863	38668	40367	42249	44425	46741	49019
. Toegerekende sociale premies tlv werkgevers	11282	11660	11993	12451	13003	13593	14232	14907
4. Netto inkomen uit vermogen	27763	29261	31019	32502	33223	34309	35266	36364
. Rente	7523	7702	8125	8625	8645	8909	8975	9026
. Winstuitkeringen	12530	13836	14784	15489	15925	16392	16897	17436
. Overige	7711	7724	8110	8388	8653	9007	9394	9902
5. Sociale uitkeringen	67933	70374	72907	76205	79579	83146	86888	90782
6. Overige netto inkomensoverdrachten	-1147	-1073	-1052	-1076	-1160	-1188	-1219	-1252
7. Overige (*)	2412	2300	2341	2350	2374	2432	2500	2548
b. Bestedingen	286122	296622	310854	323443	336722	351528	367355	383368
1. Belastingen op inkomen en vermogen	42597	45077	47376	49626	52125	55073	58324	61495
2. Sociale premies	69713	71084	74006	77025	80474	84320	88488	92654
. Werkelijke sociale premies	58431	59424	62013	64574	67471	70727	74256	77747
. Toegerekende sociale premies	11282	11660	11993	12451	13003	13593	14232	14907
3. Nationale consumptieve bestedingen	173812	180460	189471	196792	204124	212135	220543	229218
c. Netto besparingen	27308	24710	24080	25336	25974	27289	28421	29333
II. Kapitaalverrichtingen								
a. Middelen	1434	1166	1232	1242	1250	1260	1269	1279
1. Kapitaaloverdrachten, ontvangen	1434	1166	1232	1242	1250	1260	1269	1279
b. Bestedingen	11837	10948	11359	11840	11971	12200	12504	12747
1. Investerings in vaste activa	21623	21067	21898	22911	23582	24360	25248	26111
2. Verbruik van vaste activa (-)	11680	12270	12814	13467	14124	14807	15532	16291
3. Vermogensheffingen	2234	2490	2613	2734	2852	2985	3126	3264
4. Veranderingen in voorraden	-98	-98	-98	-98	-98	-98	-98	-98
5. Saldo aan- en verkopen van kostbaarheden	-1	-1	-1	-1	-1	-1	-1	-1
6. Saldo aan- en verkopen van grond en overige materiële niet-geproduceerde activa	-536	-536	-536	-536	-536	-536	-536	-536
7. Overige kapitaaloverdrachten, betaald	295	297	297	297	297	297	297	298
III. Vorderingsaldo	16904	14928	13954	14737	15254	16349	17187	17865
p.m. Netto beschikbaar inkomen	198707	202870	211210	219777	227725	236992	246464	256003

(*) waarvan correcties voor mutaties in voorzieningen pensioenverzekeringen.

TABEL 24 - BESCHIKBAAR INKOMEN VAN DE HUISHOUDENS

(in miljoen euro)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
I. Primair bruto inkomen								
1. Bruto exploitatieoverschot	20462	20858	21510	22351	23202	24149	25130	26040
2. Bruto gemengd inkomen	23498	24505	25378	26312	27240	28222	29262	30285
3. Lonen	184189	187376	195644	203602	212363	222554	233481	244224
. Privé-sector	135987	138255	144504	150576	157546	165754	174634	183305
. Ondernemingen	130871	133014	138971	144771	151435	159292	167786	176083
. Huishoudens	2302	2338	2446	2545	2655	2785	2931	3066
. Izw's	2814	2903	3087	3260	3456	3677	3918	4156
. Overheid	43288	44139	45989	47719	49337	51110	52929	54783
. Grensarbeiders	4914	4983	5151	5307	5481	5689	5918	6135
4. Netto inkomen uit vermogen	27763	29261	31019	32502	33223	34309	35266	36364
. Rente	7523	7702	8125	8625	8645	8909	8975	9026
. Winstuitkeringen	12530	13836	14784	15489	15925	16392	16897	17436
. Overige	7711	7724	8110	8388	8653	9007	9394	9902
Totaal (1 tot 4)	255912	262001	273551	284767	296028	309234	323139	336913
II. Sociale zekerheid en belastingen								
1. Werkgeversbijdragen	47427	48420	50556	52711	55142	57904	60854	63804
2. Werknemersbijdragen	16657	16860	17591	18337	19125	20024	20979	21923
3. Bijdragen van zelfstandigen	3367	3471	3422	3440	3565	3632	3766	3906
4. Bijdragen op vervangingsinkomens	1130	1188	1254	1319	1385	1455	1532	1614
5. Bijdragen van niet-ingezetenen	1132	1145	1182	1217	1257	1305	1357	1407
Totaal (1 tot 5)	69713	71084	74006	77025	80474	84320	88488	92654
6. Belastingen op inkomen en vermogen	42597	45077	47376	49626	52125	55073	58324	61495
Totaal (1 tot 6)	112311	116161	121383	126651	132598	139393	146812	154149
III. Overdrachten aan huishoudens								
1. Sociale uitkeringen	67933	70374	72907	76205	79579	83146	86888	90782
2. Overige netto overdrachten	-1147	-1073	-1052	-1076	-1160	-1188	-1219	-1252
Totaal (1+2)	66786	69301	71855	75128	78419	81958	85669	89530
IV. Beschikbaar inkomen	210387	215141	224024	233244	241849	251799	261996	272294

TABEL 25 - BESCHIKBAAR INKOMEN VAN DE HUISHOUDENS IN VOLUME

(groeivoeten)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
I. Primair bruto inkomen								
1. Bruto exploitatieoverschot	-2.7	-0.4	-0.2	1.8	1.8	2.0	2.0	1.6
2. Bruto gemengd inkomen	-2.4	1.9	0.2	1.6	1.6	1.6	1.6	1.4
3. Lonen	1.8	-0.6	1.1	2.0	2.3	2.7	2.8	2.5
. Privé-sector	0.9	-0.7	1.2	2.1	2.6	3.1	3.2	2.9
. Ondernemingen	0.8	-0.7	1.1	2.1	2.6	3.1	3.2	2.8
. Huishoudens	1.3	-0.8	1.3	2.0	2.3	2.9	3.1	2.5
. Izw's	5.8	0.8	2.9	3.5	4.0	4.3	4.4	4.0
. Overheid	4.5	-0.4	0.8	1.7	1.4	1.5	1.5	1.4
. Grensarbeiders	3.1	-0.9	0.1	1.0	1.3	1.8	1.9	1.6
4. Netto inkomen uit vermogen	-13.2	3.0	2.6	2.7	0.3	1.2	0.7	1.1
. Rente	-24.3	0.0	2.1	4.0	-1.7	1.0	-1.3	-1.4
. Winstuitkeringen	-9.6	7.9	3.4	2.7	0.9	0.9	1.0	1.1
. Overige	-5.9	-2.1	1.6	1.4	1.2	2.0	2.2	3.3
Totaal (1 tot 4)	-0.8	0.0	1.0	2.0	2.0	2.4	2.4	2.2
II. Sociale zekerheid en belastingen								
1. Werkgeversbijdragen	3.3	-0.3	1.1	2.2	2.6	2.9	3.0	2.8
2. Werknemersbijdragen	0.9	-1.1	1.0	2.2	2.3	2.6	2.7	2.4
3. Bijdragen van zelfstandigen	6.0	0.7	-4.6	-1.5	1.7	-0.1	1.6	1.6
4. Bijdragen op vervangingsinkomens	3.1	2.8	2.1	3.1	3.0	3.0	3.1	3.3
5. Bijdragen van niet-ingezetenen	0.3	-1.2	-0.0	0.9	1.3	1.7	1.9	1.6
Totaal (1 tot 5)	2.8	-0.4	0.8	2.0	2.5	2.7	2.8	2.6
6. Belastingen op inkomen en vermogen	-4.8	3.4	1.7	2.7	3.0	3.6	3.8	3.3
Totaal (1 tot 6)	-0.2	1.0	1.1	2.3	2.7	3.0	3.2	2.9
III. Overdrachten aan huishoudens								
1. Sociale uitkeringen	7.7	1.2	0.3	2.4	2.4	2.4	2.4	2.4
2. Overige netto overdrachten	-2.9	-8.6	-5.1	0.3	5.7	0.4	0.5	0.6
Totaal (1+2)	7.9	1.4	0.3	2.5	2.4	2.4	2.4	2.4
IV. Beschikbaar inkomen	1.4	-0.1	0.8	2.0	1.7	2.1	1.9	1.9

TABEL 26 - REKENING VAN DE IZV'S TEN BEHOEVE VAN DE HUISHOUDENS

(in miljoen euro)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
I. Lopende transacties								
a. Middelen	4515	4535	4780	4877	4985	5103	5225	5349
1. Netto exploitatieoverschot	0	-0	0	-0	-0	-0	-0	-0
2. Sociale premies	150	149	149	149	151	154	157	160
3. Netto inkomen uit vermogen	51	52	55	58	59	60	61	61
. Rente	50	51	53	57	57	59	59	59
. Overige	2	2	2	2	2	2	2	2
4. Overige netto inkomensoverdrachten	4314	4334	4576	4669	4776	4889	5007	5127
b. Bestedingen	4155	4316	4552	4741	4939	5153	5380	5615
1. Belastingen op inkomen en vermogen	28	33	34	35	37	38	40	42
2. Sociale uitkeringen	150	149	149	149	151	154	157	160
3. Nationale consumptieve bestedingen	3977	4134	4369	4556	4751	4961	5184	5413
c. Netto besparingen	360	219	229	136	46	-50	-155	-266
II. Kapitaalverrichtingen								
a. Middelen	115	116	125	127	128	130	132	133
1. Kapitaaloverdrachten, ontvangen	115	116	125	127	128	130	132	133
b. Bestedingen	-122	-156	-182	-205	-234	-263	-292	-322
1. Investerings in vaste activa	380	371	385	403	415	429	444	459
2. Verbruik van vaste activa (-)	502	527	568	608	648	691	736	782
III. Vorderingsaldo	596	492	536	467	409	343	268	190

TABEL 27 - REKENING VAN DE ONDERNEMINGEN

(geconsolideerd, in miljoen euro)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
I. Lopende transacties								
a. Middelen	26382	30019	29716	32258	34246	36181	38240	39781
1. Netto exploitatieoverschot	33359	38855	40269	42919	44798	46513	48163	49381
2. Sociale premies	11501	11697	11801	12051	12450	12899	13420	13969
. Werkelijke premies ten laste v.d. werkgevers	6467	6511	6755	6976	7228	7523	7841	8154
. Premies ten laste v.d. werknemers	1888	1933	1994	2054	2119	2184	2252	2323
. Toegerekende sociale premies	3146	3253	3053	3021	3104	3191	3328	3492
3. Netto inkomen uit vermogen	-18643	-20682	-22505	-22855	-22654	-22828	-22886	-23068
. Rente	12554	13927	15155	15391	15255	15373	15411	15534
. Winstuitkeringen en overige	-31197	-34610	-37660	-38246	-37910	-38201	-38297	-38602
4. Overige netto inkomensoverdrachten	165	149	150	142	-348	-402	-458	-501
b. Bestedingen	20589	22164	22834	22534	23059	23749	24579	25487
1. Belastingen op inkomen en vermogen	9087	10114	11035	10489	10618	10865	11179	11541
2. Sociale uitkeringen	9093	9754	9462	9699	10072	10457	10905	11403
3. Mutaties in voorzieningen pensioenverzekering	2408	2296	2337	2346	2369	2428	2495	2544
c. Netto besparingen	5794	7855	6882	9724	11187	12432	13661	14294
II. Kapitaalverrichtingen								
a. Middelen	4917	3772	4257	4252	4217	4248	4225	4206
1. Ontvangen kapitaaloverdrachten	4917	3772	4257	4252	4217	4248	4225	4206
b. Bestedingen	2360	4234	6545	7028	8035	8823	9588	9664
1. Investerings in vaste activa	43920	43809	45905	48154	50756	53383	56081	58449
2. Verbruik van vaste activa (-)	40515	41370	43102	44724	46399	48278	50269	52386
3. Saldo aan- en verkopen van niet-geproduceerde niet-fin. activa	1380	1530	1591	1414	1422	1422	1422	1422
4. Veranderingen in voorraden	-3411	-698	1193	1227	1298	1337	1393	1216
5. Saldo aan- en verkopen van kostbaarheden	1	1	1	1	1	1	1	1
6. Overige te betalen kapitaaloverdrachten	986	961	955	956	957	958	960	961
III. Vorderingsaldo	8350	7393	4594	6947	7369	7856	8297	8836

TABEL 28 - REKENING VAN HET BUITENLAND

(in miljoen euro)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
I. Lopende transacties								
a. Middelen	249910	284805	314470	334996	355988	380371	407306	434396
1. Invoer van goederen en diensten	238173	272923	302376	322456	342871	366733	393122	419672
2. Beloning van werknemers	2157	2221	2312	2388	2470	2568	2673	2774
3. Belastingen op productie en invoer	1551	1700	1819	1943	2064	2205	2358	2511
4. Netto inkomen uit vermogen	1024	788	698	583	495	406	314	217
5. Overige netto inkomensoverdrachten	4471	4562	4539	4781	5113	5339	5561	5785
6. Sociale premies	1790	1824	1890	1948	2013	2090	2175	2255
7. Sociale uitkeringen, excl. sociale overdrachten in natura	744	789	836	897	960	1029	1103	1182
b. Bestedingen	256755	293931	320392	341291	363578	389490	417846	446152
1. Uitvoer van goederen en diensten	247464	284457	310582	331171	353116	378627	406547	434431
2. Beloning van werknemers	7070	7203	7464	7694	7951	8257	8591	8909
3. Subsidies (productgebonden en op invoer)	761	761	761	761	761	761	761	761
4. Belastingen op inkomen en vermogen	131	124	130	135	140	146	153	159
5. Sociale premies	719	741	771	796	824	856	892	925
6. Sociale uitkeringen, excl. sociale overdrachten in natura	609	646	684	734	786	842	903	968
c. Saldo van de lopende transacties	-6845	-9126	-5922	-6295	-7590	-9119	-10540	-11756
1. Goederen en diensten	-9292	-11534	-8207	-8715	-10244	-11893	-13425	-14759
2. Beloning van werknemers (netto)	-4914	-4983	-5151	-5307	-5481	-5689	-5918	-6135
3. Netto inkomen uit vermogen	1024	788	698	583	495	406	314	217
4. Belastingen minus subsidies	659	815	928	1048	1163	1297	1444	1591
5. Overige lopende overdrachten (netto)	5677	5788	5810	6096	6476	6760	7044	7330
II. Kapitaalverrichtingen	1253	1136	1255	1364	1412	1462	1518	1577
1. Netto kapitaaloverdrachten	386	269	387	497	545	594	650	709
2. Saldo aan- en verkopen van activa	868	868	868	868	868	868	868	868
III. Vorderingsaldo	-5591	-7990	-4667	-4930	-6178	-7657	-9022	-10179

7.4. Openbare Financiën

TABEL 29 - REKENING VAN DE OVERHEID

(in miljoen euro)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1. Ontvangsten	163260	172267	182363	188756	196541	205202	214666	224095
A. Fiscale en parafiscale ontvangsten	145359	152890	160974	166744	173365	181114	189670	198184
1. Fiscale ontvangsten	96354	102992	108827	112350	116429	121328	126789	132244
a. Belastingen op inkomen, vermogen, ...	51550	55050	58270	59967	62589	65776	69334	72860
Huishoudens	42293	44768	47060	49297	51782	54716	57952	61107
Vennootschappen	9087	10114	11035	10489	10618	10865	11179	11541
Overige	170	168	174	181	188	196	204	212
b. Belastingen op productie en invoer	42569	45453	47945	49649	50989	52567	54328	56120
c. Vermogensheffingen	2234	2490	2613	2734	2852	2985	3126	3264
2. Werkelijke sociale premies	49006	49898	52147	54394	56936	59786	62881	65939
B. Overige ontvangsten van de andere sectoren	9940	11146	12621	12756	13453	13867	14278	14688
1. Inkomen uit vermogen	2361	3017	3772	3861	3989	4120	4197	4274
2. Inkomensoverdrachten	1283	1232	1323	1353	1721	1785	1852	1911
3. Kapitaaloverdrachten	185	192	152	153	155	156	158	160
4. Verkoop van goederen en diensten	6110	6705	7375	7388	7588	7806	8071	8344
D. Toegerekende sociale premies	7961	8231	8768	9257	9723	10222	10718	11223
2. Uitgaven	183519	187090	196779	205977	213393	222093	231395	240806
A. Primaire uitgaven	170965	174657	183743	191830	198284	206029	214446	222960
a. Lopende uitgaven	159199	164647	172410	179578	186788	194535	202566	210750
1. Beloning van werknemers	43288	44139	45989	47719	49337	51110	52929	54783
2. Intermediair verbruik en belastingen	13383	13971	14344	14752	15127	15525	15942	16368
3. Subsidies aan vennootschappen	7506	8665	9212	9378	9661	10007	10400	10798
4. Sociale uitkeringen	86234	88972	93637	98182	102897	107819	112917	118111
- Uitkeringen excl. overdrachten in natura	58800	60588	63424	66496	69505	72696	75997	79401
- Uitkeringen in natura	27434	28384	30214	31686	33392	35123	36920	38710
5. Overdrachten aan huishoudens en izw's	4510	4643	4904	4992	5035	5141	5250	5359
6. Overdrachten aan vennootschappen	189	190	190	190	190	190	190	190
7. Bni-bijdrage	2990	2854	2896	3062	3162	3308	3446	3589
8. Andere overdrachten aan het buitenland	1100	1214	1238	1304	1380	1434	1492	1551
b. Kapitaaluitgaven	11766	10010	11333	12252	11495	11495	11880	12211
1. Investerings in vaste activa (bruto)	5976	5867	6608	7233	6461	6369	6709	6988
2. Overige netto-aankopen niet-fin. activa	35	-115	-176	1	-7	-7	-7	-7
3. Overdrachten aan huishoudens en izw's	801	533	609	620	630	641	653	664
4. Overdrachten aan vennootschappen	4413	3247	3743	3732	3700	3729	3707	3687
5. Overdrachten aan het buitenland	540	477	550	666	711	762	818	878
B. Rentelasten	12554	12433	13036	14147	15109	16064	16950	17846
p.m. Volgens de procedure bij buitensporige tekorten (EDP)	12276	11984	12445	13827	14740	15716	16602	17498
3. Vorderingsaldo	-20259	-14822	-14416	-17221	-16852	-16890	-16729	-16712
p.m. Volgens de procedure bij buitensporige tekorten (EDP)	-19981	-14374	-13825	-16901	-16483	-16542	-16381	-16364
Brutobesparingen	-10912	-7494	-5848	-7856	-8364	-8537	-8134	-7925
4. Primair saldo	-7706	-2390	-1381	-3074	-1743	-827	221	1134
p.m. Consumptieve bestedingen	83681	85610	89188	92908	96526	100337	104236	108167

TABEL 30 - REKENING VAN DE OVERHEID

(in procent van het bbp)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1. Ontvangsten	48.1	48.9	49.7	49.3	49.4	49.4	49.6	49.7
A. Fiscale en parafiscale ontvangsten	42.9	43.4	43.8	43.6	43.6	43.6	43.8	44.0
1. Fiscale ontvangsten	28.4	29.3	29.6	29.3	29.2	29.2	29.3	29.3
a. Belastingen op inkomen, vermogen, ...	15.2	15.6	15.9	15.7	15.7	15.8	16.0	16.2
Huishoudens	12.5	12.7	12.8	12.9	13.0	13.2	13.4	13.6
Vennootschappen	2.7	2.9	3.0	2.7	2.7	2.6	2.6	2.6
Overige	0.1	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
b. Belastingen op productie en invoer	12.6	12.9	13.1	13.0	12.8	12.7	12.5	12.5
c. Vermogensheffingen	0.7	0.7	0.7	0.7	0.7	0.7	0.7	0.7
2. Werkelijke sociale premies	14.4	14.2	14.2	14.2	14.3	14.4	14.5	14.6
B. Overige ontvangsten van de andere sectoren	2.9	3.2	3.4	3.3	3.4	3.3	3.3	3.3
1. Inkomen uit vermogen	0.7	0.9	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0	0.9
2. Inkomensoverdrachten	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4
3. Kapitaaloverdrachten	0.1	0.1	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
4. Verkoop van goederen en diensten	1.8	1.9	2.0	1.9	1.9	1.9	1.9	1.9
D. Toegerekende sociale premies	2.3	2.3	2.4	2.4	2.4	2.5	2.5	2.5
2. Uitgaven	54.1	53.1	53.6	53.8	53.6	53.5	53.4	53.4
A. Primaire uitgaven	50.4	49.6	50.0	50.1	49.8	49.6	49.5	49.5
a. Lopende uitgaven	46.9	46.8	47.0	46.9	46.9	46.9	46.8	46.8
1. Beloning van werknemers	12.8	12.5	12.5	12.5	12.4	12.3	12.2	12.2
2. Intermediair verbruik en belastingen	3.9	4.0	3.9	3.9	3.8	3.7	3.7	3.6
3. Subsidies aan vennootschappen	2.2	2.5	2.5	2.4	2.4	2.4	2.4	2.4
4. Sociale uitkeringen	25.4	25.3	25.5	25.6	25.8	26.0	26.1	26.2
- Uitkeringen excl. overdrachten in natura	17.3	17.2	17.3	17.4	17.5	17.5	17.5	17.6
- Uitkeringen in natura	8.1	8.1	8.2	8.3	8.4	8.5	8.5	8.6
5. Overdrachten aan huishoudens en izw's	1.3	1.3	1.3	1.3	1.3	1.2	1.2	1.2
6. Overdrachten aan vennootschappen	0.1	0.1	0.1	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
7. Bni-bijdrage	0.9	0.8	0.8	0.8	0.8	0.8	0.8	0.8
8. Andere overdrachten aan het buitenland	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3
b. Kapitaaluitgaven	3.5	2.8	3.1	3.2	2.9	2.8	2.7	2.7
1. Investeringen in vaste activa (bruto)	1.8	1.7	1.8	1.9	1.6	1.5	1.5	1.6
2. Overige netto-aankopen niet-fin. activa	0.0	-0.0	-0.0	0.0	-0.0	-0.0	-0.0	-0.0
3. Overdrachten aan huishoudens en izw's	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.1
4. Overdrachten aan vennootschappen	1.3	0.9	1.0	1.0	0.9	0.9	0.9	0.8
5. Overdrachten aan het buitenland	0.2	0.1	0.1	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2
B. Rentelasten	3.7	3.5	3.6	3.7	3.8	3.9	3.9	4.0
p.m. Volgens de procedure bij buitensporige tekorten (EDP)	3.6	3.4	3.4	3.6	3.7	3.8	3.8	3.9
3. Vorderingsaldo	-6.0	-4.2	-3.9	-4.5	-4.2	-4.1	-3.9	-3.7
p.m. Volgens de procedure bij buitensporige tekorten (EDP)	-5.9	-4.1	-3.8	-4.4	-4.1	-4.0	-3.8	-3.6
Brutobesparingen	-3.2	-2.1	-1.6	-2.1	-2.1	-2.1	-1.9	-1.8
4. Primair saldo	-2.3	-0.7	-0.4	-0.8	-0.4	-0.2	0.1	0.3
p.m. Consumptieve bestedingen	24.7	24.3	24.3	24.3	24.2	24.2	24.1	24.0
Geconsolideerde brutoschuld	96.2	96.9	97.1	97.8	98.3	98.1	97.7	97.5

TABEL 31 - REKENING VAN DE FEDERALE OVERHEID

(in miljoen euro)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1. Ontvangsten	87264	94027	100186	102979	106972	111396	116273	121078
A. Fiscale en parafiscale ontvangsten	81285	86997	92106	94888	98324	102490	107155	111774
1. Fiscale ontvangsten	78883	84529	89612	92323	95698	99797	104393	108940
a. Belastingen op inkomen, vermogen, ...	46203	49587	52590	53911	56253	59135	62338	65478
- Huishoudens	37213	39583	41658	43522	45733	48368	51254	54031
- Vennootschappen	8820	9836	10758	10207	10331	10571	10879	11235
- Overige	170	168	174	181	188	196	204	212
b. Belastingen op productie en invoer	32496	34749	36812	38184	39199	40394	41765	43147
c. Vermogensheffingen	185	194	210	228	246	267	291	314
2. Werkelijke sociale premies	2402	2468	2494	2564	2626	2693	2762	2834
B. Overige ontvangsten van de andere sectoren	3772	4749	5659	5571	6040	6206	6353	6493
1. Inkomen uit vermogen	1269	1877	2260	2300	2376	2447	2459	2472
2. Inkomensoverdrachten	624	545	635	652	1006	1055	1106	1149
3. Kapitaaloverdrachten	43	73	38	38	38	38	38	38
4. Verkoop van goederen en diensten	1837	2254	2726	2581	2619	2665	2750	2834
C. Toegerekende sociale premies	2036	2084	2230	2331	2419	2505	2562	2602
D. Overdrachten binnen de overheid	170	197	192	189	189	196	202	209
1. van de sociale-verzekeringstellingen	119	144	138	134	133	138	144	149
2. van de gemeenschappen en gewesten	7	7	7	8	8	8	8	8
3. van de lagere overheid	45	45	47	48	48	49	50	51
waarvan kapitaaloverdrachten	7	7	7	7	7	7	8	8
2. Uitgaven	101801	105329	112766	116654	121021	126307	131732	137147
A. Primaire uitgaven	89938	93740	100740	103649	107267	111757	116398	121021
a. Lopende uitgaven	27850	29146	30309	31400	32337	33362	34407	35450
1. Beloning van werknemers	8678	8709	8980	9217	9447	9705	9939	10163
2. Intermediair verbruik en belastingen	2832	3109	3192	3286	3348	3414	3482	3551
3. Subsidies aan vennootschappen	3543	4228	4404	4529	4700	4825	4987	5146
4. Sociale uitkeringen	8138	8376	8798	9212	9556	9919	10290	10667
- Uitkeringen excl. overdrachten in natura	8013	8175	8568	8974	9314	9672	10039	10410
- Uitkeringen in natura	126	202	231	237	242	247	252	257
5. Overdrachten aan huishoudens en izw's	705	805	936	930	887	905	922	940
6. Overdrachten aan vennootschappen	0	0	1	1	1	1	1	1
7. Bni-bijdrage	2990	2854	2896	3062	3162	3308	3446	3589
8. Andere overdrachten aan het buitenland	962	1064	1103	1165	1236	1286	1339	1393
b. Kapitaaluitgaven	4371	2792	3229	3365	3290	3385	3409	3440
1. Investerings in vaste activa (bruto)	914	685	718	784	735	783	808	833
2. Overige netto-aankopen niet-fin. activa	0	-7	-29	-34	-42	-42	-42	-42
3. Overdrachten aan huishoudens en izw's	365	29	39	40	41	42	43	44
4. Overdrachten aan vennootschappen	2560	1616	1961	1918	1854	1850	1793	1738
5. Overdrachten aan het buitenland	531	468	540	656	701	752	808	867
c. Overdrachten binnen de overheid	57717	61803	67201	68883	71640	75010	78581	82131
1. Overdrachten van fiscale ontvangsten	42235	43464	48529	51505	53716	56484	59408	62282
2. Overige inkomensoverdrachten	15358	18180	18514	17230	17779	18372	19015	19686
3. Kapitaaloverdrachten	125	159	157	149	146	154	158	163
B. Rentelasten	11863	11589	12027	13005	13754	14550	15334	16126
p.m. Volgens de procedure bij buitensporige tekorten (EDP)	11585	11140	11436	12685	13385	14202	14986	15778
3. Vorderingsaldo	-14537	-11302	-12580	-13675	-14049	-14911	-15459	-16069
p.m. Volgens de procedure bij buitensporige tekorten (EDP)	-14259	-10854	-11989	-13355	-13680	-14563	-15111	-15721
Brutobesparingen	-10276	-8626	-9449	-10435	-10906	-11686	-12228	-12827
4. Primair saldo	-2674	286	-553	-670	-295	-361	-125	57
p.m. Consumptieve bestedingen	10552	10536	10473	10972	11246	11545	11786	12017

TABEL 32 - REKENING VAN DE GEMEENSCHAPPEN EN GEWESTEN

(in miljoen euro)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1. Ontvangsten	49204	50616	54755	57548	59642	62350	65224	68116
A. Fiscale en parafiscale ontvangsten	6929	8014	8441	8903	9251	9649	10052	10467
1. Fiscale ontvangsten	6883	7967	8392	8853	9200	9598	9999	10414
a. Belastingen op inkomen, vermogen, ... (huishoudens)	588	991	1072	1212	1261	1308	1358	1410
b. Belastingen op productie en invoer	4246	4680	4917	5135	5334	5572	5806	6054
c. Vermogensheffingen	2049	2296	2403	2506	2605	2717	2835	2950
2. Werkelijke sociale premies	45	47	49	50	51	52	53	54
B. Overige ontvangsten van de andere sectoren	3093	3181	3567	3637	3706	3778	3853	3930
1. Inkomen uit vermogen	299	290	614	626	638	650	663	676
2. Inkomensoverdrachten	346	369	359	365	370	375	381	387
3. Kapitaaloverdrachten	40	41	42	43	44	45	46	47
4. Verkoop van goederen en diensten	2408	2481	2551	2603	2654	2707	2763	2820
C. Toegerekende sociale premies	4598	4780	5079	5379	5674	5995	6336	6699
D. Overdrachten binnen de overheid	34584	34641	37668	39629	41012	42928	44983	47020
1. Overdrachten van fiscale ontvangsten	29360	29215	31912	33602	34715	36318	38035	39714
2. Overige overdrachten	5224	5427	5756	6027	6297	6610	6948	7306
a. van de federale overheid	4956	5181	5493	5758	6024	6331	6664	7016
b. van de sociale-verzekeringsinstellingen	66	68	79	81	82	84	86	88
c. van de lagere overheid	202	179	185	188	192	196	200	203
waarvan kapitaaloverdrachten	106	137	124	96	77	72	74	75
2. Uitgaven	51812	53087	55134	57370	59314	61389	63568	65795
A. Primaire uitgaven	51217	52358	54275	56457	58365	60421	62612	64874
a. Lopende uitgaven	38118	39164	40634	42216	43719	45364	47100	48897
1. Beloning van werknemers	19952	20483	21404	22280	23105	24024	24991	25988
2. Intermediair verbruik en belastingen	5955	6086	6127	6249	6368	6495	6626	6759
3. Subsidies aan vennootschappen	1246	1297	1349	1376	1403	1431	1461	1491
4. Sociale uitkeringen	7877	8203	8572	9066	9537	10045	10585	11156
- Uitkeringen excl. overdrachten in natura	5288	5484	5794	6122	6445	6796	7169	7565
- Uitkeringen in natura	2589	2719	2778	2943	3092	3249	3415	3591
5. Overdrachten aan huishoudens en izw's	2885	2888	2971	3033	3091	3153	3218	3283
6. Overdrachten aan vennootschappen	110	110	110	110	110	110	110	110
7. Overdrachten aan het buitenland	93	97	100	102	104	106	108	111
b. Kapitaaluitgaven	4391	4207	4410	4679	4762	4827	4923	5021
1. Investerings in vaste activa (bruto)	2361	2472	2496	2541	2583	2604	2654	2706
2. Overige netto-aankopen niet-fin. activa	11	-132	-171	11	11	11	11	11
3. Overdrachten aan huishoudens en izw's	344	417	483	493	502	513	523	534
4. Overdrachten aan vennootschappen	1666	1441	1592	1625	1656	1690	1724	1760
5. Overdrachten aan het buitenland	9	9	10	10	10	10	10	11
c. Overdrachten binnen de overheid	8708	8987	9231	9562	9884	10229	10589	10957
1. Inkomensoverdrachten	8198	8496	8739	9059	9372	9707	10056	10413
2. Kapitaaloverdrachten	510	491	492	502	512	522	533	544
B. Rentelasten	596	729	860	913	948	968	957	921
3. Vorderingsaldo	-2609	-2471	-379	179	328	961	1656	2321
Brutobesparingen	98	-247	1953	2714	2876	3477	4157	4814
4. Primair saldo	-2012	-1742	480	1091	1277	1929	2612	3242
p.m. Consumptieve bestedingen	29165	29957	31013	32190	33297	34513	35795	37115

TABEL 33 - REKENING VAN DE LAGERE OVERHEID

(in miljoen euro)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1. Ontvangsten	23951	24401	25443	26475	27423	28441	29529	30666
A. Fiscale en parafiscale ontvangsten	8025	7915	8150	8410	8663	8936	9254	9595
1. Fiscale ontvangsten	7998	7887	8121	8380	8631	8904	9220	9560
a. Belastingen op inkomen, vermogen,...	3475	3172	3239	3387	3530	3687	3881	4100
- Huishoudens	3475	3172	3239	3387	3530	3687	3881	4100
- Vennootschappen	0	0	0	0	0	0	0	0
- Anderen	0	0	0	0	0	0	0	0
b. Belastingen op productie en invoer	4522	4715	4882	4993	5102	5218	5339	5461
2. Werkelijke sociale premies	27	28	29	30	31	32	33	35
B. Overige ontvangsten van de andere sectoren	2874	3009	3174	3317	3464	3622	3789	3961
1. Inkomen uit vermogen	790	818	850	883	915	951	990	1027
2. Inkomensoverdrachten	233	237	243	246	250	254	258	262
3. Kapitaaloverdrachten	39	40	41	42	42	43	44	44
4. Verkoop van goederen en diensten	1812	1915	2040	2146	2256	2373	2497	2628
C. Toegerekende sociale premies	1305	1346	1436	1522	1606	1697	1793	1895
D. Overdrachten binnen de overheid	11747	12132	12683	13225	13691	14186	14694	15215
1. Overdrachten van fiscale ontvangsten	139	149	151	154	157	160	163	167
2. Overige overdrachten	11608	11983	12533	13072	13534	14026	14530	15049
a. van de federale overheid	3027	3133	3456	3668	3812	3962	4110	4264
b. van de gemeenschappen en gewesten	8551	8822	9049	9376	9695	10037	10392	10756
c. van de sociale-verzekeringinstellingen	30	28	27	27	27	28	28	29
waarvan kapitaaloverdrachten	537	521	533	563	589	612	626	640
2. Uitgaven	24408	25063	26901	28421	28617	29443	30725	31973
A. Primaire uitgaven	23927	24584	26381	27832	27929	28687	29909	31088
a. Lopende uitgaven	20774	21427	22534	23468	24327	25242	26196	27169
1. Beloning van werknemers	13272	13542	14156	14727	15247	15800	16370	16957
2. Intermediair verbruik en belastingen	3579	3719	3910	4057	4207	4365	4532	4704
3. Subsidies aan vennootschappen	385	397	415	427	439	453	466	480
4. Sociale uitkeringen	2851	3067	3327	3514	3675	3850	4035	4218
- Uitkeringen excl. overdrachten in natura	2308	2465	2651	2793	2916	3050	3191	3339
- Uitkeringen in natura	543	602	676	721	759	800	844	879
5. Overdrachten aan huishoudens en izw's	607	623	647	663	679	695	713	731
6. Overdrachten aan vennootschappen	79	79	79	79	79	79	79	79
b. Kapitaaluitgaven	2906	2933	3616	4128	3362	3200	3463	3664
1. Investerings in vaste activa (bruto)	2619	2647	3329	3842	3076	2913	3177	3378
2. Overige netto-aankopen niet-fin. activa	24	24	24	24	24	24	24	24
3. Overdrachten aan huishoudens en izw's	83	83	83	83	83	83	83	83
4. Overdrachten aan vennootschappen	179	179	179	179	179	179	179	179
c. Overdrachten binnen de overheid	247	224	231	236	240	245	250	255
1. Inkomensoverdrachten	232	209	216	221	225	230	234	239
2. Kapitaaloverdrachten	16	15	15	15	15	15	15	16
B. Rentelasten	481	478	520	589	688	756	816	885
3. Vorderingsaldo	-456	-661	-1458	-1946	-1194	-1002	-1196	-1307
Brutobesparingen	1888	1726	1598	1592	1551	1558	1614	1688
4. Primair saldo	25	-183	-939	-1357	-507	-246	-380	-422
p.m. Consumptieve bestedingen	17391	17799	18615	19311	19947	20622	21322	22028

TABEL 34 - REKENING VAN DE SOCIALE-VERZEKERINGSINSTELLINGEN

(in miljoen euro)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1. Ontvangsten	70115	74847	79263	81099	85023	89396	94142	98852
A. Fiscale en parafiscale ontvangsten	49120	49964	52277	54544	57128	60038	63209	66348
1. Fiscale ontvangsten	2590	2610	2702	2794	2899	3029	3177	3330
a. Belastingen op inkomen, vermogen, ...	1284	1300	1368	1458	1545	1646	1757	1872
- Huishoudens (bijz. bijdr., hoge inkomens)	1017	1021	1092	1176	1258	1353	1458	1567
- Vennootschappen (overdr. aan FAO)	267	278	276	282	288	293	299	305
b. Indirecte belastingen	1305	1310	1334	1337	1354	1383	1419	1458
- op verzekeringspremies	872	889	907	906	912	925	948	976
- op farmac. producten, -industrie	260	225	228	236	247	261	275	285
- eenmalige bijdrage tlv vennootschappen	179	191	193	194	195	196	197	197
- terugvordering uitgaven klin. biologie	-6	4	5	0	0	0	0	0
2. Werkelijke sociale premies	46531	47355	49575	51749	54228	57009	60033	63017
a. Verplichte werkgeversbijdragen	28805	29327	30895	32346	33951	35804	37773	39708
- van de ondernemingen	24855	25302	26711	28009	29471	31168	32975	34745
- van de overheid	3681	3745	3893	4029	4152	4285	4422	4561
- overheidsbedrijven (a)	269	279	291	309	328	351	376	401
b. Verplichte werknemersbijdragen	13068	13211	13845	14482	15163	15951	16792	17615
c. Verplichte bijdr. zelfstandigen	3359	3463	3413	3431	3556	3622	3756	3896
d. Verplichte bijdr. uitkeringstrekkers	1130	1188	1254	1319	1385	1455	1532	1614
e. Vrije verzekering dosz	61	62	64	66	68	71	74	76
f. Ledenbijdragen Vlaamse Zorgverzekering	109	104	104	105	105	106	107	107
B. Toegerekende sociale premies	22	22	23	24	25	25	26	27
C. Overige ontvangsten van de andere sectoren	588	578	599	652	756	908	1108	1315
1. Inkomen uit vermogen	391	404	426	474	572	718	911	1111
2. Inkomensoverdrachten van gezinnen	0	0	0	0	0	0	0	0
3. Overdrachten van bedrijven	143	119	116	120	125	130	136	142
4. Verkoop van goederen en diensten	53	55	56	58	59	60	61	62
D. Overdrachten binnen de overheid	20385	24283	26364	25879	27115	28424	29798	31162
1. Overdrachten van fiscale ontvangsten	12735	14101	16467	17749	18844	20006	21210	22401
a. Alternatieve financiering	11052	12414	14723	15945	16966	18056	19184	20310
b. Sociale revalidatie (Fonds Maron)	0	0	0	0	0	0	0	0
c. Accijnzen op tabak, stock-options	1684	1687	1744	1804	1878	1949	2026	2091
2. Overige overdrachten	7650	10182	9897	8130	8271	8419	8588	8761
a. Van de federale overheid	7499	10025	9722	7952	8090	8234	8399	8568
- Inkomensoverdrachten	7499	7473	7788	7952	8090	8234	8399	8568
- Bijzondere toelage	0	2552	1934	0	0	0	0	0
- Kapitaaloverdrachten	0	0	0	0	0	0	0	0
b. Van de gemeenschappen en gewesten	151	157	174	178	181	185	189	193
2. Uitgaven	72773	75236	79263	82878	86961	91336	95874	100510
A. Primaire uitgaven	72771	75228	79255	82816	86730	90898	95205	99585
a. Lopende uitgaven	72458	74910	78933	82494	86406	90566	94863	99234
1. Beloning van werknemers	1386	1405	1448	1496	1537	1582	1628	1676
2. Intermediair verbruik	1016	1058	1115	1159	1204	1252	1302	1354
3. Subsidies aan bedrijven	2332	2742	3044	3045	3119	3298	3486	3681
- Sociale Maribel (incl. bedrijfsvoorheffing)(b)	710	758	785	790	796	802	808	815
- Activeringsvergoedingen (c)	230	386	539	379	296	308	318	327
- Jongerenbonus non-profit	28	28	29	30	30	31	31	32
- Dienstencheques	1051	1232	1328	1475	1619	1772	1935	2106
- Tewerkstelling in hospitalen	313	337	363	371	378	386	393	401
4. Sociale uitkeringen	67367	69326	72940	76391	80129	84005	88006	92071
- Uitkeringen in geld	43192	44465	46410	48606	50830	53177	55598	58088
- Uitkeringen in natura	24175	24861	26529	27785	29299	30828	32408	33983
5. Overdrachten aan huishoudens en izw's	313	328	350	366	377	387	396	405
6. Overdrachten aan het buitenland	45	52	35	38	40	42	45	47
b. Kapitaaluitgaven	98	77	79	80	81	83	84	85
1. Investerings in vaste activa (bruto)	81	63	65	66	67	69	70	71
2. Overdrachten aan huishoudens	9	3	3	3	3	3	3	3
3. Overdrachten aan financ.bedrijven	9	11	11	11	11	11	11	11
c. Overdrachten binnen de overheid	215	240	244	242	243	250	258	265
1. Inkomensoverdrachten	215	240	244	242	243	250	258	265
2. Kapitaaloverdrachten	0	0	0	0	0	0	0	0
B. Rentelasten	2	8	8	62	231	437	669	925
3. Vorderingsaldo	-2658	-389	-0	-1779	-1938	-1939	-1732	-1657
Brutobesparingen	-2622	-349	49	-1729	-1887	-1887	-1678	-1602
4. Primair saldo	-2656	-380	8	-1717	-1707	-1502	-1063	-733
p.m. Consumptieve bestedingen	26572	27319	29088	30435	32036	33656	35334	37008

(a) VRT, RTBF en BRF vanaf 2002, Aquafin (tot 2004), De Lijn, TEC, STIB, transportinfrastructuur.

(b) Via bedrijfsvoorheffing: een deel van de bedrijfsvoorheffing wordt vanaf 2009 via de Sociale Maribel fondsen aan de non-profit-ondernemingen als loonsubsidie toegekend.

(c) Activa-Plan-banen, incl. Startbonus en Stagebonus.

TABEL 35 - DETAIL VAN DE SOCIALEZEKERHEIDSPRESTATIES

(in miljoen euro)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1. Pensioenen	22016	22721	23939	25467	26902	28439	30044	31732
- Werknemers	17841	18369	19347	20599	21780	23044	24367	25754
- Zelfstandigen	2676	2805	2939	3105	3250	3403	3559	3723
- Vastbenoemd personeel bij de RSZ-PPO	1159	1210	1313	1414	1515	1627	1744	1872
- Aangeslotenen bij de dosz	340	336	340	349	357	365	374	383
2. Geneeskundige verzorging	24425	25093	26771	28039	29566	31109	32704	34294
- Werknemers, zelfstandigen en ambtenaren	23795	24469	26122	27364	28863	30376	31941	33504
- Aangeslotenen bij de dosz	31	31	32	33	34	36	37	38
- Aan buitenlandse sz-instellingen	250	232	242	254	267	281	296	311
- Bij arbeidsong., kinderbewaarplaatsen, ...	70	72	74	76	78	80	81	83
- Vlaamse Zorgverzekering	279	289	301	313	324	337	349	358
3. Arbeidsongeschiktheid en invaliditeit	4951	5358	5783	6051	6334	6645	6944	7224
- Werknemers	4642	5020	5426	5683	5953	6247	6530	6794
- Zelfstandigen	309	338	358	368	381	398	414	430
4. Kinderbijslagen	4920	5037	5239	5404	5599	5808	6019	6232
- Werknemers, RSZ-PPO inbegrepen	4448	4556	4736	4889	5070	5264	5462	5661
- Zelfstandigen	413	413	427	438	450	463	474	486
- Gewaarborgde gezinsbijslagen	38	46	52	54	55	56	57	58
- Socialezekerheidsambtenaren	22	22	23	24	25	25	26	27
5. Werkloosheid	9236	9271	9343	9498	9722	9912	10110	10313
- Werkloosheidsvergoedingen waarvan	6984	6924	6913	7020	7164	7279	7380	7467
. Werkzoekende uvw's	4009	4101	4245	4399	4496	4558	4605	4624
. Niet-werkzoekende uvw's	1076	1025	1027	1036	1054	1086	1117	1152
. Vrijwillig deeltijdse werklozen	144	150	154	158	161	162	163	166
. Deeltijds werklozen met behoud van rechten en IGU	227	235	246	262	281	304	331	359
. Tijdelijke werklozen	1053	873	718	626	627	626	624	621
. Activeringsprogramma's: EWE en PWA (*)	39	31	25	20	17	14	11	9
. Overige gerechtigden	378	405	420	440	449	451	453	461
. Statistische aanpassing	57	65	25	26	26	27	27	27
- Loopbaanonderbreking	750	782	829	872	918	965	1010	1055
- Brugpensioenen (deel RVA)	1502	1565	1601	1606	1639	1669	1720	1791
6. Arbeidsongevallen	188	202	211	217	228	242	256	271
7. Beroepsziekten	332	332	299	298	296	294	293	291
8. Bestaanszekerheid	1206	1218	1268	1329	1391	1464	1542	1618
9. Educatief verlof	89	91	84	86	87	89	91	93
10. dosz	3	3	3	3	3	3	3	3
Totaal	67356	69326	72940	76391	80129	84005	88006	92071
p.m. Groeivoet van de prijsindex der sz-prestaties	2.0	0.7	2.7	2.3	1.8	2.0	2.0	2.0

(*) Eerste Werkervaringscontract, Plaatselijke Werkgelegenheidsagentschappen. De vergoeding vanwege de RVA in geval van Herinschakelingsprogramma's, Doorstromingsprogramma's, SINE-contracten en Plan-Activa-banen, Startbonus, Stagebonus, Jongerenbonus in non-profit, dienstencheques wordt beschouwd als een loonsubsidie.

TABEL 36 - SOCIALE ZEKERHEID DER WERKNEMERS, volgens begrotingsdefinities

(in miljoen euro)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
A. Ontvangsten	56692	60598	64048	65534	68835	72505	76399	80257
1. Bijdragen, waarin:	39532	39788	41440	43473	45627	48072	50690	53292
Werkgeversbijdragen, incl.	25795	25894	26953	28326	29775	31414	33159	34892
werkgeversbijdr.vermindering	4722	4864	4877	4911	4985	5097	5242	5382
Werknemersbijdragen, incl.	13476	13624	14210	14865	15559	16357	17217	18071
werknemersbijdr.vermindering	690	707	642	574	538	506	478	448
Van genietters van prestaties	260	269	277	283	292	302	314	329
2. Alternatieve financiering	9262	10667	12693	13760	14696	15681	16696	17696
3. Bijzondere bijdrage	999	1003	1073	1155	1235	1329	1432	1539
4. Rijkstoelagen	5850	8110	7823	6205	6323	6448	6579	6710
waarvan bijzondere rijkstoelage	0	2297	1741	0	0	0	0	0
5. Andere fiscale transferten	114	117	119	119	119	121	124	128
6. Te ontvangen intresten	269	257	240	244	248	260	278	285
7. Overige overdrachten aan de s.z.	667	656	660	578	586	593	600	607
- Sociale bijdrage FSO	332	297	245	213	214	213	213	211
- Van verzekeraars aan FAO	267	278	276	282	288	293	299	305
- Overige (int. verdragen,...)	68	81	139	83	85	86	88	90
8. Recuperatie Maribel-bis, -ter	0	0	0	0	0	0	0	0
B. Uitgaven	59711	62794	65324	68749	72514	76537	80763	85147
1. Sociale prestaties, waarvan:	36457	37724	39525	41186	42964	44921	46934	49000
- RVP-Pensioenen	17787	18314	19287	20536	21713	22973	24292	25676
- ZIV-Uitkeringen	4631	5017	5422	5680	5951	6246	6529	6793
- NPM-inv, HVKZ-ZIV, Pool	13	16	15	14	12	11	10	9
- RKW-Kinderbijstlagen	4105	4185	4356	4496	4666	4848	5034	5221
- FAO-Arbeidsongevallen	185	189	198	204	216	229	243	258
- FBZ-Beroepsziekten	305	305	274	274	272	270	268	267
- RVA-Werkloosheidsvergoeding	7179	7352	7542	7504	7576	7710	7827	7929
waarin jeugdvakantiegeld	8	8	8	8	8	8	8	9
waarin activering vergoeding	292	452	617	466	389	405	418	430
met activaplan	230	386	539	379	296	308	318	327
met werkhervattingstoelag	20	29	41	50	55	59	61	63
- RVA-Brugpensioenen	1502	1565	1601	1606	1639	1669	1720	1791
- RVA-Loopbaanonderbreking	750	782	829	872	918	965	1010	1055
(Incl. welvaartsenveloppen vanaf 2013)	0	0	0	0	289	584	896	1229
2. Werkingsonkosten	1086	1156	1175	1217	1257	1300	1345	1391
3. Diverse aan gezinnen	1240	1711	1780	1953	2126	2318	2522	2736
waarin dienstencheques	1051	1232	1328	1475	1619	1772	1935	2106
vakgeld tijd. werklozen	24	63	52	43	37	37	37	37
jongerenbonus non-profit	28	28	29	30	30	31	31	32
andere	137	387	371	406	440	478	519	561
4. Transf. a bedrijven: Soc. Maribel	486	571	591	600	606	612	618	625
5. Transf. a gewesten: Soc. Maribel,...	66	68	79	81	82	84	86	88
6. Transf. a buitenland: wet 10.02.2003	45	52	35	38	40	42	45	47
7. Rentelasten	0	8	8	62	224	412	619	846
8. Transf. naar ZIV-geneesk. zorgen	20332	21504	22131	23612	25215	26849	28594	30414
C. Financieringsvermogen	-3019	-2196	-1276	-3215	-3678	-4033	-4363	-4890
Aflossing van schulden	1	1	1	1	1	0	0	0
Bijdrage begrotingsdoelstelling	0	315	984	0	0	0	0	0
Kredietverlening van fed. overheid	0	856	386	-62	-62	-62	-62	-62
D. Overschot of tekort	-3020	-1026	94	-3278	-3741	-4095	-4426	-4952
Pro memorie:								
Vanaf 2010 gecumuleerde saldi	0	-1026	-932	-4210	-7951	-12046	-16471	-21423
Verdelingsreserves en gebouwen	5687	4560	4564	4564	4564	4564	4564	4564
waarvan Toekomstfonds	830	1099	1104	1104	1104	1104	1104	1104
Uitgifte van leningen	1048	-371	0	0	0	0	0	0
Schuldpositie	1047	675	581	3858	7598	11693	16119	21071
Renteloos ter beschikking	1202	2059	2445	2383	2321	2259	2196	2134

TABEL 37 - SOCIALE ZEKERHEID DER ZELFSTANDIGEN, volgens begrotingsdefinities

(in miljoen euro)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
A. Ontvangsten	5576	6029	6197	6142	6355	6550	6794	7052
1. Bijdragen	3236	3337	3357	3364	3470	3544	3665	3801
2. Alternatieve financiering	850	944	1090	1194	1282	1374	1467	1559
3. Rijkstoelagen	1271	1518	1515	1349	1374	1401	1430	1458
waarvan bijzondere rijkstoelage	0	255	193	0	0	0	0	0
4. Andere fiscale transferten	196	208	211	212	213	214	215	216
5. Te ontvangen intresten	20	19	22	21	13	14	15	15
6. Overige overdrachten aan de s.z.	3	3	3	3	3	3	3	3
B. Uitgaven	5560	5910	6171	6445	6694	7022	7337	7688
1. Sociale prestaties, waarvan	3399	3556	3724	3911	4081	4264	4448	4638
- RSVZ-Pensioenen	2676	2805	2939	3105	3250	3403	3559	3723
- ziv-Uitkeringen en faillis. verz.	309	338	358	368	381	398	414	430
- RSVZ-Kinderbijslagen	413	413	427	438	450	463	474	486
(Incl. welvaartsenveloppen vanaf 2013)	0	-8	0	0	37	76	118	163
2. Werkingskosten	82	90	90	93	96	100	103	106
3. Diverse overdrachten aan gezinnen	6	3	3	3	3	3	3	3
4. Rentelasten	2	0	0	0	7	26	50	78
5. Transf. naar ziv-geneesk. zorgen	2071	2261	2354	2438	2507	2630	2733	2862
C. Financieringsvermogen	16	119	27	-303	-339	-472	-543	-636
Aflossing van vervallen schuld	0	0	0	0	0	0	0	0
Bijdrage begrotingsdoelstelling	0	35	109	0	0	0	0	0
D. Overschot of tekort	16	154	136	-303	-339	-472	-543	-636
Pro memorie:								
Vanaf 2010 gecumuleerde saldi	0	154	289	-13	-352	-824	-1367	-2003
Verdelingsreserves en gebouwen	1026	1056	1193	903	903	903	903	903
Toekomstfonds	92	122	123	123	123	123	123	123
Uitgifte van leningen	0	0	0	0	0	0	0	0
Schuldpositie	0	0	0	13	352	824	1367	2003

TABEL 38 - REGELING GENEESKUNDIGE ZORGEN volgens begrotingsdefinities

(in miljoen euro)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
A. Ontvangsten	27007	28364	29465	31241	33159	35223	37437	39782
1. Eigen bijdragen	837	865	920	975	1028	1086	1146	1210
2. Alternatieve financiering	2445	2374	2625	2727	2796	2881	2976	3073
a. Btw-ontvangsten	1580	1552	1757	1829	1880	1947	2024	2103
b. Accijnzen tabak	864	823	868	899	916	934	952	970
c. Overige	0	0	0	-0	0	0	0	0
3. Andere fiscale overdrachten	995	985	1005	1007	1023	1049	1081	1116
a. Belasting op verzekeringspremies	741	756	772	771	776	787	807	831
b. Belasting van farmac. industrie	260	225	228	236	247	261	275	285
c. Terugvorderingen	-6	4	5	0	0	0	0	0
4. Te ontvangen interesten	5	4	39	83	183	313	483	675
5. Overige overdr. (intern.conventie)	322	370	391	399	407	415	424	432
Totaal : eigen ontvangsten	4604	4598	4980	5192	5437	5744	6110	6506
6. Overdrachten globaal beheer	22403	23765	24485	26050	27722	29479	31328	33276
Basisbedrag	20653	21117	21161	21971	22958	24060	25284	26620
Bijkomend bedrag	1058	1954	3200	3952	4635	5288	5909	6520
a. Overdracht van RSZ-GFB	20332	21504	22131	23612	25215	26849	28594	30414
Basisbedrag	18829	19203	19224	20022	21004	22045	23226	24491
Bijkomend bedrag	964	1776	2907	3590	4211	4804	5368	5923
Regularisatie van de voorgaande jaren	539	525	0	-0	0	0	0	-0
b. Overdracht van RSVZ-GFB	1955	2141	2231	2311	2378	2499	2599	2726
Basisbedrag	1824	1914	1938	1949	1953	2015	2058	2128
Bijkomend bedrag	93	177	293	362	425	484	541	597
Regularisatie van voorgaande jaren	38	50	0	-0	0	0	0	-0
c. Overdrachten van RSVZ Gemengde loopbanen	116	120	123	126	129	131	134	136
B. Uitgaven	25736	26382	27996	29292	30843	32411	34034	35655
1. Prestaties	23914	24571	26234	27478	28980	30495	32063	33628
a. Uitkeringen gezondheidszorg	22256	22960	24466	25633	27057	28489	29970	31445
waarvan kleine risico's zelfstandigen	505	521	555	582	614	647	681	714
b. Ligdagprijzen ziekenhuizen	1658	1611	1768	1845	1923	2006	2093	2183
2. Werkingskosten	949	983	1013	1050	1084	1121	1160	1200
3. Diverse overdrachten	872	828	749	764	779	794	811	827
4. Rentelasten	0	0	0	0	0	0	0	0
C. Financieringscapaciteit	1272	1981	1468	1949	2316	2812	3404	4127
Overdrachten toekomstfonds gezondheidszorg	307	300	5	0	0	0	0	0
Bijdrage begrotingsdoelstelling	0	350	1094	0	0	0	0	0
D. Overschot (+) of tekort (-)	965	1332	370	1949	2316	2812	3404	4127
Vanaf 2010 gecumuleerde saldi	0	1332	1701	3651	5966	8778	12182	16309
Reserve	1217	2549	2919	4868	7184	9995	13399	17526
p.m. Budgetaire doelstelling	23084	24249	25869	27582	29373	31301	33374	35572

7.5. Resultaten per bedrijfstak

TABEL 39 - BRUTO TOEGEVOEGDE WAARDE IN VOLUME

(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)

	1985//1980	1990//1985	1995//1990	2004//1995	2010//2004	2016//2010
1. Landbouw	3.8	0.3	4.4	0.9	-1.3	1.0
2. Energie	-5.1	5.3	0.0	0.8	3.0	1.3
3. Verwerkende nijverheid	3.5	3.6	0.1	2.2	-0.6	1.8
a. Intermediaire goederen	5.8	3.7	1.2	2.6	-0.8	2.0
b. Uitrustingsgoederen	3.9	0.9	-2.2	2.5	-2.5	1.9
c. Verbruiksgoederen	0.6	5.4	0.4	1.4	0.7	1.4
4. Bouw	-6.4	5.9	0.4	1.5	1.7	2.0
5. Verhandelbare diensten	1.5	3.9	2.3	2.5	1.7	2.6
a. Vervoer en communicatie	1.1	6.7	2.1	2.1	0.6	2.5
. Vervoer per spoor	-0.9	7.8	2.6	-1.5	-9.3	1.6
. Stads- en wegvervoer	-0.9	7.8	2.6	2.0	0.9	1.9
. Vervoer over water en luchtvaart	3.8	4.3	3.5	5.6	2.7	3.4
. Vervoersonderst. activ. en communicatie	2.1	6.3	1.7	2.5	1.3	2.7
b. Handel en horeca	-1.0	0.9	0.5	0.9	0.2	2.4
c. Krediet en verzekeringen	4.5	3.1	5.1	4.7	1.2	2.0
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	1.0	5.2	1.3	3.2	1.5	2.9
e. Overige marktdiensten	2.7	5.1	3.1	2.9	3.1	2.7
6. Niet-verhandelbare diensten	0.8	-0.7	1.1	1.1	0.8	1.4
Totaal	1.0	3.3	1.5	2.2	1.2	2.2

(//) Gemiddelde groeivoeten

TABEL 40 - STRUCTUUR VAN DE BRUTO TOEGEVOEGDE WAARDE TEGEN LOPENDE PRIJZEN

(in procent van het totaal)

	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2009	2016
1. Landbouw	2.4	2.4	2.1	1.5	1.4	0.8	0.7	0.8
2. Energie	5.7	5.3	3.7	3.3	3.2	2.8	2.8	3.0
3. Verwerkende nijverheid	22.6	22.3	22.5	20.0	18.9	16.5	13.5	12.9
a. Intermediaire goederen	8.9	9.2	8.9	8.1	7.6	7.0	5.8	5.6
b. Uitrustingsgoederen	5.8	5.5	5.8	4.8	4.7	3.7	2.8	2.8
c. Verbruiksgoederen	7.9	7.7	7.8	7.1	6.6	5.8	4.8	4.4
4. Bouw	7.5	5.2	5.5	5.1	5.0	4.8	5.4	4.9
5. Verhandelbare diensten	45.0	48.5	52.9	56.2	58.0	61.0	62.8	64.5
a. Vervoer en communicatie	6.8	6.7	7.9	8.2	8.0	8.4	7.9	7.8
. Vervoer per spoor	0.9	0.8	0.9	0.9	0.8	0.3	0.3	0.3
. Stads- en wegvervoer	1.8	1.6	1.8	1.8	1.9	1.8	1.8	1.7
. Vervoer over water en luchtvaart	0.5	0.5	0.4	0.5	0.3	0.5	0.5	0.3
. Vervoersonderst. activ. en communicatie	3.6	3.8	4.7	4.9	4.9	5.8	5.3	5.5
b. Handel en horeca	13.1	12.9	14.5	13.9	13.3	14.8	13.8	13.6
c. Krediet en verzekeringen	5.4	6.4	5.7	6.5	6.0	5.9	6.0	4.8
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	5.1	5.5	5.7	6.1	6.5	6.9	7.9	8.2
e. Overige marktdiensten	14.6	17.0	19.1	21.5	24.2	25.0	27.3	30.1
6. Niet-verhandelbare diensten	16.9	16.3	13.3	13.9	13.6	14.1	14.8	14.0
Totaal	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

TABEL 41 - INVESTERINGEN IN VOLUME

(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)

	1985//1980	1990//1985	1995//1990	2004//1995	2010//2004	2016//2010
1. Landbouw	-0.5	6.0	-11.9	-0.1	8.7	0.9
2. Energie	-0.2	2.5	-0.5	-0.4	8.2	0.2
3. Verwerkende nijverheid	4.5	16.8	-5.6	-0.5	-1.4	3.9
a. Intermediaire goederen	4.5	20.1	-3.6	-0.5	-0.6	4.8
b. Uitrustingsgoederen	6.4	10.4	-6.0	-1.6	-2.1	4.2
c. Verbruiksgoederen	3.4	17.9	-7.3	-0.1	-2.0	2.8
4. Bouw	-2.6	18.4	-4.4	2.7	4.8	5.5
5. Verhandelbare diensten	-2.3	7.5	0.1	5.5	1.0	3.1
a. Vervoer en communicatie	-5.3	1.5	3.5	4.2	-0.8	2.0
. Vervoer per spoor	-12.6	-14.7	43.4	5.5	-25.8	2.6
. Stads- en wegvervoer	5.9	11.5	10.1	3.7	-2.1	3.3
. Vervoer over water en luchtvaart	-5.3	6.8	-23.6	7.9	-4.3	5.9
. Vervoersonderst. activ. en communicatie	-5.1	-3.0	11.8	2.7	4.7	1.0
b. Handel en horeca	3.5	14.8	-3.9	3.6	-1.2	4.8
c. Krediet en verzekeringen	3.3	6.1	-8.0	6.1	-2.8	2.7
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	-7.2	15.4	2.4	1.4	-0.1	2.1
e. Overige marktdiensten (exclusief woongebouwen)	-3.0	7.2	3.8	9.0	4.3	3.3
6. Woongebouwen	-9.8	11.6	5.0	-0.0	2.1	1.5
7. Niet-verhandelbare diensten	-7.2	-6.7	3.1	-0.6	5.4	1.8
Totaal	-3.6	8.9	-0.1	2.5	1.7	2.6

(//) Gemiddelde groeivoeten

TABEL 42 - INVESTERINGSQUOTE

(investerings in procent van de toegevoegde waarde)

	1985^1981	1990^1986	1995^1991	2004^1996	2010^2005	2016^2011
1. Landbouw	24.1	30.1	25.2	23.0	50.4	50.7
2. Energie	21.1	21.7	33.8	22.1	33.3	34.1
3. Verwerkende nijverheid	11.9	18.1	19.5	19.4	17.7	18.6
a. Intermediaire goederen	9.3	14.8	18.5	19.9	18.0	18.2
b. Uitrustingsgoederen	12.4	15.8	15.3	16.2	14.1	14.6
c. Verbruiksgoederen	14.5	23.8	23.5	20.8	19.5	21.5
4. Bouw	7.6	12.3	11.8	13.1	15.0	16.9
5. Verhandelbare diensten	19.3	18.4	17.2	18.2	18.1	17.1
a. Vervoer en communicatie	55.6	38.6	33.1	36.0	34.5	34.2
. Vervoer per spoor	57.9	19.8	42.0	79.6	27.6	32.6
. Stads- en wegvervoer	10.9	20.4	22.9	24.8	25.1	23.7
. Vervoer over water en luchtvaart	130.2	205.3	109.9	45.3	66.9	101.9
. Vervoersonderst. activ. en communicatie	65.7	30.4	26.9	33.1	35.2	34.0
b. Handel en horeca	11.3	16.4	16.4	16.0	15.0	14.2
c. Krediet en verzekeringen	19.4	26.1	16.9	19.4	15.4	16.3
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	8.9	13.0	15.3	14.1	12.4	10.5
e. Overige marktdiensten (exclusief woongebouwen)	14.3	11.4	12.1	14.3	16.8	15.9
Totaal v.d. marktbedrijfstakken	16.8	18.4	18.2	18.4	18.6	18.2
6. Niet-verhandelbare diensten	14.5	9.7	8.9	8.2	7.8	7.9
Totaal (exclusief woongebouwen)	16.4	17.2	17.0	17.0	17.1	16.7

(^) Gemiddelden van periodes

TABEL 43 - VRAAG EN AANBOD VAN ARBEIDSPLAATSEN

(jaargemiddelden, in duizenden personen)

	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2009	2016
1. Loontrekkers	3167.1	3000.3	3188.6	3168.9	3407.1	3563.4	3716.9	4002.7
a. Landbouw	16.6	16.8	18.6	21.0	23.7	26.5	29.6	31.2
b. Energie	63.8	57.9	39.9	34.4	32.4	30.0	33.2	33.9
c. Verwerkende nijverheid	872.7	762.4	741.4	649.0	630.3	576.2	535.7	465.7
. Intermediaire goederen	297.5	248.6	241.6	215.3	211.4	202.2	194.6	172.1
. Uitrustingsgoederen	217.0	188.8	185.9	161.7	160.6	139.1	126.6	104.1
. Verbruiksgoederen	358.3	325.0	313.9	272.1	258.2	234.9	214.5	189.6
d. Bouw	245.1	160.6	185.4	185.7	188.9	189.1	205.9	214.9
e. Vervoer en communicatie	283.5	268.1	265.1	261.7	280.7	278.7	280.1	286.6
. Vervoer per spoor	70.8	62.5	51.0	42.3	41.8	21.8	22.2	23.9
. Stads- en wegvervoer	50.9	50.8	62.4	66.0	77.4	84.7	87.2	89.2
. Vervoer over water en luchtvaart	18.7	17.9	15.8	16.4	14.9	6.9	7.5	8.2
. Vervoersonderst. activ. en communic.	143.1	136.9	135.9	137.0	146.5	165.4	163.3	165.2
f. Handel en horeca	441.3	428.8	486.3	496.5	530.1	585.3	613.4	660.9
g. Krediet en verzekeringen	116.3	123.2	131.5	128.7	132.3	128.8	122.9	123.4
h. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	180.0	206.1	251.6	281.9	331.7	391.6	439.0	540.9
i. Overige marktdiensten	197.8	225.6	314.9	364.7	489.4	532.7	620.4	800.3
j. Niet-verhandelbare diensten	750.1	750.9	753.9	745.3	767.7	824.4	836.7	844.9
. Overheid en onderwijs	682.0	687.3	698.0	688.3	703.2	757.3	787.5	820.2
. Huispersoneel	68.1	63.6	55.9	57.1	64.4	67.1	49.3	24.7
2. Zelfstandigen	604.8	631.5	671.8	698.2	701.8	694.5	721.2	745.6
a. Landbouw	100.7	94.6	85.7	74.9	64.7	57.6	49.4	40.9
b. Energie	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
c. Verwerkende nijverheid	40.5	38.1	36.1	33.2	30.0	27.2	26.5	23.6
. Intermediaire goederen	6.9	6.4	6.2	5.9	5.6	5.2	5.2	4.2
. Uitrustingsgoederen	2.9	3.2	3.2	3.1	2.7	2.4	2.6	2.0
. Verbruiksgoederen	30.7	28.5	26.6	24.2	21.7	19.7	18.7	17.4
d. Bouw	43.7	43.7	47.5	52.3	55.2	49.7	56.2	58.4
e. Vervoer en communicatie	17.1	15.1	13.4	13.0	13.4	12.2	13.0	13.6
. Vervoer per spoor	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
. Stads- en wegvervoer	7.5	6.7	6.6	6.5	6.4	4.9	4.2	3.8
. Vervoer over water en luchtvaart	6.8	5.4	3.8	3.3	2.6	1.9	1.8	1.0
. Vervoersonderst. activ. en communic.	2.9	3.0	3.1	3.3	4.4	5.4	7.0	8.8
f. Handel en horeca	238.3	242.4	244.1	224.3	194.2	160.3	140.6	125.2
g. Krediet en verzekeringen	15.9	18.1	18.2	15.3	12.7	10.1	8.6	5.4
h. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	30.2	40.5	53.3	64.2	71.5	72.6	74.1	74.2
i. Overige marktdiensten	118.1	138.5	173.0	220.3	258.9	303.2	350.6	401.7
j. Niet-verhandelbare diensten (onderwijs)	0.3	0.4	0.6	0.8	1.1	1.5	2.2	2.6
3. Binnenlandse werkgelegenheid (1+2)	3771.9	3631.9	3860.4	3867.1	4108.8	4257.9	4438.0	4748.3
a. Landbouw	117.3	111.4	104.3	95.8	88.4	84.1	78.9	72.1
b. Energie	63.8	57.9	39.9	34.4	32.4	30.0	33.2	33.9
c. Verwerkende nijverheid	913.2	800.5	777.5	682.2	660.3	603.4	562.2	489.3
. Intermediaire goederen	304.4	255.0	247.8	221.2	217.0	207.4	199.9	176.3
. Uitrustingsgoederen	219.8	192.0	189.1	164.8	163.3	141.5	129.2	106.1
. Verbruiksgoederen	389.0	353.5	340.6	296.3	280.0	254.5	233.1	206.9
d. Bouw	288.8	204.2	232.9	238.0	244.2	238.8	262.1	273.3
e. Vervoer en communicatie	300.7	283.2	278.5	274.7	294.0	290.9	293.1	300.2
. Vervoer per spoor	70.8	62.5	51.0	42.3	41.8	21.8	22.2	23.9
. Stads- en wegvervoer	58.4	57.5	69.0	72.5	83.8	89.6	91.3	93.1
. Vervoer over water en luchtvaart	25.5	23.3	19.6	19.7	17.6	8.8	9.3	9.2
. Vervoersonderst. activ. en communic.	146.0	139.9	139.0	140.3	150.9	170.7	170.3	174.0
f. Handel en horeca	679.6	671.2	730.4	720.8	724.3	745.6	754.0	786.1
g. Krediet en verzekeringen	132.2	141.3	149.7	144.0	145.0	138.9	131.5	128.8
h. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	210.2	246.6	304.9	346.1	403.2	464.2	513.1	615.1
i. Overige marktdiensten	315.8	364.1	487.8	585.0	748.3	835.9	970.9	1202.0
j. Niet-verhandelbare diensten	750.4	751.3	754.5	746.1	768.7	825.9	838.9	847.5
. Overheid en onderwijs	682.3	687.7	698.6	689.1	704.3	758.8	789.7	822.8
. Huispersoneel	68.1	63.6	55.9	57.1	64.4	67.1	49.3	24.7
4. Grensarbeid (saldo)	59.4	56.4	62.7	62.5	63.6	73.1	78.5	78.7
5. Werkloosheid, definitie FPB	359.4	572.4	455.1	649.1	599.5	710.1	645.7	596.0
6. Beroepsbevolking, definitie FPB	4189.4	4259.9	4377.4	4578.7	4771.9	5041.1	5162.3	5423.0

TABEL 44 - VRAAG EN AANBOD VAN ARBEIDSPLAATSEN

(jaargemiddelden, wijziging in duizenden personen)

	1985-1980	1990-1985	1995-1990	2004-1995	2010-2004	2016-2010
1. Loontrekkers	-166.7	188.2	-19.7	338.1	233.8	261.9
a. Landbouw	0.2	1.9	2.3	5.4	3.8	1.1
b. Energie	-5.9	-18.0	-5.5	-3.4	2.9	0.1
c. Verwerkende nijverheid	-110.3	-21.0	-92.4	-67.2	-65.4	-50.7
. Intermediaire goederen	-48.9	-7.1	-26.3	-13.0	-13.9	-16.2
. Uitrustingsgoederen	-28.2	-2.9	-24.2	-21.3	-19.7	-16.6
. Verbruiksgoederen	-33.3	-11.1	-41.9	-32.9	-31.7	-17.9
d. Bouw	-84.5	24.9	0.3	0.6	20.5	8.1
e. Vervoer en communicatie	-15.4	-3.0	-3.4	17.2	-1.6	9.4
. Vervoer per spoor	-8.2	-11.5	-8.8	-2.0	-18.1	1.8
. Stads- en wegvervoer	-0.2	11.6	3.6	17.6	2.2	3.4
. Vervoer over water en luchtvaart	-0.8	-2.1	0.5	-9.8	0.9	0.7
. Vervoersonderst. activ. en communicatie	-6.2	-1.0	1.1	11.3	13.3	3.5
f. Handel en horeca	-12.5	57.4	10.2	75.5	46.3	42.6
g. Krediet en verzekeringen	6.9	8.3	-2.7	-0.0	-8.2	2.8
h. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	26.1	45.5	30.3	98.0	74.5	86.5
i. Overige marktdiensten	27.8	89.3	49.8	147.0	133.1	155.5
j. Niet-verhandelbare diensten	0.8	3.0	-8.6	65.2	27.9	6.5
. Overheid en onderwijs	5.3	10.7	-9.7	53.5	48.0	30.5
. Huispersoneel	-4.5	-7.7	1.2	11.7	-20.1	-23.9
2. Zelfstandigen	26.7	40.3	26.4	-6.6	34.2	19.8
a. Landbouw	-6.0	-9.0	-10.8	-16.6	-10.3	-7.0
b. Energie	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
c. Verwerkende nijverheid	-2.4	-2.0	-2.9	-5.5	-1.7	-2.5
. Intermediaire goederen	-0.5	-0.2	-0.3	-0.6	-0.3	-0.8
. Uitrustingsgoederen	0.3	0.0	-0.1	-0.5	-0.0	-0.5
. Verbruiksgoederen	-2.2	-1.9	-2.4	-4.3	-1.4	-1.1
d. Bouw	-0.0	3.8	4.8	-2.9	7.1	1.9
e. Vervoer en communicatie	-2.0	-1.7	-0.4	-1.0	0.9	0.7
. Vervoer per spoor	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
. Stads- en wegvervoer	-0.7	-0.1	-0.1	-1.4	-1.0	-0.3
. Vervoer over water en luchtvaart	-1.4	-1.6	-0.5	-1.3	-0.4	-0.6
. Vervoersonderst. activ. en communicatie	0.1	0.1	0.2	1.7	2.3	1.5
f. Handel en horeca	4.1	1.7	-19.8	-57.9	-28.2	-13.0
g. Krediet en verzekeringen	2.2	0.1	-2.9	-4.8	-2.6	-2.5
h. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	10.3	12.8	10.9	7.6	2.5	-0.1
i. Overige marktdiensten	20.5	34.4	47.3	74.0	65.7	41.8
j. Niet-verhandelbare diensten (onderwijs)	0.1	0.2	0.2	0.6	0.9	0.4
3. Binnenlandse werkgelegenheid (1+2)	-140.0	228.5	6.7	331.5	268.0	281.6
a. Landbouw	-5.9	-7.1	-8.5	-11.2	-6.5	-5.9
b. Energie	-5.9	-18.0	-5.5	-3.4	2.9	0.1
c. Verwerkende nijverheid	-112.7	-23.1	-95.3	-72.7	-67.0	-53.2
. Intermediaire goederen	-49.3	-7.2	-26.6	-13.6	-14.2	-17.1
. Uitrustingsgoederen	-27.8	-2.9	-24.3	-21.8	-19.7	-17.1
. Verbruiksgoederen	-35.5	-12.9	-44.3	-37.2	-33.1	-19.0
d. Bouw	-84.5	28.7	5.1	-2.3	27.6	10.0
e. Vervoer en communicatie	-17.4	-4.7	-3.8	16.2	-0.8	10.1
. Vervoer per spoor	-8.2	-11.5	-8.8	-2.0	-18.1	1.8
. Stads- en wegvervoer	-0.9	11.5	3.5	16.2	1.3	3.1
. Vervoer over water en luchtvaart	-2.2	-3.7	0.1	-11.1	0.5	0.1
. Vervoersonderst. activ. en communicatie	-6.1	-0.9	1.4	13.1	15.6	5.0
f. Handel en horeca	-8.4	59.1	-9.6	17.6	18.2	29.6
g. Krediet en verzekeringen	9.1	8.4	-5.7	-4.8	-10.8	0.4
h. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	36.5	58.3	41.2	105.6	77.0	86.4
i. Overige marktdiensten	48.3	123.7	97.1	221.0	198.8	197.3
j. Niet-verhandelbare diensten	0.9	3.2	-8.3	65.7	28.7	6.9
. Overheid en onderwijs	5.4	10.9	-9.5	54.0	48.8	30.9
. Huispersoneel	-4.5	-7.7	1.2	11.7	-20.1	-23.9
4. Grensarbeid (saldo)	-3.0	6.3	-0.1	9.0	7.1	-0.0
5. Werkloosheid, definitie FPB	213.0	-117.3	194.0	61.0	-56.4	-57.7
6. Beroepsbevolking, definitie FPB	70.5	117.5	201.4	401.6	218.8	223.9

TABEL 45 - SITUATIE OP DE ARBEIDSMARKT: DETAIL

(jaargemiddelden, in duizenden personen)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
I. Totale bevolking (II+III)	10884.1	10972.8	11062.4	11151.9	11240.5	11327.2	11411.6
I.bis Bevolking op arbeidsleeftijd	7171.0	7209.7	7240.9	7271.7	7301.1	7330.4	7358.1
II. Inactieve bevolking (concept FPB)	5685.0	5738.5	5785.9	5832.6	5881.6	5933.8	5988.6
waarvan met RVA-uitkering (1):	195.4	194.6	192.1	191.0	188.3	187.1	187.8
- Vrijgestelden om sociale en familiale redenen	9.9	9.0	8.4	8.3	8.1	7.8	7.7
- Vrijgestelden om reden van studies	21.6	22.0	22.7	22.5	21.9	21.2	20.9
- Volledige loopbaanonderbreking (2)	24.7	24.4	24.3	24.4	24.4	24.5	24.6
- Conventioneel voltijds brugpensioen	120.3	120.3	117.7	116.9	115.6	115.7	117.0
- Volledig werklozen in beroepsopleiding	18.9	18.9	19.0	18.8	18.3	17.8	17.5
III. Beroepsbevolking (concept FPB) (IV+V+VI)	5199.1	5234.3	5276.5	5319.3	5358.9	5393.4	5423.0
IV. Binnenlandse werkgelegenheid	4466.7	4509.6	4554.7	4603.7	4654.3	4702.2	4748.3
waarvan met RVA-uitkering (1)(3):	378.9	408.6	402.7	411.3	422.2	431.5	439.7
* Deelt. IGU (4) + onvrijw. deelt. met uitkering	52.5	53.0	54.6	56.9	59.7	62.9	66.2
* Totaal Activering RVA	84.5	103.4	87.5	86.5	88.3	89.4	90.0
** Plaatselijke werkgelegenheidsagentschappen	4.0	3.2	2.5	2.0	1.6	1.3	1.0
** Herinschakelingsprogramma	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
** Plan 'activa'	62.2	77.4	58.5	56.2	57.5	58.5	59.2
** Herintegratie oudere werklozen	13.0	18.0	21.6	23.5	24.4	24.9	25.1
** Doorstromingsprogramma	5.2	4.9	4.8	4.8	4.8	4.7	4.7
** Eerste werkervaring	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
* Gedeeltelijke loopbaanonderbreking (2)	240.9	251.1	259.5	266.8	273.1	278.2	282.4
* Deeltijdse bruggepensioneerden	0.6	0.7	0.7	0.7	0.7	0.8	0.8
* Volledig werklozen tewerkgesteld in beschutte werkplaats	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4
V. Grensarbeid (saldo)	78.7	78.7	78.7	78.7	78.7	78.7	78.7
VI. Werkloosheid (concept FPB)	653.7	646.0	643.1	636.8	625.9	612.4	596.0
(a) Niet-werkende werkzoekenden (5)	564.5	559.8	558.9	553.7	543.1	530.2	514.1
(b) Oudere niet-werkzoekende uww's	89.2	86.2	84.2	83.1	82.8	82.2	81.9
p.m. Uitkeringsgerechtigd na vrijwillig deeltijdse betrekking (1)	28.4	28.0	27.7	27.5	26.7	25.9	25.6
p.m. Tijdelijke werkloosheid (1) (budgettaire eenheden)	49.7	39.2	33.2	32.2	31.1	30.0	28.8

(1) Stat info definities (op basis van betalingen).

(2) Inclusief tijdskrediet.

(3) Zonder inbegrip van de tijdelijke werkloosheid.

(4) IGU: inkomensgarantie-uitkering.

(5) Exclusief PWA werkgelegenheid.

TABEL 46 - NETTO-UITVOER VAN GOEDEREN EN DIENSTEN

(in miljoen euro)

	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2009	2016
1. Landbouw	-1171	-2226	-1772	-1938	-1553	-1713	-2931	-6372
2. Energie	-3477	-6612	-3632	-3715	-8590	-14357	-13978	-27716
3. Verwerkende nijverheid	3630	11913	10438	13537	15431	22482	17331	34732
a. Intermediaire goederen	3303	6051	6409	9218	11743	15866	20221	32986
b. Uitrustingsgoederen	-62	1758	-160	762	-2093	-544	-8105	-6312
c. Verbruiksgoederen	389	4104	4189	3558	5782	7160	5215	8058
4. Bouw	-383	-606	-827	-825	-1492	-1826	-2582	-2886
5. Verhandelbare diensten	-883	-1280	-798	2483	5003	9267	13410	19249
a. Vervoer en communicatie	78	99	714	2339	3513	4906	5252	7386
. Vervoer per spoor	-24	-40	-45	-31	-51	-46	-55	-154
. Stads- en wegvervoer	-282	-476	-533	-372	-615	-649	-896	-1954
. Vervoer over water en luchtvaart	123	199	384	759	1160	1585	1678	2484
. Vervoersonderst. activ. en communicatie	261	416	908	1984	3019	4015	4526	7010
b. Handel en horeca	-431	-537	-35	857	2000	3541	5642	8554
c. Krediet en verzekeringen	-139	-234	-158	-148	-219	-200	-187	-339
d. Overige marktdiensten	-391	-608	-1319	-566	-291	1020	2703	3647
Totaal	-2283	1190	3410	9542	8799	13853	11250	17007

TABEL 47 - ARBEIDSPRODUCTIVITEIT PER UUR IN DE MARKTBEDRIJFSTAKKEN

	1985//1980	1990//1985	1995//1990	2004//1995	2010//2004	2016//2010
1. Landbouw	5.5	1.8	6.9	2.1	0.2	2.2
2. Energie	-2.3	13.3	2.8	2.0	1.5	1.2
3. Verwerkende nijverheid	6.8	4.2	3.4	3.5	1.8	3.1
a. Intermediaire goederen	9.9	4.1	4.6	3.5	0.9	3.1
b. Uitrustingsgoederen	6.7	1.3	1.1	4.2	0.8	3.7
c. Verbruiksgoederen	3.5	6.1	3.7	3.0	3.2	2.7
4. Bouw	2.4	0.9	1.9	1.6	0.2	1.1
5. Verhandelbare diensten	1.4	1.7	1.2	0.7	0.1	0.7
a. Vervoer en communicatie	2.9	7.0	2.3	1.6	0.9	1.9
. Vervoer per spoor	2.0	11.8	6.3	-1.2	0.3	0.2
. Stads- en wegvervoer	-0.2	3.4	1.3	0.4	1.3	1.3
. Vervoer over water en luchtvaart	5.5	8.9	4.3	16.4	2.1	3.4
. Vervoersonderst. activ. en communicatie	3.8	6.5	1.4	1.4	-0.3	2.1
b. Handel en horeca	0.1	-0.2	1.0	0.8	0.0	1.7
c. Krediet en verzekeringen	3.6	2.0	6.0	5.5	2.6	2.0
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	-1.6	1.7	-1.1	0.5	-0.8	0.7
e. Overige marktdiensten	0.4	-0.6	-0.8	-1.3	-0.3	-0.3
Totaal	2.8	2.6	2.0	1.4	0.5	1.1

(//) Gemiddelde groeivoeten

TABEL 48 - NOMINAAL BRUTO UURLOON IN DE MARKTBEDRIJFSTAKKEN

	1985//1980	1990//1985	1995//1990	2004//1995	2010//2004	2016//2010
1. Landbouw	7.1	4.5	5.5	1.1	1.2	2.8
2. Energie	5.3	0.7	4.0	2.5	3.6	3.5
3. Verwerkende nijverheid	7.9	5.3	5.2	2.6	2.6	3.6
a. Intermediaire goederen	9.8	4.3	5.6	2.4	2.9	3.6
b. Uitrustingsgoederen	6.2	6.5	3.5	2.6	2.3	3.6
c. Verbruiksgoederen	7.3	5.4	6.1	2.8	2.5	3.6
4. Bouw	6.9	0.3	5.4	2.9	2.6	3.2
5. Verhandelbare diensten	6.7	4.0	5.2	2.3	2.6	3.4
a. Vervoer en communicatie	6.0	4.2	8.0	3.0	2.6	3.7
. Vervoer per spoor	5.4	7.9	10.3	3.3	3.3	3.7
. Stads- en wegvervoer	2.8	-0.8	5.2	2.5	2.1	3.6
. Vervoer over water en luchtvaart	7.7	-1.1	12.0	4.3	5.1	3.7
. Vervoersonderst. activ. en communicatie	7.7	5.8	8.1	3.4	2.8	3.7
b. Handel en horeca	6.6	5.6	3.8	2.5	2.8	3.5
c. Krediet en verzekeringen	7.8	3.9	3.1	2.4	2.7	3.7
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	5.3	2.6	5.2	2.5	2.8	3.9
e. Overige marktdiensten	7.0	1.9	6.5	1.9	2.5	3.1
Totaal	7.0	3.9	5.1	2.4	2.5	3.4

(//) Gemiddelde groeivoeten

TABEL 49 - NOMINALE LOONKOST PER HOOFD IN DE MARKTBEDRIJFSTAKKEN

	1985//1980	1990//1985	1995//1990	2004//1995	2010//2004	2016//2010
1. Landbouw	6.8	3.9	3.2	2.6	2.4	3.3
2. Energie	5.2	4.3	5.6	3.3	1.9	3.3
3. Verwerkende nijverheid	8.0	5.9	5.2	2.8	2.6	4.0
a. Intermediaire goederen	9.9	5.2	5.2	2.8	2.9	4.0
b. Uitrustingsgoederen	7.1	6.7	4.0	2.7	2.0	4.2
c. Verbruiksgoederen	7.0	6.0	6.0	2.8	2.6	3.7
4. Bouw	7.0	3.0	3.7	2.5	2.3	3.5
5. Verhandelbare diensten	6.1	3.7	4.5	2.4	2.3	3.4
a. Vervoer en communicatie	6.3	5.2	7.0	3.0	2.5	3.7
. Vervoer per spoor	5.5	9.1	9.7	3.5	2.6	5.0
. Stads- en wegvervoer	3.0	0.5	4.4	2.0	2.0	3.7
. Vervoer over water en luchtvaart	8.8	-1.0	10.1	4.0	4.7	3.6
. Vervoersonderst. activ. en communicatie	7.7	6.8	6.9	3.6	2.7	3.4
b. Handel en horeca	5.9	4.9	3.6	2.4	2.9	3.7
c. Krediet en verzekeringen	7.0	4.3	3.5	2.0	2.6	3.6
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	4.6	1.9	4.2	2.2	2.5	3.6
e. Overige marktdiensten	6.1	1.6	5.5	3.1	2.1	3.3
Totaal	6.8	4.2	4.5	2.4	2.2	3.4

(//) Gemiddelde groeivoeten

TABEL 50 - REELE LOONKOST PER HOOFD IN DE MARKTBEDRIJFSTAKKEN

(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)

	1985//1980	1990//1985	1995//1990	2004//1995	2010//2004	2016//2010
1. Landbouw	0.4	2.0	0.9	1.1	0.1	1.1
2. Energie	-1.1	2.4	3.3	1.7	-0.4	1.0
3. Verwerkende nijverheid	1.6	3.9	2.9	1.2	0.3	1.7
a. Intermediaire goederen	3.4	3.2	2.9	1.2	0.6	1.8
b. Uitrustingsgoederen	0.7	4.7	1.7	1.1	-0.3	2.0
c. Verbruiksgoederen	0.6	4.0	3.7	1.2	0.3	1.5
4. Bouw	0.6	1.0	1.5	0.9	0.0	1.3
5. Verhandelbare diensten	-0.2	1.7	2.3	0.9	0.1	1.1
a. Vervoer en communicatie	-0.1	3.2	4.7	1.5	0.3	1.4
. Vervoer per spoor	-0.8	7.0	7.3	1.9	0.3	2.7
. Stads- en wegvervoer	-3.1	-1.4	2.1	0.5	-0.3	1.5
. Vervoer over water en luchtvaart	2.3	-2.9	7.7	2.4	2.3	1.3
. Vervoersonderst. activ. en communicatie	1.3	4.7	4.6	2.0	0.4	1.1
b. Handel en horeca	-0.4	2.9	1.4	0.9	0.6	1.4
c. Krediet en verzekeringen	0.6	2.3	1.3	0.4	0.3	1.3
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	-1.7	-0.0	2.0	0.6	0.2	1.3
e. Overige marktdiensten	-0.2	-0.4	3.2	1.5	-0.1	1.0
Totaal	0.4	2.2	2.3	0.8	-0.0	1.1

(//) Gemiddelde groeivoeten

TABEL 51 - CONSUMPTIE VAN DE GEZINEN PER PRODUCT IN VOLUME

(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)

	1985//1980	1990//1985	1995//1990	2004//1995	2010//2004	2016//2010
1. Voedingsmiddelen, dranken en tabak	1.0	0.9	0.4	0.6	0.1	1.1
a. Voedingsmiddelen	1.5	1.1	0.5	0.0	0.5	1.2
b. Alcoholvrije dranken	-0.2	9.6	2.3	3.1	-0.7	2.0
c. Alcoholhoudende dranken	-0.9	-1.2	-0.2	2.3	1.5	1.1
d. Tabak	0.0	-3.8	-1.5	1.2	-2.4	0.0
2. Kleding en schoeisel	-0.3	2.0	-0.8	-0.6	1.3	1.4
3. Huur	3.1	2.3	1.3	1.3	1.7	2.1
4. Verwarming	-2.5	-2.8	2.6	4.1	-1.0	-1.8
5. Elektriciteit	3.5	3.5	3.3	2.1	-0.6	1.7
6. Huishoudelijke hulp	-1.0	-1.7	0.4	2.8	4.4	1.6
7. Meubelen, huishoudelijke apparaten en dagelijks onderhoud	0.6	2.1	0.9	0.5	1.0	2.5
8. Aankoop van voertuigen	0.1	6.1	-3.5	3.1	2.3	3.5
9. Uitgaven i.v.m. het gebruik van voertuigen, waarvan	-0.7	3.3	2.6	-0.1	-0.9	-0.5
a. Benzine	-2.2	0.1	2.0	-2.4	-5.4	-2.5
b. Diesel	16.9	13.9	8.0	5.3	3.2	1.6
10. Vervoersdiensten	-1.3	-0.1	0.8	2.7	3.4	2.3
a. Reizigersverv. per trein, tram en metro	-1.1	-0.1	0.6	2.2	3.5	2.5
b. Reizigersvervoer over de weg	-2.5	-2.9	-0.5	3.5	2.2	2.9
c. Overige vervoersdiensten	-0.2	3.7	2.0	1.9	4.4	1.3
11. Communicatie	3.1	5.1	3.7	10.4	1.6	2.8
12. Genees-, heelk. en aanverwante zorgen	-0.3	2.9	-0.3	3.0	1.6	2.3
13. Ontspanning en ontwikkeling	2.3	4.0	3.0	2.4	2.5	2.0
14. Overige goederen en diensten	3.1	5.3	3.2	1.9	1.3	2.2
15. Bestedingen van de gezinnen in het buitenland	-1.6	3.9	6.0	2.0	-0.3	2.4
Totaal	1.3	2.8	1.6	1.7	1.1	1.8

(//) Gemiddelde groeivoeten

TABEL 52 - STRUCTUUR VAN DE CONSUMPTIE VAN DE GEZINNEN IN LOPENDE PRIJZEN

(in procent van het totaal)

	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2009	2016
1. Voedingsmiddelen, dranken en tabak	23.2	22.9	20.6	17.7	15.7	16.3	16.6	16.0
a. Voedingsmiddelen	18.0	18.0	15.9	13.3	11.2	11.5	11.9	11.5
b. Alcoholvrije dranken	0.9	0.9	1.2	1.2	1.1	1.2	1.1	1.1
c. Alcoholhoudende dranken	2.3	2.0	1.8	1.5	1.5	1.5	1.6	1.6
d. Tabak	1.9	2.0	1.7	1.7	1.9	2.1	2.0	1.8
2. Kleding en schoeisel	7.8	6.8	7.2	6.1	4.9	4.7	4.3	4.2
3. Huur	13.0	14.3	14.9	15.9	15.4	15.7	16.0	16.2
4. Verwarming	3.3	3.5	1.6	1.5	2.4	2.6	2.4	2.7
5. Elektriciteit	2.1	2.5	2.2	2.3	2.1	1.9	2.0	2.2
6. Huishoudelijke hulp	0.9	0.8	0.7	0.6	0.7	0.7	0.9	0.9
7. Meubelen, huishoudelijke apparaten en dagelijks onderhoud	6.8	6.2	6.1	5.7	5.5	4.8	4.6	4.8
8. Aankoop van voertuigen	3.1	3.0	3.9	3.0	3.4	3.1	3.3	3.3
9. Uitgaven i.v.m. het gebruik van voertuigen, waarvan	3.5	3.4	2.8	2.9	3.3	3.3	2.8	3.0
a. Benzine	3.1	2.8	2.0	1.9	2.0	1.6	1.2	0.9
b. Diesel	0.1	0.4	0.5	0.7	0.9	1.4	1.3	1.7
10. Vervoersdiensten	1.6	1.4	1.1	1.0	1.1	1.0	1.0	1.0
a. Reizigersverv. per trein, tram en metro	0.8	0.7	0.5	0.3	0.3	0.4	0.4	0.4
b. Reizigersvervoer over de weg	0.5	0.4	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.4
c. Overige vervoersdiensten	0.3	0.3	0.3	0.3	0.4	0.3	0.3	0.3
11. Communicatie	1.3	1.3	1.4	1.5	2.2	2.7	2.3	2.4
12. Genees-, heelk. en aanverwante zorgen	3.8	4.0	3.9	4.7	4.9	5.0	5.5	5.5
13. Ontspanning en ontwikkeling	7.3	7.5	8.4	9.2	9.5	9.5	9.7	9.7
14. Overige goederen en diensten	18.6	19.1	21.5	23.4	23.7	23.5	24.0	23.4
15. Bestedingen van de gezinnen in het buitenland	3.8	3.3	3.8	4.5	5.2	5.1	4.6	4.7
Totaal	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

TABEL 53 - PRIJSEVOLUTIE VAN DE CONSUMPTIE VAN DE GEZINNEN PER PRODUCT

(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)

	1985//1980	1990//1985	1995//1990	2004//1995	2010//2004	2016//2010
1. Voedingsmiddelen, dranken en tabak	6.4	1.8	0.5	2.0	2.9	2.5
a. Voedingsmiddelen	6.2	1.3	-0.2	1.9	2.8	2.5
b. Alcoholvrije dranken	6.5	2.1	1.6	0.1	2.3	2.4
c. Alcoholhoudende dranken	6.0	3.0	0.4	1.6	2.6	2.3
d. Tabak	8.7	5.1	6.2	4.5	4.4	2.5
2. Kleding en schoeisel	5.2	4.1	1.4	0.9	0.8	2.0
3. Huur	6.6	3.4	3.8	1.9	2.1	2.0
4. Verwarming	12.0	-7.7	-0.7	4.7	7.5	5.5
5. Elektriciteit	7.7	-0.4	1.4	-0.0	3.8	3.5
6. Huishoudelijke hulp	5.0	2.8	2.7	2.2	2.2	2.5
7. Meubelen, huishoudelijke apparaten en dagelijks onderhoud	5.3	2.3	1.7	1.0	1.7	2.1
8. Aankoop van voertuigen	7.6	3.9	1.8	1.2	0.9	1.2
9. Uitgaven i.v.m. het gebruik van voertuigen, waarvan	8.2	-2.7	2.0	4.1	4.4	4.1
a. Benzine	7.8	-2.1	0.9	4.0	4.4	2.1
b. Diesel	11.1	-2.7	1.8	4.1	5.4	4.7
10. Vervoersdiensten	5.8	0.8	-0.4	0.3	0.9	2.7
a. Reizigersverv. per trein, tram en metro	4.0	-0.6	-5.6	2.5	1.4	2.2
b. Reizigersvervoer over de weg	8.3	2.2	3.9	-0.4	2.1	2.7
c. Overige vervoersdiensten	6.6	1.7	2.5	-0.9	-0.8	3.4
11. Communicatie	5.4	1.2	1.9	-0.2	-1.4	2.0
12. Genees-, heelk. en aanverwante zorgen	9.5	1.2	8.2	1.1	3.0	2.2
13. Ontspanning en ontwikkeling	5.8	3.2	2.8	1.2	1.0	2.3
14. Overige goederen en diensten	5.2	1.9	2.5	1.3	2.5	1.7
15. Bestedingen van de gezinnen in het buitenland	6.4	3.9	1.7	2.3	2.1	2.2
Totaal	6.4	2.0	2.2	1.6	2.3	2.2

(//) Gemiddelde groeivoeten

TABEL 54 - ENERGIEBALANS, ALLE PRODUCTEN

(in miljoen ton olie-equivalent)

	1985//1980	1990//1985	1995//1990	2004//1995	2010//2004	2016//2010
Primaire productie en recuperatie	10.8	-0.0	-0.4	2.2	1.2	1.0
Import	-5.1	5.3	1.9	2.5	-1.5	0.7
Totale export	-5.3	7.1	-1.1	4.4	-1.3	1.1
Bunkers	-0.6	12.2	-0.9	7.8	1.6	4.2
Bruto binnenlandse consumptie	-1.1	2.3	2.5	1.3	-1.0	0.1
Transformatie input	-5.1	5.6	-0.9	3.0	-1.9	0.7
Thermische elektriciteitscentrales	-11.8	5.5	1.7	0.9	0.2	-1.5
Kerncentrales	22.8	4.2	-0.7	1.9	0.2	0.2
Cokesovens	-0.6	-1.6	-8.0	-2.8	-7.8	1.9
Hoogovens	-4.1	0.2	-1.9	-0.9	-3.9	1.9
Raffinaderijen	-9.3	8.0	-0.5	4.4	-2.7	1.3
Transformatie output	-6.7	5.6	-0.8	3.5	-2.3	1.1
Thermische elektriciteitscentrales	-11.8	4.6	2.9	2.4	2.6	0.4
Centrales op basis van kernenergie	22.5	4.3	-0.6	1.5	0.2	0.2
Cokesovens	-0.2	-2.0	-7.3	-2.4	-8.1	1.8
Hoogovens	-4.1	0.2	-1.9	-0.9	-3.9	1.9
Raffinaderijen	-9.3	7.7	-0.3	4.4	-2.7	1.3
Uitwisselingen en transfers	-.-	-.-	2.7	14.1	0.0	0.0
Consumptie van de energiesector	-5.9	1.0	-0.3	0.1	0.6	0.7
Verlies door distributie	2.1	2.9	1.9	1.3	0.5	1.5
Beschikbaar voor eindverbruik	-1.5	1.9	3.7	1.5	-1.5	0.1
Niet-energie-eindverbruik	1.0	-1.4	15.6	2.8	-1.9	0.9
Energie-eindverbruik	-1.7	2.3	2.4	1.0	-0.5	-0.0
Industrie	-3.4	4.0	1.5	0.6	-2.0	0.8
Transport	0.9	4.9	2.0	2.1	1.2	-0.3
Gezinnen	-0.9	-1.3	2.6	0.9	-1.0	-1.4
Handel, diensten en landbouw	-2.5	0.1	5.7	-0.0	1.2	0.6

(//) Gemiddelde groeivoeten